ZBORNIK
„IVAN ANTUNOVIĆ”

2-3.

Subotica, 1992.

zkvh.org.rs

11. 7. 1995.

Vereš

ZBORNIK
"IVAN ANTUNOVIĆ"
2-3.

Franjo Hujkoni
zapisnik u m.

Subotica

Harambašića 7

Objavljuje
Institut "IVAN ANTUNOVIĆ"
24.000 Subotica, Harambašićeva 7

Uredio
Urednički odbor

Glavni i odgovorni urednik
Lazar Ivan Krmpotić
24.213 Đurđin, Župni ured

Tehnički urednik
Andrija Anišić

Kopjutorski slog teksta
Svjetlana i Emanuela Mamužić,
Andrija Anišić i Kristijan Vojnić

Prelom teksta
Kristijan Vojnić

Lektor i korektor
Bela Gabrić

Tisak:
Štamparija "Globus", vl. Blaško Gabrić
24.000 Subotica, Otmara Majera 10

Subotica, rujan 1993.

Objavljivanje ovog Zbornika pomogla je **Zemljoradničlka zadruga "Salaš"**, 24000 Subotica, Verušić 103, tel. 26-415. (direktor: Josip Anišić)

ZBORNIK

„IVAN ANTUNOVIĆ”

2-3.

Subotica, 1992.

zkvh.org.rs

PREDGOVOR

Zbog nemilog rata koji je izbio na prostorima bivše Jugoslavije i teške ekonomske situacije, osobito radi međunarodne blokade, prisiljeni smo, prvenstveno radi financijskih razloga, sav ovaj materijal, koji se nakupio tijekom dvije godine, objaviti u dvobroju Zbornika "Ivan Antunović".

Prvi broj ovog Zbornika sav je bio posvećen životu i djelu našega naslovnika i ujedno našeg najvećeg kulturnog radnika i narodnog preporoditelja, biskupa Ivana Antunovića. Ovaj bi broj trebao zahvatiti sva značajna kulturna, društvena i vjerska zbivanja među Hrvatima u Bačkoj, južnoj Madžarskoj i Rumunjskoj. Tako je sadržaj ovog broja veoma raznolik, a prati tijek spomenutih zbivanja u kalendarskim godinama 1990. i 1991. s nekoliko iznimaka članaka koji obilježavaju značajne obljetnice naših kulturnih djelatnika.

Većim dijelom su to referati, relacije i prikazi, izneseni na različitim književnim večerima i na I. i II. "Bajskim razgovorima", koji su postali ne samo susretištima Hrvata iz Bačke, južne Madžarske i Rumunjske, nego su postali i mjestom, na kojem se u duhu demokratskih sloboda pretresa suvremena problematika hrvatskog življa u tim prostorima.

Ta predvanja i prikazi svojevrsno su svjedočanstvo hrvatske situacije u spomenutim prostorima. Činjenica je da je taj dijalog između bunjevačko-šokačkih Hrvata s jedne i druge strane trianonske jugoslavensko-madžarske granice bio u prekidu punih sedamdeset godina. S onima u Rumunjskoj nikada službeno nije bio ni uspostavljen, osim što su se znanstveno-književno istraživački geniji nekih pojedinaca (spominjem Balinta Vujkova!) zalijetali u ta područja da pokupe nešto od njihove bogate i 600 godina duge povijesti i kulturne baštine.

Sada "Bajski razgovori" žele postati sustavnim susretištima predstavnika tih narodnosnih skupina - danas istovremeno i hrvatskih nacionalnih manjina - u spomenutim zemljama, u kojima će pregledati "račune" i vidjeti što je tijekom godine dana učinjeno ili propušteno učiniti.

U jednoj europskoj demokratskoj i kršćanskoj civilizaciji ovakvi susreti su nužna pretpostavka svakog života pojedine etničke grupacije, pa bila ona ne znam kako mala. Istovremeno to je temelj istinskog suživota među narodima, osobito u ovako miješanim sredinama, kao što su ove naše, koje su nekada tvorile prostore stare Austro-Ugarske Monarhije, ali i cijele Europe. Bez poštivanja tih osnovnih ljudskih prava i bez razrješavanja eventualnih napetosti na tom planu, postoje realne mogućnosti rasta jedne nutarnje napetosti. Zato ovaj kulturni rad ima daleko šire značenje, nego što to na prvi pogled izgleda, jer zadire daleko dublje u međuljudske i međunarodne odnose i pozitivno ih

zkvh.org.rs

rješava i usmjerava najprije na planu vlastitog naroda, kako bi onda to spontano preraslo u dijalog među narodima i kulturama.

To je zadaća ovog trenutka svake kršćanske kulturne ustanove, kao što su "Bajska bunjevačka katolička čitaonica", koju je osnovao Lajčo Budanović daleke 1910. godine i Institut "Ivan Antunović". Ove dvije ustanove su i bile inicijatori i propagatori tih "Bajskih razgovora". U njima se zrcali sva bremenitost i složenost naše situacije.

Primjera radi spominjem samo problematiku nacionalnog izjašnjavanja u 1991. godine na popisu pučanstva Jugoslavije.

To je vjerojatno jedinstveni slučaj na cijelom svijetu. Riječ je o manipulaciji sa sviješću nacionalne pripadnosti bačkih bunjevačkih Hrvata u Jugoslaviji. Sva državna i jednopartijska propaganda, svim raspoloživim sredstvima, okomila se na preplašeni bunjevačko-šokački hrvatski svijet dokazujući mu njihovo, najprije jugoslovenstvo, a zatim kad je ta ideja propala, bunjevačko porijeklo. Izišlo s teorijom o nekakvoj specijalnoj "bunjevačkoj" naciji, koja postoji samo ovdje (što je također netočno jer Bunjevaca ima i u Hrvatskom primorju i u Dalmatinskoj zagori!). Time su htjeli dokazati da su Bunjevci zapravo srpskog porijekla, jer su, kako vele, vremenom "pokatoličeni" (gdje i kada?!).

Zato je toj temi morao biti posvećen jedan cijeli subotički "Razgovor" Instituta "Ivan Antunović". Bilo je to 13. siječnja 1991. godine.

To će možda nekome izgledati nenormalno i čudno, no nažalost to je gorko istinito.

Koncem XX. stoljeća jednom narodu s tisućugodišnjom kulturnom i pisanom kršćanskom poviješću tumači se njegovo etničko podrijetlo, namećući mu nasilno svoje ideje. Bit će to svjetski raritet, kojega donosi ovaj Zbornik. Naći će se u ovom Zborniku i niz drugih sličnih pojava. Stvarnost je to koja dodatno otežava i onako problemima bremenitu situaciju našeg naroda na ovim prostorima. Mi, pak, ponovno ističemo svoju misao, koja je izvorno evanđeoska, a propagirana i zastupana je i od sv. Braće Ćirila i Metoda i njihovih sljedbenika - među kojima posebno mjesto zauzima i naš biskup Ivan Antunović - da se rješavanjem kulturnog identiteta svakog pojedinog naroda i nacionalnih manjina postavljaju temelji jednog zdravog suživota među ljudima pojedincima, ali i među narodima. Zato smo toliko ustrajni na tom planu. Želja nam je i nakana da svaki redak ovog Zbornika posluži toj svrsi. U tom duhu predajemo Vam i ovaj dvorbroj Zbornika "Ivan Antunović".

U Đurđinu, 24. lipnja 1993.

mr. Lazar Ivan Krmpotić
predsjednik Instituta "Ivan Antunović"

UVOD

Ovaj dvobroj Zbornika "Ivan Antunović" sadržajem je veoma bogat i raznovrstan.

U prvom dijelu objavljena su predavanja održana na prvim Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji 16. 6. 1990. godine.

Antun Mujić i Lazar Ivan Krmpotić dali su kratak osvrt na protekli period kada su prekinute veze izmedu Bunjevaca s obadvije strane državne trijanonske granice.

Tomislav Vuković prikazao je kulturni položaj Hrvata Bunjevaca u Bačkoj kroz dugi period povijesti do naših dana, a osvrnuo se i na položaj Hrvata u Srijemu.

Đuro Vidmarović bio je gost kao poslanik Hrvatskog sabora i Ministarstva za iseljenu Hrvatsku. Govorio je o veoma aktualnoj temi, o brizi matične zemlje za Hrvate izvan domovine. To je važno pitanje i zato ovo predavanje ima trajnu vrijednost.

Ante Sekulić, Ištvan Rafai, Tamaš Puncman i Đuro Franković govorili su o suvremenim problemima s kojima se Bunjevci susreću danas. Iako se osvrću na prošlost, više su govorili o zadaćama u sadašnjosti i budućnosti.

Osim ovih predavanja, koja možemo staviti pod zajednički nazivnik "Bunjevci danas", na Bajskim razgovorima bilo je tri vrlo uspjela predavanja iz naše kulturne povijesti.

Ističemo predavanje prof. Josipa Buljovčića. Kad su se u Kalači 19. 3. 1870. godine pojavile "Bunjevačke i šokačke novine", a malo kasnije i njihov prilog "Bunjevačka i šokačka vila" pod uredništvom Ivana Antunovića, a zatim časopis "Neven" u Baji 1884. godine pod uredništvom učitelja Mije Mandića, postavilo se pitanje književnog jezika i pravopisa.

O svim tim pitanjima čitatelji će doznati u ovom dokumentiranom predavanju Josipa Buljovčića.

Prof. Franjo Matarić iz Sombora obnovio je uspomenu na pjesnika Antu Evetovića Miroljuba (1862 - 1921.) s kojim počinje novija bunjevačka književnost, uključena u hrvatsku književnost.

Pitanje školstva bilo je uvijek aktualno među Bunjevcima, a nikada nije bilo riješeno. O tom je govorio u svom predavanju prof Julije Skenderović.

Sva predavanja na prvim Bajskim razgovorima imaju dokumentarnu vrijednost i zato nisu zastarjela bez obzira što se tek sada objavljuju.

Na drugim Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" 15. 06 1991. godine prikazana je djelatnost tri ustanove. Antun Mujić govorio je o djelatnosti i poteškoćama Bajske bunjevačke čitaonice. Lazar Ivan Krmpotić prikazao je djelatnost Instituta "Ivan Antunović" i njegove zadatke. Bela Tonković govorio je o aktivnosti Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini tokom prve godine postojanja. Kao dokukmenat objavljen je u Zborniku i programski govor Bele Tonkovića na osnivačkoj skupštini DSHV 15. 07. 1990. godine u Subotici.

zkvh.org.rs

Na ovom skupu treba istaći predavanje savjetnice u Uredu za nacionalne manjine u Budimpešti, Janje Horvat: "Manjinska politika Vlade Republike Mađarske", jer izaziva niz pitanja. Ovo je predavanje aktualno i danas, jer su brojna pitanja još neriješena.

Fra Andrija Zirdum iz Bosne priložio je veliko predavanje "Bosanski franjevci i seobe Hrvata u Podunavlje tijekom 16. i 17. stoljeća". Zbog opširnosti, predavanje nije čitano, ali je uvršteno u ovaj broj Zbornika radi brojnih povijesnih podataka koji su malo poznati našim čitateljima.

Osim navedenih predavanja na Bajskim razgovorima, u ovom broju Zbornika "Ivan Antunović" ima još niz vrijednih priloga.

Zbog popisa pučanstva početkom travnja 1991. godine Institut "Ivan Antunović" odabrao je za prvi "Razgovor", 13. siječnja 1991. godine, veoma važnu temu: "Bački Hrvati Bunjevci u popisima stanovništva". O toj temi govorila je, vrlo dokumentirano, prof. Ivanka Skenderović. Radi svoje dokumentarne vrijednosti i to predavanje uvršteno je u ovaj broj Zbornika.

Da bi se obilježili jubileji i godišnjice naših kulturnih radnika, objavljena su u Zvorniku četiri članka. Povodom pete obljetnice smrti sakupljača narodnih pripovjedaka, Balinta Vujkova piše Lazar Merković. Povodom proslave 70. obljetnice života pjesnikinje i kulturne radnice s. Fides Vidaković piše Ivo Prćić, mlađi. O prof. Jakovu Kopiloviću u povodu njegove 75. godišnjice rođenja i 55 godina pjesničkog stvaralaštva objavljuje svoj članak prof. Bela Gabrić. On također piše o pjesniku i znanstveniku dr Anti Sekuliću u povodu njegove 70. godišnjice života i 50 godina pjesništva.

Također je u Zbornik uvršten veoma važan prilog iz naše kulturne baštine pod naslovom "Sonetni vijenac u hrvatskoj književnosti u Bačkoj". Književna forma sonetnog vijenca vrlo je malo zastupljena u hrvatskoj i uopće južnoslavenskoj književnosti, a mi u Bačkoj imamo tri suvremena pjesnika koji su napisali sonetni vijenac i mnogo soneta.

Teoretski je objašnjeno što je sonet i sonetni vijenac, a objavljena su pjesnička djela Stipana Vojnića, Mirka Kujundžića i Ante Jakšića.

Kao poseban dodatak Zborniku objavljeni su dokumenti t.j. pozivi i neki članci Ivana Antunovića, jer je to sasvim nepoznato i nepristupačno širem krugu naših čitatelja.

Kao dopuna tim dokumentima, u Zborniku je objavljen prvi životopis biksupa Ivana Antunovića koji je napisao svećenik Ivan Evetović, a objavljen je u Zagrebu 1899. godine ("Građa za povijest književnosti hrvatske, knjiga 2 str. 234-244.).

Kako se iz navednog može vidjeti, ovaj broj Zbornika "Ivan Antunović" ima priloga iz raznih područja naše kulturne baštine i povijesti, a zatim i o raznim pitanjima koja su još uvijek aktualna.

Bela Gabrić

Antun Mujić

OSAMDESET GODINA BAJSKE BUNJEVAČKE "ČITAONICE"

Nije slučajno što sam pročitao pismo preuzvišenog gospodina zagrebačkog nadbiskupa i metropolite kardinala Franje Kuharića, jer kada iskazujem riječ Bunjevac, istodobno iskazujem - rimokatolik. Ali, s tim sam izrekao i činjenicu, nacionalna manjina. Tako smatram da se ovo slavlje s tim mislima treba početi a i završiti.

Naime, 1910. godine, znači prije 80 godina, osnovana je bajska kršćanska "Čitaonica". To osnivanje nije bilo plovidba na tihom moru, jer se "Čitaonica" rodila u buri koja ju prati sve do današnjih dana. Godine 1910. vlasti nisu dozvolile da se osnuje bunjevačka "Čitaonica" i tada - kao i uvijek - pritekla je u pomoć Crkva te je tako i osnovana kršćanska "Čitaonica". U njoj se dakako odgajao kršćanski duh ali na bunjevačkom jeziku. Godine 1911. sagrađena je vlastita zgrada, dok je na Vancagi kupljena jedna kuća koja postaje kulturno sjedište bajskih i vancaških Bunjevaca. Kada je 1914. izbio Prvi svjetski rat, ojačava se bura oko "Čitaonice", a 1920. godine, državna granica je ta koja sprečava, odnosno siječe Bunjevce tako, da jedan dio ostaje u Madžarskoj, a jedan pak u Jugoslaviji. Od tada Čitaonica živi u termometru, pokazuje odnose između dvije države. Bura još više jača za vrijeme Drugog svjetskog rata, kada se smjenjuju i ponovno biraju rukovodstva. Nakon završetka rata, "Čitaonica" još nekoliko godina postoji. Zapravo sve dotle dok ne dođe na vlast onaj društveni poredak koji je sebe u povijesti čovječanstva proglasio vrhunskim, koji je razbio zaštitnika Bunjevaca, odnosno Rimokatoličku crkvu a potom ukida i rad "Čitaonice". Brod koji je sve do tada plovio na valovitom moru - tone.

Trećega lipnja (juna) 1988. godine jedno malo jezgro Bunjevaca - što znači jedva je prošlo nekoliko dana od dvogodišnjice - osniva se nova, pod imenom Bajska bunjevačka "Čitaonica". Nju je osnovalo jedva oko 30 osoba koja kroz nekoliko mjeseci, sa svojih 300 članova, postaje najbrojnija organizacija među južnoslavenskim narodnostima, manjinama u Madžarskoj. Ali se bura ne stišava. Treba da se zna da je nasljednik dvije stare "Čitaonice" izrazito kulturna ustanova. Baš zbog toga nema prava da se miješa u društveni poredak zemlje, što ne znači da nema mnijenje, gledište o svim onim pitanjima koja utječu na djelatnost "Čitaonice" ili narodnosno - manjinski položaj svojih članova. Na to nas ovlašćuje odobren i registriran statut od nadležnih. Citiram: "Sa svojom djelatnošću pomaže vršenje narodnosnih prava, ostvarivanje društvenih interesa".

zkvh.org.rs

Tako mislim da je sada potrebno raspravljati i o tome, kako smo do sada ostvarili i kako od sada možemo ostvariti želje napisane u pismu preuzvišenog kardinala Kuharića.

Kao prvo, preuzvišeni je izrazio želju da i nadalje čuvamo svoju nacionalnu svijest. Kako ja poznajem Bunjevce, u njih je uvijek živila i danas živi nacionalna svijest, jer je ona jedini dokaz što još i poslije tolikih mračnih godina, koje stoje iza nas, danas postojimo.

Kao drugo, preuzvišeni je izrazio želju da sačuvamo svoj materinski jezik. Na žalost, jezik izumire. Mnogi su toga mišljenja da je tome teško naći uzroka. S time se ne slažem. Uzrok je jednostavan. Nije omogućena upotreba jezika na javnim mjestima, ustanovama, radnjama i drugdje. Jezik je zatvoren u obiteljsku kuću. Nisam sebi postavio zadatak da se ovoga puta pozabavim sa toliko kritiziranim školstvom, ali među činjenice spada da ako netko maturira u budimpeštanskoj tzv. Srpskohrvatskoj gimnaziji, sa dobijenom diplomom nema što da otpočne. Može da ode za pedagoga ili da nastavi studije na madžarskom jeziku. Pitam se, zašto je onda maturirao u toj gimnaziji, naime, tako je sam sebe doveo u teži položaj. Što će se desiti ako ne studira, gdje može da se zaposli znanjem (znanjem?) srpskohrvatskog jezika? Ne želim dalje nabrajati poteškoće, ali ne mogu izostaviti ni pitanje da na našem jeziku nema ni jedan dnevni ili, ilustrirani list u Baji. Drugo je pitanje tko bi ga kupovao po dvostruko skupljoj cijeni nego što se prodaju madžarski listovi. Pitanje je isto, tko zna čitati te listove? Dakle, tako stojimo sa jezikom u Baji, zapravo smo u najkritičnijem stanju.

Kao treće, preuzvišeni je izrazio želju da sa svojim sugrađanima - Madžarima - ostvarimo suživot u međusobnom poštovanju i ljubavi. Mišljenja sam da treba navesti nekoliko povijesnih činjenica prije dubljeg ulaska u to pitanje. A to su: Bunjevci nikada nisu imali namjeru da asimiliraju madžarski narod. Bunjevci su - kao što je to preuzvišeni izrazio - uvijek nastojali na tome da žive u međusobnom poštovanju i ljubavi sa većinskom madžarskom nacijom.

Do sada sam govorio o burama koje su decenijama pratile Bajsku bunjevačku "Čitaonicu". Te bure nismo mi izazivali, a nije ni madžarski narod. To nikada nije bio specijalitet naše Baje. Roza Vidaković - pjesnikinja iz Čavolja - je 1945. rekla: "Ja vjerujem da će iz požara velikoga rata, iz prolivene silne krvi cvasti divan cvit i za nas Bunjevce". Tako osjećam da se njezina nada nije ostvarila. Ali vjerujem da će u preporodu europskih zemalja i manjim narodima procvasti taj željeni "divan cvit". Djelujemo i insistiramo na tome, da budemo odani ali ranopravni građani Republike Madžarske. Naime, kako većinski narod ove domovine, ostvaruje odozdo svoje organizacije, ustanove, ta tendencija se ogleda i kod naših narodnosti. Osnovan je Savez Hrvata u Madžarskoj, Demokratski savez Srba, Udruženje Slovenaca. Mi smo zaista živili i živimo u bratskim odnosima, jer nas na to prinuđa i zajednički položaj, stanje narodnosne manjine. Veoma bismo voljeli da se ukine praksa da se odozgo kaže o nama, da je naš položaj riješen. Neka to oslone na nas, mi znamo dati ocjenu o tome. Često puta s različitih mjesta čujemo o nekom razbijanju jedinstva.

Izjavljujem da to jedinstvo nikada nije postojalo, jer je ono bilo deklarirano jedinstvo. Tamo gdje se 70 godina izgrađuju takvi narodnosni odnosi koji se temelje na tzv. "bratstvu i jedinstvu", tamo danas pucaju. Mi nikada nismo i nećemo donositi narodnosno pitanje u tu fazu. Uvjereni smo da će i većinski madžarski narod uvidjeti da narodnostima nisu potrebne "mrve", oni žele imati takav statut, takav položaj kakav žele, da dobiju Madžari koji žive van granica Madžarske. Nema i ne može biti dva mjerila. Ukoliko se ostvare te ideje, te zamisli, onda ćemo svakako moći da izvršimo ne samo želje preuzvišenog kardinala, već i svoja očekivanja.

Naglašeno sam rekao da je Rimokatolička crkva uvijek bila naš zaštitnik i uvijek pritekla u pomoć. Uvjeren sam da će to i sada tako biti. Mi smo se obratili Crkvi, jer u povijesti još nikada nismo bili u tako teškom položaju. Mislim da sama ta činjenica što je preuzvišeni kardinal Kuharić, gospodin nadbiskup kalački i gospodin biskup subotički, poslao svoga izaslanika na ovaj naš skup, daje nama davno očekivane nade. Isto tako se nadamo da će nova vlada naše domovine Madžarske, sa pažnjom pratiti naše stanje i vratiti sve one ustanove koje su nam oduzete. Naime, i to pripada u okvir međusobne ljubavi i poštovanja.

Jednoznačno, glasno i podvučeno želim reći da smo mi bunjevački Hrvati jedni, bilo na kojoj strani granice živili. Srca nam otkucavaju zajednički, a zajednički su kucala i tada kada su s obje strane granice topovi i tenkovi bili upereni jedan prema drugom. To nisu bili naši, bunjevački topovi. Mogu nas "prisickivati" bilo kakvim granicama, i onda iskazujemo da nas je jedna majka rodila, tako smo braća i braća treba da i ostanemo. Sa svim mogućim sredstvima i snagama gajimo to bratstvo, jer u toj uzburkanoj Europi mi smo samo jedna mala "mrvica" ali duh i svijest žive u nama, protkani plemenitim ciljevima, a to je opstanak.

(Izlaganje održano na Bajskim razgovorima "Bunjevci dnaas", u Baji 16.lipnja 1990. godine)

(Narodne novine, Budimpešta, 26.VII.1990., br. 30., str. 3).

zkvh.org.rs

Lazar Ivan Krmpotić

BUNJEVCI DANAS

Koliko sam razumio nakanu ovog okruglog stola - simpozija ili razgovora - ovdje u Baji, u povodu 80. obljetnice osnutka Katoličke čitaonice, čini mi se da to želi biti razgovor braće, koja se gotovo nakon 70-tak godina rastavljena života, u radosti ponovno susreću i žele jedni drugima saopćiti sve ono što se kroz taj dugi period događalo. Želimo jedni drugima otkriti sve ono što nas je tištilo, pokazati rane koje su nas pekle (a možda peku i sada!), i potražiti u zajedničkim iskustvima ono što bi nas održalo u životu, okrijepilo za daljnji rad u novonastalim prilikama. Zato bih vam na početku rekao: "Ja sam Josip, vaš brat!" Potpuno razumijem, svaku vašu želju, vašu misao i pokret. Spreman sam slušati ne samo uhom nego još više srcem. Ali ću vam i govoriti više srcem nego jezikom, o svemu onomu što vas interesira, a to je tema ovog razgovora: "Bunjevci danas!"

Kada se razgovor započinje, poželjno je da se počne ondje, gdje se je prijašnji završio. A budući je ovo prvi razgovor sinova jedne "Nane", koji se sa ovom tematikom prvi put susreću, napravit ću kratki pregled, bolje reći presjek događaja, od vremena kada nas je ona crta koja se zove državna granica podijelila, prije sedamdesetak godina. Mi Bunjevci i Šokci - bački Hrvati - u prvim godinama života u tada novonastaloj zajednici južnoslavenskih naroda na društvenom i kulturnom polju, doživjeli smo pravi rascvat. Bio je to pravi medeni mjesec. Društvena i kulturna gibanja, koja je pokrenuo i uputio biskup Ivan Antunović u našem dijelu Bačke, zaslugom učenika i sljedbenika našeg preporoditelja, postepeno se razvijaju. Od "Pučke kasine" i "Divojačkog društva", kao društva koja su osnovana prije prvog svjetskog rata, društvena djelatnost, zaslugom Blaška Rajića proširuje na nova područja. Osniva se pjevačko društvo "Neven", "Bunjevačko-momačko kolo", "Dobrotvorna zajednica Bunjevaka", "Patronaža" (kao poseban vid brige za siromašnu žensku mladež). Novoosnovana Hrvatska redovnička zajednica "Kćeri Milosrđa" dolazi u Suboticu i razvija izuzetnu djelatnost u sirotištima, a hrvatske sestre "Svetog križa" razvijaju samaritansku službu po bolnicama i sanatorijima. Na kulturnom polju se polazi od lista "Neven"-a i "Subotičke Danice", a zatim stasaju "Subotičke novine", a zatim "Klasje naših ravni" i još niz listova, časopisa, koji izlaze na hrvatskom jeziku u Bačkoj. Osniva se "Subotička matica", kao središte i koordinator toga bogatog kulturnog i društvenog života. Kada životna zbivanja prerastu i nju, osniva se "Hrvatska kulturna zajednica" sa sjedištem u Subotici, sa nakanom da se njezinim pododborima pokriju sva hrvatska sela u Bačkoj. Iz Zagreba dolaze nove omladinske inicijative kršćanskog nadahnuća, koje se šire po svim našim gradovima i selima.

Svojevrsna kulminacija života bačkih Hrvata bila je veličanstvena proslava 250. obljetnice doseljenja jedne veće skupine Bunjevaca u Bačku. Ta je

proslava imala izrazito manifestativni karakter i naglašenu notu deklariranja Bunjevaca i Šokaca, kao sastavni dio hrvatskog naroda. Veličanstvena zborovanja, osobito svečani mimohod u kojem su prezentirane sve kulturne vrijednosti bačkih Hrvata, do svečanih misa, akademije i otkrivanja spomenika Miroljubu i Paji Kujundžiću. Na znanstvenom i književnom planu nije značajnije obilježen taj jubilej. U takvoj situaciji se nalazi naš narod pred početak drugog svjetskog rata. Ratne neprilike zaustavile su taj dinamičan životni tok. Neke su ustanove bile likvidirane na samom početku rata, a drugo što je ostalo, dokrajčila je komunistička vlast, sačuvavši za izvjesno vrijeme neke hrvatske ustanove u Subotici, barem nominalno, kao "Hrvatsko narodno kazalište", novine "Hrvatska riječ", no i ove su veoma brzo izgubili ne samo hrvatsko ime, nego i karakter. Svim crkvenim i svjetovnim hrvatskim organizacijama, zabranjen je svaki rad. Nastaje prava zima na području društvenog i kulturnog života Hrvata u Bačkoj. Taj bujni život silom zaustavljen tražio je nove oblike i proboje u stvaraocima. U to vrijeme nastaje prva bunjevačka opera "Dužijanca" i prva šokačka opereta "Na vrbi svirala" iz pera dr. Josipa Andrića. Ivo Prćić zaokružuje svoje životno djelo u sakupljanju narodnog blaga, "koji je tako iscrpno opisao i obradio narodne običaje, narodne pjesme, narodne pripovijetke, narodne igre, jednom riječju, sve što zadire u život Bunjevaca i Šokaca" (I. Kujundžić. Bibliografija, str. 670). Sve to spremno je za tisak!

"Bunjevačko-šokačka bibliografija" životno je djelo svećenika Ivana Kujundžića. On sam nam objašnjava kako je došlo do ove bibliografije. Još kao student teologije (1930) dolazi mu u ruke knjiga Šime Ljubića: "Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske", koju je kao nagradu za poučavanje bogoslova u hrvatskom jeziku, u kalačkom sjemeništu, dobio Ilija Kujundžić. "U toj sam knjizi pronašao i imena nekih pisaca rođenih u Budimu, Baji, Baškutu, itd., a Ljubić ih je sve redom ubrojio u slavonske pisce. Od tada je počelo moje traganje za bunjevačko-šokačkim piscima i njihovim djelima" (Cit. dj. str. 669). Već 1935. godine organizira sa Antunom Kopunovićem izložbu pod naslovom "Smotra bunjevačke prošlosti", na kojoj su bile izložene 282 knjige ili rukopisi iz naše kulturne baštine, što je svakako podgrijalo tu želju za sabiranjem naše kulturne prošlosti.

Ivan Kujundžić je za svoga izagnaničkog boravka u Zagrebu - za vrijeme okupacije - dobro iskoristio vrijeme i sakuplja podatke i knjige o problematici bačkih Hrvata i njihovih istaknutih ljudi. Odmah nakon završetka rata, Ivan Kujundžić izdaje prvo izdanje svoje bibliografije pod naslovom: "Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata" u izdanju Subotičke matice 1946. godine. Već u tom prvom izdanju, autor ima obrađeno više od 600 naslova, složenih abecednim redom, sa potrebnim podacima. U tom broju je uračunato i 37 naslova nepoznatih autora, a pisanih i izdanih na ovom našem terenu. To prvo poratno izdanje nije imalo gotovo nikakva odjeka, što je radi ratnih neprilika, posve razumljivo. Kujundžić je bio svjestan da bibliografska izdanja nisu nikada završena i savršena, zato nakon svog sedmogodišnjeg

zkvh.org.rs

tamnovanja u niškom zatvoru, opet uzima tu građu, dotjeruje je, upotpunjuje novim podacima i što je najbitnije, predmetno je raspoređuje. Na tom poslu radi od 1955.-1968. godine, iako u puno otežanijim okolnostima, jer mu je sudskom odlukom konfiscirana imovina i u njoj najvrijednije, a to je "Bunjevačko-šokačka knjižnica Ivana Kujundžića", koju je osnovao 1946. godine sa mnogo skupljenog književnog fonda i mnoštva rukopisa. Mnogi od tih spisa su razvučeni i porazdavani. Neke je nakon svog povratka sa robije uspio vratiti i obnoviti spomenutu knjižnicu.

Kujundžićeva bibliografija predstavlja jedinstveni pokušaj, sakupiti sve što je o jednom ogranku našeg naroda pisano i ono što su sinovi toga naroda pisali. Koliko mi je poznato, ni jedna hrvatska pokrajina nema ovako pokupljenu i sređenu kulturnu baštinu, kao mi, bački Hrvati. Općenito je bilo prihvaćeno mišljenje, i u samim hrvatskim intelektualnim krugovima da naša hrvatska kulturna baština počinje sa biskupom Ivanom Antunovićem. To manjkavo shvaćanje, Ivan Kujundžić je definitivno ispravio i postavio tezu, da naša kulturna baština počinje sa fra Mihajlom Radnićem i njegovom "Raspravom" izdatom u Rimu daleke 1683. godine, i nastavlja se nizom franjevaca pisaca, osobito onih iz budimskoga kruga. Mislim na Lovru Bračuljevića, Stipana Vilova, Mirka Pavića i druge. Neki su od ovih po svom značenju daleko nadišli svoje regionalno značenje i svojim postavkama uđoše u cjelohrvatsku kulturnu baštinu, pa i šire (na pr. Bračuljević sa svojom postavkom "piši kako govoriš", sto godina je pretekao Vuka Stefanovića Karadžića!).

U svojoj je bibliografiji Kujundžić posebno mjesto dao periodici tj. novinama, časopisima i kalendarima i to stručno obradio, što svakako olakšava studij ove materije, posebno time, što je točno naveo, gdje se koja knjiga ili komplet novina ili kalendara, nalazi! Utješno je što se skupina ljudi oduševljava da nastavi ovaj Ivaničin rad. Ovo je dakako samo letimični pregled, a Institut "Ivan Antunović" kani ovom predmetu posvetiti jedan znanstveni skup.

Koncem šezdesetih godina, došlo je do stanovitog ranog proljetnog otopljenja, najprije u Hrvatskoj, što se veoma brzo prenijelo i na ostale dijelove zemlje. U to vrijeme se u Subotici obnavlja "Dužijanca", osniva se Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo "Bunjevačko kolo". Počinje se sa kulturnom djelatnošću, proslavlja se 100. obljetnica izlaska Antunovićevih "Bunjevačkio-šokačkih novina". U to vrijeme su izdane "Bunjevačke narodne pisme", ali koje nisu došle do čitatelja, jer su poslije ugušivanja toga proljeća, proglašene nacionalističkom literaturom i kao takve, završile su najprije po podrumima nekih institucija, a onda na otpadu, kao stari papir. "Dužijanca" je neko vrijeme tavorila, da bi i ona umrla."Bunjevačko kolo" postalo je kulturno-umetničko društvo i kao takvo, životari do današnjeg dana. U crkvenim krugovima bila je ponovno pokrenuta "Subotička Danica", koja je izišla 1971. godine, a 1972. godine bila je zabranjena kao "nacionalistička".

Godine 1969., održan je prvi poslijeratni znanstveni skup sa hrvatskom tematikom u Bačkoj, posvećen 75. obljetnici rođenja dr. Josipa Andrića. Skup je

održan u hotelu "Ristovači", kraj Bača, a u Plavni (rodnom mjestu majke dr. Andrića) podignut je spomenik dr. Josipu Andriću, koji su kasnije neodgovorni elementi uz blagoslov komunističkih vlasti srušili. Drugi plod toga skupa bio je improvizirani i montirani proces protiv trojice hrvatskih intelektualaca dr. Ante Sekulića, prof. Bele Gabrića i prof. Jurja Lončarevića, koji su nevini osuđeni na nekoliko godina zatvora, kako bi se zatrašila hrvatska inteligencija u Bačkoj, koja će tih godina masovno bježati i biti tjerana u Zagrab i Hrvatsku, kako bi se Bačka "očistila"! O tom skupu je izdan i "Zbornik" o dr. Josipu Andriću u Zagrebu 1970. godine.

Koncem sedamdesetih godina u crkvenim krugovima, osobito među klerom, sve se više osjeća potreba pokretanja jednog lista na hrvatskom jeziku i to za potrebe hrvatskih vjernika u Bačkoj. Tako u jesen 1978. godine, zajedno sa papom Ivanom Pavlom II. stasao je prvi i za sada jedini poslјeratni vjerski list na hrvatskom jeziku: "Bačko klasje". List izlazi povremeno (četiri puta godišnje), i bori se za svoj opstanak. Za sada je to jedini list na hrvatskom jeziku, ne samo u Bačkoj nego u cijeloj Vojvodini. Sada već izlazi šest puta godišnje-dvomjesečno. Oko ovoga lista okupio se stanoviti broj svećenika i katolički orijentiranih intelektualaca, koji su postali inicijatori mnogih dobrih akcija među Hrvatima u Bačkoj. Prije svega mislim, na osmišljenje crkvenih dužijanci. Crkva je,naime,uspjela sačuvati liturgijsku proslavu dužijance, sa minimalnim kulturnim sadržajima kroz sve poratno vrijeme. Ova skupina ljudi vezala je uz proslavu dužijance, u katedrali, kulturne manifestacije,poznate pod imenom "Dani kruha i riječi", koji se sastoje od književnih i meditativnih večeri koje su redovito posvećene našim velikanima.

O stotoj obljetnici izlaska "Subotičke Danice", ista skupina ljudi obnavlja izdavanje kalendara "Subotičke Danice", koja je od tada izišla svih sedam godina (1984-1990). Iz kruga ovih kulturnih pregalaca rodila se ideja o proslavi 300. obljetnice doseljenja jedne veće skupine Hrvata u Bačku, i uopće u Podunavlje, te ideja u proslavi Antunovićeve 100. obljetnice smrti. A kao vatra ispod svega toga, stajala je želja da se oformi jedna znanstvena ustanova, koja bi sav ovaj rad poticala, koordinirala i prezentirala širokoj javnosti.

Ovaj moj pregled bio bi manjkav, kada ne bih istakao, da nas je dr Ante Sekulić. koji je naš kulturni ataše u hrvatskoj kulturnoj javnosti, u povodu 300. obljetnice našeg doseljenja, prezentirao knjigom "Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca" u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu 1986. godine, da bi kasnije, u suradnji sa izdavačkom kućom "Školska knjiga" u Zagrebu, izdao novo prošireno izdanje pod naslovom "Bački Bunjevci i Šokci". O samom izdanju će vjerujem autor, ovdje prisutan, sam reći nešto više. Smatram da je ovo djelo kapitalno za nas bačke Hrvate, i da nas je ono prezentiralo svijetu i upozorilo na našu prisutnost, ali i naše goruće probleme.

(Predavanje održano na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji 16. lipnja 1990. godine.). *(Narodne novine, Budimpešta, 2.VIII.1990. br. 31. str. 6).*

zkvh.org.rs

Đuro VIDMAROVIĆ

NARODNOSNE MANJINE I MATIČNA ZEMLJA

Gospodine, predsjedniče, štovani nazočnici! Visoka mi je čast biti među vama. Osobno sam sretan, pa čak i uzbuđen. U vrijeme kada smo se dogovarali o ovom simpoziju, ja sam imao sasma drugu funkciju. Bio sam jedan od onih ljudi u Hrvatskoj koji se bave proučavanjem kulturne baštine povijesti i školstva hrvatskih manjina u susjednim zemljama. U međuvremenu je u Hrvatskoj došlo do radiklanih političkih promjena tako da sam u ovom trenutku zastupnik Hrvatskog sabora, član skupštine SFR Jugoslavije i zastupam ministra. Naime, novi Hrvatski sabor je imenovao vladu u kojoj je po prvi puta u hrvatskoj povijesti formirano novo ministarstvo pod nazivom: "Ministarstvo za iseljenu Hrvatsku". Naime, Hrvatska demokratska zajednica koja je pobijedila na prvim demokratskim izborima u Hrvatskoj je u svoj program stavila povezivanje svih Hrvata. Dakle, domovinske i iseljene Hrvatske. Razlog tome leži u jednoj povijesnoj sudbini našeg naroda, a to je činjenica da spadamo među one evropske narode koji imaju najveću dijasporu, to znači iseljeni smo po cijelom svijetu.

Imamo, dakle, povijesnu dijasporu. To su hrvatske narodne manjine u susjednim zemljama, imamo ekonomsku dijasporu u Sjedinjenim Američkim Državama, Australiji i Novom Zelandu. Nadalje, imamo najnoviju ekonomsku dijasporu koju nazivamo tzv. radnici na privremenom radu i odsustvu i naravno, kao sve socijalističke zemlje do sada koje su se krstile demokratskim najvišem nivou, imali smo i političku emigraciju. Mi smo kazali, s time je dosta! Demokratske zemlje imaju samo opoziciju, a totalitarni režimi imaju političku emigraciju. I od juče, naše Predsjedništvo, na čelu sa dr. Franjom Tuđmanom, donijelo je odluku o ukidanju političke emigracije i svih političkih osuđenika. Mi ćemo od sada imati samo opoziciju. Dakle, ljude koji će slobodno kritizirati sve ono što smatraju da nije u redu, a zato, neće se krstiti imenima neprijatelja države, kontrarevolucionara, nacionalista, šovinista itd, a to je etiketiranje bilo kod nas vrlo razvijeno, ja vas u to duboko uvjeravam.

Osnivanjem spomenutog ministarstva u Hrvatskoj, dobro znademo da će nova hrvatska država vratiti dug našoj dijaspori, jer nam je ta tužna činjenica sa kojom smo se suočavali svi mi koji smo dolazili u doticaj sa našim ljudima u dijaspori, da Hrvatska nije imala mogućnosti da efikasno pomogne svome narodu izvan matičnog etničkoga prostora. Jednostavno zbog toga razloga što smo i sami bili u situaciji da se borimo za golu etničku egzistenciju, jer smo i sami bili izloženi i unutar Hrvatske i unutrašnjoj destrukciji i asimilaciji, ma koliko se to vama, koji živite izvan Hrvatske čini, da nije moguće. Nažalost, moguće je, i mi smo svjedoci toga što se dešavalo dugih proteklih godina kroz

cijelu našu povijest. Uvjereni smo da ćemo imati snage učiniti da se totalno promijeni, da se konačno svaki Hrvat u Hrvatskoj može osjećati kao u svojoj domovini, bez obzira da li u njoj živi ili ne, da li je u njoj rođen ili ne. Važno je da u njoj nađe svoj dom ukoliko to želi i ukoliko to smatra da je za njega korisno.

Prije nego što sam se odlučio za današnji nastup, imao sam ambiciju napisati referat pod nazivom "Bunjevci između de jure i de facto". Dakle, između onog položaja koji im garantira zakon Madžarske, s jedne strane, a s druge strane, Socijalistička Autonomna Pokrajina Vojvodina i Socijalistička Republika Srbija i njihovog stvarnog položaja. Ne moram vas uvjeravati da je već taj položaj dobro poznat i da bi zaključci bili prepoznatljivi i bez dublje analize. Međutim, osjećam potrebe da kažem o tome, što nova hrvatska vlada smatra da treba uraditi na relaciji narodne manjine, matični narod ili bolje rečeno, pradomovina. Nova hrvatska vlada vrlo je zainteresirana za položaj manjina u susjednim zemljama i u Slovačkoj. Zainteresirana je prvenstveno za te manjine da imamo novi, stvaralački i pravi način vršećeg političkog mosta, ali tako, da se oslobodimo boljševičkih, komunističkih fraza. Toga nam je dosta, jer upravo u zemljama gdje je boljševizam bio na vlasti, najviše se govorilo o narodnosnim pravima i jednakostima, ali najviše se vršila i asimilacija. Zar nije politika Rumunije, Albanije, Bugarske evidentan dokaz za to? Pa i same zemlje prvog socijalističkog sistema, u Sovjetskom Savezu, u kojem zbog krivo tretiranog nacionalnog problema danas teče krv, gdje se gube životi mladih ljudi koji se protiv toga sučeljavaju. Zbog toga što su neke usijane glave vjerovale da se ljudi mogu držati u zakonima, uredbama, a paragrafima mijenjati kao satovi budilnici. Društvo ima svoju zakonomjernost u razvoju i čovjek unutar toga, i upravo ono što se zbiva, pokazuje da je to zaista tako.

"Mi želimo da u suvremenoj Litvi (Letoniji) - kako kaže Gorbačov - treba biti zajedničkog doma za sve nas", da ima mjesta za velike i za male narode, ali i za sve narodne manjine. Mi ne smatramo da će buduća Evropa biti jednom ono što su Amerikanci govorili "Nating cot" (kotao za kaljenje). To je jedan kotao u kojem će se vršiti asimilacija ili, kako se kaže u sociologiji, da će se desiti nad malim narodima i manjinama jedna univerzalna unifikacija, Borit ćemo se protiv toga.

Dragi prijatelji. Što se tiče položaja manjine, osnovno je da ta manjina uživa državno pravni status kao etnički kolektivitet dakle, kao zajednica. Danas su važna i državna prava pojedinca, građanska prava. Ali za pripadnike etničkih manjina to nije dovoljno, za njih je potrebna i zaštita kao etničkog kolektiviteta. Ako se radi o malenim ili dislociranim narodima, onda je ta zaštita minimalna, a ona uključuje i odnose manjine sa matičnim narodom. Dakle, jedna locirana manjina, ako nema sređene odnose sa matičnim narodom, onda nema šanse da se obhrva sa asimilacijom. Povijest je to dokazala i dokazuje. Ali, odnosi manjine sa matičnim narodom povezani su bilateralnim državnim odnosima između država većinskog naroda i države matičnog naroda, pa prema tome sama manjima u ovom slučaju ne može ništa učiniti mimo državnotvornih faktora. U

zkvh.org.rs

tom slučaju ona se javlja kao faktor stabilizacije ili destabilizacije u jednom geopolitičkom prostoru. Primjer za to je svakako madžarska manjina u Rumuniji, jer je to "geto" madžarske manjine u susjednim zemljama, jer je matični narod vrlo radikalno postavio na dnevni red pitanje položaja svojih manjina s namjerom da ih zaštiti kao etničke kolektivitete od svih oblika diskriminacije. Mi imamo manjine u Hrvatskoj: talijansku, slovačku, češku i madžarsku. Stoga ćemo nastojati i pravnom regulativom koja je do sada bila razvijena, i nadalje sve učiniti da se etnički kolektiviteti tih manjina zaštite od asimilacionih procesa. Ali, neka nam bude dopušteno da u budućim razgovorima sa novim državnim vlastima nama bliske i susjedne Republike Madžarske postavimo kao problem ili temu, za razmišljanje, adekvatni tretman i naše manjine u Republici Madžarskoj. Nadamo se da će nove demokratske snage i stranke koje su pobijedile u Madžarskoj, a koje su po svom ideološkom konceptu bliske našoj stranci, Hrvatskoj demokratskoj zajednici, imati senzibiliteta za problem svojih narodnih manjina i da će iskoristiti šansu da se preko tih manjina uspostave još bolji međudržavni odnosi. Kad kažem međudržavni odnosi, onda to za vas može djelovati zbunjujuće. Do sada su ti odnosi išli preko Beograda. Od sada molimo faktore koji će u Madžarskoj voditi brigu o narodnostima da na prvo mjesto stavljaju Zagreb i Hrvatski sabor, jer je Hrvatski sabor mjesto, gdje će se rješavati sudbina cjelokupnog hrvatskog naroda. U Beogradu će se rješavat ono, na što se odluči Hrvatski sabor i ništa više, jer se borimo za nove odnose u Jugoslaviji, koji će se opredijeliti na ugovoru između sadašnjih republika, kao suverenih državnopravnih jedinica, između kojih će postojati ugovorni odnosi i čista računica.

Današnja praksa reguliranja narodnosnih manjina preko Beograda i Novog Sada za hrvatsku manjinu nije uvijek donosila ona rješenja koja su odgovarala njenim životnim potrebama. To se tiče školstva, kulture, razmjene prosvjetnih radnika itd. Svih detalja smo svjesni i cjelokupna situacija poznata je meni osobno, i o tome ću u Zagrebu uskoro referirati i našem Saboru i našoj Vladi.

Drugo, jedna manjina može opstati samo onda, ako čuva svoj materinji jezik. Sjećam se divnim riječi velikog madžarskog pjesnika Gyule Illyésa koji je kazao: "Materinji jezik, to je sam narod"! To je velika istina. Što se tiče manjine, za nas je logički i prirodno da pripadnici manjine razvijaju tzv. simetričnu dvojezičnost. Što znači da su u mogućnosti ravnopravno i komunicirati na jeziku većinskog naroda i na jeziku manjinskog naroda. Ne samo kod kuće i na njivi, nego isto tako budu u stanju literarno se izražavati - pismeno dakle - na oba jezika. Svaki drugi oblik tzv. asimetričnosti koja se dešava na štetu materinjeg jezika manjine, put je u asimilaciju. Sa žalošću moram priznati - poznavajući situaciju - jer dugi niz godina dolazim u Madžarsku, da omladina i školski sistem nije do sada u dovoljnoj mjeri vodio računa o onoj činjenici, koja je jedna od uvjeta čuvanja etničkog identiteta svih etničkih manjina. Ne možemo smatrati da je ona škola narodnosna u kojoj se materinji jezik manjine predaje fakultativno i to u šestom, sedmom i osmom satu, a da bi djeca te časove

pohađala redovno, nastavnici isključuju negativne ocjene. Dakle, daju samo dobre ocjene, jer ako daju slabije, onda djeca neće doći. Dakle, ona narodnosna škola koja je mogućna osposobiti djecu za simetričnu dvojezičnost, to je prava. Takva je potreba i drugog puta nema. Gdje se manjinski jezik uči fakultativno, to je madžarska škola sa dodatnim jezikom. Takvih ima mnogo jer se u njima uče strani jezici, i to je dobro znati. Ali bih podsjetio i madžarske prijatelje da nama pripadnicima malih naroda je suđeno da učimo jezike, jer se ne možemo isključivo osloniti na poznavanje samo svoga jezika ako želimo u svijet, a manjine i madžarsko školstvo upravo je divan primjer da se tako nešto dešava bezuslovno i to još etički. Problemi školstva počinju sa dječjim vrtićima. Ja sam lično pratio sve, što je vaš tisak pisao o tom problemu. O ukidanju škola za narodnosti 1962.i svemu tome što se kasnije dešavalo. Pokušajima da se revitalizira narodnosno školstvo. Moram priznati - ne znam kako će se to izvesti - jer ako se ne desi revitalizacija narodnosnog školstva, onda naša hrvatska manjina nema šanse da preživi, da se odbrani od asimilacije. U tom smislu smatramo da Madžarska i Hrvatska moraju naći dogovor. Ako je potrebno neka hrvatski učitelji, prosvjetni radnici budu na ispomoći i dođu samo gdje je to potrebno u Madžarskoj. Smatram upravo da je to važno. Budite uvjereni da nama u Hrvatskoj nije drago kad čujemo da djeca hrvatske manjine u Madžarskoj uče tzv. srpskohrvatski jezik. Naime, to je istočna varijanta srpskoga jezika. Dakako ta naša zamjerka niukom slučaju ne znači miješanje u unutrašnje poslove Republike Madžarske. Mi želimo sa Madžarskom razvijati još plodnije kulturne, gospodarske i političke odnose i unutar tih odnosa, moramo biti svjesni da problem manjina postoji i ako ga i uspješno rješimo, bit će to još jedan korak više prema našoj zajedničkoj suradnji. Podunavske zemlje participiraju u zajednici "Alpe-Adrija" i kao države krenule su ka zajedničkoj i ujedinjenoj Evropi. Siguran sam da će u tom rješenju naći zajednički put. Što se pak nas tiče u hrvatskoj vladi, mi smo spremni na razgovor i nadam se da će do njega uskoro i doći, a u tim pregovorima molit ćemo da sudjeluju i oni faktori koji u ovom trenutku predstavljaju hrvatski etnički kolektivitet u Madžarskoj.

(Predavanje održano na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji 16. lipnja 1990.)

(Narodne novine, Budimpešta, 23.VIII.1990., br. 34., str. 4.)

zkvh.org.rs

Szölösi László

POZDRAV DEMOKRATSKOG SAVEZA VOJVOĐANSKIH MAĐARA

Dame i gospodo, imam osobitu čast da uručim najsrdačnije čestitke i najiskrenije pozdrave u ime Demokratskog saveza vojvođanskih Mađara, tj. njegove subotičke organizacije. Prihvatajući se ove prijatne obaveze, predosećao sam, a to se predosećanje obistinilo, da ću ovde susresti ljude istog našeg zajedničkog podneblja, koji govorimo različitim jezicima, ali koji su doživljavali istu sudbinu stoljećima. Znam, bilo je razmimoilaženja, bilo je razmirica. Jabuka razdora često je ubačena među nas, ali najsvetliji umovi su nas upozoravali da razdor pogoduje samo onima kojima nije stalo ni do bunjevštine, ni do srpstva, ni do mađarstva.

Bilo je i inventara, sastavljali smo inventare šta su kome uradili čiji preci. Srećom, ta su vremena prošla. Nadajmo se zauvek. I u ovom delu Evrope puše nov vetar. Stvara se nova klima, koja pogoduje onima koji su spremni osloboditi se prošlosti, pogledati u sadašnjost i budućnost.

Pogledamo li u budućnost, neminovno nam se nameće pitanje: Hoće li nas sutra biti, nas Mađara, nas Bunjevaca, nas Šokaca, nas malih naroda? Odgovorio bih rečima pesnika: "Nyelveben ell a nemzet". (...) Svi treba da nauče državni jezik, ali nitko ne treba da zaboravi svoj maternji jezik. (...) Na tom zadatku radi Demokratski savez vojvođanskih Mađara u Jugoslaviji i u tom želi mnogo uspeha i sreće Bajskoj bunjevačkoj čitaonici.

Na kraju, dozvolite da u ime svoga grada i svoje organizacije predam mali ali praktičan dar Bajskoj bunjevačkoj čitaonici - pisaći stroj sa hrvatskim slovima.

dr Szölösi László
iz Subotice

(Govor na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 16. 06. 1990. god.)

Ante Sekulić

BUNJEVCI DANAS

Zahvaljujem na pozdravnim riječima i dopustite mi da najprije izrazim čestitke i pozdrave Društva hrvatskih književnika iz Zagreba. Činim to s osobitim zadovoljstvom, jer ako itko ima pravo uputiti srdačne čestitke i dobre želje za budućnost i rad čitaonice u ovom gradu, onda Društvo hrvatskih književnika po naravi svoga posla, prema svojim ciljevima i zadaćama ima pravo željeti, a ja bih rekao i pomagati taj rad.

Rekli su mi da treba govoriti o bunjevačkim Hrvatima, o Bunjevcima danas. Ja bih bio sretan kad vi to ne biste shvatili kao predavanje, nego razgovor čovjeka koji je pratio vaš rad i vaš život, vaša nastojanja i vaše patnje i zajedničke nove nade. Gospodin dr Szölösi László iz Subotice ispred mene je vrlo lijepo rekao: "Nemojmo činiti inventare!" Ja znam da se za inventare ponekada i odgovara, nego vjerujmo u ono što donosi sutra. Bačka pripada srednjoevropskoj uljudnosti. Mene osobno smeta ako čujem ili pročitam: "Ma, to je na Balkanu". Nemamo mi ništa s Balkanom. Raščistimo to jednom. Mi smo iznad Dunava i preko Save. A povijest nam nikada ne kaže da smo prihvaćali ono što je dolazilo ispod. Ako je to tako, a ne morate se s tim složiti, možemo li mi biti ujedinjeni, možemo li mi poslušati moga predgovornika da zajednički prepletemo sebe u težnjama za boljim životom, za pravednim životom, sa slobodom i dostojanstvom, da nijedan Bunjevac ne bude prezren zato što je Bunjevac. Da nijedan Madžar, koji voli, ne bude odbačen zato jer je Madžar. Da budemo ljudi, pokušajmo to, pokušajmo.

Ali, kad sam to rekao, onda nisam imao na pameti, može li se naći zajednički rad, može li se naći ova prepletenost i povezanost onih s onu stranu granice i ovih s ove strane. Da ne bi mislili da želim nešto krivo istaći. Gledajte, oni su imali ovdje svoj list, svoje glasilo. U Bačkoj nije bilo ni jednoga glasila. Pazite, bilo je glasila, ali ne onih koji su nas okupljali, koji su nas poticali. O tome toliko znam. Osim toga, kad se govori o jednom problemu, kad se govori o slobodi naroda i narodnih skupina, neki kažu narodnih manjina, a ja ne volim taj naziv, jer meni je svaki narod velik, jer ima sebe, jer je narodna osobnost, nameće mi se jedno pitanje, a vjerujem i vama, jer smo dotakli pitanje knjiga i pitanje časopisa, to je pitanje jezika.

O tome je govorio prof. Josip Buljovčić da su taj jezik tijekom stoljeća zvali ilirički, pa naš jezik, pa bunjevački, šokački jezik. Tek između dva rata kažemo da je to hrvatski jezik, jer naša ikavica, ta lipa ikavica, kojom govore vaša dica, to je hrvatska štokavska ikavica. Vi možete sebe nazvati kako hoćete, ali to je to. A u identitet jednog naroda svakako ide i njegov jezik. A zašto sam to potaknuo i zašto mislim da na ovom skupu to treba reći. Pitanje je škola i pitanje je tog jezika na kojem će se odvijati nastava. Smiješno mi je bilo kada sam prije dvije godine bio u jednoj našoj školi ovdje gdje mi je rečeno da moraju

zkvh.org.rs

mijenjati naziv. Nije to hrvatska, nego srpskohrvatska škola, a u jednom mjestu su tražili da bude jugoslovenska škola. Nije mi poznato kako je to pitanje riješeno, ali ako imate svoje ime, ako ste dio jednog naroda, ako ste dio ove zajednice koja vas priznaje, onda imajte i svoj jezik. Mi smo se navikli mucati, ali ne možete biti drugo nego što jeste. Neki u borbi za karijeru izgube svoje ime, promijene ga, ali u dnu duše on ostane ono što jeste i to treba sačuvati. Vi ćete kazati da ja to govorim demagoški. Ne, opet se prisjećam da smo nakon 45 godina doživjeli u Subotici da je prvi put došla Školska knjiga iz Zagreba i predstavila je knjigu o Bunjevcima (1). Nakon 45 godina stigla je ekipa iz Zagreba i ja sam joj rekao: "Volio bih da se češće nađete ovdje, a osobito da vaše knjige ovdje nađu plodno tlo". To sam rekao u Subotici, a znam da je i Baja jedan od gradova gdje živi naš narod.

Dajte da ne bude mucanja. Učinimo to da u njegovanju i čuvanju svoga jezika nakladni zavodi iz Zagreba, iz središta, iz matične zemlje donesu knjige i časopise. Bit će vam sigurno jeftinije, a učit ćete pravilni jezik i govor. Vaša djeca će se ponositi da i najtananija čuvstva mogu izraziti svojim jezikom.

To su ta tri pitanja. Vi ćete kazati da su uopćena. Ja se slažem s vama, ali ako o njima u ovom trenutku to vidim, ako u ovom trenutku možete i smijete, a ja bih rekao i morate raspravljati, onda bi trebalo da pođemo sa ovog skupa, ili nakon ovog skupa sa jednom odlukom: Mi ćemo učiniti ono što možemo. Ja vjerujem u slobodu, u slobodu u ovoj zemlji kao što vjerujem u slobodu svoje Hrvatske i svoga hrvatskog naroda. Prema tome, ako je sloboda sigurna, ako u nju vjerujem, onda imam pravo kazati kako se zovem, koji mi je jezik, što želim, ali imam pravo i tražiti da me se razumije. Ova vlast, koja je ovdje i vlast moga naroda ima se brinuti, ima obavezu brinuti se o vama, o nama, o meni i o svakom od nas.

Sada u ovoj novoj situaciji nekako se osjeća da netko stoji iza nas, imamo svoju domovinu, zovemo je njezinim imenom kako je treba zvati. Čini mi se, ako negdje malo i nastradam ili zalutam, iza mene će biti netko tko će stati i reći: To je dio mene, dio naše zajednice, a smijem u ime toga naroda, koji se sada bori za svoj suverenitiet, reći da on računa s vama, ne kao nečim otuđenim, nego nečim što je njegovo, što je njemu vlastito i za što je on dužan brinuti se.

Hvala lijepo što ste bili strpljivi pa me saslušali. Iznio sam ne znanstveno, nego ljudski ove misli i raspoloženja. Znate zašto? Rekao sam onima u Subotici, a i vama sam rekao da bih želio da naša ljubav ne bude na mjesečini, nego u našim srcima, u našim poslovima, u našim zahvatima. Neka bude naša odluka: Trebamo biti, stati i opstati, kako reče moj predgovornik, makar kao mali narod, ali kao čimbenik povijesnih zbivanja u Podunavlju i na ovom terenu - slobodni i dostojanstveni. Hvala vam.

(Govor na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 16. 6. 1990. god.)

Bilješka: 1.) 14. VI 1990. god. u velikoj čitaonici subotičke Gradske biblioteke predstavljeno je novo izdanje knjige dr Ante Sekulića "Bački Bunjevci i Šokci" (Školska knjiga, Zagreb, 1990. god.) (Vidite opširnije u listu "Bačko klasje" 1. X 1990. br. 58-59. str. 27.)

Ištvan Rafai, Baja

KATOLIČKA CRKVA I BUNJEVCI I NJIHOVI OBIČAJI

U okrviru teme, o kojoj su govorili predavači prije mene, "Osamdeset godina postojanja čitaonice", ja želim govoriti o temi "Bunjevci danas" i dati mali povijesni pregled njihovog života, kako su bili i jesu vezani za Katoličku crkvu i nešto malo o njihovim običajima.

U povijesti jednoga naroda 300 godina znači mnogo. U povijesti 300 godina je dugo vrijeme, a pogotovo u životu jednoga naroda. Mnogo toga se dogodilo u roku od tri stoljeća. Kada naše misli danas lutaju u minule godine, sjećamo se toga o čemu nas povijest obavještava. Kada se danas u ovoj svečanosti sjećamo na prošle godine, treba odati počast našim precima, jer jedan narod ako ne poštuje svoju prošlost, ne zavrijeđuje ni svoju budućnost. Iz minulih stoljeća crpimo pouku za buduće godine. Kako naši preci tako i četvrta Božja zapovijed nas uči: "Poštuj oca i mater svoju da dugo živiš na zemlji", tako treba poštivati i svoju prošlost.

Prošlost bunjevačkog naroda mnogi su stručno obradili. Neka je čast svima koji su se stručno borili sa tom strukom povijesti. Samo ćemo nekoliko pogleda baciti u našu prošlost da sigurnim okom gledamo u budućnost.

Bunjevci su slavenski narod. U vihoru vremena u minulim stoljećima stalno su bili povezani sa Katoličkom crkvom, sa onom stijenom koja je sagrađena na sv. Petru, kojeg je Krist postavio glavom Crkve rekavši mu: "Vrata paklena neće je nadvladati". U tu istinu nepokolebljivo je vjerovao ovaj narod i tako je mogao sačuvati svoj opstanak u minulih 300 godina kada su njihovi preci došli u ovaj kraj i njihovi potomci žive u ovoj okolini.

Stara domovina, to jest koljevka današnjih Bunjevaca, zajedno sa drugom granom katoličkih duša, sa Šokcima, još nije sasvim jasno povijesno ustanovljena i potvrđena.

Postoji mišljenje i to mnogi drže da je njihovo povijesno gnjijezdo bilo u Hercegovini, Dalmaciji i Bosni.

Već u šestom i sedmom stoljeću preci Bunjevaca živjeli su sjeverozapadno od Dubrovnika (Raguza) u okolini planine sa starim imenom Klum. Oko ove planine teče reka Buna koja se uliva u Neretvu kod Mostara. Ne samo ta rijeka nosi ime Buna, nego u tom kraju i jedno naselje sa tim imenom i danas postoji. Sa vjerojatnošću se može pretpostaviti da su iz tih krajeva došli Bunjevci. Iz krajeva Buna - Mostar potiče ovaj narod koji sebe zove Bunjevci.

Postoji povijesni dokumenat iz 1699. god. da su sebe tada nazivali Dalmatincima. Ovo ime povijest je sačuvala do današnjeg dana kao zbirno ime za Bunjevce i Šokce kao jednu nacionalnu grupu. Sredinom prošlog stoljeća u Hrvatskoj je postao pokret pod imenom Ilirski pokret i ondašnja nauka jezik

zkvh.org.rs

Bunjevaca naziva ilirski jezik da ih razlikuje od srpske nacije. God. 1878. povijesničar piše: "Bunjevci i Šokci, koji žive u našoj sredini, nazivaju se još i Iliri i Dalmatinci". Najnovija jugoslavenska povijesna nauka poriče da su Bunjevci došli iz okoline rijeke Bune. To možemo čitati u Enciklopediji Jugoslavije koja je objavljena u Zagrebu, 1956. (II. tom 304-309. str.). U istoj Enciklopediji čitamo da su Bunjevci stanovali oko planine Svilaje i oko planine Dinare. Ime Bunjevci tumači pomoću riječi "bunja". To su kamene kućice i kaže da su u takvim kućicama stanovali preci Bunjevaca. Ovaj spor oko imena Bunjevaca riješit će nauka.

Ovamo k nama u našu plodnu i ravnu Bačku, gdje je danas domovina Bunjevaca, došli su oni u više navrata kroz prošlost. Prva njihova seoba započela je u 13. stoljeću sa zapadne obale Neretve i ta seoba je trajala do 17. stoljeća u više navrata. Mišljenje je da najviše srodnika Bunjevaca u naše vrijeme ima u Lici, u sjevernoj Dalmaciji i u jugozapadnom dijelu Bosne. Oni su katolici i jezički tip im je štokavska ikavica. Došli su u ove naše krajeve zbog bojazni od Turaka. Došli su sa zapadne obale Neretve iz okoline Mostara, jer zapadna Hercegovina je izvor migracije (seobe) katoličkih ikavaca. Turska osvajanja su potakla Bunjevce na seobu u naše područje pre više od 300 godina.

Prve pismene bilješke o Bunjevcima imamo iz godine 1598. Ta bilješka nas obavještava da su pod vodstvom Miklоša Palfija stigli u Mađarsku i zauzeli mjesta Mađara i Srba koji su živjeli u okolini Estergoma.

Franjevac o. Bernardin Unji, koji je dobar poznavalac povijesti Bunjevaca, obavještava nas da je u Baji prva bunjevačka župa osnovana 1600. god. Misionar Šimun Ivan Matković podnio je 1622. god. molbu da dobije dozvolu za dušobrižnički rad među Bunjevcima. Između 1623 - 1633. god. dušobrižničku dužnost vršio je Pavao Papić. Isusovac Jakov Talini 1630. god. svjedoči da u sjeverozapadnom dijelu Bačke, u okolini Baje žive Bunjevci katoličke vjeroispovijesti. Poznati povjesničar Emerik Pavić u 18. stoljeću obavještava nas o ličnostima koje su vodile Bunjevce u ove naše krajeve i o broju onih koji su došli pod njihovim vodstvom. Vođe seoba svi su bili franjevci.

Fratar Andrija iz Dubošca je došao sa 2.700 osoba, fratar Mihovil iz Velike sa 2.300 osoba, fratar Ivan Seočanin iz Majevca sa 1.500 osoba, fratar Ilija iz Dubošca, Josip Rančanin i Šimun iz Modriča sa 6.500 osoba. Fratar Grgur Sgošćanin iz župe Seočanice i iz Zablaća sa 4.500 osoba. Fratar Juraj Turbić sa 5.000 osoba iz župe Kazmadanja.

Dakle, ukupan broj doseljenika je bio 22.500 osoba na liniji u današnjoj Jugoslaviji: Deronje, Sombor, Subotica, Bajmok i na liniji u današnjoj Mađarskoj: Baja, Janošhalma, Pešta i Estergom.

Crkveni dostojnici već u ondašnje vrijeme vodili su natpastirsku brigu o tim doseljenicima, koji su bili njihovi vjernici. Tako odnašnji beogradski biskup, koji je bosanskog porekla, Marin Ibrašinović posjetio je 1649. god. svoje vjernike u ovim krajevima, a živjeli su tada pod turskom vlašću. Redovitu dušobrižničku dužnost među Bunjevcima vršili su franjevci iz Đenđeša,

Segedina i Kečkemeta. Ovdje su radili izaslanici misionari franjevci iz Bosne. U tom periodu za vrijeme turske vlasti samostalno dušobrižništvo nije postojalo, ali Turci nisu sprečavali franjevce u svećeničkom radu u poučavanju vjeronauka. Iz tih starih vremena imamo dokumente da su im, ako je bilo potrebno, davali putne isprave da mogu putovati.

Kako kronika kaže, pod vodstvom 18 franjevaca 1687. godine nastanili su se Bunjevci u krugu Seged, Sombor, Baja. Kakva je bila njihova prošlost i kako se razvijao njihov život, to je predmet nauke koju sa prozornošću pratimo kako u sadašnjosti tako i u budućnosti.

Narod u svom životu stvorio je posebne običaje. Te narodne običaje predaju svom potomstvu od koljena do koljena. Mnogi ti narodni običaji vezani su uz crkvene blagdane, na pr. za Božić, Uskrs, Duhove i prilikom sahrane. U trećoj nedjelji svetog vremena Adventa slave blagdan koji zovu Materice. Tada se sjećaju na Blaženu Djevicu Mariju koja je nosila još nerođenog Spasitelja na putu u Betlehem. Tada se moli cijela obitelj da majke budu blagoslovljene u svom majčinskom pozivu i radu i da po primjeru Bl. Djevice Marije vode odanu brigu za svoju obitelj. Dan Materica je skoro tako velik blagdan kod Bunjevaca kao i Božić. Četvrte nedjelje Adventa slave blagdan Oci. Tada se sjećaju na sv. Josipa, othranitelja našega Spasitelja, da svaki otac u obitelji brižno čuva svoju obitelj kao sv. Josip.

U mnogim bunjevačkim obiteljima lijep je običaj da kod svečanog stola na Božić jedna stolica ostane prazna za nepoznatog gosta koji će možda navratiti ovih dana, jer je narodna izreka: "Gost dolazi, Krist dolazi".

Za muškarce je bio lijep običaj, koji danas nažalost više ne postoji, da su se za vrijeme Adventa muškarci spremali za narodnu igru "koleda". Muškarci su u skupinama od sv. Ivana do sv. Tri kralja obilazili kuće uz pratnju gajdaša, ili uz zvuke gusala, pjevajući i izvodeći razne igre.

Dva velika imena zapisala je povijest u skupljanju tih stihova koledskih pisama. To je pokojni Ivan Petreš, bivši dekan i župnik u Čavolju i bivši kaločki nadbiskup, pokojni Jozsef Ijaš, koji je rodom iz Baje. Najljepše stihove zadnjih decenija o koledama trebamo njima zavhaliti. Prilikom koledanja koledari su dobili razne poklone od obitelji koje su pohodili, a poslije su to među sobom podijelili.

Na Duhove ovaj narod nije zaboravio na djevojke. One su obilazile selo izvodeći igre koje su zvali "kraljice". Taj krasan narodni običaj djevojke su čuvale i izvodile sa mnogo ljubavi i radosti. Majke u bunjevačkim i šokačkim selima prije Duhova nedjeljama su bile zaposlene da prirpeme haljine za svoje kćeri, za igru "kraljica". Već prije Duhova djevojke su brižljivo uvježbale uloge koje su među sobom podijelile da taj narodni običaj bude dostojan starih vremena i na veselje obiteljima gdje su dolazile. Te stare narodne običaje treba i dalje čuvati kao narodno blago i kao sjećanje na prošlost Bunjevaca.

Ima još jedan lijep narodni običaj koji je poznat kod Bunjevaca. To su poduše. Čuvaju uspomenu na svoje pokojne. Poslije sahrane rodbina se okupi u kući pokojnika na tako zvane poduše kada se trebaju pomiriti među sobom kao

zkvh.org.rs

i na Božić. Treba na stranu ostaviti što ih razdvaja i pomiriti se među sobom da Božić dočekaju čista srca i da se znadu pomoliti čista srca za pokojnika za vrijeme poduša, da se sjete njegovog životnog puta i svega što je učinio.

Evo, u ovim kratkim crtama pokušao sam prigodom ove lijepe svečanosti malo dodati onome svemu što su pisci, umjetnici, i povjesničari pisali o ovim temama i sakupili o ovoj dostojanstvenoj narodnosti pod imenom Bunjevci.

(Predavanje na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas", Baja 16. VI. 1990.)

KRAJ BRAZDE

Pustoš je svuda...
Nad njivama tužna jesen sniva.
Seosku crkvu i salaše
tajanstvenom ljepotom
zakrilila je magla siva.

Za plugom umoran idem
svake jeseni tako,
mnogo sam već
nad dugim brazdama plako.

U začarani kutić zadjoh tražeći
zlatni tračak sreće.
Priznati ipak moram:
U životu ovom čovjeka
ništa usrećit neće.

I dok se kroz magle
razliježe glas podnevnih zvona
daleko od grada
veseo,
danas kličem svima
da sam sretan,
jer sam ponosan sin
mojih dragih bačkih nizina.

Ante Sekulić

Tamaš Puncman, Baja

BUNJEVCI U DRUŠTVENIM PROMJENAMA U MAĐARSKOJ

Poštovani gosti, Bunjevci!

Naslov mog predavanja je "Bunjevci u promjeni društvenog poretka u Mađarskoj". Pozvan sam kao predsjednik "Nezavisne maloposjedničke zemljoradničke građanske partije" u Baji. Međutim, tako osjećam da moram nešto razjasniti onima koji me ne poznaju, jer mislim da njima nije jasno da čovjek sa prezimenom Puncman divani bunjevački i piše o preblemima i mogućnostima Bunjevaca. Kako to? To je zato jer mi je rodbina sa strane majke bunjevačka i veoma sam zahvalan majci što sam naučio bunjevački jezik. Toliko o sebi.

Prije nego govorimo o mogućnostima Bunjevaca u Baji, treba vidjeti šta se desilo s njima posljednih decenija u ovom državnom partijskom sistemu u Mađarskoj. Odmah možemo zaključiti da baš nije bilo ništa pozitivno sa gledišta Bunjevaca, ali sa gledišta socijalističke Mađarske, pošto pripadaju hrvatsko-srpskoj, odnosno južnoslavenskoj nacionalnoj manjini, odmah se vidi da je i ova manjina dobila "mnogo toga".

Ovu ironiju mogu prihvatiti i Šokci i Bunjevci i Hrvati i Srbi pa i ostale manjine, jer sve te manjine u državno-partijskom sistemu bile su strpane u jednu vreću bez obzira na njihove specijalne i posebne konture i oznake. Bila im je "data mogućnost" preko "Demokratskog saveza Južnih Slavena" da i njima padne mrvica demokracije, odnosno mrvica socijalističke demokracije. To nije svejedno, jer po mojem mišljenju postoji samo jedna demokracija koja se piše sa velikim D, a sve ostale demokracije, koje imaju neki atribut, to tek liči na demokraciju, a nije prava demokracija.

Tu smo stigli do današnjice kad je nestala socijalistička Mađarska sa njenom socijalističkom demokracijom koja je mogla osigurati te mrvice socijalističke demokracije Bunjevcima i sada smo u situaciji da pitamo: "Šta i kako dalje?"

U prvom redu htio bih naglasiti da demokraciju kao dar ni od koga se ne smije primiti, jer zbog darova čovjek mora biti zahvalan. Druga stvar, darove čovjek nikada ne cijeni toliko koliko čuva ona djela koja sam svojom snagom i umom stvori. Sada smo u takvoj političkoj situaciji u Mađarskoj da sve te organizacije, počevši od raznih partija do nacionalnih manjina na mjesnim izborima mogu pokazati svoje snage i na osnovu toga izboriti jedan dio demokracije, a ne njene mrvice.

Sa gledišta Bunjevaca najvažnije bi bilo da imaju svoju organizaciju, odnosno kandidate iz svojih redova u svakom selu i gradu gdje žive. Naravno, treba kandidirati takvog čovjeka koji je popularan i opće poznat i cijenjen pa sa

zkvh.org.rs

velikim uspjehom može stupiti u gradsku upravu. Ako ta organizacija nije dosta snažna, ako nije dosta jaka nacionalna manjina, treba tražiti ljude u redovima tih političkih partija koje su njima najbliže i koje njima osiguravaju da će u mjesnim upravama zastupati njihove interese.

Tu je jedan veliki problem, jer ovih posljednjih 40 godina ovo malo gnjezdo Bunjevaca u Baji razdijelilo se na više strana usljed političkih igara. Najvažnija je stvar da se ljudi međusobno ljudski ponašaju i kako će moći sve stvari raščistiti da čista oka i obraza gledaju jedan u drugog.

Bunjevci u Baji više neće moći u Budimpešti u Demokratskom savezu Južnih Slavena tražiti samo mrvice demokracije, jer od sada se demokracija neće dijeliti odozgo, nego morat će se izvojevati odozdo. To je bitna razlika obzirom na prošlih 40 godina.

Ja mislim da Bunjevci ovdje u Baji za tu borbu imaju organizaciju i imaju takve ličnosti unutar svoje organizacije da mogu nastupiti pred građane u Baji i u Mađarskoj. Oni će, ja mislim, imati toliko političke vještine da nađu onaj put kojim će moći zastupati svoje interese u budućim godinama. Ne mogu reći koliko godina, ali nadam se da će trajati duže nego ovaj bivši režim. Hvala!

(Predavanje na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas", Baja, 16. 06. 1990.)

JUTROS

Orošen daljinama
vraćao se dan
novoga života
probudjen slutnjom.

Mladi klasovi
zadrhtaše jutros
opojeni mirisom
i svečanom šutnjom.
Jutros
kad plavetno nebo
zvijezdama nije sjalo
puno sunčane rose
klasje je moje
tiho mirisalo...

Ante Sekulić

Tomislav VUKOVIĆ

KULTURNI POLOŽAJ BUNJEVACA U BAČKOJ DANAS

Dopustite mi da u ovom predavanju ocrtam kulturni položaj Bunjevaca danas u Bačkoj i aktualiziram konkretne probleme s kojima se susreću oni sada. Na početku samo neke opaske.

1. Pojam "kultura" upotrebljena je u najširem značenju, pod njim se podrazumijeva: kulturna baština, jezik, prosvjetne ustanove, kulturno-umjetnička društva, glasila i sl.

2. Kulturni položaj Bunjevaca promatran je u sklopu općeg kulturnog položaja cijelog hrvatskog naroda u Srbiji, jer nije najsretnije rješenje promatrati odvojeno kulturni položaj Bunjevaca od položaja npr. Šokaca u Bačkoj ili Hrvata u Srijemu, Banatu ili na Kosovu.

3. U kritičkom dijelu predavanja treba razlikovati određenu političku koncepciju, tj. njezinu kulturnu politiku od naroda, koji sigurno nije odgovoran kao cjelina za takvu politiku.

Brojni Hrvati već stoljećima žive na plodnim ravnicama Bačke i Srijema, te u manjem broju u Banatu i na Kosovu. Uspjeli su kroz burna povijesna razdoblja usprkos odnarođivačkih i asimilacijskih pokušaja sačuvati vlastiti nacionalni identitet. Čuvali su, razvijali i prenosili na mlađe naraštaje svijest o etničkoj pripadnosti hrvatskom narodu putem brojnih škola, kulturnih, folklornih i drugih prosvjetnih ustanova, glasila, crkvenih udružbi i dr. Tako je npr. u Janjevu već 1647. osnovana škola, koja će kasnije dobiti i službeni naziv Hrvatska pučke škola. Franjevački redovnici Bosne Srebrne imali su početkom XVIII st. škole uz samostane u Subotici, Somboru i Baču. Da je njihova crkvena i prosvjetna djelatnost bila razvijena baš među hrvatskim življem potvrđuju brojni povijesni dokumenti. Vrijedi upozoriti na neke od njih: Beato Bukinac u raspravi "De activitate franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI et XVII" ("O aktivnosti franjevaca u redovima hrvatske seobe u XVI. i XVII. stoljeću") na str. 68. spominje podatke da je 1653. za franjevački segedinski samostan imenovan "concionator Dalmatarum" ("propovjednik za Dalmatince"). Dr. Ante Sekulić u knjizi "Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici" donosi podatak da su franjevci o. Jerko Guganović i o. Bariša Benjović g. 1693. imenovani za dušobrižnike subotičkim vjernicima "pro Dalmatas" ("za Dalmatince") itd. Bunjevački Hrvati svoj jezik zovu "dalmatinskim" sve do kraja XIX. st. Dakako, poznato je da su nazivi "dalmatinski", "slovinski" ili "ilirički" alternativni nazivi za hrvatski jezik.

Na području Srijema franjevci u Petrovaradinu osnivaju g 1708. hrvatsku školu.

zkvh.org.rs

Teško je odrediti početke zatiranja i nepriznavanja kulturne posebnosti Hrvata u Srijemu od strane srpskih političara, znanstvenika i kulturnih djelatnika, ali je sigurno da oni dobivaju većeg zamaha nakon objavljivanja glasovite studije Vuka Stefanovića Karadžića "Srbi svi i svuda" u "Kovčežiću" (Beč 1849). U njoj Vuk zastupa tezu da postoje Srbi "zakona grčkog,turskog i rimskog". Glede ovih zadnjih je doslovno napisao:

"A oni zakona rimskoga sami sebe ili zovu po mjestima u kojima žive, n.p. Slavonci, Bosanci (ili Bošnjaci), Dalmatinci, Dubrovčani itd., ili kao što osobito čine književnici, starinskijem ali Bog zna čijim imenom, Iliri ili Ilirci, oni pak zovu ih u Bačkoj Bunjevcima, u Srijemu, u Slavoniji i u Hrvatskoj Šokcima, a oko Dubrovnika i po Boki Latinima. Bunjevci može biti da se zovu od Hercegovačke rijeke Bune, od koje su se, kao što se pripovijeda, negda amo doselili, a Šokac, može biti da su prozvani podsmijeha radi (od talijanske riječi sciocco?) ali danas i oni sami reknu n.p. ja sam Šokac, ja sam Šokica kao i Bunjevac i Bunjevka. Kakogod što oni zakona grčkog ove zakona rimskoga i oni zakona turskoga njih zovu Vlasima, a osim toga još oni zakona rimskoga u Dalmaciji oko Spljeta i Sinja i Rkaćima (ili Hrkaćima), kad čovjek pomisli n.p. da Madžara ima i rimskoga i kalvinskoga zakona, pa se svi zovu Madžari, ili da Nijemaca ima i rimskoga i lutoranskoga i kalvinskoga zakona, pa se opet svi zovu Nijemci: *MORA SE ČUDITI KAKO SE BAREM OVI SRBI ZAKONA RIMSKOGA NE ĆE SRBI DA ZOVU!*"

Za Vuka, dakle, nije bilo dvojbe da su Bunjevci zapravo Srbi drugog "zakona" (vjere) tj. katolici. Stoga se nije čuditi što se kroz povijest u srpskim političkim i kulturnim krugovima nastojalo po svaku cijenu najveći dio Hrvata u Srbiji prikazati kao "Srbe katoličke vjere". Naravno, po toj premisi njihova, tobože, hrvatska etnička pripadnost i kultura nije autohtona nego je izopačena jer nije autentična, tj. srpska. I usprkos znanstvenih argumenata i, što je najvažnije, nacionalne svijesti Hrvata u Srbiji, Vukova teza provlači se sve do današnjih dana. Vukovo poimanje još u njegovo doba izazvalo je oštra protivljenja hrvatskih znanstvenika (npr. Bogoslava Šuleka) ali Vuk je ostao nepokolebljiv i do kraja baš ne tolerantan prema Bunjevcima i Šokcima. Desetak godina kasnije malo je "omekšao", ali nikada ne dovodeći u sumnju tezu o "Srbima zakona rimskoga". Naime u "Vidovdanu" u br. 1. iz godine 1861. dopušta mogućnost da oni nisu izvorni Srbi ali da su tako davno posrbljeni da se nema što raspravljati o njihovoj bivšoj hrvatskoj etničkoj pripadnosti.

"Ovako kao Bunjevci govore Šokci i po Dalmaciji i Bosni i Hercegovini. Vrijedno bi bilo upravo doznati zašto se oni drugi ili prvi Šokci u jeziku onako razlikuju od čistoga srpskog jezika: ja bih sad rekao da je tome uzrok što su se Bunjevci ili Bošnjaci ODAVNO POSRBILI a ovi drugi docnije..."

Do sada nije objavljena podrobnija povijesna analiza u kojoj su mjeri ove Vukove misli postojale zbiljom i kojim su teorijskim i praktičnim nastojanjima one ostvarivane u povijesti. Trebalo bi sabrati i proučiti sve novinske članke, studije ili rasprave pisane za propagiranje tih Vukovih teza i osvijetliti povijesne događaje vezane za ovu problematiku (kao npr. pokušaj osnutka srpske škole u

Janjevu 1898. i udio Branislava Nušića u tome, ubojstvo dvojice hrvatskih učitelja u Janjevu g. 1914.: Filipa Čibarića i Ivana Beršića zbog njihove prosvjetiteljske djelatnosti, ukidanje hrvatskih odjeljenja u subotičkoj gimnaziji 1956. kolonizacija Vojvodine u doba kralja Aleksandra i nakon II. svjetskog rata i dr).

Jasno je da kulturni položaj (u spomenutom najširem smislu) jednog naroda, u ovom slučaju riječ je o hrvatskom narodu u dijaspori, konkretnije u Srbiji, ovisi o politici vladajućih struktura prema kulturi tog naroda. A plodovi srpske politike prema Hrvatima u Srbiji mogu se lako vidjeti ako se promotri današnji njihov kulturni položaj. Hrvati u Bačkoj danas nemaju niti jednu kulturnu, povijestnu ili sličnu ustanovu, a djelovala su kroz povijest doista brojna. Vrijedi se podsjetiti samo nekih: "Pučka kasina", Hrvatsko pjevačko društvo "Neven", "Subotička matica", "Hrvatsko narodno kazalište", Hrvatsko akademsko društvo "Antunović", Hrvatsko seljačko prosvjetno društvo "Seljačka sloga", Hrvatsko kulturno umjetničko društvo "Bunjevačko kolo" u Subotici, Hrvatski dom u Đurđinu, Hrvatsko kulturno umjetničko društvo "Matija Gubec", u Tavankutu, Hrvatski dom u Somboru i dr. Od spomenutih djeluju samo dva kulturno umjetnička društva iz čijih je naziva izbrisana riječ "hrvatski". Kome je i zašto ona smetala nije poznato.

Porazne su činjenice i za Hrvate u Srijemu.Izgubio se trag Hrvatskoj čitaonici, Hrvatskom domu, Hrvatskoj školskoj matici, hrvatskim pjevačkim društvima "Nada" i "Tomislav" u Mitrovici, hrvatskoj čitaonici u Šidu, hrvatskim pjevačkim društvima "Tomislavu", "Rodoljubu" i "Odjeku" iz Zemuna, "Nevenu" iz Petrovaradina, "Zvonimiru" iz Karlovaca, "Jelačiću" iz Sremske Kamenice, i dr.

Hrvati u Srbiji na svom književnom jeziku nemaju danas niti jednu publikaciju,a tijekom povijesti npr. samo u Bačkoj bilo je 43 glasila od 1870. do 1947., kao npr.: "Bunjevačke i šokačke novine", "Bunjevačka i šokačka vila", "Bunjevac", "Bunjevačko kolo", "Danica", "Klasje naših ravni", "Hrvatske novine", "Glas", "Njiva", "Hrvatska riječ", "Kultura", "Sloga" i drugi.

Hrvati u Srijemu imali su "Hrvatski branik", "Srijemske novine", "Knut" i dr. Danas, vjerujem da je većini od vas to i poznato, u Subotici izlaze "Subotičke novine" na latinici, ali na književnom jeziku srpskoga naroda. Usput vrijedi se podsjetiti da su one nekada imale naziv "Hrvatska riječ". Kome je smetao i taj naziv, također nije poznato. Tek u novije vrijeme sramežljivo i u iznimnim slučajevima objavljuju se dopisi čitatelja i na književnom jeziku hrvatskog naroda. No, i dalje se često takvi tekstovi ekaviziraju. Izlaze i "Sremske novine" i novosadski "Dnevnik", no oni su u cjelini na ćirilici.

Sadašnji školski sustav pogoduje potpunoj asimilaciji hrvatskog naroda, jer hrvatskoj djeci nije omogućeno školovanje na svom vlastitom materinjem jeziku. Malo je trebalo da od slijedeće godine ćirilica ne bude njihovo prvo pismo. No, zahvaljujući burnim prosvjedima ne samo hrvatskog, nego i madžarskog naroda u Vojvodini taj prijedlog u toj tradicionalno latiničkoj

zkvh.org.rs

sredini nije prošao (barem za sada). Hrvatska nacionalna povijest i duhovnokulturna baština nije dovoljno zastupljena u nastavnim programima.

Zatim, na kulturnom planu rijetke su obljetnice povijesnih događaja ili velikana u hrvatskog naroda u Bačkoj ili u Srijemu, koje su bile dostojno obilježene i koje su dobile zasluženo mjesto u javnosti i javnim medijima. Tako je npr. 300. obljetnica doseljavanja Hrvata u ove krajeve, što je obilježeno i ovdje u Madžarskoj 1986, na čemu vam čestitam, naprosto prešućena u javnosti u Vojvodini i Srbiji. A o tome su pisala spomenute godine i glasila Gradišćanskih Hrvata u Austriji i Matice iseljenika u Americi i dr. Jedini gest državnih vlasti glede tog značajnog jubileja bila je zabrana svečane procesije na vjerskom slavlju u Subotici, kojim se ta obljetnica obilježila. U isto vrijeme doseljenje Srba u iste krajeve i povodom iste obljetnice pod vodstvom patrijarha Arsenija Čarnojevića s pravom se obilježava simpozijima, otkrivanjem spomen-ploča, novinskim feljtonima, monografijama. Svaki kulturni pothvat koji bi na bilo koji način mogao učvrstiti nacionalnu svijest ili pokazati bogatstvo kulturne baštine tog dijela hrvatskog naroda u dijaspori, najčešće je predodređen da dobije nacionalističku etiketu ili da naiđe na žestoku kritiku. Tako je npr. jedan od najboljih poznavalaca povijesti i kulture bunjevačko-šokačkih Hrvata dr. Ante Sekulić obajvio 1986. na gotovo 500 stranica studiju "Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca" u izdanju JAZU. To je sigurno do sada najsustavnije i najopširnije posljeratno djelo o toj tematici kod nas.

Dakako, dio srpske kulturne javnosti natojao ga je po svaku cijenu obezvrijediti. U tom poslu istakli su se, do sada već "glasoviti" kulturni janjičari kao npr. Alba Kuntić, koji je u "Zborniku matice srpske za istoriju" u br. 38. objavio kritički stav pod naslovom "Jedan istoriografski promašaj", ili Laza Ćurčić koji je u subotičkoj "Promemoriji" u br. 7. objavio prikaz "Od proizvoljnosti i nagađanja - nauka daleko" s istaknutim nadnaslovom "Još jedna knjiga o Bunjevcima koja više odmaže nego pomaže". Da se dr. Sekulić u svom djelu potrudio da dokaže kako su u pravu "neki istoriografi koji sa mnogo osnovanosti tvrde da su i Bunjevci sprva pravoslavne veroispovesti", kako to doslovno ističe A. Kuntić u spomenutom osvrtu na str. 187., doživio bi umjesto ovakvih kritizersko-potcjenjivačkih ocjena zasigurno ovacije.

Da u sadašnjoj političkoj klimi i samo spominjanje kulturnog položaja Hrvata u Srbiji nije preporučljivo, najbolje su se osvjedočili novinari Ivica Grčar iz " Starta "i Predrag Lucić iz "Slobodne Dalmacije", koji su bili pod budnom prismotrom ljudi iz Službe državne sigurnosti za vrijeme njihova boravka u Subotici (v. "Start" od 28.listopada 1989. i "Nedjeljnu Dalmaciju" od 5. studenog 1989.). Nisu tada bolje prošli ni oni hrvatski intelektualci Subotice koji su izrazili spremnost da progovore o tom problemu. Zar je iznošenje mišljenja ili ukazivanje na stvarne probleme Hrvata u Srbiji društveno opasno? Ako jest, onda se nameće pitanje, po koga?

Naprosto je nevjerojatno kako se u srpskom javnom mnijenju sustavno zaobilazi i sama pomisao o kulturnim problemima Hrvata u Srbiji. U isto

vrijeme odgovorni u Vojvodini i Srbiji su često isticali da su nacionalni problemi svih naroda u Pokrajini tako riješeni da mogu biti primjer drugima. Demagogija je, očito, još od antičkog doba do danas uspjela zadržati najistaknutije mjesto u politici.

Sve spomenute porazne, zapravo katastrofalne, činjenice o kulturnom položaju Hrvata u Srbiji ostavile su i vidljivih tragova (dakako, nisu samo one uzrokom tome) na brojnost pripadnika hrvatskog naroda u tim krajevima. Tako je po popisu stanovnika Vojvodine iz 1971. Hrvata bilo 130.561, a desetljeće kasnije 1981. g. 109.203. Za deset godina nestalo je oko 30.000 Hrvata u Vojvodini! Ako se taj trend opadanja nastavi, za nešto više od 30 godina nakon tri i pol stoljeća, neće ih više biti na tim prostorima. Tad će vjerojatno konačno biti riješeno "hrvatsko pitanje" u Srbiji.

U vezi popisa stanovništva u Vojvodini vrijedi pokazati kako se spomenuto Vukovo poimanje etničke pripadnosti Bunjevaca i Šokaca odražava i održava u ovo naše doba. Naime, Vojvođanska akademija nauka i umetnosti u Novom Sadu, tiskala je knjigu Branislava Bukurova "Subotica i njezina okolina" g 1983. Na str. 85. u statističkim podacima osim rubrike "Hrvat" postoji i rubrika "Bunjevac", što bez dvojbe upućuje na to da su to dva različita naroda. Još drastičniji primjer je "Statistički godišnjak općina" Pokrajinskog zavoda za statistiku. Odeljenje zavoda Subotica, objavljen 1985. u čijem su popisu rubrike "Hrvat" i "Bunjevac" obogaćene rubrikom "Šokac". Ovome je komentar suvišan!

Treba reći da se u posljednje vrijeme pojavljuju znaci da bi kulturni položaj Bunjevaca i čitavog hrvatskog naroda u Vojvodini i Srbiji mogao krenuti na bolje. Nadamo se da to nije posljedica predstojećih predizbornih taktiziranja ili promjena političkih snaga, odgovornih u političkim strukturama Vojvodine i Srbije, nego da je to plod svijesti kako je kulturna sloboda integralni dio općih sloboda naroda i pojedinaca.

Na kraju, oprostite mi na, možda, tvrdim i oporim riječima u predavanju, ali vjerujte bio bih sretan, kao što pretpostavljam i svatko od vas, da su činjenice o kulturnom položaju Bunjevaca u Bačkoj danas drugačije ili da netko argumentirano pobije tvrdnje u predavanju. Nadam se da će sadašnji i budući naraštaji narodne samobitnosti, koja ne ugrožava nikoga, nego koja pridonosi bogatstvu različitosti zajedničkog življenja među narodima.

(Predavanje održano na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji 16. lipnja 1990).

(Narodne novine, Budimpešta, 9.VIII.1990., br. 32., str. 10-11.).

zkvh.org.rs

Đuro Franković , Pečuh

NAŠ NOVI SAVEZ HRVATA U MAĐARSKOJ

Hrvati u Mađarskoj treba da imaju svoj jedinstven i zemaljski savez. Mi smo ga osnovali. To je Savez Hrvata. Lijepo to glasi: Bunjevac, podravski Hrvat, Šokac. Kad kažem Hrvat, pod tim podrazumjevam Bunjevca i Šokca. Za mene Bunjevac automatski znači Hrvat i tu ne može biti dvojbe. Tko nije s tim načisto, taj zbog toga nije, jer u školi na satima povijesti o tome nije čuo. Zbog čega je to bilo, u to sada nećemo ulaziti. O tome nije čuo ovdje u Mađarskoj. Nas su pokušavali razdvajati na sve moguće načine. Svakome je odgovaralo da iz svoga aspekta ove pripadnike narodnosti u Mađarskoj nazivaju raznim imenima, etnonimima. Ja sam uvjeren da smo bili Hrvati i to ćemo i ostati. Pitanje je samo dokle. Mi, sinovi istog podneblja i sinovi istog nacionalnog stabla, možemo i moramo biti ono što su naši očevi i majke bili vjekovima. Pod istim ovim nebom možemo li ostati ono što želimo? Ostajemo li Hrvati? Imamo li nade i ustrajnosti da nam uslijedi nov bunjevački narodni preporod? Šta hoćemo mi još i danas na bačvanskim ravnima? Tko će biti taj od koga se očekuje bratska ruka i pomoć? Kakve su naše rezerve? Kakva će biti naša budućnost? Uz zajednička nastojanja, uz zajedničke pothvate poslije mraka stiže se do novog dana.

Mada je jezik oslabljen, put valja otpočeti. Možda će se naći hrabriji među bunjevačkim Hrvatima. Možda će to biti neki stariji iskusniji čovjek, ili neki mlađi. Možda će nam stići pripomoć od stare i nove domovine. To je sve pod znakom upitnika. I ponovo bih mogao iznositi svoja nagađanja i nadanja, ali treba biti manje emocionalan i trezveniji. Teško je to biti u isti čas kad nema Bunjevaca bez gubitaka, kada nema Hrvata bez velikih gubitaka. Naši su preci ostavljali svoje kosti, prolijevali krv po krševima i ravnima u ratovima, ali su bili čvrste vjere. Da li ćemo se ponovo uspraviti, jer smo pokleknuli. Mi smo dolje na zemlji. Onaj tko vjeruje u zajednički savez, u prvom redu hrvatski, taj je na našoj strani, za našu stvar. Naša zajednica nije nikada ni protiv koga bila uperena. Mi smo uvijek bili i ostat ćemo uvijek za suradnju sa sinovima ovoga podneblja i bit ćemo nadalje za prijateljsku saradnju i to sunarodnjačku.

Savez Hrvata u Mađarskoj je osnovan. Od vas zavisi da li ćete se i vi učlaniti i uključiti. Da li ćemo osnovati svoje osnovne organizacije u svakom naselju, jer naša budućnost zavisi od tog poteza. Mi pravovremeno moramo to učiniti još prije rujna (septembra) mjeseca, jer ako nemamo zastupnike u raznim forumima, bit ćemo gotovi. Neće biti materijalne potpore. Mi se nadamo da će nam i Matica hrvatska pomoći. To je jedini put. Tu moramo biti složni. Nisam protiv toga da vi osnujete svoju podružnicu, ili organizaciju, ili udruženje, ili društvo Bunjevaca, ili bunjevačkih Hrvata, ili ćete se odmah

priključiti u Savez Hrvata kao što to radimo u Baranji i u Šomođu i po drugim naseljima. Vi trebate znati da to rade i Gradišćanski Hrvati. Ja sam tamo bio prošle subote. Moram vam reći da Savez Hrvata nema ni prebijene pare, a ide se od sela do sela. Vjerujem da će i ovdje vaši prvaci, koji su u vašim redovima, isto to učiniti o svom trošku premda znamo da obiteljski budžet ima svoje granice, ima svoje uske okvire. Ni ja nisam milioner, ali idem jer moram. Ja sam rekao: Ja kao Đuro Franković idem i rok će mi potrajati do kraja siječnja (januara). Ja vidim da nema efekta, vidim da nema odaziva u vašim redovima. Vidim da je vama svejedno, vi ste indiferentni i indolentni. I tome slično. Ja ću reći da dižem ruke i baš me briga da li će propadati Bunjevci. Moji sinovi znaju hrvatski jezik i znat će. Ja sam sve uradio. Hoćemo li se sjediniti? Hajdmo, barem pokušajmo! Ima raznih mogućnosti. Mi trebamo da se nađemo kod jednog stola i da razjasnimo i objasnimo neke stvari.

Ako ste vi za taj naziv, nisam protiv, ali mora biti neka centralna uprava. Ne, ja ne želim biti predsjednik. Nije mi to želja. To će narod odlučiti tko će biti, ali nešto se mora poduzeti. Ovo što je, ne valja i korjenito treba mijenjati. Mi moramo imati suradnju sa raznim partijama, na primjer sa Partijom malih posjednika. Naš narod živi na selu. Naši preci, naši očevi su i danas katolici. Nema drugog izlaza. Ne možemo nametnuti neku lažnu ideologiju, već ono što je valjalo stoljećima, što je bilo pravo i potvrđeno. Hoćemo li izmisliti nešto novo, neki novi Savez Južnih Slavena u Mađarskoj. Srbi su se izjasnili. Oni su se izdvojili. Osnovali su Srpski demokratski savez. Rekli su da on zastupa interese Srba u Ugarskoj (Mađarskoj). Šta sada? Zar Hrvati uvijek moraju biti u dvoumljenju, da dvoume hoće li tri saveza, ili deset. Pa neka bude, ali ipak sam mišljenja da bi bilo bolje da bude jedan savez, jer moramo biti jedinstveni. Ali, vi budite čvrsti u vjeri i ostanite vjerni sinovi i kćeri svojih bunjevačkih predaka i Bog nek Vas poživi, braćo moja draga!

(Govor na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 16. VI 1990. god.)

zkvh.org.rs

mr Josip Buljovčić

RAZLIČITI POGLEDI NA STANDARDIZACIJU JEZIKA KOD BAČKIH BUNJEVACA U DRUGOJ POLOVINI XIX VEKA

1. Nacionalni preporod se i kod Bunjevaca u Bačkoj, kao i u drugim našim krajevima, našao pred zadatkom da rešava jezičko pitanje. Pokretanje "Bunjevačkih i šokačkih novina" (1), najznačajnijeg preporodnog glasila, u najvećoj meri je aktualizovalo književnojezičku problematiku. Kako je još pre pojave "Novina" ilirska grafija kod Bunjevaca bila prihvaćena, ostalo je da se raspravlja o tipu jezika kojim valja pisati, kao i o pravopisu. Postavljalo se pitanje da li treba pisati prema "slovnici" - književnim jezikom - ili tako da se pisani jezik što manje razlikuje od govornog. Javljale su se i dileme da li treba stvarati nekakav svoj pisani izraz ili prihvatiti onaj koji već funkcioniše u hrvatskoj književnosti. Bilo je i mišljenja da za uzor valja uzeti Srbe. O jeziku se na stranicama BŠN najviše raspravljalo tokom 1870. i 1871. godine, uz učešće urednika I. Antunovića i većine najznačajnijih saradnika (Stipana Vujevića, Mirka Pekanovića, Đure Baloga, Boze Šarčevića i drugih), a i čitaoci su se javljali napisima u kojima se govori o "nerazumljivosti" jezika u listu.

Polemika o ovim pitanjima nije bila okončana u "Novinama", nego je nastavljena i na stranicama drugih listova kao u časopisu "Neven", pokrenutom 1884. godine, a i u predgovorima ili napomenama uz pojedine knjige. Ovom prilikom su izdvojeni samo oni pogledi koji su najsnažnije uticali na izrađivanje književnog jezika kod bačkih Bunjevaca.

2. Uvod u raspravu o jeziku i pravopisu predstavlja Antunovićev članak "Slovnica". Urednik ovom prilikom, kao i mnogo puta kasnije, naglašava da nema sposobnosti za raspravljanje o jezičkim pitanjima, ali su mu poznate teškoće "s kojima se hrvati mora svaki koji hoće da piše." Oseća "da ni mi ikavci, niti jekavci, niti sadanji Hrvati imadu o svačemu pravo", te da bi "kod nas, kod Srbalja i Hrvata više stvari tribalo popraviti". Smatra da se ne bi trebalo u načinu pisanja razlikovati. Razgovor o tome valja prepustiti "jezikoslovnicima". Razlog za raspravljanje o ovim pitanjima autor ovako objašnjava: "Jedni bi radi bili, da se po bunjevački, a drugi po hrvatski piše, pak premda ja ni u jednom naričju nisam zadosta učen - i jedan i drugi moju glavu obija. No ja hoću da učim, al nadalje neću moja leđa da udarcem podmećem...Neću da krivicu nosim - kao da sam pokvarenju jezika povodom služio. (2)

3. U istom broju i Mirko Pekanović objavljuje poduži članak "O pravopisu bunjevačkom". On se protivi praksi da se uz "r" vokalno piše "e" (cerv,

kerv), što potkrepljuje pozivanjem na R. Veselića, koji u svojoj gramatici, izdatoj 1865. godine ima samo "r" (crv, krv).

Druga opaska se odnosi na pisanje refleksa glasa "e" jer "proti ni jedno pravilo nećemo viditi pisce toliko pogrišiti, kao proti, ikavštine t. j. proti ono slovo što mi moramo pisati "i", a što dikoji pišu: ě, e, ie, je". Pisalo se, dakle, neujednačeno, tako da se u istom tekstu može naći: čovik, čověk, čovek, čovjek, čoviek. Hrvati pišu "ie" i "je"jer se kod njih u izgovoru čuje dvoglas, a "e" može biti dugo (ie) ili kratko (je). Pošto Bunjevci ovaj glas izgovoraju kao "i", tako valja i pisati jer u današnjem pravopisu sve suvišno što se ne izgovara treba iz pisma izbaciti. M. Pekanović zaključuje da su "spomenuta slova" (tj. "ie", "je") "ne samo suvišna, nepotribna, nego po našem pravopisu i pogrišna". (3)

4. Na ovaj članak odgovorio je Stipan Vujević. On smatra da bi jezik trebalo "izgladiti, izravnati ...po slovnici koja nam ima služiti kazalom na polju književnosti". Na prigovor da Bunjevci nemaju ni slovnice a ni pravopisa, po kojima bi se mogli ravnati u nekom listu, Vujević odgovara da se "izvor bunjevačke književnosti u Hrvatskoj i Slavonii nalazi; ...da ovih književnost i slovnice valja i za Bunjevce, buduć jednoga su te istog jezika". Stoga poziva braću da se drže "slovničkih pravilah"; koja su nam Hrvati pripisali, inače bit će zidanje babilonskoga tornja, bit će nam smiša u jeziku te nećemo moći jedan drugog razumiti". Razlog za to je okolnost što pravopis "nije sastavljen samo po naričju hrvatskom, nego također slavonskom, bosanskom, hercegovačkom, dalmatinskom indi i bunjevačkom, istrijskom, srbskom i crnogorskom". Tako ni ijekavština nije - prema St. Vujeviću - ništa drugo nego "slovnicom obadva nariečja sastavljena" (ikavština i ekavština), a takva je upravo i situacija u Bačkoj (Bunjevci - ikavci, Srbi - ekavci) te bi bilo "umjetnije da se ovaj dvovrsni način govorenja u pravopisu sjedini...". Treba pažljivo pratiti "književnost Hrvatah, koji su se već uspeli na viši stepen izobraženosti glede našega jezika...Bunjevci su u sebi veoma slabi sebe izobražiti u njihovom jeziku, zato jim je nuždno virnu desnicu pružiti Hrvatom". (4)

Nešto kasnije St. Vujević opet ističe "da se moramo prihvatiti slovnice, koja je primljena kod drugih Slavenah, te znati književni jezik, bez kojega nikad nikud". Mala je korist "ako nam narod zna samo naš naričaj, po kojem naričju niti ima (osim...koje stare molitvene knjige) a odsele niti će biti po njem pisane knjige". Na kraju napisa St. Vujević predlaže polovično rešenje: "Zasad se u našoj oskudici imamo držati sredine, te stranom po našem pučku naričju, a stranom pomalo i lagano po slovničkom pravilu pisati...". (5)

5. M. Pekanović u svom novom članku osporava Vujevićeve navode. Osnovna mu je misao da se ne može tražiti gramatička i pravopisna pravilnost tamo gde se treba boriti za "sačuvanje jezika" od propasti. Zanimljiv je i stav o jezičkim razlikama: "Što se bunjevačkog i hrvatskog jezika dalje tiče: ta dva jezika, koliko ja znam, skoro su sasvim jednàka u svačem, ako valda izuzmemo jekavštinu". Pisac se, dalje, zalaže za upotrebu ikavštine i negira Vujevićevu tvrdnju da je jekavština zapravo spoj dva narečja, navodeći reči Vinka Pacela kao dokaz da je "ě" dvoglas. Iz toga izvlači zaključak da su se Hrvati - ukoliko

zkvh.org.rs

način pisanja tog glasa odgovara njegovu izgovoru - "brinuli za sebe, a za druge barem za nas nisu...". M. Pekanović zaključuje da je za pravilan ijekavski izgovor (odnosno način pisanja) potrebno određeno filološko obrazovanje, a ono se teško može steći.

Nedoslednost i polovičan stav Vujevićev oko pravila koja treba "od hrvatske književnosti" primiti naišli su na opravdanu kritiku Mirka Pekanovića, koji se zalaže za to da sve dok se "bolje pravilo" od sadašnjeg načina pisanja ne nađe i ne primi, treba smatrati "da svaki onaj Bunjevac tko bunjevački pisajuć ne upotrebljuje ikavštinu, griši i ruži jezik...". (6)

6. Probleme pravopisa (pod kojim podrazumevaju prvenstveno beleženje refleksa jata, kao i brojna druga neortografska pitanja) tretiraju i drugi saradnici.

Stipan Grgić Krunoslav ukazuje na razlike u "pravopisu" u Hrvatskoj i kod Bunjevaca i izražava žaljenje "što jih (Hrvate) mi sad još ne možemo sliditi u pravopisu, nit mi možemo danas još izgovarati: hljeb, ljepo, djed, njedelja i t.d.", ali je zato moguće naći izlaz na taj način što bi se "priinačile hrvatske knjige po bunjevački". Na istom mestu Grgić ističe da ni učitelji "od našeg plemena" ne znaju pravilno svoj maternji jezik - a nisu to ni imali gde naučiti jer se "ilirska slovnica" ne uči ni u kaločkoj preparandiji, a ni u bilo kojoj drugoj školi. (7)

O zaostajanju i izgrađivanju književnog jezika i potrebi za oslanjanjem na dostignuća u Hrvatskoj govori i članak koji je potpisan pseudonimom "Bačvanin".

Bunjevci su, za razliku od drugih "ove grane naroda" zaostali u razvoju jezika jer su "med stranim narodom pomišani, mnoge tuđe riči prisvojili, a svoje stare riči zanemarili, tako da su jim sad mnoge riči nepoznate ili vide im se nove" te s toga oni "sadanje izobraženim književnim jezikom pisane knjige slabo razume". Nerazumljive su im i neke reči koje nisu nove i mogu se naći kod Belostenca. - "Da bi se, dakle, naši Bunjevci i Šokci u obziru književnom sa drugima u surazumnost doveli, neće biti zgorjeg, iz horvatskih knjigah i novina važne i naučne članke komade u bunjevačkim šokačkima novinama pripisati" - zaključuje autor. (8)

7. Pitanje jezika je osobito često tretirano u vezi sa školskim knjigama. O tome je opet najviše pisao Stipan Vujević, zalažući se za istiskivanje "naričajne knjige" jer je ona "tekom vremena eto prouzrokovala toliki metež, da gotovo ne razumije brat brata, sestra sestru, rod roda". On poziva da se u šokačko - bunjevačke škole "uslid opomene naprednoga duha postavi temelj pravilne književnosti, na kojem je samo moguće uspješno osnivati i razvijati narodni nam jezik, a po tom ulivati i probuđivati u ditci ljubav prema narodu...". Na pitanje koji je to jezik i zašto ga valja uvesti, St. Vujević odgovara: "Indi odlučno velim: uvedimo u naše škole književni, dakle u literarnom smislu takozvani hrvatski jezik". To treba učiniti zato što čisto šokačko - bunjevačko narečje "priči u obće književni nam napredak" tako da narod "ne bi razumio književnu knjigu (jezik), t.j. ne, da ne bi baš razumio, nego u književnom jeziku neizvižban, bilo bi mu

mučno...bio bi pri svojemu tuđin, gladan pri kruhu". Jedino rešenje je da se učitelji ravnaju "po pravilnoj slovnici književna jezika" zbog čega školske knjige "doslidno književnom jeziku moraju biti pisane". Opredeliti se za "naričjem pisanu knjigu" značilo bi praktički onemogućiti deci dalje učenje i čitanje knjiga. Tako će se deca, zbog nepoznavanja književnog jezika, otuđiti od vlastitog jezika pa će, "kao i otci jim" govoriti: "to nije šokački, to nije bunjevački; to je hrvatski, to je srbski" mada to "niti je hrvatski, niti je srbski jezik, nego u opbće sviuh nas, baš naš jezik".

Kako se prigovor da je književni jezik dosta nerazumljiv često mogao čuti i od svećenika i učitelja, pisac podvlači da to "jest naš književni jezik, samo o tom mnogi ne imaju bistra pojma", dok hrvatski jezik u " rodoslovnom, genetičkom smislu, provincialnim naričjem glasi: Kaj je gdo zasejal, to bu i žel". Pod hrvatskim jezikom "u knjigi" podrazumeva se onaj jezik "kojeg smo dosad nazivali ilirskim, niki dalmatinskim, niki slavonskim jezikom". U književnosti "hrvatski jezik" valja shvatiti kao "prezime sviuh: Bunjevaca, Slavonaca, Dalmatinaca, Hercegovaca, Srba i t.d.". Govoreći o nazivu jezika St. Vujević kaže: "Nami je svejedno: ili se zvao ilirskim ili hrvatskim jezikom, mi samo znamo, da je to naš jezik, kojeg mi u rodoslovnom smislu možemo zvati šokačko - bunjevačkim jezikom". (9)

Okolnost što se razlikuju pojedine reči (kod Bunjevaca i Srba na primer) nema većeg značaja jer dijalekatske razlike postoje i kod drugih naroda. Zato nepoznatu reč ne treba odbaciti već je valja naučiti, uostalom, jezik - i svoj maternji - valja učiti. St. Vujević naglašava da će Bunjevci i Šokci vremenom neminovno doći do spoznaje "da mi sami sebi na krhkom temelju rodoslovne naše književnosti ne možemo obstati, ustanoviti i razviti ju". Napredak u jezičkom pitanju može se postići ako se shvati da "razvitak hrvatske književne (literarne) knjige i jezika, jest razvitak i nami". (10)

8. U raspravljanje o problemu školskih knjiga uključio se i Đuro Balog, župnik u Baču. On prihvata mnogo puta iznesenu konstataciju da "nemamo bunjevački šokački knjigah... onakih prostim stylom pisani knjigah kakvim naši Bunjevci i Šokci govore", ali tako što ne treba ni želiti, jer "prostim, ili da kažem kulinarnim stylom knjige pisati ne uobičajemo...". Nije moguće "svakoj šaki ljudih njevim stylom" izdavati knjige. Bunjevci i Šokci, doduše, nemaju niti mogu sopstvenim snagama sastavljati školske knjige, ali postoje hrvatske knjige koje odgovaraju, samo "to nije mnogima povoljno što su one hrvatske knjige, a croatico ilyrismus je kod nas onako pridstavljen, kano da je on ovdi sasvim nepoznata zvirka! Ta croatico ilyrismus je pisana: Početnica, Čitanka, Katekisam, Biblična dogodovština, iz kojih naša ditca uče, a pitam, šta je u njima tako nepoznato!... Valjda što se gdi god ... čita vert a ne bašća, susied a ne komšia, boja a ne farba, dimnjak a ne hodšag, obzor a ne horizont itd. ... Naoto su Ričnici, i samoj Početnici već dodati, da učitelji po njima učenike ubavištjivaju". Strah od panslavizma onemogućuje približavanje Hrvatima u načinu pisanja i dovodi do povike da je to "razkolničtvo (schisma) čiji je cilj "da odcepi Bunjevce i Šokce od Magjara". (11)

zkvh.org.rs

U drugom napisu Đ. Balog govori o dilemama oko narečja kojim valja prevoditi udžbenike sa mađarskog jezika i ističe da se on "po Mažuraniću, po Babukiću drži za Veselićem" koji je upotrebio "ě" umesto "je", "ie" ili "ije". (Balog u ovom članku, za razliku od ranijeg, upotrebljava "ě", mada ne sasvim dosledno, kao i popratni vokal uz samoglasno "r".) U prilog takvog opredeljenja govori i dotadašnja praksa u štampanju knjiga ("ěkavštinom").

I u pogledu pisanja "poluglasnika "e", koji jedni pišu (kerv, perst), a drugi izostavljaju, potrebno je ustanoviti jedinstven način pisanja. (12)

9. Polemika o jeziku školskih knjiga poslužila je i Stipanu Vujeviću kao povod da još jednom iznese svoje poglede o potrebi učenja i negovanja književnog jezika. On podvlači da je upotreba književnog jezika imperativ "napredujuće kulture" te ni bunjevačke i šokačke knjige u tom pogledu ne mogu biti iznimka. Oštro se suprotstavlja "smrtonosnom zaključku" nekih - tj. opredeljenja za ikavštinu - jer je ona provincijalna (i nepravilna), a stoji "u oprieci ne samo s duhom napredujućega našega vjeka, nego u oprieci i s praktičnom uporabom ustanovljene jednake naše književnosti". Uvođenje ikavštine u književnost predstavljalo bi korak nazad kojim bi mladi naraštaj "omrazili s književnom knjigom i takoga ubili u duhu". (13)

10. Energično protivljenje ikavštini izazvalo je "jednog Subačanina" (pseudonim Boze Šarčevića) da odgovori Vujeviću. Taj odgovor je zanimljiv iz više razloga. (14)

Na početku članka spominje se stav uredništva o ikavštini, odnosno ijekavštini: ono u svom listu upotrebljava ikavštinu "samo s gledišta na prilazno stanje, a za škulske knjige priporučuje hrvatski pravopis", (15) a zatim se osporava teza o nepravilnosti ikavštine.

Naša tri narečja su - veli B. Šarčević - sasvim ravnopravna, a u sadašnjim okolnostima Bunjevci treba da se drže zapadnog narečja kao i Srbi istočnog. "Jer nama Srbe triba za uzor uzeti, a ne Hrvate. Mi smo ostaci Srba i ne Hrvata, kod kojih se u ostalom književni jezik veoma razlikuje od prostoga. - Naš bunjevački jezik izvan ikavštine i nikoliko čakavskih (hrvatskih) riči, taki je isti kao srpski".

B. Šarčević se suprotstavlja prigovoru da Bunjevci vlastitim snagama i na svom narečju ne mogu razvijati književnost ovim argumentima:

1. "... jednim narodu po duhu njegovim samo njegovi sinovi mogu pisati";

2. "... doslidnije je koji god puk u svojim naričju obučavati, pa kad se u ovom učvrsti, tek onda se daje... u drugo polje prineti" - čime se ne isključuje učenje i drugih narečja;

3. "... u ovom naričju (su se) taki pisci odlikovali kao Kačić, Kanižlić, Reljković, o kojih sam veliki Vuk kaže da su pisali srpski čistije od njihovih (srpskih) spisatelja...", a nisu nestale knjige na ovom narečju pisane, više bi se čitalo kod Bunjevaca, što potvrđuje i zapažanje da se Kačićeve knjige mogu naći među pukom, ali nema "hrvatske knjige nijedne";

4. "... zapadnim (se) naričjem i u najnovije doba pišu knjige", pa i to pokazuje da je ikavština pravilna, a za Bunjevce i najcilishodnija".

Znak "ě" (što ga Vujević preporučuje) napustili su i oni koji su ga iznašli. "Ovo slovo htiti upotribljavati baš je unazad ići. Što je Vuk u ćirilici iskorenio, iščistio, to je Gaj u latinici ponoviti htio".

Na zamerke St. Vujevića - da onaj ko stoji uz "narečno načelo blagoglasja" zapravo "cepa, drobi i mrvi književnost" te da mu je "nesnošljiv" naziv hrvatski jezik - i pozivanje na Mažuranića kada ovaj govori o potrebi da se sva "razrečja i podnarečja (dakle i bunjevačko) spoje u jednu obću književnu reku i jednolik tako zvani književni jezik", B, Šarčević odgovara pitanjem: "Koji je taj književni jezik?". (16) Poznato je da ne pišu samo u Zagrebu jugoslavenski nego i na Cetinji, u Biogradu pa još zdravo lipše". On se, na kraju, bez dvoumljenja opredeljuje za fonetsko načelo u pravopisu. (17)

Nema sumnje u to da je na Šarčevićeve stavove presudno uticala Vukova reforma jezika i pravopisa. Idući za Vukom, B. Šarčević u Hrvate ne ubraja štokavce, mada to decidirano ne kaže, ali je njegov stav vidljiv iz tvrdnje da se kod Hrvata "književni jezik veoma razlikuje od prostoga", kao i drugih formulacija, iz kojih je jasno da se pod hrvatskim jezikom podrazumeva samo kajkavski i čakavski.

11. Unekoliko slične poglede Šarčevićevima izneo je i Zvonimir (pseudonim Kalora Milodanovića) mada se on protivi i "srpskoj" i "hrvatskoj" orijentaciji kada je reč o jeziku. Njegova je teza "da Bunjevci ništa drugo nisu do Bunjevci". Niko nije pozvan da menja narečje. Jezik je svetinja i "to porušiti bilo bi razbojničtvo". Narod treba učiti "pravo naški", a pisati valja ne "za šaku trgovaca, za šaku himbenih učenjaka, za šaku krivi domospasitelja" već za običan puk - suprotno praksi u Hrvatskoj gde "ne razumu ni jednu knjigu u novije doba pisanu", kao i onoj kod Srba gde ni jedan srpski list "prost Srbljin" ne razume. (18)

12. Napisa o jeziku bilo je i kasnije, u trećem godištu BŠN, kao i u "Vili", da bi se polemika, započeta na stranicama Antunovićeva glasila, nastavila u "Nevenu" (osobito intenzivno tokom prve dve godine njegova izlaženja - 1884. i 1885.) gde se ponovo javio Stipan Vujević i izložio svoja, uglavnom poznata, gledišta o "neshodnosti ikavštine" i potrebi jedinstvenog književnog jezika. (19) Drugu liniju, nazovimo je "narodnjačkom", zastupao je urednik časopisa, Mijo Mandić i popularni pesnik Nikola Kujundžić.

Polemišući s St. Vujevićem N. Kujundžić veli da mu se "ni misliti neda, da bi još i pučki govor htio tkogođ izpravljati prema kakvim umišljenim regulama". Braneći ikavštinu koja "nit je posebno naričje, nit je primitivna, nit je nepravilna" pisac članka u nastavku kaže da je postojanje "jedinstvene knjige, istom intencija vaših književnih krugova, ali još nije izvedena, niti će još skoro biti". Posebnim "naričjem" pišu Srbi i Hrvati, Dalmatinci i Crnogorci.

Jezik je, prema N. Kujundžiću, "puko oruđe čovičjega družtvenoga života, koji se život dan danas u ovoj družtvenoj formi savršuje kojoj je ime: "država" - iz čega sledi i zaključak da "kakvoću jedinstvene knjige glede nas Bunjevaca i Šokaca i naših današnjih družtvenih odnošaja ... sasvim drugi obziri i sasvim drugi faktori imaju odlučiti", a ne oni koje St. Vujević pominje. (20)

zkvh.org.rs

13. Mijo Mandić smatra da ikavski izgovor "ako nije vrlo pravilan kako to jedinstvena misao zahtiva, a ono je praktičan". Nekada je ikavština bila "gospodujuća" (Kačić, te slavonski pisci Kanižlić, Katančić, Relković), ali ni danas nije prevaziđena. Svaki se književni jezik, dakako, mora popraviti "al se to naroda ne tiče". Mandićev je zaključak: "Istina je, da Bunjevac traži svoju posebnu provincijalnu knjigu i kao jedan poseban puk, to punim pravom čini, jer njega kao naroda, malo zanima književna, znanstvena, naučna izvrstitost jezika; on slabo mari za odluke ikoje akademije". Ipak i Mandić konstatuje da pored "pučko-književnog" jezika, kojim se jedino može obraćati puku, treba da postoji "i jedan obćeniti znanstveno-književni jezik, koji da sve veže". Stoga svaka pokrajina treba da zadrži "svoje naričje za puk kao oruđe prosvite; a za naučni svit nek se rabi kao oruđe nastavljajuće višje izobraženosti znanstveno-književni jezik - jekavština". (21)

14. U "Nevenu" se ponovo javlja i Stipan Grgić, zalažući se za tolerantan odnos prema narečjima: članke valja onako tiskati kako su napisani - ikavštinom ili jekavštinom, ali nipošto srbizmom". Smatra da bi trebalo "prostijim ljudem" koješta razjasniti o jeziku, jer zbog nepostojanja bunjevačke slovnice i zbog okolnosti da se deca u školi ne uče "ikavskoj reguli o bunjevačkom pravopisu" ima dosta nejasnoća (kao što je ona da ikavština "nije posebno naričje"). I sama ikavština onakva kakva se piše u časopisu nepravilna je, retka je uopće bunjevačka knjiga prosta od nepravilnosti; ako takve ima, "onda je za cilo to ona koja se je već prilično približila "jedinstvenoj knjigi". (22)

15. O jezičkim problemima, tačnije, o poteškoćama u razumevanju književog jezika pišu i pojedini čitaoci "Novina".

U dopisu Šandora Krojača iz Nemeš Militića može se pročitati ovakav sud: "Istina da je iz prva dosta teško bilo razumiti ove novine, al s trudom i vrimenom uvik većma ćemo razumit i ponda ćemo faliti onu ruku, koja k nami ovo piše...". Uzrok poteškoća je činjenica što se u školama sve na mađarskom uči. Potrebno je učiti reči koje nisu svima poznate, kao što su, na primer, brzojav, železnica i druge. (23)

Katica Feherova u dopisu iz Čonoplje smatra da je sadašnje znanje jezika nedovoljno te da "učitelji s dvi-tri riči ne mogu oči zaslipiti, nego ako bi tako paštrivi bili, pa za misec-dva slovnicu hrvatsku priučili". (24)

I po rečima saradnika lista Stipana Grgića "izprva nam je mučno bilo čitati ih, jer smo naviknuti magjarskim novinama, to su nam naše kao sasvim neobične bile; ali evo jedva što je primaklo desetak broja, a već se tako ćutimo, da brez ovi novinah u dojduće ni biti nebi mogli. Teškoća razumivanja u čitanju sve većma nestaje, jezik nam se sve čistiji i umiljatiji čini...". (25)

16. Urednik I. Antunović, otpočinjući diskusiju o ovim problemima, nije izneo svoj stav, ali je kasnije objasnio razloge koji idu u prilog novoj grafiji kakva je prihvaćena (jednostavnost, oslobađanje od tuđinskog uticaja i približavanje onim Slovenima koji su reformisali latinicu), kao i prednosti jedinstvenog načina pisanja. Najkarakterističniji deo ovog objašnjenja glasi: "Dalje, mi prije pisasmo: bilo, lipo, vira... itd. a danas pišemo: bielo, liepo,

vjera... itd. a zašto to? jer u našem velikom narodu ima razlike u govoru, tako jedni govore lipo, drugi lepo, treći liepo... Al svi mi, kako mu drago zvali se, koji tiem jezikom kraj te male razlike govorimo, jesmo jedan narod jedne krvi, jednog porikla. To baš dokazuje jedan isti jezik, kojim, izuzem te male promine svi govorimo. Stoga će svaki rod svoj i prosvitu mu ljubeći Bunjuevac i Šokac uviditi da ništa zloga ne namislih, služeći se ovim novim pravopisom; jer jednoličnost u načinu pisanja otvara nam vrata prosviti, a drugo svakom između nas stavlja slobodu, nek poleg ovog načina pisanja čita svaki, kako je majčinim mlikom govor usisao, ovaj sa i, onaj sa e, a treći sa ie, ili ije. A kao što se dva samoglasnika ie u našem jeziku mehko i milo u jedno stapljaju, tako će Bog i srića dati, da se i mi uz jedan isti pravopis duševno složimo, te iz jednog istog izvora blagodati obće prosvite crpimo. Kako bi lipo i koristno bilo da se i Srbi, bratja naša po rodu i jeziku istimi pismeni služe,... jerbo plodovi njihove prosvite osobito u niže slojeve naroda ne mogu prodirati k' nami, a od nas k' njima". (26)

17. Svojevrsnu sintezu izloženih oprečnih stavova predstavlja obiman tekst Ljudevita Budanovića, objavljen u nastavcima u "Nevenu", baziran na "umirenoj fonologiji". U ovom "Bunjevačkom pravopisu", koji se temelji na Brozovom pravopisu, objavljenom tri godine ranije, zadržana je ikavština. (27)

18. U navedenim mišljenjima ima podudarnosti, ali i razlika. Zajednički je stav o jednom jeziku Bunjevaca, Hrvata i Srba (javljaju se i nazivi prema regionalnoj pripadnosti), ali i o određenim razlikama koje postoje između pojedinih područja. Jezik se naziva različitim imenima (ilirski, dalmatinski, slavjanski, jugoslavenski, bunjevački), ali se pri tome ima na umu jedna ista sadržina. Što se tiče pravca kojim bi valjalo usmeriti razvitak pisanog izraza, mišljenja se razilaze, pa se može reći da postoje dve orijentacije. Pristalice jedne struje - vizionarskije - zalagali su se za jedinstveni književni jezik sa Hrvatima, svesni da je oslanjanje isključivo na sopstvene snage nedovoljno za izgrađivanje književnog jezika i nacionalne kulture (St. Vujević, Đ. Balog, a u kasnijim godinama i I. Antunović). Zagovornici druge koncepcije su smatrali da se ne treba znatnije udaljiti od govora puka, pa su stoga želili da se književni jezik kod Bunjevaca samostalno izgrađuje (M. Pekanović, B. Šarčević, K. Milodanović, kasnije N. Kujundžić i M. Mandić), što je imalo za posledicu usmeravanje književnojezičke aktivnosti u pravcu regionalne odvojenosti. U pogledu pisanja jata - a i nekih drugih crta - St. Vujević i njegovi istomišljenici su na strani zagrebačke filološke škole, dok je B. Šarčeviću i njegovim pristalicama uzor bio Vuk Karadžić. Po shvatanju ovih drugih, glavna osobenost "bunjevačkog jezika" jeste ikavština, za koju se oni uprono zalažu.

Konfrontiranje ovih dveju linija ima različit intenzitet u pojedinim periodima, ali u određenoj meri traje sve do drugog svetskog rata, čemu je pogodovala i politička klima onoga vremena. Upornost pristalica "pučkog izraza" učinila je da se kod bačkih Bunjevaca ikavski pisana knjiga sa osobinama živoga govora očuvala duže nego što je to bio slučaj u drugim krajevima. Tek nakon poslednjeg rata ovaj pisani izraz se povlači sa stranica novina, časopisa i

zkvh.org.rs

knjiga (izuzimajući folklor) i ustupa mesto savremenom književnom jeziku (uz upotrebu jedne i druge varijante). Međutim, ni za zagovornike jednog posebnog bunjevačkog pisanog izraza - doduše, ne u svim funkcijama koje književni jezik ima - ne bi se moglo reći da su se zadržali u uskim dijalekatskim okvirima, što, uostalom, ne bi ni bilo moguće. (28) Oni su se zapravo nadovezivali na raniju književnojezičku tradiciju, što potvrđuje i njihovo pozivanje na slavonske pisce, i, sa više ili manje doslednosti, vodili računa i o "slovinačkim pravilima", uključujući se tako i sami u dominantne tokove razvoja književnog jezika u drugoj polovini XIX veka.

(Josip Buljovčić pročitao je ovo predavanje na priredbi Bajski razgovori "Bunjevci danas" u Baji, 16. VI. 1990. godine)

BILJEŠKE

(1) Bunjevačke i šokačke novine (skraćeno: BŠN) izlazile su od 19. III. 1870. do 26. XII. 1872. godine u Kaloči (Mađarska). Izdavač i odgovorni urednik lista bio je Ivan Antunović. Od 1871. godine list ima prilog Bunjevačku i šokačku vilu, koja kasnije izlazi samostalno sve do 1876. godine.

(2) BŠN, god. I, str. 91 (U citiranim tekstovima vršene su neznatne pravopisne izmene)

(3) BŠN, god. I, str. 91-92.
(4) BŠN, god. I, str. 109-110.
(5) BŠN, god, I, str. 180.
(6) BŠN, god. I, str. 331-222 i 229-230
(7) BŠN, god. I, str. 212-214.
(8) BŠN, god. I, str. 66-67.
(9) BŠN, god. I, str. 310-311 i 326.
(10) BŠN, god. I, str. 327.
(11) BŠN, god. II, str. 115-116.
(12) BŠN, god. II, str. 192.
(13) BŠN, god. II, str. 200-201.
(14) BŠN, god. II, str. 212-213.
(15) Stav na koji se B. Šarčević poziva izložen je u članku Mnienje Uredničtva, BŠN, god. II, str. 148.
(16) BŠN, god. II, str. 224-225.
(17) BŠN, god. fII, str. 236.
(18) BŠN, god. II, str. 217-218 i 222.
(19) Neven, 1884, str. 163-165 i 182-194.
(20) Neven, 1885, str. 8-10.
(21) Neven, 1885, str. 36-40 i 56-59.
(22) Neven, 1885, str. 52-56.
(23) BŠN, god. I, str. 199.
(24) BŠN, god. II, str. 249.
(25) BŠN, god. II, str. 249.
(26) Ivan Antunović, Bog s čoviekom na zemlji, Vac, 1879, str. II-III.
(27) Neven, 1895, str. 4-9, 43-48 i 59-64.
(28) Herta Kuna, Istorija literarnog (književnog) jezika - standardni jezik, njegova istorija i predstandardni idiomi, Izraz, Sarajevo, 1974, str. 429.

prof. Franjo Matarić, Sombor

KAKO DANAS ČITATI PISME ANTE EVETOVIĆA MIROLJUBA

Što sam se na ovom skupu odlučio govoriti između brojnih bunjevačkih stvaralaca baš o Anti Evetoviću Miroljubu, jedan je od razloga i to što je pod imenom ovog pesnika 1936. god. u Somboru osnovano Hrvatsko kulturno umjetničko društvo "Miroljub" koje neprestano postoji sve do danas, a danas postoji pod drugim imenom, KUD "Vladimir Nazor". U vremenu dužem od pola veka ovo društvo okuplja i Bunjevce i Šokce, pružajući im one radosti koje kulturna tradicija Bunjevaca Hrvata još ima, čuva ih i ne želi da ih izgubi.

Bio je to dovoljan razlog da u povodu obeležavanja 80. godišnjice Bunjevačke čitaonice u Baji ponovo na trenutak živimo u ovim lipim pismama.

Kako su većina od prethodnih govornika počeli od nekih historijskih podataka i ja moram. Postoje narodi iz čije burne i duge historije više nauče drugi, nego oni sami. Historija i pozitivističko ljudsko iskustvo opominje da takvi narodi, koji ne stignu ili ne znaju da izvuku iz svoje prošlosti, obično su prinuđeni da tu prošlost ponove. A kako spekulativna filozofija od davnina opominje da se historija jednom odigrava kao tragedija, a ponavlja kao komedija, nama koji živimo u vremenu naglašenih promena, ostaje da se odredimo i snađemo kako bismo postojali u okolnostima koje dolaze ne pitajući nas.

U književnosti jednog naroda, bez obzira koliko ta književnost predstavlja istinsku umetničku nadogradnju, ili utilitarnu ideološku represiju, ili neki prizemni folklorni sentimentalizam, ova historija kao magistra vitae (učiteljica života) najautentičnije i najslikovitije se predstavlja i primećuje. Veličinu i dubinu naših zabluda, bez obzira na sve cenzure, kontrole i podobnosti, književnost je uvek najrečitije kazivala.

I veliki i malobrojni narodi, koji imaju opće priznatu književnost u univerzalnom, estetičkom, etničkom i moralnom smislu, potvrđuju ovu paradigmu kroz svako svoje veliko i vredno književno delo. Na tom nivou klasičnih i univerzalnih vrednosti sve nam postaje jasno i prihvatljivo tim pre ako je ta književnost pisana jezikom koji je statusna konvencija promovirala i propisala kao normativ komunikacijskog kulturološko-naučnog i estetskog življenja.

Ovakva premišljanja i saznanja imaju drugačije predznake i pretpostavljaju drugi oblik tumačenja kada proučavamo književnost i kulturu izdvojenih nacionalnih zajednica sa osobenim jezičkim karakteristikama dijalekatskog tipa u odnosu na standardni jezik naroda kojem pripadaju. Složenost ovog kulturološko-jezičkog sprega postaje u toliko veća u koliko se ovakve zajednice ne nalaze u matičnoj zemlji, nego su u sastavu drugih država, u

zkvh.org.rs

kojima se zbog statusnog prihvaćenog jezika većinskog naroda vrši prirodna asimilacija manjinskih nacionalnih grupa. Ovde ne mislim na smišljeno političko onemogućavanje življenja u maternjem jeziku kroz škole, publicistiku, ili kulturne ustanove druge vrste.

Kako u Evropi, sa mogućim izuzetkom Islanda i Portugala, nema zemlje u kojoj celokupno stanovništvo govori istim jezikom i da je zemlja potpuno jednojezična, to se ovim pitanjem bave i rešavaju skoro sve evropske zemlje na dobar ili bolji način. O tome postoje konvencije, dosledno ili improvizirano primenjene, koje se ne dotiču književno-jezičkih pitanja, barem ne direktno u onom obliku u kojem se kontekstu ovog mog kazivanja dotičemo pesničkog lika i književnog dela Ante Evetovića Miroljuba.

Lik ovog pesnika i Bunjevca, rodom iz Bačalmaša (12. VI 1962.) određuje nekoliko karakteristika umnih i duhovnih ljudi našeg vojvođanskog podneblja. Svećenik, bez ortodoksnih ograda, prosvetitelj pastirske duhovne brižnosti, Ilirac, Hrvat, Jugosloven sa humanističkim i rodoljubnim idejama koje su u prošlom veku optimistički propovedali Franjo Rački i Josip Juraj Štrosmajer. Ponikao na jezičkoj periferiji hrvatsko-srpskog jezika Ante Evetović je na svoj životni i svećenički put poneo onu poznatu slovensku bol sa kojom su iz ovih južnougarskih međa među svoje minorne narode u Austro-Ugarskoj Monarhiji krenuli veliki posvećenici rodoljublja i domoljublja sa jačim osećanjem onog prvog, a sa snom o onom drugom: "Ja domovinu imam i tek u srcu je nosim".

Vekovni jaram vojničke službe, koji su od prvog doseljavanja morali da nose slavenski narodi, doseljeni iz Dalmacije, Hercegovine, Bosne i Srbije, lakše se nosio uz bogoljubne reči i slobodarske nade kakve su slavenskom življu u ovim krajevima iz dana u dan ponavljali njihovi misionari od kojih je među Bunjevcima najobrazovaniji i najuticajniji bio Ivan Antunović. Njegova maksima: "Sve za vjeru, narodnost i rieč svoju" ima svoje korijene u onim ilirskim budnicama koje su često kazivane i rado pevane i slušane, a unosili su našu drevnu u narodu od davnina u poslovicu uobličenu misao: "Tuđe poštuj, a svojim se diči!" To svoje po čemu jesmo ono što jesmo pre svega je jezik kao najopštije etničko i kulturološko određenje: "Ljubi, rode, jezik iznad svega. U njem živi, umiri za njega!"

Nadahnut tim idejama i dubokom ljubavlju prema svom malom i pobožnom bunjevačkom rodu Ante Evetović Miroljub je pisao svoje pesme, svoje, kako on kaže, "šareno cvijeće orošeno, koje šaljem milom rodu da ga lijepa prati sreća". "Smjerne ove pjesme moje iskazuju milijun toplih želja, upućenih bunjevačkom rodu da mu dani ne prolaze bez pjesama i bez cvijeća".

Jednostavnost ovih stihova u ritmici narodnog osmerca, kako bi bili bliži i razumljiviji za one kome su namenjeni, ne umanjuju tragiku sudbine uočene u životu Bunjevaca koji ishodište svog težačkog i često promašenog života nalaze u utešnom zaboravu pesme, tamburice i veselja. Pročitamo li njegove pesme koje je objavio pod pseudonimom Miroljub kao i druge koje su štampane 1908. god. u Osijeku u zbirci pod naslovom "Sretni i nujni časi" kao i one koje su posthumno objavljene u Subotici 1931. god. u knjizi "Spomen izdanje pjesama

Ante Evetovića Miroljuba", uočićemo naglašenu Miroljubovu sklonost ka veličanju sakramentalija, ali u onom folklornom obliku koji se manifestira u praznovanjima u kojima Bunjevci kao retko koji pripadnici katoličke vere mogu da se raduju. To su Božić, Uskrs i u njima nalaze najveću utehu. U pesmi "Moje zvanje" Ante Evetović Miroljub istinu svog duhovnog služenja svome rodu i Crkvi ovako kazuje:

"Hrvatskoga roda ja sam pjesnik
i svećenik božjeg oltara.
Za dom radim, za rod pjesme pišem
I moje i mog roda suze brišem".

Kad zanemarimo neuglačanost nekoliko metričko-ritmičkih elemenata ovih stihova, u nama ostaje da živi pjesnikova oporuka o časnom služenju svome rodu. Ali poetski svet Ante Evetovića Miroljuba primetit ćemo čitajući i druge njegove pesme. Ne iscrpljuje se u duhovno-pobožnoj lirici ljudske utehe. Njegovi humanistički i slobodarski uzori, pre svih Josip Juraj Štrosmajer, podstat će ga da napiše i nekoliko romantično-rodoljubivih pesama u kojima se vizija istinskog miroljublja među našim narodima uznosi nad svim balkanskim razmiricama. Pjesnik kaže:

Domoljublje sveto, vječni lijek nam budi,
Sve borce okrijepi, spavajuće budi.
Mržnjom i neslogom braću rascjepkanu
Složi i sjedini po cijelom Balkanu.
Pa će i Hrvati,
A o željo draga,
Bit slobodni, sretni
Kod svojega praga.

("Domoljublje")

Mogućnost a s tim i problem jugoslavenstva u poeziji Miroljuba iskazani su i doživljeni samo onoliko koliko je romantičnih nada upleteno u to jugoslavensko kolo o kojem u prošlom veku zaneseno pevaju i mnogi drugi pesnici. Zato tvrdnja da se poezija Miroljubova ostvaruje najviše u onom rustikalnom elementu bačkih polja i žetelaca i ovčara i pastoralnih uzdisaja divojaka i momaka samo pokazuje koliko je ovaj pesnik svojim pevanjem bio blizak ljudima svoga doba. On kaže:

Da ja pjevam svjetsku ljubav,
Il' da slavim bujne strasti,
Imao bih slušatelja
I pjesničke slave časti.

("Da ja pjevam svjetku ljubav")

Ovakva poezija, kakva je Miroljubova, koja u čitaocu uliva nadu da ljubav može spasiti i ljude i neljude, ima pomalo tragičnu sudbinu u našem vremenu koje čoveka svim okolnim znamenjima upućuje ka materijalnim stvarima i ka sebi samom. Prkos i nada, a ne uteha, su najistaknutiji simboli života na kraju ovoga veka. "Mrzite me, samo me se plašite" , životna je odrednica onih koji

zkvh.org.rs

hoće da nas odvedu u treći milenij. Ateizam i, kao njegova prirodna posledica, nihilizam obezvređuju i odbacuju i veću poetiku nego ova koju nam je, kao svoj pesnički i davnašnji bunjevački kredo (credo = vjerujem), u literarnu baštinu ostavio Ante Evetović Miroljub. Tehnički izumi kojima se lakše i brže nego čitanjem ostvaruje emotivni zanos, i činjenica da danas imamo mnogo pesnika i pesničkih zbirki bez svoje čitalačke publike, zaoštrava još više pitanje tko će, osim profesionalno i kulturološki zainteresovanih, čitati, doživljavati i promišljati ovu Miroljubovu poetiku i pesničku baštinu koja nije u osećanjima, iako je to po izrazu, siromašnija od one koja se danas piše.

Sve ovo što rekoh samo je jedan od načina na koji se danas čita i doživljava ovakva poezija od čijih smo se motiva, deskripcija i refleksija, čini mi se, mnogo udaljili. U toj zabludi, koja je najčešći pratilac pjesništva, kriju se mogućnosti da tako pesništvo i dalje živi samo u novom ruhu. Prvi uvjet da se to dogodi i da se te pesme ponovo čitaju, a Miroljub to zaslužuje, jeste da ne zaboravimo, ili ako se to već dogodilo, da ponovo učimo i naučimo naš lipi, lijepi i lepi maternji jezik. Hvala!

(Autor je pročitao ovo predavanje na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 16. VI 1990. god.)

MOJE ZVANJE

(...)
Ja sam ipak i sretan i blažen,
To mi srce govori u grudi,
Pa u sreći i pjevam i plačem,
Dobri Bože, Tebi hvala budi!
Dao si mi kuću i kućište
U Hrvatskoj, hrvatsko ognjište!

I ne trebam i ne želim nikad
U životu sebi većeg dara,
Hrvatskoga roda ja sam pjesnik
I svećenik Božijeg oltara.
Za dom radim, za rod pjesme pišem
I moje i roda suze brišem.
(...)
(odlomak)

Ante Evetović Miroljub

mr. Julije Skenderović

O ŠKOLSTVU U SUBOTICI I MEĐU BAČKIM HRVATIMA

Sadržaji vlastite kulturne baštine u nastavnim programima i nastava na maternjem jeziku sastavni je dio prava na školstvo. Oko 150 tisuća Hrvata u Vojvodini do danas ova prava nije ostvarilo. Duga je i tužna povijest našega školstva. Povijesti se ne treba stidjeti, niti se njom hvaliti, od nje treba učiti. Međutim, kao da iz povijesti školstva među bačkim Hrvatima nismo puno naučili. Evo nekih podataka.

Na području između Dunava i Tise sve do Budimpešte, danas živi veliki broj Hrvata, Bunjevaca i Šokaca. Stjecajem povijesnih okolnosti, veći dio Bunjevaca i Šokaca danas živi u Jugoslaviji; istovremeno u dvije države: Jedan dio živi u SFR Jugoslaviji. Drugi manji dio živi u Republici Madžarskoj. I u prošlosti su Bunjevci i Šokci bili obdareni dvjema državama, Madžarskom i Austrijom. Ističemo ovo iz razloga što su sve one imale maćehinski odnos prema školstvu Hrvata na ovom području. Sve su svojatale pravo nadzora nad školstvom, a to čine i danas. Tako je 9. listopada 1849. godine objelodanjen "Organisations Entwurf", kojim bečka vlada priopćuje da zadržava pravo odgoja ne samo u javnim, nego i u privatnim ustanovama.

U časopisu "Književni sever" sv. 3-4. iz godine 1927. Aleksa Ivić piše: "Posle ugušene mađarske bune 1849. god. za vreme srpske Vojvodine imali su Bunjevci svoje osnovne škole u kojima se predavalo i ispitivalo na bunjevačkom jeziku. Posle austro-ugarskog poravnavanja (nagodbe 1867. god.), za vreme mađarske ustavne ere, ukinute su bunjevačke škole. U gradovima je istisnut bunjevački jezik već 1868. godine, a u bunjevačkim selima je ukidanje bunjevačkog jezika u školama išlo postepeno i tek 1897. godine zabranjeno je i seoskim školama, da uče đake maternjem jeziku. Godine 1903. predložio je u subotičkom školskom odboru Ilija Kujundžić, da se u buduće u osnovnim školama samo taki účitelji nameštaju, koji razumu i govore bunjevački i da se predmeti na bunjevačkom jeziku tumače. Ovo je bilo usvojeno, ali je trajalo kratko vreme, svega sedam godina, pa je 1910. godine ponovo zavedeno predavanje samo na mađarskom jeziku".

Šezdesetih godina prošloga stoljeća u Bačkoj je bilo 120 pučkih škola u kojima se poučavalo bunjevački. Godine 1878. bilo je devet bunjevačkih, deset bunjevačko-madžarskih, tri madžarsko-bunjevačke i jedna njemačko-bunjevačka škola. Ukupno dvadesettri škole u kojima se poučavalo bunjevački, Godine 1890. na području Bačke bilo je svega šest bunjevačkih škola. Sve se ovo događalo unatoč važećeg člana zakona XXXVIII. objelodanjenog 1868. godine, prema kojem su narodnim manjinama priznata i bila osigurana sva prava u školstvu, sudstvu i upravi. Slovo zakona bilo je jedno, a stvarnost druga.

zkvh.org.rs

Novine "Neven" u broju 246. od 4. studenog 1920. godine u članku pod naslovom "Burno nastavničko vijećanje o ćirilici i vjeronauci" donose slijedeće: "Ministar prosvete raspisom od 30. septembra god. 1920., broj 31.691 odlučio je: 5. Prema rešenju Glavnog Prosvetnog saveta, koje sam odlukom mojom br. 12.433 usvojio, za nastavu maternjeg jezika i udžbenika iz tog predmeta početna nastava čitanja i pisanja u I. razredu, i čitanja u II. razredu osnovnih škola predavat će se ćirilicom u svim školama, izuzev mesta u kojima živi slavenski živalj katoličke vere. U takvim mestima ako većina djačkih roditelja želi može se u I. i u II. razredu predavati čitanje i pisanje latinicom, te će deca izučavati i jedno i drugo pismo. U višim osnovnim školama će se predavati samo ćirilicom". Pisac ovoga članka izvještava o tom kako je naredbom broj 8465 Prosvjetni savjet odobravao samo ćirilicom pisane udžbenike "tako da latinicom pisanih udžbenika odobrenih nema, te je uopće nemoguće niti u ove razrede uvesti latinicu... Poslije duge i očajne debate jednoglasno se primila odluka, da se umoljava g. prosvjetni inspektor da podnese ministru prosvjete prijedlog da se u našim školama u I. i II. razredu samo latinica, a u višim bunjevačkim razredima pored latinice i ćirilica, a za srpske više razrede pored ćirilice i latinica odredi tako da se čitanke prema tome udese, od trećeg razreda počam, da jedno štivo bude latinicom, a drugo ćirilicom pisano. Ova odluka je stišala uzburkano duševno stanje subotičkih nastanvika, samo je pitanje što će na odluku reći naš prijatelj (?!) ministar Pribičević".

O stanju školstva između dva rata ima malo pisanih podataka. Izvjesno je da je to period kada je Bunjevcima putem školstva u javnom životu nametnut srpski jezik. Što se ćiriličnog pisma tiče, ono nikada među bačkim Hrvatima nije prihvaćeno. Poslije drugog svjetskog rata, uvidjevši nepravdu koja je bačkim Hrvatima učinjena nametanjem srpskog jezika, ondašnje prosvjetne vlasti izborile su uvođenje hrvatskog nastavnog jezika u škole. Od 1951. do 1957. godine postoje paralelno škole i odjeljenja s hrvatskim i srpskim nastavnim jezicima. To nažalost veoma kratko traje. Danas se u subotičkim i ostalim bačkim školama, koje pohađaju Bunjevci i Šokci, predaje na srpskom jeziku. Nametanje ćiriličnog pisma još je uvijek aktualno. To potvrđuju najnoviji zakoni o osnovnom i srednjem obrazovanju i odgoju, proglašeni 26. siječnja 1990. godine. U članu 109. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju čitamo da se javne isprave (svjedodžbe) izdaju na ćiriličnom ili istovremeno na ćiriličnom i latiničnom pismu. U članu 105. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju izričito stoji da se javne isprave izdaju na ćiriličnom pismu. Hoćemo li doživjeti i izdavanje čitanke za prvi razred pučke škole na ćirilici? Vidjet ćemo.

Završavamo ovaj prikaz citatom iz već pomenutih novina "Neven" od 6. studenog 1920. godine, napisanog povodom imenovanja učitelja: "Imamo 5-6 osposobljenih učitelja i učiteljica i samo su njihove molbe povraćene - kako saznajemo - s tim, da u Subotici nema praznih učiteljskih mista. Međutim, jučer čitamo imena u Nevenu onih sa one strane Save za koje ima mista u Subotici. Hvala vam braćo što ste nas za tako kratko vrimc probudili, dok još nije sasma

kasno; mi ćemo gledati da vas ubedimo da gdi ima 70 hiljada Bunjevaca na okupu, tamo neće gospodariti drugi nego Bunjevac, pa ma nas to po što stalo.

Braćo Bunjevci, ako ste prijatelji rodu i imenu svome, možete viditi pogibelji naroda našega, složite se svi u jedno Kolo, jer ako na izborima ne pobedi Bunjevačko-šokačka stranka, onda ne priostaje Bunjevcima drugo već štap u ruke i put pod noge jer ode spasa neće biti za nas.

Rode moj! Velike ti pogibelji prite, ako sada ne ustaneš na branik svojih prava, izgubljen si na vike!

To ti dovikuje Bunjevačka vila
Iz oblaka razastire krila,
Oj Bunjevče probudi se sada,
Starješino Subotice grada". /.../

Članak je potpisan sa: "*Jedan od njih mnogi*"

U Subotici, 28. ožujka 1990.

(Autor je pročitao ovo predavanje na priredbi Bajski razgovori "Bunjevci danas" u Baji, 16. lipnja 1990. godine)

ZAŠTO

Čekam vas, prijatelji...
a jesen je siva...

Na golim poljima
jablani visoki stoje.
Osluškuju ponoć,
čekajući
kasne sate broje...

Čekam vas dugo,
a noć je nijema...
prijatelji,
zašto vas nema?

Ante Sekulić

zkvh.org.rs

Grgo Bačlija

RAD NA "REČNIKU BAČKIH BUNJEVACA"

Ovaj rad oko sakupljanja dijalekatske gradje počeo je davno, prije petnaest - šesnaest godina. Radili smo zajedno Marko Peić i ja. Kad je posao bio završen, trebalo je izvršiti konačnu redakciju rukopisa.

U tadanjim prilikama bili smo primorani da se okrenemo našem Institutu za južnoslovenske jezike pri Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Tamo su nas ljudi prihvatili u ono vrijeme kad nas nitko u ovoj zemlji nije htio prihvatiti. Ovi ljudi su nam otvorili vrata i prihvatili kao svoje, jer su ocijenili da se radi o kapitalnom izdanju, a rad se uklopio u naučni projekat "Dijalekatski rečnici Vojvodine". Odmah je s nama počeo surađivati i davao nam stručne savjete prof. Dragoljub Petrović iz Novog Sada.

Prije toga rukopisna građa je ponuđena Zavodu za jezik pri Filološkom fakultetu u Zagrebu, ali tada nije bilo dovoljno smjelosti od strane čelnih ljudi toga Zavoda da se prihvati ta građa uz obrazloženje da to ne bi nikako prošlo, jer je tada ministar prosvjete bio Stipe Šuvar, koji ne bi osigurao potrebna novčana sredstva za objavljivanje toga djela i ne bi odobrio to izdanje, jer je smatrao da je to miješanje u kulturnu djelatnost druge Republike.

Postupak prilikom sakupljanja dijalekatske građe bio je takav da smo koristili postojeću građu, a koristili smo i manje zbirke dijalekatskih odrednica koje su imali pojedinci, na pr. pokojni Ljudevit Vujković Lamić iz Subotice. Također je korištena zaostavština pokojnog Balinta Vujkova i sve njegove objavljene zbirke bunjevačkih narodnih pripovidaka. Uz to je korišćena i ostala građa, a najveći izvor dijalekatskih odrednica smo našli na bunjevačkim salašima u neposrednom razgovoru sa starijim ljudima i ženama, sa našim didama i majkama i drugim starijim osobama koje još nisu izložene utjecaju modernih medija kao što su radio i televizija. Tamo se najbolje sačuvao naš izvorni govor.

Ovaj dijalekatski rečnik sadrži govornu građu na prostoru između Subotice, Sombora i Baje, a pogotovo na prostoru takozvanog Bajskog trokuta. Posao je već završen i ima oko 20.000 jezičkih odrednica. Svaka riječ ima svoj kontekst, da se vidi kako se upotrebljava i sve je akcentirano.

Zahtijevali su da svaka riječ ima kontekst da se vidi kako se upotrebljava. Na primjer riječ ambetuš ima kontekst: "Dida su cilo lito spavali na krevetu pod ambetušom". Tako kontekst objašnjava značenje i upotrebu te riječi, koja je sastavni dio našeg jezika. Sve riječi i svi primjeri su označeni akcentima.

U ovom radu posao je priveden kraju i zahvaljujući razumjevanju Skupštine opštine Subotica zaokružena je financijska konstrukcija. Polovina troškova će se financirati iz budžeta opštine, a drugu polovinu će dati Instutut za južnoslovenske jezike u Novom Sadu. Autori rječnika su Marko Peić i Grgo

Bačlija, a saradnik i redaktor je prof. Dragoljub Petrović iz Novog Sada. Izdavači će biti Subotičke novine i Matica srpska u Novom Sadu.

Nadam se da će drugo izdanje moći objaviti Školska knjiga u Zagrebu i u tom slučaju objašnjenja će biti napisana ijekavicom, tj. hrvatskim književnim jezikom. Do drugog izdanja riječnika biće skupljeno još mnogo novih riječi. U ovom izdanju rječnika izostavljeno je oko 2.000 glagolskih imenica, pa će se i to sve moći uvrstiti, tako da bi to bilo drugo, dopunjeno izdanje.

Da nismo prodali autorsko pravo u Novom Sadu, možda bi to sada došlo do Zagreba, ali u takvoj situaciji kakva je tada bila prije desetak godina i u Hrvatskoj nismo mogli više čekati da se taj rukopis preda u tisak i da se posao ubrza, jer svake godine ta velika novčana sredstva su gubila vrijednost zbog inflacije. Tako da je sve privedeno kraju i posao oko tiska je u toku .

Nadalje, što se tiče druge leksikografske zbirke, radi se o projektu "Antroponimija i patronimija bačkih Bunjevaca". To je popis imena i prezimena. Djelo je učinjeno po uzoru na rad Živka Mandića "Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Madžarskoj" (Tankönyvkiadó, Budimpešta, 1987. 428+2 str.). Iz starih matica po crkvenim župama skupljali smo i prepisivali sva bunjevačka imena i prezimena. Do sada smo skupili oko 4.000 odrednica.

Također radimo zbirku obiteljskih nadimaka. Znamo da mnoge bunjevačke familije imaju svoj nadimak po kojem ih zna šira i bliža okolina. U tome smo specifični na ovim bačkim prostorima.

Treći projekat je vezan za bunjevačko - šokačku bibliografiju. To bi trebalo biti nastavak "Bunjevačko - šokačke bibliografije" Ivana Kujundžića, koju je objavila Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1969. god. (Rad br. 355. str. 667-769.). Taj nastavak bibliografije trebao bi obuhvatiti period od 1. siječnja 1969. do kraja 1990. god. Vrši se popis svih izdanja knjiga i časopisa i pojedinačna suradnja naših književnika. To radi grupa autora: Bela Gabrić, Lazar Merković, Grgo Bačlija i Marko Peić. Taj projekat želimo ponuditi institutu "Ivan Antunović" u Subotici, a zbirku "Patronimija i antroponimija" želimo ponuditi "Školskoj knjizi" u Zagrebu.

To bi bilo sve. Mislim da smo uradili jedan posao koji je bio prepušten zaboravu i mislim da smo uspjeli koliko toliko sačuvati to naše jezično blago i našu kulturnu baštinu mladom naraštaju koji dolazi. Moramo sačuvati ono što ima trajnu vrijednost i može poslužiti kao sredstvo za dalji kulturni život i rad i naučno istraživanje. Toliko o tome i hvala.

(Predavanje na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas", Baja, 16. 6. 1990. god.)

Napomena:

"Rečnik bačkih Bunejvaca" objavljen je 1990. godine. Izdavači: Matica srpska, Novi Sad i NIO "Subotičke novine", Subotica.

zkvh.org.rs

Marko Dekić

TREBA BITI, STATI I OPSTATI

(Povodom 80. obljetnice Bajske bunjevačke"čitaonice")

U prijepodnevnim satima gosti i uzvanici okupljali su se u tzv. zgradi partija. Naime, u pozivnici dvodnevnog programa rukovodstva Bajske bunjevačke "Čitaonice", s početkom u 10 sati zakazan je - u povijesti Bačkih Bunjevaca - jedinstveni znanstveni skup, simpozij na temu "Bunjevci danas".

Nazočne goste među kojima su se osim predavača iz tuzemlja i susjedne Jugoslavije - nalazili: privremeni predsjednik Izvršnog vijeća Gradskog savjeta György Barna, načelnik Prosvjetnog odjela, Josip Kling izaslanik nadbiskupa u Kalači, kanonik Pál G. Molnár, predstavnik DSJS-a Ivica Rajić, privremeni predsjednik Hrvatskog saveza u Madžarskoj Đuro Franković, član Sabora Republike Hrvatske, profesor Đuro Vidmarović, osobni delegat zagrebačkog nadbiskupa i metropolita kardinala Franje Kuharića franjevac o Efrem Kujundžić, osobni izaslanik subotičkog biskupa Ivana Pénzesa, bački dekan i župnik u Bačkoj Palanci Lazar Ivan Krmpotić, drugi sekretar Ambasade SFR Jugoslavije u Budimpešti Zdravko Bisić, predstavnik Demokratskog saveza Madžara u Vojvodini dr László Szölösy i predsjednik Društva vojvođanskih i podunavskih Hrvata Tomislav Vuković. Poslije citata stihova M. Dekića-Bodoljaša "U jeziku", skup je pozdravio predsjedavajući narodnosni zamjenik upravitelj OŠ "György Dózsa" Joso Ostrogonac koji je ujedno pročitao pisma upućena organizatorima i simpoziju, subotičkog biskupa Ivana Pénzesa, kao i državnog sekretara za manjinska i vjerska pitanja pri Ministarskom savjetu Mikloósa Pálosa.

Zatim su ispred brojne publike iz Baje i njene okolice te predstavnika naših narodnosnih masmedija, štampe, pečuškog radija i televizije "Naš ekran" kao i gostiju novinara iz Zagreba, Novog Sada, Subotice, Sombora i drugih mjesta, usljedila predavanja simpozija koja su otpočela sa izlaganjem domaćina, organizatora, predsjednika BBČ Antuna Mujića pod naslovom "80 godina Bjaske bunjevačke čitaonice".

Nazočni su nakon toga mogli pratiti predavanje Lazara Ivana Krmpotića koji je u okviru skupa "Bunjevci danas" dao i presjek o događajima praslave 300. godišnjice doseljavanja Bunjevaca u Bačku, dok je profesor Đuro Vidmarović govorio na temu "Narodne manjine sa gledišta matične zemlje".

Drugi dio simpozija je otvoren stihovima bunjevačkog pjesnika Alekse Kokića "Ljudi nizine" koje je izvela u bunjevačkoj nošnji "opremljena" mlada Subotičanka Antonija Pijuković.

Prisutne je u ime DSM-a u Vojvodini, odnosno njegove subotičke podružnice na dva jezika pozdravio dr. László Szölösi koji je koristeći priliku

predsjedniku BBČ uručio poklon gradonačelnika Skupštine opštine Subotice Józsefa Kasze, pisaću mašinu.

Kao prvi predavač popodnevnog programa bio je i našem bačvanskom "svitu" - po svojim djelima "Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca", "Bački Bunjevci i Šokci", - poznati profesor i književnik, dr. Ante Sekulić, koji je odstupajući od pisanog materijala, poveo neposredan razgovor s nazočnim i na temu "Bunjevci danas" izrekao ono najbitnije "Treba biti, stati i opstati". O bunjevačkim narodnim običajima te odnosu Katoličke crkve, odnosno "Bunjevci i Katolička crkva danas" glasilo je predavanje umirovljenog svećenika iz Baškuta Istvána Raffai-a, izrečeno naravno bunjevačkom ikavicom, dok je veterinar dr. Tamás Puncman govorio na temu "Bunjevci u promjenama društvenog poretka u Madžarskoj". Gost Tomislav Vuković je u svom izlaganju govorio o kulturnom položaju Bunjevaca u Bačkoj danas.

U čast proslave, odnosno gostiju, istodobno je priređen koktel poslije kojeg je skup pozdravio privremeni predsjednik Saveza Hrvata Madžarske Đuro Franković, zatim je uz pozdravne riječi koleginice novinarke Jasminke Tomaš redakciji naših emisija Radio-Pečuha predata kolekcija magnetofonskih traka i kaseta razno-raznih muzičkih snimaka, poklon Radio-Zagreba.

Red predavanja je nastavljen izlaganjem magistra Josipa Buljovčića u domenu "Različiti pogledi na standardizaciju jezika kod bačkih Bunjevaca u drugoj polovini XIX veka". Njega je slijedio član Etnološkog društva SR Srbije Trifun Pavlović u kontekstu "Dvojna prezimena bačkih Bunjevaca" koji se zanimao sa etnonimom "Hrvat" u srpskohrvatskoj književnosti. Magistar Franjo Matarić je iznio lirsku temu "Kako danas čitati pisme Antuna Miroljuba Evetovića?", dok se profesor Julije Skenderović podrobno zanimao sa školstvom kod Bunjevaca u SFRJ, od 1918. godine do danas. Završno predavanje znanstvenog simpozija pod naslovom: "Metodologija i način prikupljanja dijalekatske građe za govorni jezik i građe za prikupljanje imena, prezimena i nadimaka bačkih Bunjevaca" održao je dipl. pravnik Grgo Bačlija.

Prema našem mišljenju simpozij je bio jedinstveni događaj u povijesti našim bačvanskih bunjevačkih Hrvata, sa interesantnom tematikom i na znanstvenom nivou na teme književnosti, prošlosti, jezika, momentalnog društvenog položaja i budućeg njegovog narodnosnog političkog stanja.

Drugog dana, u nedjelju je u izložbenoj sali Gradskog kulturnog centra otvorena izložba slikara za djecu Vladimiru Hrčka iz Zagreba. Uvertira otvaranja je bilo iznenađenje: Naime, izveden je svečani kratki koncert - uz gitaru - zagrebačke pjesnikinje, skladateljke i šansonijerke Lade Kos i umjetnice zagrebačkog kazališta Komedija Lele Margetić, koje su izvele divan buket uskladbljenih stihova poznatih pjesnika Mire Alečković, Tina Ujevića i Enesa Kiševića.

Nakon razgledanja djela umjetnika Vladimira Hrčka u narodne nošnje obučeni članovi vajskog plesnog ansambla "Čitaonica", sa prisutnim gostima zajedno, krenuše u mimohod prema gradskoj franjevačkoj crkvi. sv.Antuna, gdje

zkvh.org.rs

je povodom proštenja, ispred velike mase našeg bunjevačkog svijeta, svetu misu služio i na bunjevačkom jeziku prodiku održao franjevac o. Efrem Kujundžić.

Bajski bunjevački Hrvati i njihovi sunarodnjaci su hvalevrijednim posredstvom glavnog organizatora, preteče - 1910. godine - Bajske kršćanske "Čitaonice", danas Bajske bunjevačke "Čitaonice", svjesno i dostojno obilježili osam decenija svoga povijesno burnog i mukotrpnog opstojanja na širokim, žitorodnim i blagodanim panonskim, odnosno bačvanskim ravnima.

(Narodne novine, Budimpešta, 5. srpnja 1990., br. 27. str. 3).

KLETVA

Suza oku nije tudja bila
ko ni salaš
srid široki' njiva.
Suza pada
tu 'di salaš strada.
Crna zemlja suzu sa'ranila,
prazan karmić,
srušeni ambari.
Dudovima orizane grane.
Salaš stari,
a prid kućom korov.
Nema veće kletve u naroda
nego ona
stari' Bunjevaca:
"U Bunaru smrdila ti voda,
isprid praga
zubača ti rasla,
na odžak ti ne sletila roda".
Stigla nas je ova kruta
kletva...
Puste njive i kiselo groždje,
crne vrane, švrake i lisice
ostavljene
čuvaju salaše.
'Di su momci,
konji vranci i karuce...?
'Di su pisme divojačke...?
'Di su pisme bunjevačke...?

Stipan Vojnić

Antun Mujić

DRUGI BAJSKI RAZGOVORI

Za mene je najveća radost, što sad već drugom prigodom imam sriću da pozdravim Vas na našoj priredbi Bajski razgovori "Bunjevci danas".

Prija godinu dana na ovom mistu rekao sam ovo: "Kad kažem Bunjevac, izrekao sam i to da sam rimokatolik." Sad bih volio tu rečenicu da dopunim s tim, da kad kažem Bunjevac, izrekao sam: Hrvat. O tom mi nećemo da vodimo raspravu, jer svaki sam može i mora da odluči šta je. Ja to znam da smo mi živa grana divnog, ponosnog i hrabrog hrvatskog naroda.

Prof. Đuro Vidmarović, 18.studenog 1988.godine na znanstvenom skupu o Ivanu Antunoviću u "Paulinumu" u Subotici između ostalog rekao je i slijedeće: "Bunjevci i Šokci se još uvik koriste svojim lokaliziranim imenima. Razlozi za to su poznati iz povijesnih okolnosti u kojima su živili. Međutim, ovi lokalizmi nisu suprostavljeni narodnom imenu hrvatskom, tako da ih ističemo bez bojazni da time podstičemo autonomaške procese." Znači, slobodno možem upotrebljavati ime Bunjevac, Šokac, jer time nisam suprostavljen narodnom imenu Hrvat.

Ima još jedna stvar što sad odmah na početku moram raščistiti, a to je da mi smatramo da je nama matična zemlja Hrvatska. I o tom nećemo voditi raspravu.

Bajskim razgovorima dali smo naslov "Bunjevci danas". Ja tako ocjenjujem da tako ulazimo u žarište tog pitanja.

Prvo poglavlje

ODNOS SA MATIČNOM ZEMLJOM

U više navrata sam dao izjavu sredstvima za javno priopćavanje i tamo je uvik bilo postavljeno pitanje: Šta tražimo od matične zemlje? Odgovor je uvik bio sličan, da to tražimo od matične zemlje to što naša domovina pruža Mađarima koji žive van granica Mađarske. I tu se počima prvi problem, a to je to da je Hrvatska isto bila u okviru Austro-Ugarske, a posli prvog svitskog rata i posli drugog svitskog rata je u Jugoslaviji. Ja sad neću držati čas povijesti, ali Hrvatska nije bila tako samostalna zemlja kao što je to bila i jeste Mađarska. Mi znamo to da je Mađarska matična zemlja Mađarima koji žive van granica Mađarske, a mi nismo imali u takvom smislu matičnu zemlju. Poznato nam je i to da nam matična zemlja Hrvatska svaki dan vodi borbu za svoj opstanak, za svoj suverenitet. Bunjevačka čitaonica u Baji je kulturna a ne politička organizacija, ali mi nismo indiferentni za stanje, položaj Hrvatske. Ne bih volio da uđem u dnevna politička zbivanja, ali kao što mi tražimo veze i podršku

zkvh.org.rs

Hrvatske, tako Hrvatska traži sama sebe. Uvjeren sam da je na dobrom putu da postane samostalna, suverena država na kršćanskoj osnovi.

Tako cinim da u prošloj godini dana je Hrvatska učinila više za nas nego minulih 100 godina ukupno što je učinila. Mislim tu i na osnivanje i rad Potkomisije Sabora za suradnju s hrvatskim, narodnim manjinama u susjednim zemljama. Isto tako imamo nove odnose, koji se stvaraju između Hrvata u susjednim zemljama sa Ministarstvom za iseljeništvo, sa matičnom Hrvatskom itd. I sad dolazi drugi problem. Bunjevci u Bačkoj prisičeni su državnom granicom - ja barem tako smatram - jedan te isti smo narod ma sa koje strane granice živili. Mi smo od strane matične zemlje Hrvatske narodnosna manjina u susjednoj zemlji. Istodobno Bunjevce u Subotici i Somboru u novim jugoslavenskim odnosima baš ne znam kako da ih nazovem. To oni znaju. Treći problem je u tome da mi ovde u Mađarskoj kao hrvatska narodnosna manjina nismo jedna homogena zajednica, jer nikakve povijesne veze nemamo - kao Bunjevci - sa Hrvatima u Podravini ili sa Gradišćanskim Hrvatima. Nas vežu obiteljske veze sa Bunjevcima u Vojvodini.

Dozvolite mi da se sad malo opširnije bavim sa vezama sa našom matičnom zemljom:

a) Potkomisija Sabora za suradnju s hrvatskima narodnim manjinama u susjednim zemljama.

Mi tako cinimo da sama ta činjenica da je najviši organ Republike Hrvatske, Hrvatski Sabor formirao Potkomisiju, koja se bavi sa Hrvatima, koji žive van granica Hrvatske, označava kako Hrvatska želi štititi i to na mogućem najvišem nivou svoje sunarodnike izvan Hrvatske.

Za nas je osobito velika čast što predsjednik te Saborske potkomisije prof. Đuro Vidmarović sudjeluje na ovom našem skupu. Dozvolite mi da prof. Đuro Vidmarovića i posebno pozdravim.

Cinjeni profesore, Vi ste bili naš gost i prošle godine i onda smo smatrali kao čast što ste došli na našu priredbu. Onda smo Vas pozdrvili kao našeg prijatelja, a sad Vas pozdravljamo kao predsjednika Saborske potkomisije. I tu se nije prijateljstvo izminilo, nego to se dogodilo da je baš naš prijatelj prof. Đuro Vidmarović izabran na funkciju koja je za nas najvažnija, za predsjednika Saborske potkomisije. Mi znamo da Vi imate - možda i od tog za Hrvatsku važnije zadatke i obaveze, ipak smatramo da će naše staro prijateljstvo još bolje cvatati.

I sada, molimo Vas da u tom najvišem organu pratite sa pažnjom naš položaj, zbivanja o nama. Molimo Vas da uzmete u obzir naš specifični položaj, a to su, kao što sam već o tome govorio, naše veze sa Bunjevcima u Vojvodini. To u stvari nisu veze, pošto smo mi jedan te isti narod. Ako o vezama moram govoriti, onda su to obiteljske veze, koje postoje i posli 70 godina od razdvajanja. Mi smo ovde u žalosnom stanju, jer prošlih 40 godina je učinilo svoje. Zato smatram da sasvim nove metode, nove okvire triba tražiti, a nije u prvom redu pitanje novca.

U "Narodnim novinama" u 11.broju 1991.godine čitam da je Saborska potkomisija primila delegaciju Gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj. Pozdravljam taj korak i potez Saborske potkomisije. Tako sudim da je to neposredni kontakt sa Hrvatima u Mađarskoj. Istodobno smatram opravdanje mojeg gledišta da hrvatska narodnosna manjina u Mađarskoj nije jedna homogena zajednica. Ali baš to čini bogatijim hrvatski narod. Mi Bunjevci na sjeveru Bačke nismo tražili da nas primi Saborska potkomisija, ali ako do tog dođe, uviren sam da ćete i nas rado primiti.

b) Matica hrvatska. Neću se s tim dičiti da ne znam povijest stvari, ali ja tako znam da Matica hrvatska i Bunjevci "na sjeveru Bačke" do sada nikake veze nisu imali. Novoosnovana Matica hrvatska i obnovljena Bunjevačka čitaonica u Baji uspostavile su prve veze, koje su počele na javnoj priredbi, i to na "Bunjevačkom prelu" u Baji ove godine.

Ne u Baji, nego prethodno u Zagrebu smo razgovarali o tome da osnujemo ogranak Matice hrvatske u Baji. Tome nema nikakve pravne zapreke, ali mi smatramo, da u slučaju da ako osnujemo ogranak Matice hrvatske, to bi bila u glavnom ista lica, koja čine Bajsku čitaonicu. Baš zato ja smatram da Matica hrvatska i bajska Bunjevačka čitaonica načine sporazum, po kojem bi sporazumu Matica Hrvatska smatrala Bunjevačku čitaonicu u Baji kao svoj ogranak i tako nam slala sva izdanja, sve okružnice i obavisti kao da smo ogranak Matice Hratske. Posli kada se bitno prominu ovdašnje okolnosti, mogli bismo i formalno osnovati ogranak Matice hrvatske.

Ja bih volio da iskoristim i na ovom mistu da se zahvalim što ste se odazvali našem pozivu i bili na našem "Velikom prelu" u Baji.

c) Ministarstvo za iseljeništvo. Veoma nam žao što gospođa Vjera Poduje, pomoćnik ministra za iseljeništvo nije se mogla odazvati našem pozivu i u jednom telegramu se ispričava. I zato nam je žao, jer kad je zadnji, istina i prvi put bila kod nas na prelu, zaista ostala nam je u srcu. Taj veliki dar, što je donijela, pokazuje da Ministarstvo i ona osobno smatraju nas kao dio hrvatskog naroda. Volio bih još jedanput zahvaliti za darove i moliti Ministarstvo da i u naše ime zahvali tim tvrtkama koje su te darove poklonile.

d) Veze sa Bunjevcima sa one strane granice su tako bliske i dozvolit ćete mi da upotrebljavam izraz svakodnevne pa ne bi bilo potribno o tom detaljno govoriti. Ali, moram govoriti o zahtjevu Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini za kulturnu autonomiju. Zašto već prija to nisu tražili, to je druga stvar. Ja bih molio, da ako je uopć e moguće da tražimo okvire u kojima bi i mi sa ove strane granice bili ukljkučeni u tu autonomiju. Ako su granice lako prelazne i u nekim sferama govori se o regijama, onda ja na vidim razloga da mi - što sad već ne znam koji put ponavljam - kao jedan narod smo samo prisičeni granicom, ne budemo uključeni u tu kulturnu autonomiju.

zkvh.org.rs

Drugo poglavlje

ZGRADE BAJSKIH ČITAONICA

1910.godine je osnovana "Kršćanska čitaonica" u Baji i iste godine i u Vancagi. Bajski Bunjevci sa svojim novcem i znojem sagradili su svoju čitaonicu, dok su Vancažani sa svojim novcem kupili jednu zgradu da je koriste kao čitaonicu. Te čitaonice su bile jedine kulturne ustanove Bunjevaca u Baji. Postojale su sve do 1949.godine kada su ih jednom naredbom rasformirali i zgrade oduzeli. Ponovo je 1988.godine osnovana bajska čitaonica sad već pod istinitim imenom kao "Bunjevačka čitaonica", koja je pravni naslidnik spomenutih čitaonica. Od 1988.godine tražimo da nam se vrate te zgrade, ali bez uspjeha. Ove godine Državna imovinska služba pripremila je oglas radi licitacije zgrade Bajske čitaonice. Ne triba ulaziti u detalje šta je to značilo za nas jer zgradu u Vancagi su već prodali kao stambenu zgradu još 80-tih godina. Tražili smo pomoć od svakog. Jako smo se obradovali na pomoći Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini i Zajednice Mađara u Vojvodini. Isto tako radujemo se što bilježnik gradonačelnika Baje podržavao je naše napore, kao i sekretar Saveza Hrvata u Mađarskoj. I tada je jedna hrabra i odlučna žena iz Ureda za nacionalne i etničke manjine, viši savjetnik Vlade, Janja Horvat uzela u svoje ruke da postigne kod Državne imovinske službe da se licitacija poništi. Ja mislim da je istinitu stvar zastupala i to joj je dalo snagu i odlučnost da bude uporna i nepopustljiva. Ja sa ovog mista se zahvaljujem svima koji su nam u tom pomogli. Istodobno posebno izražavam zahvalnost ovde prisutnoj Janji Horvat, višem savitniku Vlade za sve to što je učinila za bajsku "Bunjevačku čitaonicu". Taj slučaj je dobio prilično velik publicitet kod nas kao i u susjednim zemljama. I sama Janja Horvat je napisala članak u "Hrvatskom glasniku". Znači bura je nastala. Ja bih samo dvi rečenice citirao iz tog članka, i to je ovo: "A činjenica je da sve ruke danas trebaju biti ponajprije zasukanih rukava i pune posla. Isplati se mislim, jer tko je što radio i što radi za manjine i svoju manjinu, to se i u prošlosti vidjelo, a i danas se zna."

Da, triba zasukati rukave, jer zgrade još nismo dobili natrag, i još ni danas nemamo nikako misto što možemo reći da to je naše. Ja tako mislim da valove triba utišati, ali i problem triba rešiti. Ne može biti dva mirila, jedan za domaću narodnost, a drugo za Mađara van granica naše zemlje.

Mađari su odneli prid međunarodni forum pitanje mađarskog sveučilišta "Boyai" u Kolozsvaru. Nama Bunjevcima u Baji čitaonica u tim oduzetim zgradama je sveučilište "Boyai", na našem nivou i u naše svrhe.

Treće poglavlje

INSTITUT "IVAN ANTUNOVIĆ"

I sa ovog mista želim se zahvaliti Institutu "Ivan Antunović" u Subotici što su me prošle godine izabrali i dodilili diplomu počasnog člana Instituta "Ivan Antunović". Meni je to najveće priznanje u životu i ja sam na to veoma ponosan. Ipak tako ocinjujem da je to pripalo bajskoj "Bunjevačkoj čitaonici", koja je bez zgrade, bez novčanih sredstava, u moru tih koji skrštenih ruku stoje i to traže šta nismo dobro radili. Ipak smo pokušali da donesemo natrag žar i značaj te čitaonice, koju je župnik Lajčo Budanović osnovao. Hoćemo da budemo dostojni naslidnici osnivača naše ustanove. I ta novoosnovana čitaonica bila je prvoborac u tom da je izrekla misao da mi Bunjevci, prisičeni sa državnom granicom, jedan smo isti narod. Srušili smo naš "berlinski zid", i "željeznu zavjesu". Rušit ćemo te zidove, jer još uvik ima zidova. Ja sam uviren da ključ našeg opstanka je jedino u tisnoj vezi sa našom braćom i sestrama sa druge strane državne granice. Institut "Ivan Antunović" je u sličnom položaju kao mi, jer ni oni nemaju svoje stalno misto kao mi. U takvim okolnostima raditi dovodi u pitanje da li se uopće može tako raditi. Ali, ja mislim da će o tome više govoriti vlč. Lazar Ivan Krmpotić u svojem izlaganju.

Četvrto poglavlje

FRANJEVCI I BUNJEVCI

Nije slučajno što sam takav naslov dao ovom poglavlju, jer - i sad opet povist - franjevci su bili ti koji su nas doveli u ove krajeve, i ne samo doveli, nego i štitili, čuvali, branili, učili i da ne ređam više. To je trajalo 260 godina i zato ne 300 godina, jer 1950.godine rasformirali su Franjevački red u Mađarskoj.

Mi smo ovde u pijanom stanju. Asimilacija je dostigla takve učinke da se jedva govori bunjevačkim jezikom, ali je bitno da se još ipak govori. Ovde su statistički podaci, po kojima u Baji u 1989/90.školskoj godini srpskohrvatski (dobro ste razumili, srpskohrvatski) jezik je učilo u jednoj školi 216, a u drugoj 96 učenika. Koliko učenika i govori srpskohrvatskim jezikom o tom nema podataka. Ipak, iz drugih, da se tako izrazim, privatnih izvora, čujemo da u jednoj školi tako govori osam, a u drugoj šest učenika govori našim jezikom. Mislim da ništa ne triba da dodam ili da komentiram te brojke. Tu smo i tako smo. Iz tog stanja izlaz triba tražiti. Zašto smo dospili u tu situaciju, ja ne bih dao odgovor, jer o tom sam već govorio kad sam govorio o vezama sa matičnom zemljom.

Bunjevci iz Subotice sa tri autobusa 1987.god. su krenuli sa oko 150 putnika da izraze svoju ljubav prema svojoj staroj postojbini i da se site svojih slavnih predaka u Tuzli, Mostaru i u Blagaju. Ja sam do sada govorio a matičnoj zemlji Hrvatskoj, i sad evo jedan nov izraz "stara postojbina", "stari zavičaj". Stari zavičaj je Bosna i Hercegovina. To nas razlikuje od ostalih Hrvata i

zkvh.org.rs

narodnosti u Mađarskoj. I kad kažem Bosna, kažem bosanki franjevci. Tako smatramo da iz ovog našeg užasnog stanja franjevci nas mogu i znaju izvesti. Zato smo se obratili našim milim franjevcima da dođu natrag nama u Baju, u njihov i naš samostan. Obratili smo se njima i u tom nam je najveći pomagač bio predsjednik Instituta vlč. Ivan Lazar Krmpotić. Tako je došlo do tog da ih sada ovde među nama možemo pozdraviti i osobno. Najradije bi volili da sad kako su ovde neka i ostanu kod nas. Uviren sam da bi se osićali kao kod svoje kuće među svojima. Tražim riči i prosto ne znam šta da kažem, jer još uvik živi u meni onaj oproštaj od fra Joze Bošnjakovića u Bikiću. A uviren sam da ni on nas neće nikada zaboraviti. Jedno možem da kažem, i to tako jednostavno: Dođite. To je jedini spas za nas!

Ali ako ja nemam riči, tu su ove riči Ivana Antunovića:

"Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsih Bunjevaka, Šokica odhranjeni, otaca vaših trudom i krvavim znojem izmučeni, žestoku bol ne osjećate, kad gledate, gdje oni vaši rođaci, na čijih ramenih ste se jedan ili odličan svetovni ili crkveni stališ uzdigli: u neznastvu čame, brojem i imovinom se gube, jer neimaju, tko bi im knjige znanstvena sadanjeg svieta otvorio i nauku potrebnu udielio, da se njihova lijepa narav razvija.....Braćo mila, svanulo je, dakle, kraj neplodnoj tužbi, nastao je dan i pozivljemo se svikoliki, u kojima još bunjevačka šokačka krv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo, a na onog ko bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim sladkim mlikom doila, već nemila Turkinja odgojila." (Poziv za pretplatu na "Bunjevačko-šokačke novine" 1869.god.) I sad ja kažem: "Nas je bunjevačka nana dojila i slatko mliko postalo je krv. Dok i jedna kap te krvi ima, postojat će ta živa bunjevačka grana divnog hrvatskog naroda.

(Antun Mujić pročitao je ovo uvodno predavanje na priredbi Bajski razgovori "Bunjevci danas" u Baji, 15.lipnja 1991.godine.)

Lazar Ivan Krmpotić

AKTIVNOST INSTITUTA "IVAN ANTUNOVIĆ" u 1990.god. i zadaci u 1991.god.

Kako je poznato, Institut "Ivan Antunović", osnovan je dekretom biskupa Matije Zvekanovića, uz suglasnost sadanjega ordinarija Ivana Pénzesa, 4.studenog 1989.godine. Institut je konstituiran 26.ožujka 1990.godine u kapeli i dvorani dječačkog sjemeništa "Paulinum" u Subotici na temelju Statuta koji je sastavio sam osnivač. No, već na konstitutivnoj sjednici se vidjelo da postojeće strukture, rad i mogućnosti daleko nadilaze okvire tog Statuta, pa se prišlo izradbi novog Statuta, koji je prošao nekoliko faza i korekcija, pa je u listopadu 1990.godine razaslan svim članovima Instituta, uz napomenu, da u određenom vremenskom roku pošalju svoje primjedbe u pismenoj formi prije Skupštine 15.listopada 1990. kako bi ih komisija od 4 člana, ako su uvažive, ugradila u konačni tekst. Taj je Statut i Poslovnik usvojen na sjednici skupštine od 15.listopada 1990.god.

U 1990.godini Institut "Ivan Antunović" imenovao 31 dopisna člana iz kruga znanstvenih, kulturnih i javnih radnika, koji su podrijetlom iz Bačke ili je njihov rad usko vezan za tematiku Bačke i Podunavlja. Ta su imenovanja u velikoj većini slučajeva bila prihvaćena sa radošću, a mnogi su reagirali i lijepim poklonima i doprinosima za rad Instituta. Institut je proglasio 23 počasna člana Instituta, među njima i hrvatskog prvostolnika, kardinala Franju Kuharića, nadbiskupa zagrebačkoga i predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije, a ostali su istaknuti kulturni i javni radnici prijašnjih generacija, te predstavnici Hrvata iz Bajskog trokuta i Rumunjske. Tim se činom htio pokazati kontinuitet rada Instituta sa pokoljenjima hrvatske inteligencije i ustanova, koje su ranije djelovale na ovim prostorima.

Institut je nadalje organizirao "Dane Kruha i Riječi" 1990god. posvećene 250.obljetnici posvete kapele sv.Roka u Subotici i 50.obljetnici smrti Alekse Kokića.

U povodu 50. obljetnice smrti velikog našeg pjesnika Alekse Kokića, Institut je organizirao 9. i 10.XI 1990.god. Znanstveni skup o pokojnom pjesniku. Za tu priliku izradio je brončano poprsje Alekse Kokića akademski kipar Nesto Orčić iz Zagreba, a bistu je odlio livac iz Iloka Marinko Bošnjak. Ova bista čeka da bude postavljena.

Vjersko informativni list "Bačko klasje" i pučki kalendar "Subotička Danica", postala su izdanja Instituta, a svoju su tematiku proširili i na Hrvate u Bajskom trokutu i Rumunjskoj. Ove godine po prvi put se ova izdanja prodaju u Madžarskoj i Rumunjskoj (Subotička Danica po 300 primjeraka!).

zkvh.org.rs

Institut je organizirao 12.siječnja 1991.godine prvi "Razgovor" Instituta "Ivan Antunović", nastavljajući tako praksu prethodnih "Razgovora", kojih je bilo osam, a poslijednji je održan 12.siječnja 1941.godine. Tema ovogodišnjeg "Razgovora" bila je veoma aktualna, nacionalno izjašnjavanje na predstojećem popisu stanovništva u travnju 1991.godine. Znalačko predavanje prof. Ivanke Skenderović o Bunjevcima u dosadanjim popisima pučanstva razrađivat će se po mjesnim podružnicama Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini kako bismo naš narod pripremili za taj popis.

Pokrenuta je serija propagandnih materijala za oživljavanje narodnih običaja bačkih Hrvata. Prvi takav prospekt ima naslov "Prelo" i obrađuje obiteljske i narodne običaje i slavlja.

Ovih dana izlazi iz tiska prvi broj Zbornika "Ivan Antunović", kao glasila Instituta, prvenstveno zbir njegovih znanstvenih radova. Po izlasku iz tiska bit će svečano prezentiran našoj kulturnoj javnosti.

ZADACI INSTITUTA "IVAN ANTUNOVIĆ" U 1991.GODINI

1) Sazvati Skupštinu Instituta 16.travnja 1991.godine i na njoj izabrati pročelnike za etnografski, književni odjel, te odjel za likovnu umjetnost, odjel za pastoral i odjel za društvena pitanja.

2) Bunjevačko-šokačka knjižnica "Ivan Kujundžić" treba biti preuzeta prema inventarima ili zapisnicima poslije smrti Ivana Kujundžića. Trebalo bi da se u nju prenese i drugi njezin dio, koji ja poklanjam.

3) Arhivski odjel "Lajčo Budanović" također treba da izvrši popis sve arhivske građe, koju već posjedujemo, a to su rukopisi pokojnog Alekse Kokića u ostavštini Ivana Kujundžića, kao i njegovi rukopisi. Zatim rukopisi pokojnog dr Ladislava Vlašića (nalaze se kod prof.Gabrića), rukopisi pokojnog Ilije Džinića, koji su još kod rodbine. Također treba registrirati pisanu ostavštinu pokojnog Ante Jakšića u Bačkom Brijegu, Josipa Andrića u Plavni, Stipe Bešlina i Joze Pašića u Bačkom Monoštoru. Treba sakupiti ostavštinu Ivana Prćića u Tavankutu. Treba vrednovati bogatu ostavštinu Ive Prćića. Dati na znanje svim našim kulturnim radnicima, da je Institut spreman prihvatiti i čuvati sve kulturno stvaralaštvo naših ljudi. Treba razmišljati kako sve to arhivsko blago učiniti pristupnim široj kulturnoj javnosti. Također treba razmišljati kako nastaviti Bunjevačko-šokačku bibliografiju Ivana Kujundžića i pripremiti novo izdanje.

4) Etnografski odjel "Blaško Rajić". Treba početi sakupljati blago našega naroda: od opisa salaša, oruđa, alatki, prevoznih sredstava, poljoprivrednih strojeva do odijevanja, pokućstva, načina života, karakterična jela i način ishrane. Sve ovo treba opisati i po mogućnosti fotografirati. No, ovaj odjel bi trebao sav taj materijal pokupiti i odložiti, a zatim sav taj materijal prezentirati u jednom muzealnom prostoru. Postoji za to sasvim konkretan prijedlog da se u Đurđinu u tu svrhu preuredi jedan salaš, a negdje u jednom šokačkom selu

trebalo bi urediti jednu "šokačku spomen kuću". Ovaj odjel mora raditi u dvije radne grupe. Jedna će istraživati i sakupljati bunjevačku, a druga šokačku etnografsku baštinu. Prvi koraci na tom planu su već učinjeni. Ovaj odjel će preuzeti nadalje izdavanje serije "Običaji bačkih Hrvata" u prosjeku po dva prospekta godišnje, koje treba razdijeliti u što šire krugove naroda. A kada sav taj materijal bude obrađen, treba misliti na izdavanje jednog obiteljskog priručnika za vjersko-narodna slavlja, po uzoru na Antunovićeva "Slavjana".

5) Odjel za književnost "Miroljub". Prihvatiti se organizacije književnih večeri u "Danima Kruha i Riječi", obilježavanje obljetnica smrti i rođenja, ili izlaska značajnijih knjiga naših literarnih stvaralaca. Ove godine je 50.obljetnica smrti mladog šokačkog pjesnika Stipe Bešlina. U daljnjoj perspektivi treba razmišljati o jednoj čitanci sa izabranim tekstovima naših književnih stvaralaca, koju bismo ponudili i široj hrvatskoj kulturnoj javnosti. Treba prirediti novo dopunjeno i prošireno izdanje "Povijesti književnosti Hrvata u Bačkoj" Ante Sekulića. Organizirati književnu suradnju s Hrvatima u Bajskom trokutu i Rumunjskoj.

6) Glazbeni odjel. Treba sakupljati, proučavati i izvoditi glazbu našeg narodnog stvaralaštva i naših skladatelja: Albe Vidakovića, dr Josipa Andrića, Đure Arnolda, Milana Asića, Pere Tumbas - Haje, Julija Njikoša i ostalih. Pripremiti i osuvremeniti tekstove crkvenih pučkih pjesama iz Bačke, Bajskog trokuta i Rumunjske, pa pripremiti ili jedno ili dva izdanja za ta područja, već prema ishodu studija. Njegovati i podržavati postojeće glazbene formacije: Katedralni zbor "Albe Vidaković", ustanovu "Zlatna harfa" i ostalo što nikne na tom području. Uspostaviti što tješnju suradnju sa Subotičkim tamburaškim orkestrom, KUD-om "Bunjevačko kolo" i ostalim kulturnim ustanovama.

7) Odjel za likovnu umjetnost. Sakupljati sve naše umjetničko blago, vrednovati ga i prezentirati ga široj kulturnoj javnosti, putem izložbi. Da se obilježe rodne kuće, kuće boravka i djelovanja naših velikana kao i njihovi grobovi (rodna kuća Albe Vidakovića, Ante Jakšića, uređenje njegova groba). Ove godine bi trebalo podići jednu bistu Stipi Bešlinu u crkvenom dvorištu u Bačkom Monoštoru. Ovaj bi se odjel morao starati i o donaciji dr Vinka Perčića kako gradu Subotici, tako i Zagrebu, da se te vrijednosti prezentiraju široj javnosti. Ovaj odjel bi se imao brinuti da se na dolična mjesta postave nova poprsja Lajče Budanovića, Blaška Rajića, Alekse Kokića, a da se na svoje mjesto vrati bista Miroljubova (pored katedrale).

8) Odjel za pastoral. Ima se brinuti o organizaciji narodnih hodočašća u Mariju Bistricu, Aljmaš, Tekije, Bunarić i drugdje. Treba pomoći već postojećem Odboru za Dužijancu i podržavati suradnju gradske dužijance sa crkvenom, kako bi se što bolje vrednovali tipični naši narodni običaji, a pastoralno bili dobro iskorišteni. Ovaj odjel bi u smislu toliko isticane inkulturacije nastojao da se svi vrijedni elementi naše narodne kulture ugrade još više u svakidanji život Crkve i njezine liturgije. Uznastojati da sve bunjevačke župe, pa i gradske, uvedu dužijancu, kao oblik zahvale za Božje darove. Na šokačkim župama treba nastojati da bi "dani zahvale" dobili dolično

zkvh.org.rs

narodno obilježje, jer je i narodna kultura i stvaralaštvo dar Božji za koji treba zahvaljivati. Vrednovati "šokački Betlehem" u Baču. Tražiti načina kako bi naši narodni običaji, "materice", "oci", "polivači" i drugi dobili prikladno mjesto u liturgiji i bili pastoralno dobro vrednovani.

9) Odjel za društvena pitanja. Ovaj odjel se ima starati, pratiti, studirati tokove društvenih zbivanja među našim narodom u Bačkoj sa posebnim osvrtom na vitalne tokove. Studirati pad nataliteta (možda dovesti i kod nas "Pokret za život" iz Zagreba), probleme staračkih kućanstava, problem neoženjenih i neudatih, pitanje samoubica, razmišljati o pokretanju karitativnih inicijativa. Ovaj odjel bi morao preuzeti brigu za školovanje naših mladih naraštaja na hrvatskim univerzama. Zato već postoje neki fondovi i neke fondacije, koje će trebati objediniti i konkretizirati u obliku nekog studentskog doma u Zagrebu. Ove godine treba se posebno zauzeti, da se naši ljudi kod predstojećeg popisa pravilno izjašnjavaju.

10) Izdavački odjel. Ovaj odjel ove godine izlazi sa 6 brojeva "Bačkog klasja" sa novom rubrikom: "Iz Bajskog trokuta". "Subotička Danica" će imati više priloga iz Bajskog trokuta i Rumunjske i kani se i u tim prostorima prezentirati. Zbornik "Ivan Antunović" će donijeti predavanja sa dva Znanstvena skupa u Subotici (o Aleksi) i u Baji ("Bunjevci danas"). Svakako se osjeća potreba jednog internog biltena (Glasnik Ivana Antunovića) kako bismo komunicirali barem dva tri puta godišnje sa svim članovima (redovnim, dopisnim i počasnim!) kako bi oni mogli pratiti tokove rada i zbivanja u Institutu. Ovaj bilten će ovisiti o finansijskom stanju Instituta. Ovisno od finansijskih mogućnosti, željeli bismo ove godine izdati romaniziranu novelu Joze Pašića, iz našeg narodnog života "Krv se suši". Zatim bismo, kao suizdavači sa Kulturno-prosvjetnim saborom Hrvatske, hteli izdati znanstvenu studiju: "Šokačka narodna nošnja Bačkog Monoštora". Bilo bi veoma poželjno, ako bismo našem pjesniku Jaši Kopiloviću pomogli izdati njegovu značajnu zbirku poezije: "Moja dužijanca", možda u suizdanju sa izdavačkom kućom "U pravi trenutak". Kada riješimo pitanje autorskih prava sa kćerskom prof.Ante Jakšića, Jasnom, uključit ćemo se u izdavanje kompletnog opusa Ante Jakšića sa nekom izdavačkom kućom.

11) Pravna komisija Instituta. Na prijedlog ovog Vijeća željeli bismo oformiti Pravnu komisiju, koja bi rješavala pravne i imovinske probleme Instituta. Ovaj Institut je pravni nasljednik Hrvatske kulturne zajednice iz Subotice, pa prema tome to obuhvata sve konfiscirane zgrade "Subotička matica" (danas kino "Zvezda") te Harambašićeva br.5 i pitanje Katoličkog kruga. To bi ova Pravna komisija trebala pravno istražiti. Ta bi komisija trebala napraviti Pravilnike našim odjelima, te pravno formulirati i koordinirati sav rad Instituta. Ta bi Pravna komisija bila u sastavu: Marko Skenderović, odvjetnik, Ivo Stantić, sudac, Bela Ivković, odvjetnik, Ivo Prćić, profesor i Bela Gabrić, profesor. Ona bi trebala djelovati kao samostalno tijelo.

12) Financiranje Instituta. Iako je nekolicina dobronamjernih duša ostavilo i nešto nekretnina za rad ove ustanove, a čujem da se još neke spremaju

učiniti isto, ali sve će to biti ostvarivo istom nakon izvjesnog vremena, a Institut treba ozbiljno početi sa svojim radom odmah. Nešto sredstava imamo, ali to je tek za pokriće tekućih troškova i izdavačke djelatnosti i najnužnijih troškova za potrebe Instituta. No, o tome će još biti riječi.

13) Smještaj Instituta. Za normalan rad Instituta nisu dovoljne dvije sobe koje Institut posjeduje u gradu u kojima su stvari Instituta, i jedna soba u župi sv.Terezije i jednu u župi sv.Roka, a sastanke moramo održavati u župskim prostorijama, pa zato često selimo. Za normalan rad Instituta potreban je, uz smještaj postojećih vrijednosti, određeni broj prostorija za urede te dvorane za sastajanje, dok se ne dobiju vlastite prostorije. Zato bi bio najprikladniji jedan od župskih ureda u gradu. A ni vodstvo ovakve Ustanove, ako želimo da ona funkcionira, ne može se voditi iz udaljenosti od 100 km. Ti se problemi moraju tokom ove kalendarske godine riješiti kako bi Institut mogao zaživjeti svojim normalnim i punim životom. To mu je svrha, a to nam je i želja.

Izneseno u Subotici, na Vijeću Instituta "Ivan Antunović", 19.veljače 1991.

(L.I.Krmpotić je pročitao ovaj izvještaj na priredbi Bajski razgovori "Bunjevci danas" u Baji, 15.lipnja 1991. god.)

ZAKLETVA

Domovino moja,
voljena morem,
jadranskim bolom
i zlatnom bojom
plemenita žita.

Nek je vječno živa
tvoja sveta njiva
i ljudi na njima
kao svijetla briga:
kruha svima, svima.

Domovino mila,
i loze i vina,
najdraža svima
snaga u brdima,
slava u ljudima,
vazda živa bila!

Domovino mila!

Jakov Kopilović

zkvh.org.rs

Janja Horvat

MANJINSKA POLITIKA VLADE REPUBLIKE MAĐARSKE

Govoriti o naslovnoj temi bez osvrta na "naslijeđe" koje je novu mađarsku Vladu zateklo, bilo bi i pogrešno a i nekorektno. Možda će neka pojašnjenja i sama doprinijeti boljem razumijevanju programa i vladinih postupaka i nastojanja u korist manjina koje povijesno čine zajedništvo sa većinskim, mađarskim narodom.

Zbog nedostatka pouzdanih podataka, oslanjamo se na procjenu zemaljskih manjinskih organizacija koje vele da u Mađarskoj danas živi između 200-220 tisuća Nijemaca, 80 tisuća Hrvata, 110 tisuća Slovaka, 5 tisuća Slovenaca i isto toliko Srba, 25 tisuća Rumuna i 400-600 tisuća Cigana. Na tlu naše domovine žive još u manjem broju Bugari (2500), Grci (6000), Jermeni (3000) i Poljaci (10-15 tisuća).

Gospodarska integracija manjina - osim Cigana - može se smatrati završenom. Manjina danas ima u 18 županija. Snažni proces urbanizacije minulih desetljeća razbio je tradicionalne sredine. Politička diskriminacija, osobito Nijemaca, Hrvata, Slovenaca i Srba, dovela je do raseljavanja i dolaska u gradove odnosno ubrzavanja asimilacije. No, glede sveukupnosti, manjinsko stanovništvo i danas živi po selima. Ugroženost, međutim, i ovdje postoji budući da se radi o manjim, a time i nerazvijenijim naseobinama i to miješanog stanovništva. Čak i pod ovim uvjetima, daleko najviše pogođen ostaje ciganski živalj, koji i po socijalnom, društvenom i gospodarskom položaju potpada pod kategoriju ugroženih.

Pravni položaj manjina ističe se već u Ustavu Republike Madžarske. Kaže se: "Nacionalne i jezičke manjine, koje žive na tlu Republike Madžarske, dio su narodne vlasti: državotvorni su čimbenici."

Istim Ustavom je zagarantirano kolektivno učešće manjina u javnome životu, u gajenju vlastite kulture, široke uporabe materinskog jezika, nastave na tom jeziku i drugo. U slučaju uskraćivanja tih prava, ustanova ombudsmana u Parlamentu zaštita je i zastupstvo ujedno. Niz drugih zakona također govori o specifičnim pravima i mogućnostima od kojih u nastavku navodimo stanje u školstvu.

Ako se činjenice prate u zrcalu podataka, oni su uvijek zavaravajući. U 295 vrtića blizu 14 tisuća mališana uči jezik, dok u 320 osnovnih škola po tzv. manjinskom programu 44 tisuće djece pohađa nastavu. Ovdje je i onih 8 gimnazija (3 njemačke, 2 hrvatske i srpske, 2 slovačke i 1 rumunska), gdje se program nastave vodi na dva jezika, a sa oko 900 učenika. Visokoškolska nastava i osposobljavanje uglavnome se odnosi na osposobljavanje prosvjetnih

radnika. Dvadesetak je godina kako se u matične zemlje šalju studenti čime se otkrila mogućnost stjecanja diplome po raznim strukama.

Krizno je stanje ako se taj odgoj i nastava gleda i ocjenjuje po strukturi i kvalitetu. Samo je 5 % vrtića u kojima se sa djecom bave skoro u cijelosti na materinskom jeziku, a u preostalih 95 % jedan ili dva dana tjendo tzv. "narodnosni dan" sa manjim-većim uspjehom. Sličan je odnos i po osnovnim školama gdje se o jednojezičnim ili tzv. školama s nastavnim jezikom i ne može govoriti od početka 60-tih godina kada su ministarskom naredbom ukinute, a dvojezičnih je malo, dok se u većini predaje 4-6 sati tjedno na jeziku određene manjine. Istini za volju, pokušajem da se to stanje ublaži u korist onih ustanova gdje se više predmeta predaje na jeziku manjine je postignut skromniji pomak sredinom osamdesetih godina.

Dvojezična nastava uopće suočena je sa kroničnim nedostatkom stručnjaka koji dobro vladaju jezikom manjine.

Cjelokupna nastava na jezicima Cigana u nas je neriješena.

Također, prema procjeni po vjerskoj pripadnosti, stanovništvo Mađarske se svrstava: u oko 60 % rimokatolika i grkokatolika, ukupno 30 % protestanata, od čega 5 % evangelika, i preostalih 10 % crkava kamo pada i 1% izraelita.

Hrvati u Mađarskoj su katoličke vjere.

Tradicijom proteklih desetljeća u Madžarskoj su ostvarene tzv. bazične ustanove manjina, muzeji i knjižnice, ali i niz bogatih zbirki, zavičajnih kuća.

O kazališnom životu manjina uopćeno ne može se govoriti, jer je djelovanje Njemačkog kazališta u Seksardu dijelom, a Hrvatskog kazališta u Pečuhu do kraja nekontinuirano. O tome, pak, ozbiljnu brigu želi povesti nova Vlada, koja za to pokušava stvoriti uvjete.

Glavne baze njegovanja kulture su amaterska djelatnost, društva, plesne grupe, pjevački zborovi, orkestri, klubovi, kulturno-umjetnička društva uopće.

Srestva za javno priopćavanje su manjinski tjednici, radio postaje sa svojih 20 minuta dnevnog emitiranja. Zatim naspram ranijih 30 minuta mjesečno, tjedno 20 minuta TV programa na jezicima manjina (od početka svibnja).

Izdavanje udžbenika i učila zadaća je Ministarstva prosvjete i obrazovanja, a preko Zavoda za izdavanje udžbenika, dok dio izdavačke djelatnosti obavljaju i manjinski savezi.

Pravog zastupstva interesa manjina u jednostranačkom sustavu nije bilo. Djelovali su "Demokratski savezi" bez članstva i prema izdatim stavovima MSRP. Proces samoinicijativnog udruživanja i stvaranja organizacija za zastupstvo interesa i zaštite manjinskih prava započet je koncem osamdesetih godina. To je vrijeme kada su osnovane i alternativne organizacije. Raspadom DSJS-a tri manjine nazivane Južni Slaveni osnovale su svoje neovisne organizacije i krenule putem vlastitog zastupstva i djelovanja. Čak cijelu paletu organizacija mogu prezentirati Cigani, od čijih 40 organizacija ima i takvih koje jedna drugoj rivaliziraju. Romski parlament i Savez ciganskih organizacija nastoji okupljati spomenute organizacije, sa više-manje uspjeha za sada.

zkvh.org.rs

Nešto više od prije godinu dana madžarska slobodno izabrana, kako se danas rado govori, legitimna Vlada odlučila se je za pretvorbu režima, gospodarstva i društva i to uz najširu demokratizaciju i javnim politiziranjem.

Manjinska politika u sklopu navedenih čimbenika i glede kratkog minulog vremena od dolaska na položaj vlasti, ima naglašeno mjesto u programu koji se sprovodi. Evo skica o onome što je učinjeno i što se kani uraditi na tome planu:

1. Računajući i na podršku i požrtvovanost matica, matičnih naroda Vlada želi zasnovati temelje novog manjinskog školstva, efikasniju nastavu i odgoj, te osposobljavanje nastavnog kadra. Iako se na tome planu korijenita i radikalna promjena u nedostatku sredstava ne može zamisliti, ozbiljnost namjere se predočava i time što je s odobrenjem skupštine Vlada osigurala za 1991.godinu dopunski iznos od 625 milijuna forinti namijenjen manjinskom odgoju u vrtićima i nastavu u osnovnim i srednjim školama. To je kvota koja po mališanu iznosi po 5000 Ft, a po učeniku u osnovnoj i srednjoj školi 14000 Ft.

2. Za djelovanje manjinskih organizacija također odobrenjem Parlamenta osigurano je 200 milijuna forinti. Savez Hrvata u Mađarskoj od toga je dobio 18,5 milijuna.

3. Radi održavanja stalnih veza sa organizacijama manjina, Vlada Republike Madžarske je u rujnu 1990.godine osnovala svoj odgovorni organ za manjinsku politiku, a to je Ured za nacionalne i etničke manjine. Među mnogima od zadaća Ureda, nalazi se briga nad fondacijom sada već "Lajos Mocsary" na čijem računu je prošle godine bilo 20 a ove već 50 milijuna forinti, za neposrednu materijalnu podršku pojedincima i ustanovama koje se primaju manjinskih akcija. Hrvati su ove godine do sada iz ovoga fonda primili više od 4,5 milijuna, a još su dvije diobe sredstava do konca godine.

4. Iz državnog budžeta financiraju se i manjinski listovi. Ono što je danas moguće je za svaku manjinu po jedan list. To u slučaju "Hrvatskog glasnika" iznosti oko 15 milijuna forinti.

Istini za volju potrebno je navesti da opozicija vladine koalicije ovaj način financiranja ne smatra pogodnim, a niti pravednim. Zna se i to da se na raznorodnim prijedlozima u krugu oporbe radi, i da ti savjeti vjerojatno ne bi mogli proći bez šire manjinske javnosti, niti bi trebali biti prihvaćeni od Vlade, što je također stvar uprave, a ne oporbe.

5. Sprječavanje asimilacije naglašeni je zadatak nove Vlade i ne mali. Za to je potrebno u svijest većinske nacije urezati da se ne radi o strancima, dapače, o zajednicama koje obogaćuju kulturu i bit cjelokupnog suživota, i spona su na putu ka Europi. Zalažući se za čestito sprovođenje točno formulirane manjinske politike Vlada želi i zakonskim mjerama zagarantirati pojedinačna i kolektivna prava manjina koje žive u zemlji.

6. Nemethova vlada je pripremila, a tadašnji Parlament prihvatio Izborni zakon. Tadašnjom greškom se nije omogućilo kandidiranje manjinskih zastupnika, pa ni garantiranih mandata time nema. Modificiranjem Ustava, novi Parlament je prihvatio ustanovu ombudsmana, o kojoj se govori i u nacrtima

Zakona o pravima manjina. Istina, blizu dvadesetak zastupnika nemađarske narodnosti i danas sjedi u Parlamentu, ali oni djeluju u bojama svojih stranaka.

Prilikom jesenjih mjesnih izbora u samoupravama bilo je mogućnosti za kandidiranje manjinskih ljudi. Dojmovi i iskustva kao i rezultati pokazuju raznovrsnost, a nadasve neiskustvo. Među Hrvatima je srazmjerno malo izabranih u vrhovna tijela, odnosno na čelo samouprava. Određenih uspjeha ima kod Nijemaca, Slovaka i Cigana.

Dijelom da bi se iskorijenile omaške i propusti slični spomenutima, a dijelom radi garancija koje trebaju pripasti manjinama, Vlada je donijela odluku o izradi Zakona o pravima manjina, koji je trenutno u fazi široke rasprave i koordiniranja stavova, a koji pokazuju šaroliku sliku. Postoji više nacrta. To iz razloga što je Vlada i manjinske organizacije željela uključiti u raspravu i stvaranje tog zakona. Nakon što se je ispostavilo da manjinske organizacije ne žele raspravljati o nacrtu Ministarstva pravosuđa, a i zbog toga što je i sam Ured pripremio svoj vlastiti nacrt koji se ne podudara sa mišljenjem Ministarstva pravosuđa, osnovan je od strane manjinskih saveza tzv. Okrugli stol manjinskih organizacija, koji je za pet mjeseci izradio svoj koncept, na koji se čekalo do prije dva tjedna, a danas je na inicijativu Ureda stanje u fazi usaglašavanja dvije varijante. Napominjemo da je u međuvremenu Kabinet imenovao onu kodifikacijsku komisiju koja će tekst - pretpostavimo konsenzusom postignutog - nacrta još jednom razmotriti, predati ga na raspravu Kabinetu, koji sve to uručuje komisijama, a zatim i samom Parlamentu, koji je dužan donijeti konačnu odluku.

Iz navedenoga se vidi da je trud i zalaganje kao i odgovornost svih sudionika u stvaranju jednog zakona iznimno velik, da u nedostatku modela treba imati u vidu ne samo svoje interese nego opterećenost i želje cjelokupnog društva, a prije svega mogućnosti. Lojalnost manjinskog življa prema većini bila je i ostala poznata. Hoće li je biti i do koje mjere je u današnjim uvjetima ova krhka i mlada demokracija može imati prema manjinama, vidjet ćemo. Radi postizanja društvena mira, utrkivanje za svojim pravima, koja nehotice vrijeđaju tuđa, nikada nije i neće imati svrhe.

Zakonodavstvo u Parlamentu je sa svojim jednogodišnjim djelovanjem srušilo sve rekorde u povijesti skupština u svijetu. Griješi se i zapinje, no dobru volju očeva u vijećnici ne smijemo osporavati dok se u protivno ne uvjerimo. Nas manjine i neposredno zanima zakon koji se prema nagovještajima treba objelodaniti još u ovoj godini, a koji se tiče rješavanja problema oduzete manjinske zajedničke imovine. Ovaj skup pak dobro zna da se radi i o nekretninama bajske bunjevačke zajednice.

Vlasti, pa tako i Ured zasigurno neće postupiti, niti je to ikada ranije činio, da uskrati nekome ili nekima vraćanje onoga što mu ili im nije niti oduzeo. To je načelo. No, kako u procesu donošenja zakona, vidjeli ste iz ranijega navoda, postoji niz čimbenika, Parlament će izreći svoje i o sudbini tih kao i inih vlasništava. Egzekutivna vlast će se u svemu podrediti tomu kako zakon bude odredio, jer to je put demokracije.

zkvh.org.rs

Umjesto svršetka i osobitih zaključaka, dopustite da vam iskreno kažem kako naš program izgleda. Nitko danas od nas ne traži da pođemo u rezervat, niti nas tjera i po svaku cijenu stavlja pred izbor. Jednostavno se želi ostvariti aktivna zaštita manjina uz nastojanje da se svima pruži ista šansa za život i opstanak, da se izjednače objektivne nepodobnosti i kad-tad ostvari načelo kulturne autonomije. To se pak postiže ako se djeluje uz većinu, sa većinom i otvorenim razmišljanjem, djelovanjem i dogovorom.

Osobno mislim da naša, što nas još ima, autonomija treba biti zasnovana u obitelji, u domu gdje nam niti ranije a ni sada nitko nije branio predaju kao ni učenje materinskog jezika. To nam je čak i dug. Okviri za dalje djelovanje dijelom i danas ovise samo od nas. Prazni vrtić i škola i poluprazni klubovi i gledališta mogu biti znak nezainteresiranosti. To ništa ne opravdava kao i komocije koja nas optužuje, zar ne? Sigurno je da rutinski ubuduće ništa nećemo moći rješavati. Bez nas ništa, a ponajmanje direktivama odozgora, neće biti ostvareno ništa. Sada kada postoji velika briga i razumijevanje matičnih naroda prema svojim dijasporama u svijetu, potrebno je na svakom koraku poprimati i pažnju i stručnu i duhovnu pa čak ako ustreba i materijalnu pomoć matice, koja se na našu radost, svjedoci ste i sami, sve češće i sve vidnije javlja. Zna se iz kojih razloga ranije nije bilo toliko jasnih primjera. Spone koje povezuju često nasilno otrgnute grane, poput ove bunjevačko-hrvatske, raduju nas i ohrabruju. Vidimo da ima smisla zbližavanje ljudi u kojima ima dovoljno dobre namjere da se skupa izađe u svijet, koji nas Hrvate ne pozna dovoljno. Ovo je ujedno i nezaobilazni dug, da što se može nadoknadimo šireći u svijetu nepobitne dokumente da je naših pređa, pradjedova bilo i da će nas, ufajmo se, još dugo, jako dugo biti.

Hvala na pažnji!

(Janja Horvat, vladin savjetnik u Uredu za nacionalne manjine u Budimpešti, pročitala je ovo predavanje na priredbi Bajski razgovori "Bunjevci danas", u Baji, 15.lipnja 1991.god.)

Bela Tonković

PROGRAM DSHV

Cijenjene gospođe!
Poštovana gospodo!
Dragi prijatelji!

"Živimo u vremenu kada se u Jugoslaviji napuštaju neuspjeli modeli političkog, gospodarskog i pravnog sistema. Dugogodišnja stvarnost, građena prema tim modelima, onemogućavala je razvoj na svim područjima djelatnosti..."

/"Obavijest" DSHV/

Na našim, vojvođanskim, prostorima posebno negativno se to odrazilo na nas Hrvate, na našu ravnopravnost s ostalim narodima, na razvoj i afirmaciju naše autohtone kulture. Izvornost naših običaja se osporavala, a često se i danas osporava, naš jezik se ismijava, pismo nam se želi oduzeti. Naša djeca u školi ne čuju gotovo ništa dobrog o svom narodu.

Ovi problemi pritišću sve nas i odavno su mnogi razmišljali kako bi se mogao promijeniti naš položaj.

Kada smo u "Glasniku" Skupštine općine Subotica br. 6 od 29. ožujka 1990. godine pročitali da se iz Statuta općine briše hrvatskosrpski tj. hrvatski jezik i da na teritoriju općine Hrvati više ne ostvaruju svoj suverenitet, čaša se napunila i pristupili smo osnivanju Inicijativnog odbora za osnivanje stranke koja će se u zemlji potpuno ostvarenog bratstva-jedinstva brinuti o Hrvatima i njihovim interesima da ne bi ovakvim usuglašavanjem s Ustavom SR Srbije potpuno nestali iz javnosti.

13. svibnja 1990. osnovan je Inicijativni odbor za osnivanje Saveza vojvođanskih Hrvata. Odbor je dao izjavu za javnost u kojoj ističe da će cilj Saveza biti "ostvarenje ravnopravnosti Hrvata u Vojvodini na političkom, kulturnom i gospodarskom polju. U ostvarenju ovih ciljeva Savez će se zalagati metodama parlamentarne demokracije."

Inicijativa je u javnosti primljena uglavnom pozitivno, no bilo je i negativnih reakcija, pa nas se, između ostalog, nazvalo i "dušebrižnicima" koji "huškaju Hrvate protiv svih". Da bi javnost bila obaviještena o radu Inicijativnog odbora, početkom lipnja smo izdali Obavijest u kojoj smo izložili polazna načela i ciljeve budućeg Saveza. Istovremeno se izrađivao Statut kao temeljni dokument Saveza i obilazili smo gradove i sela diljem Vojvodine u kojima žive Hrvati i skupljali su se članovi osnivači.

Sada smo se ovdje okupili i ja Vas, dragi prijatelji srdačno pozdravljam: sve: od Bačkog Brijega do Zemuna i od Subotice do Kukujevaca. Dobro došli u Suboticu na Osnivačku skupštinu Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini.

Posebno srdačno pozdravljam Vas, naše starine koji ste nosili teret teških vremena i progona, konfiskacije, obaveze, čupanja brkova i guranja cijevi

zkvh.org.rs

revolvera u usta i na sljepoočnicu, koji ste čamili po kazamatima Srijemske Mitrovice, Požarevca, Niša i Golog Otoka, koji ste političkim etiketama bili svedeni na neljude. Srdačno Vas pozdravljamo, ljubimo Vaše ožiljke i zahvaljujemo Vam!

Zahvaljujemo i Katoličkoj crkvi i našim svećenicima i časnim sestrama što su nam Radosnu vijest naviještali našim, hrvatskim jezikom i što su svojim kulturnim radom sačuvali u nama svijest pripadnosti hrvatskom narodu. Vi i naše starine ste nas učili da svoje trebamo voljeti, a tuđe poštivati. Hvala Vam!

S dubokom boli sjećamo se i naših dragih koji ovaj čas nisu mogli doživjeti: koji su u ratu i poslije rata izgubili živote, istrunili po zatvorima ili kasnije umrli od posljedica zatvorskih kazni. Dobri Bog neka im bude milostiv, a mi ih se sjetimo minutom šutnje.

Načela i ciljevi djelovanja Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini utemeljeni su na velikim deklaracijama o ljudskim pravima i uređenju društva. One su temelj moderne europske civilizacije i demokracije. To su Deklaracija o nezavisnosti SAD iz 1776. godine, Deklaracija prava čovjeka i građanina iz 1789. godine, enciklika Rerum novarum, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima UN iz 1948. god., Završni dokument Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji, Helsinki 1975. i Zaključni dokument Bečke konferencije 1989. godine. Ovi dokumenti su i temelj na kojem se organizira Demokratski savez Hrvata u Vojvodini, načela ovih dokumenata su i naša načela, vizija društva ovih dokumenata je i naša vizija, ciljeve ovih dokumenata želimo ostvariti na ovim područjima, posebice glede položaja i uloge nas Hrvata.

Pojedinac. U središtu načela i djelovanja DSHV nalazi se čovjek-pojedinac. Samim rođenjem kao čovjek, a ne kao neko drugo živo biće, on je nosilac prirođenih prava koja mu nitko ne može oduzeti i u službi ostvarenja tih prava mora biti cijelo društvo, privreda i država. To su tzv. prirođena prava čovjeka. To su pravo na život, na slobodu mišljenja, savjesti, vjeroispovijesti i svjetonazora, na slobodno izražavanje vjerske i nacionalne pripadnosti sa svim što iz toga proizilazi, na slobodu javnog okupljanja, pravo na slobodno raspolaganje plodovima svoga rada... Ova i druga osnovna prava čovjeka sadržana su u gore navedenim velikim deklaracijama.

Obitelj. Čovjek, međutim ne živi osamljen na svijetu, već s drugim ljudima. Stoga su granice prava i sloboda pojedinca ista ta prava i iste te slobode su-čovjeka.

Osnovna stanica ljudskog društva je obitelj.

Ona je i gnijezdo u kojem se čovjek rađa, u njoj se čovjek razvija i tjelesno i duhovno, u njoj se čovjek prvo uči kako ostvarivati svoja prava, ali i kako ispunjavati svoje dužnosti i kako drugima omogućiti isto to. Iz obitelji mlad čovjek kreće u svijet, u rodnu obitelj se vraća čovjek kad mu je najteže.

Stoga obitelj mora imati poseban tretman u društvu:

- Obitelj mora biti slobodna od zahvata političkih ideologija. Ona nije samo rasadnik ljudskoga roda u kojoj se mlad čovjek samo rađa, a brigu o njegovom odgoju preuzimaju tzv. stručnjaci koji ga odgajaju po tzv.

znanstvenim saznanjima i dostignućima stvarajući novoga čovjeka po zamisli vladajuće ideologije. Plod takvog zahvaćanja su propalice, huligani i besprizorni koje na kraju odbacuje i ideologija koja ih je iznjedrila.

- Obitelj mora imati podršku cijeloga društva, prije svega stvaranjem povoljne društvene klime u kojoj će se djeca osjećati da im se odrasli raduju, a ne da su teret društvu, a roditelji da ih se poštuje što imaju djece, a ne da ih se smatra glupima. Odogvorno roditeljstvo mora dobiti odgovarajuće društveno priznanje.

- Obitelj mora imati gospodarsku podršku društva snažnim poticanjem rješavanja stambenog pitanja u vlastitoj režiji i diferenciranim poreskim opterećenjima.

- Obitelji treba da stoji na raspolaganju gusta mreža vrtića i drugih socijalnih ustanova za zaštitu i majki i djece.

- Smatramo da je prirodno i najbolje da stare osobe prožive predvečerje svoga života upravo u sredini u kojoj su provele i cijeli svoj život: u obitelji. Priznajemo vrijednost institucija za brigu o starim ljudima i priznajemo trud osoblja u tim institucijama, ipak smatramo da je najbolje da stari ljudi ostanu u obitelji, a da se samo u izuzetnim slučajevima presele u domove.

Narod - nacija. Prirodna je činjenica da se čovjek rađa članom nekog naroda.

Mi smo rođeni u hrvatskom narodu - mi smo Hrvati. Ova nacionalna odrednica na našim vojvođanskim prostorima ima često rodovsku i lokalnu odrednicu: mi sebe nazivamo Bunjevcima, Šokcima, Srijemskim Hrvatima... Ove naše bliže odrednice mnogi su pokušavali iskoristiti da bi nas odvojili od hrvatskog naroda.

Ali svi mi znamo: mi smo bili, jesmo i bit ćemo Bunjevci i Šokci i time smo bili, jesmo i bit ćemo Hrvati. Mi smo žive grane na živomu hrvatskom stablu!

Pokušaji da nas se otcijepi od matičnog naroda očiti su na mnogim poljima: tisak iz Hrvatske na mnogim kioscima se ne prodaje, prometne veze su vrlo slabe, razmjene posjeta kulturnih institucija gotovo da i nema. U ovom slabljenju veza pomagalo se i iz Hrvatske: čujnost radiostanica iz Hrvatske je uglavnom slaba, a i TV - signal je samo u uskom pojasu u Podunavlju zadovoljavajući.

Dosadašnji školski sistem je izrazito pogodovao asimilaciji: o svom narodu, njegovoj povijesti i njegovoj kulturi naša su djeca saznavala zanemarljivo malo.

Zato DSHV zahtijeva slobodnu i ravnopravnu upotrebu vlastitoga, tj. hrvatskoga standardnog književnog jezika u školstvu, to znači hrvatske paralelne razrede i hrvatske škole.

Zahtijevamo slobodnu upotrebu vlastitog jezika i pisma u javnosti: u upravi, pravosuđu, tisku, radiju i televiziji. Društveni mir u Jugoslaviji jedino je moguć samo ako su svi narodi i narodnosti ravnopravni. Ravnopravnost za nas

zkvh.org.rs

Hrvate znači i razmjerna zastupljenost u organima uprave, pravosuđa, školstva, u uredništvima sredstava priopćavanja: u tisku, na radiju, na televiziji.

Ravnopravnost za nas znači i imati vlastite kulturne institucije: od kulturno-umjetničkih društava do kazališta u kojima ćemo slobodno moći razvijati svoju autohtonu kulturu bez straha da nam se nalijepi kakva diskvalificirajuća etiketa.

Ostvarenjem naših zahtjeva neće biti nitko ni u čemu zakinut.

Sve što mi za sebe zahtijevamo - priznajemo svakomu!

Gospodarstvo. A sada okosnice naše viziji, gospodarske budućnosti:

Europa 1992. kuca i na naša vrata. Europa 1992. je moćna asocijacija demokratskih država sa slobodnom ekonomijom u službi čovjeka, tj. socijalnom tržišnom ekonomijom.

Demokratski savez Hrvata u Vojvodini polazi sa stajališta da će se razumnim dogovorom postići stabilni društveni mir u Jugoslaviji. Polaznice jedne suvisle gospodarske politike moraju biti i u Jugoslaviji realno procijenjeni vlastiti resursi. Za nas u Vojvodini to znači: plodna zemlja i kvalificirani ljudi s dobrim radnim navikama.

Polazeći od činjenice da je Vojvodina gnijezdo u kojem živimo i od opredjeljenja da ovo gnijezdo sačuvamo života vrijedno i za buduća pokoljenja, smatramo:

- da sve privredne grane treba tako razvijati da se prirodna sredina ne opterećuje više, nego što može podnijeti njezina prirodna ravnoteža.

Osnovni nosilac razvoja treba da bude visoko kvalificiran, marljiv i dobro plaćeni radnik, koji je sposoban i motiviran da u racionalno organiziranoj proizvodnji stvori takve proizvode u čijoj vrijednosti najveći dio ima upravo ljudsko znanje i spretnost! U poljoprivredi to znači da se s našeg područja izvozi što manje plodova ili proizvoda niskog stupnja prerade, a što više plodova ili proizvoda visokog stupnja prerade i vrhunske kvalitete. Smatramo da je to moguće postići relativno brzo racionalnim povezivanjem proizvodnje, prerade i plasmana poljoprivrednih proizvoda.

Smatramo da se infrastrukturalno treba izjednačiti selo s gradom, da će se otvaranjem prerađivačkih i remontnih pogona na selu selo revitalizirati.

Mladi ljudi s novim saznanjima i novom organizacijom rada mogu biti snažan motor-pokretač cjelokupne privrede.

Smatramo da je krajnje vrijeme da se pokrene prestrukturiranje industrije. Velikim investicijama na području javnih radova treba pokrenuti privredu s mrtve točke. Novostvorenu akumulaciju treba investirati u visokoakumulativne i čiste tehnologije. Ove grane treba razvijati u suradnji s inozemnim partnerima. Iz dosadašnje prakse se vidi da nisu samo administrativna ograničenja razlog slabog interesa inozemnih ulagača u našu privredu, već i zastarjelost tehnologija, krutost organizacije proizvodnje, niska renta i nesigurnost uloženog kapitala. Razvoj prerađivačke industrije poljoprivrednih proizvoda i uvođenje i razvoj čistih tehnologija mogao bi

apsorbirati nadolazeću novu radnu snagu i time olakšati rješenje pitanja nečistih tehnologija.

Svjesni smo da smo mi Hrvati na ovim područjima dio cjeline. Svjesni smo i dometa DSHV. Svjesni smo međutim i toga da se u demokratskom društvu vrlo mnogo može postići na područjima na kojima smo mi Hrvati važan faktor ili čak većinsko stanovništvo. Svjesni smo da to nije samo šansa, već i odgovornost.

Zato vas pozivam, dragi prijatelji i osnivači DSHV-a da odlazeći s ove Osnivačke skupštine svojim kućama ponesete sa sobom dvije poruke:

- Recite svakom da mi nikome ne prijetimo, mi nikoga ne ugrožavamo. Što za sebe tražimo, to priznajemo svima! Mi smo za razum i toleranciju. Mi smo za suživot u različitosti!

- Ponesite sa sobom i upaljenu luč nade i optimizma: ima budućnosti i za nas Hrvate!

Subotica, 15. VII 1990.

(Govor predsjednika Bele Tonkovića na Osnivačkoj skupštini Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini.)

GOVOR RODA MOGA

Ikavica
pričalica,
ikavica
pripelica
poletila
moja mila.

Širi krila
priko njiva
i ravnica.

Ko da sniva
dok je živa
Subotica.
Živa bila!

Jakov Kopilović

zkvh.org.rs

Bela Tonković

DEMOKRATSKI SAVEZ HRVATA U VOJVODINI - jedna godina postojanja

Dragi prijatelji!

Velika mi je čast što ste me pozvali da održim predavanje o Demokratskom savezu Hrvata u Vojvodini na ovim 2. Bajskim razgovorima i time rasvijetlim jedan životno bitan segment društvenog života nas Bunjevaca-Hrvata.

Dopustite mi da na početku bacim kratak pogled na povijest političkih stranaka u nas i njihovo djelovanje.

Mi, Bunjevci-Hrvati, odvajkada smo razumjeli da je i politički angažman vrlo važan za život naroda. Zato su se naši stari bavili politikom, pokušavajući i nastojeći i putem političkog rada ostvariti ciljeve za koje su smatrali da su za dobro naroda.

Tako su već 1869. godine kanonik i kasnije biskup Ivan Antunović i Boza Šarčević politički vrlo aktivni. Prvi kao deakovac, a drugi kao košutovac. Premda su to bile oprečne stranke u Ugarskoj i međusobna borba znala je biti žestoka, njih dvojica su jedan drugoga poštivali i cijenili. Tako imamo sačuvano pismo Boze Šarčevića iz 1869. godine u kojem piše o Ivanu Antunoviću: "Live stranke inteligencija zazire od g. kanonika (Ivana Antunovića) što je on Deakovac i što drže da je ultramontan. Ovo poslidnje 'baš ne stoji jer g. Antunović pripada onoj stranki koja je skupljena oko "Szabad egyház". On je blagog , čistog demokratskog duha i pravi duhovnik, njegova se politika osniva na "ljubi tvoga iskrnjega". /Ante Sekulić, Narodni život i običaji Bačkih Bunjevaca, Zagreb, 1986., str. 94).

Subotički intelektualci osnivaju 1880.god. svoju Bunjevačku stranku koja je u svojem programu posebno isticala nastojanje oko osiguranja ljudskih i zakonskih prava subotičkih Bunjevaca. Tražeći to, ti su intelektualci sigurno imali pred očima i dogovor što ga bilježi Petar Pekić: "Poslije nagodbe između Budima i Beča, sazovu god.1868. predstavnici i starješina Bunjevaca u Subotici vijeće na kome odluče da će Bunjevci i nadalje zadržati svoj nadimak, jer bi nazivom svog narodnog imena hrvatskoga bili izloženi progonstvu..." (Petar Pekić: Povijest Hrvata u Vojvodini, Zagreb, 1930. 156.str.). Na izborima u lipnju 1880.god. pobijedio je kandidat Bunjevačke stranke Lazo Mamužić. On je 18 godina bio vrlo uspješan gradonačelnik Subotice. Za njegovo vrijeme obnovljena je crkva sv.Terezije, izgrađene su crkve sv.Roka i sv.Jurja, zatim bolnica, sirotište, 7 zabavišta, 20 osnovnih škola, muška gimnazija, poljoprivredna škola i mnoge druge važne ustanove. Velika mu je želja bila da osnuje i hrvatske škole, pa je tako ostala zabilježena i njegova izjava: "Duša mi plače kad pomislim da sadašnja neshvatljiva i na maternjem jeziku

neupotrebljiva školska obuka naraštaja moga naroda uskraćuje blagodati novog nastavnog plana." O ostvarivanju tog plemenitog plana uvelike mu je pomogao i župnik Pajo Kujundžić. Rad Bunjevačke stranke zamro je između 1898. i 1906. kada je ona obnovljena.

Uloga Bunjevačke stranke bila je odlučujuća u zbivanjima između 29.10.1918. i 1.12.1918., tj. u vremenu raspada Austro-Ugarske, stvaranja Države Slovenaca, Hrvata i Srba i nastajanja Kraljevine SHS. Blaško Rajić, Mirko Ivković Ivandekić i Stjepan Vojnić Tunić sudjeluju na povijesnom zasjedanju Hrvatskog sabora 29.10.1918. gdje Mirko i Stjepan postaju članovi Narodnog vijeća. U Subotici je 10.11.1918. organiziran veliki narodni zbor, odmah zatim osnivaju se bunjevačka i ponegdje bunjevačko-srpska narodna vijeća kao organi vlasti do ustrojstva nove države.

Na izborima 28.11.1920. u Subotici su izabrana tri kandidata Bunjevačke stranke za narodne poslanike: Blaško Rajić, Franjo Sudarević i Stjepan Vojnić Tunić, ali 28.11.1924.god. dolazi do razdora unutar stranke: jedno krilo ostaje i nadalje ono što je bilo, a drugo krilo se izdvaja pod imenom Vojvođanska pučka stranka. Obje su, međutim, izrazito hrvatski orjentirane. Dok se Vojvođanska pučka stranka polako ugasila, Bunjevčko-šokačka stranka je 27.6.1926.god. prešla u krilo Hrvatske seljačke stranke koja je djelovala vrlo uspješno na našim područjima sve do 1941.god. kada je uslijed okupacije prestala s radom. I danas još ima u Subotici mnogo živih članova Hrvatske seljačke stranke i gotovo svi su se uključili u rad Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini.

Za vrijeme II. svjetskog rata zamro je politički život među nama, a poslije rata pa sve do 1990.god. mogao se artikulirati isključivo putem KPJ, odnosno SKJ i njezinih satelitskih organizacija.

Val propasti realsocijalističkih društvenih sistema u istočnoj Europi zahvatio je 1990.godine i Jugoslaviju. Počeli smo razmišljati o političkoj budućnosti Bunjevaca-Hrvata, jer smo vidjeli da nam kao narodu prijeti propast. Zato smo odlučili nas nekoliko da osnujemo političku stranku koja će se brinuti o Hrvatima-Bunjevcima, Šokcima i srijemskim Hrvatima i njihovim interesima.

Iz razgovora s ljudima brzo je postalo jasno da to ne može biti jedna od starih naših stranaka iz jednostavnog razloga što su se društveno-politički i ekonomski uvjeti potpuno promijenili. Obnavljanjem Bunjevačko-šokačke stranke zatvorili bismo se u uski subotičko-somborski krug i isključili bismo Hrvate u Srijemu i Banatu, a osnivanjem Seljačke stranke ne bismo okupili velik dio Hrvata koji više ne živi na selu već u gradu.

Hrvatima u Vojvodini treba stranka - zaključili smo - koja će moći objediniti sve Hrvate u Vojvodini, ili bar najveći dio, bez obzira da li žive u gradu ili selu, da li su seljaci, radnici ili intelektualci i bez obzira jesu li vjernici ili ne. Za sve te kriterije zadovoljavajuću opću osnovu našli smo u "... ostvarenju općepriznatih ljudskih prava i prava nacionalnih kolektiviteta", tj. "ostvarenju ravnopravnosti Hrvata u Vojvodini na političkom, kulturnom i gospodarskom

zkvh.org.rs

polju", a u ostvarenju tih ciljeva služit ćemo se isključivo metodama parlamentarne demokracije.

Na ovim političkim osnovama osnovan je 13. 05. 1990.god. u Subotici Inicijativni odbor od 13 članova. U Odbor su ušli predstavnici svih regija Vojvodine u kojima žive Hrvati: od Bačkog Brijega do Zemuna i od Subotice do Kukujevaca kraj Šida.

Glas o ovoj akciji se brzo pročuo i na poziv na osnivačku skupštinu 15. 07. 1990. u Subotici odazvalo se više od 200 delegata iz cijele Vojvodine i četrdesetak gostiju. Na osnivačkoj skupštini prihvaćeno je osnovno utemeljenje stranke na velikim deklaracijama o ljudskih pravima i uređenju društva, a to su: Deklaracija o nezavisnosti SAD iz 1776., Deklaracija prava čovjeka i građanina iz 1789., enciklika Rerum novarum, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima UN iz 1948., Završni dokument Konferencije KESS-a, Helsinki 1975. i Bečke konferencije KESS-a 1989., te konferencija koja razrađuje principe KESS-a. "Ovi dokumenti su temelj na kojem se organizira DSHV, načela ovih dokumenata jesu i naša načela, vizija društva ovih dokumenata jesu i naša vizija, ciljeve ovih dokumenata želimo ostvariti na ovim područjima, posebice glede položaja i uloge nas Hrvata." (uvodno izlaganje Bele Tonkovića). U središtu pažnje DSHV-a je čovjek pojedinac. On je nosilac prirodnih prava koja mu nitko ne može oduzeti i u službi čovjeka mora biti cijelo društvo, gospodarstvo i država.

Čovjek je, međutim, po svojoj prirodi društveno biće. Osnovna ćelija društva je obitelj, pa obitelj mora imati poseban tretman u društvu, kako ekonomski tako i društveno: društvo mora obitelj svesrdno potpomagati, i obitelj mora biti slobodna i bez uplitanja i zahvatanja političkih ideologija. Čovjek se rađa i kao pripadnik nekog naroda. Ovu činjenicu svatko mora ozbiljno uzeti u obzir i poštovati je. Mi smo rođeni kao Hrvati koji imaju i neku lokalnu odrednicu: mi sebe zovemo i Bunjevcima ili Šokcima i ne damo nikomu da nas apsolutiziranjem lokalne odrednice odvaja od našeg matičnog hrvatskog naroda.

Bitne crte našeg gospodarskog programa jesu: u okviru slobodnog poduzetništva treba iskoristiti vlastite resurse, tj. plodnu zemlju i kvalificirane ljude s dobrim radnim navikama i gospodarstvo mora paziti da ne preoptereti čovjekovu sredinu da ne bi zbog naše vlastite pohlepe onemogućili opstanak budućih pokoljenja.

Na osnivačkoj skupštini je prihvaćen i Statut, izabrano Predsjedništvo od 13, Vijeće od 33 člana, te Kontrolna komisija i Sud časti. S veličanstvene Osnivačke skupštine razišli smo se s upaljenom lući nade i optimizma da ima budućnosti i za nas Hrvate - Bunjevce.

Ovom optimizmu vrlo brzo se usprotivila surova realnost: napadi na nas, klevete i laži ubrzo su se umnožili u sredstvima javnog priopćavanja, u Plavni je uvedeno vanredno stanje, a pod franjevački samostan u Baču podmetnuta je mina. To više nije imalo nikakvu vezu s demokratksim procesima. Naš odgovor na to bio je osnivanje podružnica i mjesnih organizacija i vrlo intenzivni rad sa

članovima. Svaki susret s ljudima bio je dirljiv: svi smo predugo čekali da se taj trenutak dogodi.

I onda je došla kampanja za izbore za republičku Skupštinu u studenom i prosincu 1990.godine.

Demokratski savez Hrvata u Vojvodini je ušao u prvom krugu izbora u tzv. Reformsku koaliciju Vojvodine koju su na pokrajinskoj razini činili osim nas i Liga socijaldemokrata za Vojvodinu, UJDI i Reformske snage, a u Subotici i Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara i Seljačka narodna stranka.

U okviru te koalicije postavili smo 5 kandidata od kojih je izabran jedan i to u Subotici gosp. Antun Skenderović, u Somboru je našem kandidatu Mati Matariću nedostajalo svega nekoliko stotina glasova, a ostali kandidati su dobili veći broj glasova nego što ima Hrvata u njihovim izbornim okruzima. Budući da smo u vrijeme izbora bili stari tek nekoliko mjeseci, a za protivnika smo imali svemoćnu organizaciju s ogromnim iskustvom i praktično neograničenim novčanim sredstvima i sredstvima priopćavanja, Demokratski savez Hrvata u Vojvodini smatra da je postignuti uspjeh zadovoljavajući. To tim više, što je u Subotici potpuno pobijedila demokratska opcija: sva četiri subotička narodna poslanika pripadaju demokratskim snagama.

Politički rad na terenu se i poslije izbora odvijao istim intenzitetom: osnivali smo podružnicu za podružnicom, mjesnu organizaciju za mjesnom organizacijom. Danas imamo na teritoriji Vojvodine 7 podružnica, 4 manje podružnice i 15 mjesnih organizacija s ukupno preko 9000 članova i mnogo, mnogo simpatizera. Ustrajnim i demokratskim radom u javnosti uspjeli smo da DSHV bude prihvaćen kao politička snaga s kojom se mora računati u svakoj sredini u kojoj ona postoji i radi.

Slijedeći važan korak je bila sjednica proširenog Vijeća 24.4.1991.god. na kojoj je odlučeno da se osnuje Fond za potporu učenika i studenata. Cilj tog fonda je da doprinese razvitku inteligencije među nama Hrvatima u Vojvodini.

30. 05. 1991. uputili smo Skupštini Republike Srbije zahtjev za zakonskom regulacijom kulturne autonomije Hrvata u Republici Srbiji. Nakon objavljivanja ovog zahtjeva 5.6.1991.god. teško su nas napale one snage koje su protiv svega što je hrvatsko i koje naše bunjevačko ime nastoje iskoristiti protiv samih nas Bunjevaca. Ozbiljne političke snage i institucije su, međutim, daleko smirenije reagirale na našu inicijativu. O čemu se u stvari radi?

Polazeći od međunarodnih dokumenata koje je potpisala i Jugoslavija, pa time i Srbija, a koje se odnose na uređenje statusa i prava manjinskih naroda DSHV je formulirao svoje zahtjeve:

1. Regulirati zakonom pravni status Hrvata u Republici Srbiji. Neophodno je da se već jednom jasno odredi kakav smo mi kolektivitet u državi Južnih Slavena za koju smo dva puta u ovom stoljeću dali svoju krv.

2. Zakonski treba urediti pitanje javne upotrebe našeg jezika, latiničnog pisma i javno korištenje naših nacionalnih simbola. Nismo više spremni trpjeti šikaniranja zbog upotrebe svoga jezika, latiničnog pisma i svoje zastave.

zkvh.org.rs

3. Tražimo institucionalno rješenje pitanja prosvjete, znanosti i kulture Hrvata u Republici Srbiji. Zahtjev nas Bunjevaca-Hrvata ovdje je jasan: hoćemo da naša djeca uče o svome narodu na svome jeziku i da to više ne bude predmet ismijavanja.

4. Takav projekat se može ostvariti najbolje putem vlastitih školskih institucija. To u našoj povijesti nije novost. To je bilo riješeno već 1802.godine i zakonskim odredbama 38. i 44. člana mađarskog Zakonika iz 1868.godine i 17.člana Zakona iz 1879.godine. Ovaj naš zahtjev je samo nastavak truda i nastojanja naših didova i pradidova!

5. Budući da i mi doprinosimo stvaranju budžetskih sredstava, tražimo osnutak hrvatskih novina, te hrvatskih programa na radiju i televiziji koja će biti financirana iz državnog budžeta i putem kojih ćemo mi sami prezentirati sebe, svoju kulturu i zastupati svoje interese. To imaju svi narodi u Vojvodini, osim nas!

6. Tražimo osnivanje Nacionalnog vijeća Hrvata u Republici Srbiji čije ćemo članove sami birati i koje će biti ovlašćeno svim kompentencijama personalno-kadrovske, imovinsko-pravne i financijske naravi, koje će moći kontrolirati ostvarivanje naše kulturne autonomije i koje će imati pravo veta na sve odluke koje krše zakon o kulturnoj autonomiji Hrvata u Republici Srbiji.

Ovo su, dragi prijatelji i sunarodnjaci, jasno formulirani i daleko veći zahtjevi od onih koje je Pavao Kujundžić u travnju 1914. zatražio svojim "Pravilima školske zadruge" koja mu nisu bila odobrena, a već samo mjesec dana kasnije isto ministarstvo se udvaralo manjinskim narodima svojom uredbom koja vrlo brzo poslije toga više nikom nije trebala, jer je počeo prvi svjetski rat.

Trijanonska granica nas je, dragi moji sunarodnjaci, prije 73 godine podijelila, razdvojila i kroz duge godine udaljila. U našoj domovini, koju smo mi oslobodili od Turaka i koju smo stoljećima izgrađivali, postali smo manjina. Danas se i vi ovdje i mi u Jugoslaviji moramo boriti za svoja prava. Svi govore da ih imamo, a nikako da ih ostvarimo. Jedno je sigurno: mi smo isti narod, mi smo rođaci, mi smo ista obitelj. Mi smo ista živa bunjevačka grana na živomu hrvatskom stablu! U Europi bliske budućnosti trijanonska granica neće više imati ulogu razdvajanja braće. U takvoj Europi bit ćemo opet jedno, bit ćemo opet jedan narod: Bunjevci - Hrvati na istočnom rubu hrvatskog etničkog prostora.

(Predavanje održano 15.6.1991. u Baji na priredbi Bajski razgovori "Bunjevci danas".)

fra Andrija Zirdum, Plehan

BOSANSKI FRANJEVCI I SEOBE HRVATA U PODUNAVLJE TIJEKOM 16. I 17. STOLJEĆA

Zajednica franjevaca u Bosni naziva se "Bosna Srebrena", jer je u početku imala veliki samostan u gradiću Srebrenici, gdje je u srednjem vijeku kopano i obrađivano srebro i gdje je u to doba boravilo puno katolika-trgovaca iz Dubrovnika. (1) Franjevci su ih služili, a ujedno su propovijedali i obraćali bosanske krstjane, koji su u svome naučavanju zastranjivali od nauka Katoličke ckrve. Služili su i druge katolike, zanemarene zbog nedostatka kvalitetnih svećenika. Iz Bosne se franjevačka zajednica širila u okolne krajeve prema zahtjevima vremena i potrebama tamošnjih katolika. Tako su se bosanski franjevci rano uključili u isprepleteno bosansko društvo, stvarano na raskrižju zapadne i istočne kulture, katoličanstva i pravoslavlja.

Ipak, posebnu ulogu franjevci su imali u vrijeme prodora Turaka tijekom 15. stoljeća i njihova osvajanja Bosne i u vrijeme stalnih, upornih turskih nadiranja prema zapadu, dok nisu zauzeli velik dio jugoistočne Europe do Budima.

U vrijeme osvajanja Bosne, sultan Mehmed II dao je franjevcima Ahd-namu(2), tj. zajamčio im život i nepovredivost posjeda, slobodu kretanja i neometano vršenje vjere, naravno, uz uvjet da budu politički lojalni prema Osmanskoj državi. Politički motiv kojim se sultan kod te isprave vodio vjerojatno je bio kako bi predusreo i spriječio odseljavanje katoličkog pučanstva, napose rudara iz Bosne. S Ahd-namom franjevci nisu mogli mirno živjeti i nesmetano služiti katolike, nego je tim dokumentom legalizirana borba za vlastitu egzistenciju i ostanak katolika u Bosni(3). Time su franjevci postali legalni građani Carevine, premda su Turci katoličanstvo smatrali svojim nepomirljivim neprijateljem. U takvim su okolnostima bosanski franjevci gotovo pratili turske osvajačke čete i služili preostale katolike. Ljetopisci spominju poslovicu koja se, navodno, ponavljala među Turcima: "Kuda mi s ćordom (mačem), onud fratri s torbom!"(4)

Spomenute okolnosti oblikovale su zanimljiv lik redovnika-franjevca-dušobrižnika i neke vrste redovničku Crkvu, koja je u svom djelovanju bila trpljena, a progonjena od turskih vlasti, te sve do danas često sumnjičena i u katoličkim redovima.

Da bismo donekle razumjeli djelovanje bosanskih franjevaca u 16. i 17. stoljeću u južnoj Mađarskoj, treba pokušati uživjeti se u ondašnje političke, društvene i gospodarske prilike, kako bismo na osnovi vanjskih okolnosti,

zkvh.org.rs

oskudne građe i usputnih bilježaka načinili sliku zbivanja i doseljavanja Hrvata iz Bosne u Podunavlje.

Razlozi dolaska bosanskih franjevaca u Podunavlje su: nove političke i društvene prilike, nestašica klera, posebne povlastice turskih vlasti, teške gospodarske prilike bosanskih samostana te povezanost franjevaca s narodom koji je bio prisiljen na migracije prema sjeveru.

1. U ratnim pohodima u prvoj polovini 16. stoljeća Turci su držali široki front. Dok su ratovali s Mlečanima, ni Hrvatsku nisu puštali na miru. A kad su zauzeli tvrđavu u Bosanskoj Dubici (1538.), bila im je uklonjena važna zapreka napredovanju u Slavoniju. Čim su sklopili mir s Mlečanima (1540.), poduzeli su šire akcije prema Slavoniji i sjeverozapadu te 29.kolovoza 1541. zauzeli su Budim i u njega stavili središte beglerbegluka (pokrajine) u evropskoj Turskoj. Njemu su priključili sandžake (vojno-upravne oblasti) u Ugarskoj te Požegu, Osijek, Smederevo, Vidin i Zvornik(5).

Padom pod tursku vlast u Prekosavlju i Podunavlju su nastajale velike promjene u društvenom, kulturnom, gospodarskom, vjersko-crkvenom i narodnosnom pogledu, Ratove je pratila pogibija, pustošenje i bježanje pučanstva. Tu su Turci imali svoje metode. Prije konačnog zauzeća, nekoliko bi puta porobili dotični kraj, a glavni im je plijen bio pučanstvo. Hvatali su ljude i žene i prodavali u roblje. Tako je vojska sultana Sulejmana II (1532.), nakon neuspjela opsjedanja Kisega, na povratku harala i kupila roblje. Tom prilikom odvedeno je u ropstvo oko 50 tisuća ljudi, uglavnom Hrvata. Tri desetljeća kasnije (1556.) suvremeni ljetopisac fra Ivan Tomašević bilježi: "Turčin je iz rečenoga grada (Kostajnice) iznebuha stao udarati na polja, zaseoke, sela i gradove te čitavu Hrvatsku pustošiti i zaposjedati. Sam Bog zna kako je mnogo svijeta ubijeno i odvedeno u ropstvo. To je bio uzrok i početak rasula donjih strana Hrvatske, a također i Kranjske. Zbrojivši sve u jedno, poginulo je i odvedeno iz Hrvatske u Bosnu 46 tisuća nesretnih duša." Spomenuti brojevi su okrugli i vjerojatno pretjerani, ali je sigurno da je odvedeno u ropstvo mnogo kršćana(6).

Spomenuo sam kako su ljudi bili glavni ratni plijen. Turci su ih prodavali najčešće na tržnicama u Sarajevu i Skoplju. Cijena roblja ovisila je o ponudi i potražnji. Ako je zarobljenika bilo mnogo, cijena im je niža. Tako je npr. turski ljetopisac Nušri (1437/38.) zabilježio u okolini Bijeljine da je "lijepa djevojka vrijedila samo koliko jedan par čizama"(7)

A zakonom Bosanskoga sandžakata iz 1530.god. bilo je određeno da na sarajevskom trgu država dobije "od onoga ko proda roba dvije akče, i ko uzme (roba) dvije akče, a od onoga ko proda konja, dvije akče i od onoga ko kupi konja, također dvije akče uzima se"(8).

Robovi su bili brzo poislamljeni. Mnogi robovi, koji su ostali u Bosni, bili su oslobođeni i kao muslimani stupali su u vojnu ili druge državne službe, dobivali zemlju i stvorili svoje obitelji. Oni su dali i svoj udio u islamizaicji Bosne i susjednih krajeva.

U osvojenim krajevima u Prekosavlju i Podunavlju Turci su organizirali upravu po vojnički te podigli brojne utvrde, da im služe kao oslon vlasti i gospodstva. Vojnici, koji su bili postavljeni u te tvrđave, a tako i obrtnici i trgovci koji su pratili tursku vojsku, potjecali su u početku većinom iz Bosne, gdje je već dobar dio pučanstva bio primio islam.

Austrijski izaslanik Benedikt Kuripešić na svom prolazu kroz Bosnu 1530.godine zabilježio je: "Svi su njihovi (turski) janjičari i najbolje sluge, činovnici i kapetani, Bosanci... Sada hoće car da oni, što su u službi i uživaju nagradu ili timar u Bosni, da idu u Ugarsku i da tamo zadobiju nove timare... Otkada je osvojio Ugarsku i Hrvatsku, hoće turski car da Bosanci budu samo krajišnici."(9)

Ako se uzme da u vrijeme zauzimanja Podunavlja nije bilo veće borbe, mora se postaviti pitanje gdje su starosjedioci katolici, kojih je, sudeći po brojnim crkvama, uz druge konfesije, moralo biti veći broj. Uz spomenute pogibije i odvođenje u ropstvo, na neko veće raseljavanje ne bi trebalo pomišljati, jer se nije imalo kamo bježati, pa je to teško pretpostavljati. Radi se o katolicima kod kojih je prijelaz na islam po naravi stvari trebao biti najteži. Vidan dokaz islamizacije katoličkog pučanstva u većem broju očituje i gotovo potpuni nestanak katoličke crkvene organizacije(10).

Prateći povijesne kontekste, nema sumnje da su se u Prekosavlje i Podunavlje naselili brojni muslimani iz bližih krajeva, posebice iz sjeveroistočne i srednje Bosne, koja je s tim krajevima i inače imala dobre veze.

Novi posjednici, begovi, age i drugi visoki činovnici, preseljavali su po potrebi svoje kmetove. Ponekad su selili i sami seljaci, tražeći bolje uvjete života.

Razlogom seljenja prema sjeveru bili su i porezni nameti koji su od druge polovine 16. stoljeća u graničnim pokrajinama bili niži. A inače, poreska diskriminacija činila je i prijelaze na islam privlačnijim, napose u prvoj fazi kad se tražilo samo izvanjsko ispovijedanje islama(11).

2. S obzirom na prostorno širenje područja rada franjevaca Bosne Srebrene, može se reći kako su neki franjevci gotovo pratili turske čete pri njihovu osvajanju. Već 1533.godine susrećemo ih u okolici Bača, a 1541.godine u vrijeme osvajanja Budima i Pešte, bosanski se franjevci bore s kalvinima, koji su u to nemirno vrijeme kušali zaposjesti što više napuštenih katoličkih crkava. Franjevci im to nisu dopuštali, pa su im mađarski katolici kasnije bili zahvalni(12).

Zbog čestih pohoda turske vojske prema zapadu u prvoj polovini 16. stoljeća sačuvano je malo vijesti o životu i radu franjevaca. Iz njih ne možemo pravo saznati ni vrijeme održavanja kapitula, ni imena provincijala. Prve vijesti vezane su uz provedbe nekih odredaba Tridentinskoga sabora kad se Rimska kurija (1571.) počela ozbiljnije zanimati za katolike pod turskom vlašću. U to vrijeme, ali i dugo kasnije, nema samostana Bosne Srebrene u Podunavlju. I franjevci oskudijevaju svećenicima(13).

zkvh.org.rs

U prvom stoljeću turske uprave Bosna Srebrena, stjecajem političkih okolnosti, proširila se prema sjeveru u okolicu Beograda i Smedereva, u Srijem, Slavoniju i jedan dio Podunavlja. U novoosvojenim krajevima služili su katolike. Dok su njihove nastambe bivale vojarne turskih četa, a franjevci su živjeli u okolnim selima, te čekali prilike da se u njih povrate.

Crkvene vlasti u Rimu koncem 16. stoljeća postaju svjesne naglog širenja kalvina i protestanata u tim krajevima pa šalju apostolske vizitatore da vide stvarno stanje i da traže načina dušobrižničkog rješenja. Svi ističu nedovoljan broj klera, što uvjetuje da Rim šalje misionare. Političke i crkvene promjene u Bosni pod Turcima bile su toliko velike - iščezle su granice biskupija i župa - da rimski crkveni ured te zemlje više ni ne ubraja među katoličke države, nego među zemlje misijskog područja i nastoji u njima organizirati crkveno djelovanje u novim okolnostima te osniva apostolske vikarijate. Među franjevcima Bosne Srebrene nalazi prikladne nositelje crkvenog djelovanja na europskom području Osmanske države. To je razlog što Rim prihvaća Bosnu Srebrenu s pastoralnim djelovanjem njezinih članova kao osnovicu organiziranja crkvene uprave na tom području.

Budući da se pred turskim osvajačima povuklo i svećenstvo, vjernici su bili prisiljeni sami tražiti svećenike. Pečujski katolici 1581. god. žele pastoralnu skrb bosanskog biskupa Antuna Matkovića, a katolici u Potisju, koji su govorili "lingua slavonica", mole 1584.god. da im se pošalju svećenici toga jezika. Istodobno su u južnoj Mađarskoj tu i tamo bili prisutni svjetovni svećenici i isusovci, dok u Potisju i Podunavlju uz franjevce Ugarske provincije, koja je dovela neke talijanske misionare, djelovali su franjevci Bosne Srebrene(14).

U drugoj polovini 16. stoljeća franjevci Bosne Srebrene često su se morali sporiti s pravoslavnom hijerarhijom: patrijarsima i vladikama. O tome svjedoče fermani, bujrutnije, sudske presude i naredbe. Najčešći sporovi bili su u vremenu između 1561. i 1577. godine. O tome svjedoči 27 izvornih dokumenata, koji uglavnom govore o tome kako patrijarsi i vladike nemaju prava ubirati takse od franjevaca i katolika. Takav postupak patrijarha i vladika protegao se i kasnije, ali ne s takvim intenzitetom kao u spomenutom razdoblju(15).

Mogućnost školovanja većeg broja franjevaca u zemlji i inozemstvu u prvoj polovini 17. stoljeća omogućila je povećanje njihova broja, te neki bosanski samostani proširuju svoje djelovanje i u druge susjedne krajeve

U svojim dušobrižničkim pohodima franjevci su bili izloženi neprijatnostima što su im činili mjesni činovnici, vojnici ili slučajni prolaznici. Zato se obraćaju višim vlastima i traže zaštitu da mogu slobodno putovati, da se turski šerijatski suci, kadije, ne miješaju u vjenčavanje katolika, da budu oslobođeni od carina na uvezenu robu za liturgijske čine. Od sultana Murata IV dobivaju ferman da mogu putovati u građanskom odijelu i da mogu nositi oružje u svrhu obrane.

Bosanski samostani su koncem 17. stoljeća bili izloženi velikim globama, jer u očima osmanske vlasti samostani i njihovi poglavari bili su jedini nositelji prava i obveza. Turske vlasti nisu priznavale ni biskupa ni provincijala, nego

gvardijana i samostan koji je imao posjed i bio porezni obveznik. To je razlogom, i ako se ne naglašava distriktizam (teritorijalna podjeljenost) kao osobitost franjevačkog djelovanja Bosne Srebrene, da su pojedini samostani nastojali umnožiti broj svojih župa, značajnih kao ekonomske, a ne samo pastoralne jedinice. Tako je olovski samostan krajem prve polovine 17. stoljeća preuzeo gotovo sve župe u Srijemu. Župe u Bačkoj djelomice su pripadale samostanu u Gradovrhu, a djelomice samostanima u Olovu i Srebrenici. Olovski samostan svojatao je 1662.god. župe i u južnoj Ugarskoj, premda je neke od tih župa beogradski biskup fra Matej Benlić 1664.god. povjerio samostanu u Sutjeskoj. U posljednja tri desetljeća 17. stoljeća olovski samostan upravljao je većinom franjevačkih župa u Podunavlju i Potisju, a olovski gvardijan je jedno vrijeme nosio i naslov misijskog prefekta za te krajeve (16).

Prihodi sa župa pomagali su izdržavanje i održavanje samostaňa koji su se, zbog čestih globa i nameta, sve više zaduživali i to obično u Turaka. Franjo Varadinac u svom djelu "Pastor Bonus" bilježi 1679.god. koliko su bili zaduženi pojedini bosanski samostani: olovski 8 tisuća dukata, visočki 10 tisuća, gradovrški 13 tisuća, tuzlanski 4 tisuće, modrički 3 tisuće itd.(17).

Šesnaestogodišnji Bečki rat (1683.-99.) ponovno je potpuno izmijenio političku, društvenu i crkvenu zbilju južne Europe. Poslije rata franjevačka provincija Bosna Srebrena našla se u tri međusobno neprijateljske države: Turskoj, Mletačkoj Republici i Austriji. To je rodilo novim posebnostima i teškoćama(18).

3. Spomenuo sam kako su već u prvim desetljećima turskoga gospodstva prevladali muslimani u svim većim mjestima. Što je dulje trajalo tursko vladanje, njihov se broj povećavao.

a) Turski putopisac Evlija Čelebija, prolazeći Bosnom 166O. god. ovo je zabilježio: "Njegovi su stanovnici (Bošnjaci) po svome junaštvu, odvažnosti i čvrstini vitezovi s osobinama Sama i Nermina tako da se čak i svi ratnici na kordunu (serhat) ejalata Budima, Egre, Kaniže i Bosne u svih sedam stotina i šezdeset pograničkih gradova regrutiraju iz serhata Bosne. Oni dan-noć vode bojeve, čarkanja, ratove i bitke s neprijateljima na sve strane" (19).

Uz Bošnjake po tvrdjavama i varošima uz vojnike, obrtnike i trgovce nalazimo seljake muslimane u svim okolnim zemljama. Oni nisu potjecali iz Bosne, jer nema dokaza da su za vrijeme turskoga gospodstva seljaci muslimani selili izvan Bosne. Ti poislamljeni seljaci potjecali su vjerojatno od domaćih katolika, od kojih su jedni prešli na islam pod utjecajem svoje poislamljene rodbine, drugi su primili islam pod gospodarskim, društvenim i državnim pritiskom osmanske vladavine. Kako se svugdje gradovi i varoši obnavljaju i povećavaju prilivom iz okolnih sela, to su domaći poislamljeni seljaci ulazili u obližnje gradove, pa je dobar dio stanovništva u tim mjestima u vrijeme Bečkog rata potjecao od poislamljenih katolika (2O).

Povjesničar Dominik Mandić pretpostavlja da je prije Bečkog rata u Ugarskoj živjelo oko 25-30.000 Mislimana koji su potjecali iz Bosne, ili tamo islamiziranog pučanstva (21). O napučenosti muslimana može poslužiti ovaj

zkvh.org.rs

podatak. Potkraj turskoga vladanja u gradu Požegi i okolici bilo je oko 66% muslimana, 29% katolika i 5% pravoslavnih (22).

b) Uz muslimane u sjeverne bogatije krajeve odseljavalo je i katoličko pučanstvo bilo zbog materijalnog položaja, ratnih neprilika ili očekivanja lakšega života. Pokušat ću to ilustrirati s nekoliko primjera.

Iz vremena vizitacije stonskog biskupa fra Bonifacija Drakolice sačuvano je originalno pismo tuzlanskih katolika papi Gruguru XIII. (1572-85.) od 6. lipnja 1581. god. U njemu, uz ostalo, piše:"... mi svi, puk od crkve od gornjih i donjih Soli, i od svih sela koi su okolo obiu Soli, oko pedeset mila (tisuća) krstajani slavne rimske vire od Isuskrsta dane...."(23).

Pedesetak godina kasnije u popisu biskupa fra Jeronima Lučića, u istom kraju, tek je deset posto od spomenutog broja (24). Gdje su preostali katolici? I pored turskih ratova, ali izvan Bosne, njihov nestanak može se objasniti samo seljenjem.

Biskup fra Marijan Maravić u svom izvješću 1655. god. bilježi kako se posljednjih deset godina iselilo iz Bosne više od dvije tisuće katoličkih obitelji (25)-što je oko 15000 ljudi- koje su se nastanile u Prekosavlju, Potisju i Podunavlju.

c) U vrijeme Bečkog rata (1683-99.) nastali su veliki pomaci pučanstva.

2. rujna 1686. pao je Budim i time je otpočeo bijeg muslimanskoga pučanstva iz zapadne i južne Ugarske preko Dunava u pravcu jugoistoka. Nisu se mogli povlačiti preko Drave, jer je bio porušen most kod Osijeka.I muslimansko pučanstvo, muško i žensko, iz Osijeka i drugih mjesta u Podravini dalo se u bijeg, tako da je general Dunewald zaposjeo prazan grad Osijek. Bjegunci su se povlačili prema Vinkovcima i Vukovaru, te dalje u Bosnu preko Broda priječili domaći katolici pod vodstvom fra Luke Ibrišimovića.

Preostalo muslimansko pučanstvo u listopadu 1687. god. napuštalo je gradove i prelazilo u Bosnu. Ne spominje se da je netko od muslimana ostao ili prešao na katoličku vjeru. Izbjeglice su se zadržavale u blizini granice na Savi, nadajući se uskoro povratiti na svoja imanja(26).

Dok je muslimansko pučanstvo prelazilo u Bosnu, dotle je kršćansko prelazilo u Prekosavlje, Podunavlje i Dalmaciju.

Provincijal fra Mijo Radnić (1685-90.) piše kako su za njegove uprave Turci porušili u Bosni sedam samostana i to: u Srebrenici, Gradovrhu, Olovu, Visokom, Tuzli, Modriči i Rami. U Bosni su ostala samo tri samostana: Fojnica, Sutjeska i Kreševo. 1686. god. M. Radnić piše "Životarimo samo na časove držeći smrt u ustima, te se sakrivamo danju i noću po špiljama i šumama, i sa svim tim nema (Bosanska provincija) nijednog od tolikih svojih milih da je utješi".

Prema izvješću Andrije Šiparčića, iz Bosne i Hercegovine u vrijeme Bečkog rata iselilo se oko 100.000 katolika, a u njoj je ostalo izmedju 17.000 i 30.000.

Katoličko privredno građanstvo (obrtnici i trgovci), koje je u 17. stoljeću vjerojatno doživjelo skroman uspon, gotovo je posve nestalo u ovom ratu, tako

da se u 18. stoljeću ne može susresti nijedna značajnija katolička obitelj u Bosni.

Franjevci predvode, ili prate, hrvatsko pučanstvo u novu postojbinu. U svom radu oni su relativizirali neke crkvene propise. Važniji su im bili ljudi i njihove potrebe nego crkveni propisi.

General Franjevačkog reda Petar Marini (1684.) piše o nekim pritužbama na franjevce kako celebriraju u kolibama i težačkim kućama, kako ispovjedaju svugdje ne pitajući ordinarij, kako preuzimaju župe bez dopuštenja, u kojima ne poučavaju djecu ni narod u kršćanskoj vjeri, niti vode matice rođenih, vjenčanih i umrlih, ne paze na ženidbene zapreke te olako izbivaju izvan župe(27).

Budući da su franjevci već imali svoje župe u Podunavlju, normalno je bilo da na te slobodne i napuštene prostore nasele Hrvate iz svoga kraja.

Kao ilustraciju navodim izvješće biskupa Nikole Ogramića Olovčića s njegove vizitacije 1672.-1674.god. U istočnoj Bosni bilo je pet franjevačkih samostana (Srebrenica, Olovo, Tuzla, Modriča i Gradovrh) koji su služili 13 katoličkih župa sa 26.216 katolika. Poslije Bečkog rata na cijelom tom području franjevački vizitator fra Ivan Vietri (1708.) našao je samo jednu katoličku župu, i to u Tuzli i sa svega oko 100 katoličkih kuća. Što je bilo s ostalih? Svi su uglavnom odselili. To nije bilo lako izvodivo, jer Turci nisu dopuštali da njihovi podanici prelaze na protivničku stranu. Važnu ulogu u tome imala je i skela na rijeci Savi, koja je povezivala putove iz Slavonije i Ugarske s važnim prometnicama u Bosni.

Kad se zna kako su u to vrijeme franjevci i katolici skupa živjeli i radili, onda možemo zaključivati kako su pratili zbivanja na ratištima, kako su se međusobno obavještavali i dogovarali te pripremali i organizirali povremene odlaske. Rijeku Savu prelazili su u većim ili manjim skupinama i kretali se dalje prema sjeveru, jer je slavonska Posavina često bila izložena ratnim pohodima i pljačkama. Porazom austrijske vojske u Srbiji, u jesen 1691.god. Turci su ponovno osvojili veći dio Slavonije, ali su već iduće godine bili protjerani preko Save. U Slavoniji je poslije toga bilo nesigurno stanje, jer su Turci iz Bosne češće prelazili i pljačkali te krajeve. Zato su katolici iz istočne Bosne selili u Podunavlje, skupa sa svojim franjevcima, gdje su oni već imali župe. Smirilo se tek kad je turska vojska bila teško poražena kod Sente (1697.), a dvije godine kasnije potpisala mir u Sremskim Karlovcima 1699.god.(28)

Od prebjeglih franjevaca i gvardijana tražilo se da se vrate u Bosnu. Oni to nisu učinili. Ostali su u novim samostanima i župama.

Da je Bosna Srebrena i u takvim okolnostima čuvala nacionalno biće svoje zajednice i svoga naroda, može se vidjeti iz ovog podatka. Na provincijskom sastanku u Baču 24.studenog 1700. gvardijanima i župnicima bilo je zabranjeno primati mladiće druge nacionalnosti, nego samo Hrvate, a i njih uz provincijalovo odobrenje(29).

Poslije karlovačkog mira (1699.) - i pored toga što će Bosna Srebrena još pola stoljeća nominalno djelovati u Prekosavlju, Potisju i Podunavlju te ondje

zkvh.org.rs

doživjeti brzi procvat i porast osoblja - strah od turske vojske i osvete te dobro čuvana granica na rijeci Savi, bili su velika prepreka za bilo kakav saobraćaj i ozbiljniji zajednički rad.

Karlovačkim mirom (1699.) je praktično zaključeno važno razdoblje djelatnosti bosanskih franjevaca u kojem su oni na golemom prostoru, od Budima i Temišvara do obale Jadranskoga mora, putem crkvenog djelovanja gradili kulturni i narodnosni identitet hrvatskog pučanstva.

BILJEŠKE

(1) Usp. J. Kujundžić: "Srednjovjekovne crkve u Srebrenici", Dobri Pastir, god. XVII-XVIII/1968. 236-242.

(2) Usp. V. Boškov: "Pitanje autentičnosti fojničke Ahd-name Mehmeda II iz 1463.godine", Godišnjak Društva istoričara BiH, god. XXVIII-XXX (1977.-1979.), 87-103.

(3) Usp. S. M. Džaja: "Bosanska podijeljenost na konfesije", Jukić 16-17 (1986.-1987.), 71-109.

(4) E. Pavich: Ramus viridentis olivae... Budae, 1766., 42.

(5) Usp. H. Šabanović, Bosanski pašaluk, Sarajevo, 1982., 60-69.

(6) Usp. D. Mandić: Etnička povijest Bosne i Hercegovine, Rim 1967., 247.

(7) A. Handžić: Tuzla i njena okolina u XVI vijeku, Sarajevo 1975., 90.

(8) Kanuni i kanun-name za bosanski, hercegovački, zvornički, kliški, crnogorski i skadarski sandžak, Sarajevo, 1957., 45.

(9) B. Kuripešić: Putopis, prijevod D.Pejanović, Sarajevo 1950., 30.

(10) Usp. S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953., 53.

(11) Usp. S. M. Džaja: n.m., 88.

(12) Usp. F. E. Hoško: "Djelovanje franjevaca Bosne Srebrene u Slavoniji, Srijemu, Ugarskoj i Transilvaniji tijekom XVI i XVII stoljeća", Nova et vetera, god. XXIX/1979., 153-165.

(13) Usp. A. Zirdum: Provincija Bosna Srebrena u vrijeme Matije Divkovića (1563.-1631.)", Zbornik radova o Matiji Divkoviću, Sarajevo 1982., 282-297.

(14) Usp. F. E. Hoško: n.m., 155.

(15) Usp. A. Zirdum: n.m., 294.

(16) Usp. F. E. Hoško: n.m., 158.

(17) Usp. J. Jelenić: Kultura i bosanski franjevci, I, Sarajevo 1912., 134.

(18) Usp. A. Zirdum: Filip Lastrić-Očevac, 1700.-1783., Zagreb 1982., 17-34.

(19) E. Čelebija, Putopis, Sarajevo 1954., 136.

(20) Usp. S. Pavičić: n.d., 47-55. (21) Usp. D. Mandić: n.d., 264.

(22) Usp. J. Buturac: Crkveno-kulturna povijest Požege i okolice 1227.-1977., Zagreb 1977., 62.

(23) E. Fermendžin: Acta Bosnae, Zagreb 1892., 319.

(24) Usp. K. Draganović: "Biskup fra Jeronim Lučić, njegovo doba i njegovo izvješće Sv. stolici o prilikama u Bosni i Slavoniji (1638.)", Croatia christiana periodica, 10/1982., 94.

(25) Usp. E. Fermendžin: n.d., 479.

(26) Usp. D. Mandić: n.d., 259.

(27) Usp. J. Božitković: Kritički ispit popisa bosanskih vikara i provincijala (1339.-1735.), Beograd 1935., 94-101.

(28) Usp. A. Zirdum: Ulice nekada i sada, Ulice 1989., 35-37.

(29) D. Mandić: Franjevačka Bosna, Rim 1968., 209.

Ivanka Skenderović

BAČKI HRVATI BUNJEVCI U POPISIMA STANOVNIŠTVA

(jučer, danas, sutra)

Razmišljajući o koncepciji ovog predavanja odlučih se da u prvom dijelu obuhvatim period od oko 1890. godine do konca I. svjetskog rata, u drugom dijelu period između dva rata i do konca II. svjetskog rata, u trećem dijelu bih pokušala razmotriti period od 1945. do 1990. godine, a u četvrtom bismo skupa tražili putove za budućnost.

Vremenski period od 100 godina nije dug za povijest jednog naroda, ali je to ipak živa knjiga četiri generacije, knjiga koja u svakom ponaosob duboko riše svoj trag.

Odijeljeni od svog matičnog hrvatskog naroda, na vjetrometini zbivanja, skupine najrazboritijih i najodlučnijih sinova pokušali su svojim radom i osobnim žrtvama utjecati na tijek povijesti Bunjevaca. Takvi su bili npr. Ago Mamužić, Bozo Šarčević, Stjepan Vojnić Tunić, odvjetnici i Ivan Antunović, biskup, Pavao i Nikola Kujundžić, svećenici. Njihova djela i misli možemo pratiti na osnovu članaka, sačuvanih po europskim muzejima, gradskim i crkvenim. U Pekićevu djelu "Povijest Hrvata u Vojvodini" nalazimo zanimljiv podatak. Godine 1868. u Subotici su predstavnici i starješine Bunjevaca sazvali vijeće na kojem odluče da će "Bunjevci" i nadalje zadržati svoj dosadašnji nadimak, jer bi nazivom svog narodnog imena hrvatskog bili izloženi progonstvu od strane Mađara. No, Hrvati su bili na ovom prostoru žestoko izloženi mađarizaciji iako su se od tada češće služili nazivom Bunjevac. Mađarizacija je bila vršena svim zakonitim i nezakonitim sredstvima u javnom životu pa i u crkvenom. Najbrže i najuspješnije odnarođivanje se vršilo putem školstva, jer 70-tih godina zatvorene su hrvatske škole u Subotici. U Somboru su hrvatske škole ukinute 1876. a u Baji 1883.godine. Obraćanje Bunjevaca za pomoć kaločkom nadbiskupu, pa i kralju osobno, nije donijelo nikakav rezultat s obrazloženjem da dio Bunjevaca razumije mađarski jezik.

Da pomogne očuvanju hrvatskog jezika, 1884. godine Mijo Mandić pokreće u Baji mjesečni list "Neven". U više navrata u "Nevenu" se objavljuju članci protiv mađarizacije (1891., 1897.), ali odgovori su bili to žešći. Postavljeni su učitelji koji su znali samo mađarski. Pošto je uprava grada Subotice bila u rukama svjesnih Hrvata, sam gradonačelnik Lazar Mamužić je uspio izboriti pravo da u nižim razredima koriste mješovite čitanke i udžbenike. No, pravo je ostalo samo na papiru, jer postavl jeni učiteljski kadar nije pokazao želju za njegovo ostvarivanje.

zkvh.org.rs

Svjesna bunjevačka omladina na čelu sa dr Stjepanom Matijevićem, Benom Sudarevićem i Ivanom Budinčevićem 1896. osniva "Kolo mladeži", koje je imalo zadatak organiziranja zabava, njegovanje hrvatske glazbe i foklora. Bila je to samo mrvica otpora naletu mađarske asimilacije.

Pavao Kujundžić, 02. svibnja 1868. godine, podnosi peticiju sa 1200 potpisa najuglednijih subotičkih Hrvata Ministarstvu za prosvjetu i vjeroispovijest, sa molbom da se u nastavu uvede hrvatski jezik.

Ta je molba bez obrazloženja odbijena nakon godinu dana. Zbog javnog prosvjetiteljskog djelovanja 1900 godine 20.studenog "Kolo mladeži" je bilo ukinuto. Tada je još preostala samo "Pučka kasina", koja je osnovana 1878.god. u Subotici.

Paralelno se mađarizacija provodila i u crkvenom životu. Ona je kulminirala oko proslave milenijuma opstanka Ugarske. Poneki svećenici, sinovi bunjevačkih nana, pomađarivši se i sami su se isticali u revnosti vršenja mađarskih zakona. To je bio uzrok poznatom Santovačkom slučaju, kad je 1200 Hrvata iz revolta prešlo na pravoslavlje. Uplašivši se takvih reakcija Hrvata i u drugim krajevima, Kaločka nadbiskupija ublaži mađarizaciju putem svoga klera, ali je ne obustavi.

To što se na prelazu u XX stoljeće vršila mađarizacija putem školstva i unutar crkve nije bilo dovoljno. Udaralo se i po ono malo hrvatske štampe. Ako i nije bilo valjanog razloga, cilj je ipak bio postignut, jer su istaknuti pojedinci bili proganjani. Tuženi su bili suradnici i urednici Danice i Nevena. Dovoljan razlog za gubitak radnog mjesta bilo je npr. crkveno vjenčanje na hrvatskom jeziku nakon odbijanja da se ime pomađari. Učenici su pak bili fizički kažnjavani za svaku hrvatsku riječ.

Do 1902.godine Bunjevci su doživjeli još tri žestoka udarca. Smrt dr Ambrozija Šarčevića i Augustina Mamužića te smjena Lazara Mamužića sa mjesta gradonačelnika nakon 18 godina. Toliko koliko je Subotica dobila za vrijeme mandata Lazara Mamužića nije dobila više nikad, ni prije ni poslije njega. Proširena je i restaurirana crkva sv.Terezije, sagrađene crkve sv.Roka i sv.Jurja, Gradska bolnica, dvije vojarne, klaonica, sirotište, muška gimnazija, poljoprivredna škola, dvadeset osnovnih škola, sedam zabavišta i dr.

Što je mađarizacija bila jača i nepravednija, to su snažnije izbijale na površinu bunjevačke dominantne ličnosti, koje su našle načina da djeluju i u tako teškim uvjetima. To su bili mahom svećenici Pajo, Ilija i Nikola Kujundžić, Lajčo Budanović, Blaž Rajić, te Ivan Petreš i Ante Miroljub Evetović. Svećenici, koji su djelovali na očuvanju narodne svijesti, teško su mogli dobiti župu među svojim sunarodnjacima, ali u takvim uvjetima je ipak 1906.godine štampan molitvenik Slava Božja Lajče Budanovića. O potrebi takvog molitvenika govori podatak da je samo župa sv.Terezije imala te godine 35000 Hrvata. 1909.godine Pavao Kujundžić je postao župnik sv. Jurja, Lajčo Budanović je iz Novog Sada premješten u Baju. Ljudi su se snalazili tamo gdje su bili. Osnovana je u prosincu 1910.godine u Baji Kršćanska čitaonica, a u Bikiću 1912.godine

Narodna čitaonica, a u Subotici Bunjevačko pjevačko društvo Katoličke čitaonice sv.Jurja.

Pošto su Mađari, Hrvati i Nijemci imali svoje privatne škole, takve su se ideje rodile i kod Bunjevaca. Godine 1913. Pavao Kujundžić je pokrenuo inicjativu o osnivanju privatnih hrvatskih škola. U tu svrhu osnovana je prva Školska zadruga u Subotici. Za godinu dana postojala su sredstva i samo se čekalo odobrenje Ministarstva unutarnjih poslova, ali je taj zahtjev jednostvano odbijen.

U svibnju 1914.godine donešen je zakon po kome se narodnim manjinama dozvoljava uporaba njihova jezika na zahtjev roditelja ili učenika.

No, Bunjevci ni od ovoga ne dobiše ništa, jer je izbio I svjetski rat. List "Neven" je prestao izlaziti zbog mobilizacije urednika. God. 1915. umro je Pavao Kujundžić, a sljedeće godine i Lazar Mamužić. Od 1907. do 29.rujna 1918. izlazio je polumjesečnik "Naše novine" čiji su urednici bili Joso Mamužić, Ivan Petreš, Blaž Rajić i drugi.

Koncem ljeta 1918. kao zaštita od pljačkaških pohoda razjurene i poražene vojske u gradovima je osnovana narodna garda.

U prostorijama Hrvatskog sabora u Zagrebu, 29. listopada 1918. godine, prisustvovali su kao članovi tadašnjeg Narodnog vijeća u Subotici Blaž Rajić, Mirko Ivandekić i dr Stjepan Vojnić. Na toj sjednici Hrvatska je prekinula svaku vezu sa Austro-Ugarskom.

U Suboticu se vratio Blaž Rajić i formirao inicijativni odbor na kome je odlučeno da akciju oko pripajanja bunjevačkih krajeva Jugoslaviji vodi Pučka kasina.

Uz prisustvo 10.000, hrvatskom trobojnicom okićenih Bunjevaca, a srpskom zastavom okićeni su Srbi, 10. studenog 1918. godine, odlučeno je da se učini konac ugarske vladavine u Subotici. Velika, rukom vezena hrvatska zastava pronešena je glavnom ulicom, a onda je izvješena na toranj Gradske kuće. Sutradan, 11. studenog odlučeno je da se izvjesi i srpska zastava kraj hrvatske. Srpska zastava je izvješena, a hrvatska zagonetno nestane.

Sličan je tijek događaja bio i u Somboru i u Baji.

Koncem 1918.godine Subotica je imala 101.000 stanovnika, od toga je 72.000 Hrvata, 5000 Srba, 4000 Jevreja, 400 Nijemaca, 20.000 Mađara i 10.000 pomađarenih Nijemaca, Slovaka i Bunjevaca.

18.studenog 1918.god. raspušten je mađarski Senat u Subotici i postavljena nova gradska uprava, koja se nije imala na koga osloniti, jer još nisu bile formirane institucije vlade, a ni otcjepljenje Baje i Sombora od Ugarske još nije bilo definitivno odlučeno.

25.studenog 1918.god. u Novom Sadu je održana velika narodna skupština na kojoj je odlučeno da se Banat, Bačka i Baranja na osnovu narodnog samoopredjeljenja priključuju Srbiji. Riječ Srbija je samovoljno umetnuta umjesto "jugoslavenskim zemljama" od strane tajnika Jaše Tomića.

zkvh.org.rs

Sjeverne granice još nisu bile povučene. O njima se odlučivalo u Parizu. U Subotici je bio veliki župan dr Stjepan Matijević, a dr Stjepan Vojnić Tunić za Baju i Pečuh.

Od 19.studenog 1918.god. uvedena je nastava na hrvatskom jeziku, a gimnazija u Subotici je dobila naziv Bunjevačka gimnazija. Direktor joj je postao Ivan Vojnić Tunić. Naredne godine 14.ožujka Mirovna konferencija na insistiranje Blaška Rajića dodijelila je Suboticu Jugoslaviji, ali bez Baje i njene okoline. Tu odluku je Mađarska potpisala 4. lipnja 1920. godine u tzv. Trianonskom ugovoru. Sa one strane mađarske granice je ostalo po izjavi dr Jovana Cvijića 26000 Bunjevaca. To je jedna od najvećih povijesnih nepravdi učinjenih Hrvatima na ovim prostorima.

Kad je granica postavljena i osigurana, završen je period radosti Hrvata u slobodi. Počela je smjena svih Bunjevaca koji su bili u upravi grada od gradonačelnika, direktora škola do najbeznačajnijeg činovnika. Na njihova mjesta su postavljeni Srbi ili Mađari. U školama se predaje na srpskohrvatskom jeziku, a zapošljavaju se sistematski učitelji iz drugih srbijanskih krajeva, dok za ono malo naših nije bilo mjesta ("Neven" 1920.). Počela je hajka srpske omladine protiv svega i svakog što je hrvatsko. Blašku Rajiću su prozori porazbijani po nekoliko puta što je u narodu izazvalo strah i negodovanje.

Dio Kaločke nadbiskupije je pripao Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, te je 10.siječnja 1923.godine subotički župnik sv.Terezije Lajčo Budanović postavljen apostolskim administratorom u Bačkoj.

Na parlamentarnim izborima 1923. godine Hrvati su dobili tri poslanička mjesta, a sa vladom Ljube Davidovića 1924. su sklopili sporazum po kome su trebali dobiti gradonačelnike u Subotici i Somboru i bilježnike u 33 općine. Od ove svijetle perspektive ne osta ništa. Bunjevačko - Šokačka stranka se 1924. godine raspade na dvije stranke, a na izborima slijedeće godine loše prođoše obadvije, ne dobivši ni jednog poslanika. Na listi radikala prošao je Marko Jurić, ali srbofil nije mogao predstavljati Hrvate. Zajedno sa Marom Đorđević - Malagurski osnovali su 1927. godine Bunjevačku prosvetnu maticu, koja je bila privržena srpskoj vladi.

Istovremeno su Hrvati u Subotici prikupljali priloge da sagrade Hrvatski prosvjetni dom. Kad je ubrzo Bunjevačka prosvetna matica propala, biskup Lajčo Budanović je zgradu kupio 1934. i utemeljio Maticu subotičku u čijem su okrilju uz ostalo, nastali i ovi "Razgovori", koje sada pokušavamo obnoviti. Zanimljiv je govor Marka Jurića u kome on kaže da se (citiram Pekića:) "...vrši nasilno pohrvaćivanje Bunjevaca." ("Kako je to bilo moguće ostvariti kad je gradska uprava, skoro svi školski zavodi, katolička zadužbina Marije Vojnićeve, sve je to u srpskim rukama. Profesorske zborove srednjih učilišta sačinjavaju gotovo samo Srbi, a učitelji osnovnih škola su skoro 90% Srbi. I to je tako u Subotici gdje živi 70% Hrvata, a samo 6% Srba.")

Raspolažem podacima koji se odnose na Suboticu iz 1926. a objavljeni su 1927. godine. Grad ima 101.857 stanovnika, od toga je unutar grada 60.000, na Paliću oko 2.500, a na salašima oko 40.000. Po narodnosti je oko: 72.000 Hrvata,

21.000 Mađara, 4.000 Jevreja i 2.000 Nijemaca i drugih. Srba je tada 6.818. (Privreda Vojvodine 1927. izdala je Trg.ind.zanat.komora u Novom Sadu).

Osam godina kasnije 1934. Subotica ima 102.133 stanovnika. Broj žitelja grada nije se promijenio, ali se bitno mijenja nacionalni sastav stanovništva. Hrvata je bilo 45.792, Srba 10.054, Mađara 30.860. Postavljam pitanje: Gdje je nestalo 25.000 Hrvata. Odgovor trebaju potražiti znanstveni radnici koji će se baviti tom problematikom. Broj žitelja na selu, salašima i pustarama je ostao približno isti i sačinjavaju ga 3/5 Hrvati (26.307), a 2/5 Mađari (18.248). U strukturi žitelja izvan grada zanemarljiv je broj ostalih nacija.

U periodu od 1934. do 1941. najznačajniji događaj za Bunjevce se zbio od 28. rujna do 4. listopada 1935. U Matici subotičkoj je održana izložba: "Smotra bunjevačke prošlosti". Uz etnološki dio izložbe su bili primjerci starih bunjevačkih knjiga, štampanih širom svijeta od 1683. pa nadalje. Na toj izložbi je prikazan spomenik Anti Miroljubu Evetoviću. Taj Meštrovićev rad je 16. kolovoza 1936. godine, za vrijeme proslave 250. godišnjece doseljavanja veće skupine Hrvata postavljen u parku kraj katedrale. Na postolju spomenika je pisalo:

"Hrvatskoga roda ja sam pjesnik
i svećenik Božjeg oltara."

Na toj veličanstvenoj priredbi, čiji su organizatori bili prof. Ivan Malagurski - Tanar, odvjetnik Miško Katanec, župnik Blaško Rajić i svećenik Ivan Kujundžić, učestvovala su sva hrvatska društva i ustanove: kulturne, vjerske, političke i sportske. Hrvatski tisak je o tome objektivno izvjestio, dok je beogradski prešutio (sve asocijacije su slučajne). Novosadski tjednik je o svemu izvjestio točno, osim što je pridjev hrvatski ili izostavio ili zamijenio pridjevom srpski.

Ovaj spomenik su Mađari za vrijeme okupacije srušili jer im je smetao, a izgleda da drugima smeta još i danas, jer nije postavljen na svoje mjesto.

Za vrijeme rata od 1941. do 1945. Hrvati su u Subotici došli ponovo pod udar mađarizacije, ali koliko god ona bila žestoka, toliko su Bunjevci već bili prekaljeni borci za očuvanje svoje samobitnosti. Prava tragedija Bunjevaca počinje onda kada se približilo ili stiglo oslobođenje. O tragediji namjerno poubijanih golobradih bunjevačkih mladića, forsiranjem Dunava kod Batine objektivna povijest tek treba izreći svoj sud. Uništene obitelji, oduzeta zemlja, nijema usta preboljenih patnji po zatvorima, noći kada se zbog obaveza posijedi, prostrijeljeni ili obješeni u trenucima očaja nisu obuhvaćeni ni sa jednom statistikom. To je zatvoreno u obiteljsko sjećanje i najbolje skrivena dokumenta, jer svako njihovo vađenje iz šafunjera još i danas mami suzu.

Poslije rata naseljavanje je vršeno planski da se razbije homogena hrvatska sredina i tako popis iz 1948. daje sljedeće stanje: 48.362 Hrvata u Subotici, što je 39,1% cjelokupnog stanovništva, što je znatno smanjenje i odnosu na 43,5% iz 1934. godine. U Vojvodini je broj Hrvata 132.893.

U Subotici postoji u to vrijeme Hrvatsko narodno kazalište, izlaze novine "Hrvatska riječ" i počinju raditi paralelni razredi u osnovnim i srednjim

zkvh.org.rs

školama. Na popisu iz 1953. u Subotici živi 46.574 Hrvata što je 36,8% Subotičana, pad 2,3%. Uzroke treba tražiti u razorenom seoskom životu, ekonomskoj i osobnoj nesigurnosti.

U školi je 1956. godine uveden teritorijalni princip, a ne više nacionalni, pa su hrvatski razredi nestali. Ukinuta je "Hrvatska riječ", započele su izlaziti "Subotičke novine" na srpskohrvatskom jeziku. Hrvatsko narodno kazalište je postalo samo Narodno pozorište. Opera je odnešena u Novi Sad s obrazloženjem da Vojvodini ne trebaju dvije opere i da će novosadski ansambl redovito zadovoljavati sve potrebe gostovanjem u Subotici. Jedno vrijeme je još postojala filharmonija, a onda je i ona raspuštena da bi se samo povremeno sastala za razne prigode.

Rezultat ovakve politike je da je 1961. godine na redovitom popisu u Subotici 47.696 Hrvata, što je u postotku 34,9 i ima pad 1,8%. U cijeloj Srbiji tada ima 196.499 Hrvata tj. 2,4% cjelokupnog stanovništva.

Na slijedećem popisu iz 1971. Hrvati u Subotici pokazuju znake sigurnog i brzog nestajanja, ima ih 46.331 što je 2,9% manje nego na prethodnom popisu. U Srbiji ima tada 184.913 Hrvata što je 2,2% cjelokupnog stanovništva.

Zbog poznatih događaja hrvatskog proljeća 1970. godine u Subotici je velika grupa Hrvata, mahom intelektualaca onemogućena u javnom djelovanju, zatvaranjem, seljenjem, smjenjivanjem ili zabranom objavljivanja tekstova. Za ovaku malu etnički izoliranu skupinu to je prava tragedija, pogotovo kad već ionako pokazuje sve znakove umiranja. Biti svjestan Hrvat, uz to još i vjernik što je većina i bila, morate priznati bilo je veoma nezgodno, da ne kažem nepoželjno.

U školama se hrvatsko ime spominje u negativnom kontekstu, a Hrvati u Vojvodini jednostavno ne postoje u udžbenicima. Hrvatska kulturno - umjetnička društva su preko noći postala oaze folklora i muzike sa lokalnim nazivom. Svaki drugi rad je onemogućen. Jezik je već davno nestao, a bunjevački dijalekt je u svakoj prilici u školama izvrgnut ruglu. Ostala nam je još samo latinica, pa i to ne uvijek. Studenti više nisu mogli dobiti stipendije za Zagreb, na studije su odlazili u Beograd ili Novi Sad. Rezultati se pokazuju na popisu iz 1981. godine. U Subotici ima 32.589 Hrvata i 8.895 Bunjevaca koji su u statistici Srbije ubrojeni među ostale. Zajedno sa onima koji se deklariraju kao Bunjevci to je 41.484 što iznosi 26,8% stanovnika grada Subotice. U Srbiji broj Hrvata opao je na 149.368, što iznosi samo 1,6% stanovništva. Za samo 10 godina nestalo je skoro 40.000 Hrvata u Srbiji, a u Subotici 13.644 (nije uračunat prirodni priraštaj). To izgleda nikoga ne brine. A sad pitanje: Šta će biti na popisu ove, 1991. godine?

Odgovor neću dati. Ne znam ga.

(Predavanje na prvom "Razgovoru" Instituta "Ivan Antunović", koji je održan u subotičkom sjemeništu "Paulinum", 13. siječnja 1991. godine.)

SONETNI VIJENAC

U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI U BAČKOJ

SONET je lirska pjesma koja ima određenu formu. Sastoji se od 14 stihova koji su podijeljeni u dvije strofe po 4 stiha (katrine) i dvije strofe po tri stiha (tercine), a uz to ima određenu rimu.

Sonet je pjesma talijanskog porijekla (sonetto) a odlikuje se svojim zvonkim ritmom i melodioznošću. U Italiji je popularnosti soneta najviše doprinio veliki talijanski pjesnik renesanse Frančesko Petrarka (Francesco Petrarca) (1304.-1374.) koji je poznat po svojoj zbirci soneta "Kanconijer" gdje je pjesnik opisao svoju ljubav prema Lauri.

Sonet je dugo vremena najčešće bio ljubavna pjesma, ali kasnije su i druga osjećanja opjevana u ovoj literarnoj formi tako da je sadržaj soneta proširen novim temama.

Već u 15. stoljeću sonet se javlja u španjolskoj književnosti, a u 16. stoljeću dolazi u Francusku, a zatim u Englesku i u ostale evropske zemlje. Ali, krajem 16. stoljeća nastupa izvjesna zasićenost ovom pjesničkom formom, pa su pjesnici napustili sonet.

Ali u doba romantizma u 19. stoljeću, kada su posebno traženi lirski elementi u pjesmi, pjesnici se opet vraćaju sonetu tako da je i u hrvatskoj književnosti prisutan do naših dana. Od brojnih hrvatskih pjesnika, koji su uz druge pjesničke oblike pisali i sonete, možemo navesti Vladimira Nazora (Postire na Braču, 1876. - Zagreb, 1949.) i pjesnika bunjevačkog porijekla, Antuna Gustava Matoša (Tovarnik u Srijemu, 1873. - Zagreb, 1914.).

Među hrvatskim pjesnicima u Bačkoj ima ih više koji su među svoje lirske pjesme s ljubavlju uvrstili i sonete. To su pjesnici svih generacija: Ante Jakšić, Jakov Kopilović, Lazar Merković, Petar Vukov, Mirko Kujundžić i Stipan Vojnić.

Treba posebno istaknuti pjesnike Antu Jakšića i Jakova Kopilovića koji su napisali i objavili veoma mnogo soneta u svojim zbirkama pjesama. Tako J. Kopilović ima posebnu zbirku pjesama pod naslovom "Soneti" (Subotica, 1953.). Iz te zbirke ističemo njegove pjesme "Slika iz Subotice" (44. str.), "Sonet o Subotici" (46. str.) i "Toranj Gradske kuće" (31-38. str.).

SONETNI VIJENAC je sastavljen od 14 soneta koji su među sobom povezani tako što posljednji stih jednog soneta ponavlja se kao prvi stih slijedećeg soneta. Kako počinje prvi sonet tako završava četrnaesti sonet. Na taj način svih 14 soneta je povezano u jednu cjelinu, u sonetni vijenac. Petnaesti sonet je sastavljen od svih 14 stihova koji povezuju pojedine sonete u vijenac. Taj petnaesti sonet se naziva "magistrale" t.j. "majstorski sonet". U njemu je

zkvh.org.rs

sažeta glavna misao cijelog pjesničkog djela. Uobičajeno je da "magistrale" ima "akrostih" koji dobijemo ako okomito pročitamo prvo slovo svakog stiha. Akrostih kazuje ime kome je posvećen sonetni vijenac, ili njegov naslov.

Poznat je "Sonetni vijenac" ("Sonetni venec", Ljubljana, 1834. god.) slovenačkog pjesnika Franca Prešerna (1800-1849.). Ovo pjesničko djelo postalo je uzor svim našim pjesnicima soneta zbog svoje ljepote i formalne savršenosti. Akrostih magistrala Prešernovog "Sonetnog vijenca" je "Primicov Juliji", jer pjesnik je njoj posvetio svoje pjesničko djelo kao izraz svoje ljubavi.

Sonetni vijenac se veoma rijetko javlja među pjesničkim djelima hrvatskih pjesnika i zato s radošću ističemo da je u hrvatskoj književnosti u Bačkoj ova pjesnička forma dostojno zastupljena.

U prvom redu treba istaknuti pjesnika Antu Jakšića koji je napisao pet sonetnih vijenaca, jer to nije učinio ni jedan pjesnik među Južnim Slavenima. Njegovim ljubavnim pjesmama daje posebnu draž sonetni vijenac pod naslovom "Vijenac za njezino čelo". Također treba istaknuti da je veliki ciklus religioznih pjesama A. Jakšića upotpunjen sonetnim vijencem "Majci Mariji".

Svoj sonetni vijenac "Mladosti, zbogom" objavio je u zbirci pjesama "Pred vratima tišine " (Zagreb, 1963. 7-21.str.) (Akrostih magistrala: "Mladosti, zbogom"). Sonetni vijenac "Pred Tobom šutim, Gospodine" A. Jakšić je napisao 1985. god. za vrijeme svoga boravka u Oranu, u Alžiru kod svoje kćerke Jasne. Taj sonetni vijenac je prvi put objavljen u časopisu za književnost i kulturu "Marulić" (Zagreb, 1985. br. 6. str. 697-704.). (Akrostih magistrala: "Pred tobom šutim"). Te iste godine u Alžiru A. Jakšić je napisao svoj sonetni vijenac sa slikovitim naslovom "Večernje molitve", ali ga nije objavio. Za ovaj Jakšićev sonetni vijenac treba istaći da je, mimo običaja, napisan u dugom stihu od 18 slogova, a time je usporen ritam pojedinih stihova. Tim dugim stihovima i mirnim ritmom pjesnik je želio naglasiti duboku misaonost ovog pjesničkog djela. (Akrostih magistrala: "Večernje molitve"):

Mirko Kujundžić je svoj sonetni vijenac "Panonskoj majci" prvi put objavio u časopisu za književnost, umetnost i društvena pitanja "Rukovet" (Subotica, 1979.br. 11-12. str. 594., 1980. br. 1. str. 67-68. br. 2. str. 134. br. 4. str. 330-332.). /Akrostih magistrala: "Panonskoj majci"/. Tu je učinjen nerazumljiv propust urednika časopisa da je sonetni vijenac kao pjesničku cjelinu objavio u četiri nastavka tako da čitalac nije imao dojam o cjelovitoj pjesničkoj vrijednosti djela. Panonska majka je oličenje domovine koja kroz povijest trpi zbog patnje svojih sinova.

Stipan Vojnić je napisao dva sonetna vijenca, a prvi pod naslovom "Tebi, Majko" napisao je još kao gimnazijalac 1970. god. i tako je skrenuo pažnju svojom pjesničkom vještinom. U kalendaru "Subotička Danica" za 1971. god. str.88. objavljen je prolog i prva tri soneta ovog sonetnog vijenca. U cjelini nije objavljen, a akrostih u magistralu glasi: "Ja Majci Božijoj". U ovom sonetnom vijencu mladi pjesnik je stvorio niz pjesničkih slika u opisu prirode.

Drugi sonetni vijenac pod naslovom "Zov mladosti" S. Vojnić je također napisao u mladenačkim godinama (1971. god.) kao izraz poletne ljubavi prema djevojci, što svjedoči akrostih u magistralu koji glasi: "Julkici ljubljenoj". Pjesnik je objavio taj sonet u svojoj pjesničkoj zbirci "Čekanje ljubavi" (Subotica, 1991., str. 28-35.)

Svi ovi navedeni sonetni vijenci malo su poznati ili nepristupačni našoj kulturnoj javnosti i široj čitalačkoj publici. Zato smo ih sakupili i neke ovdje objavljujemo kako bismo upoznali umjetničku vrijednost i ljepotu ovih pjesničkih djela, koja predstavljaju pravo i veliko bogatstvo u našoj kulturnoj baštini u Bačkoj.

Bela Gabrić
Subotica, srpanja 1992.

SONET O SUBOTICI

Jesenja kiša rominja,
Tuguju samotne grane,
noseći nove nam dane
ponoćna ura još tinja.

Pusto... Nikoga nema.
Usnuli uski sokaci.
Ko ranjeni leže junaci
napukli zidovi trijema.

Sa smrću ponoć se bori.
Krvave ruke se dižu,
sjene zlokobne gmižu.

Srušene čekaju kuće
svoje novo svanuće
u prvoj plamenoj zori.

Jakov Kopilović

zkvh.org.rs

Stipan Vojnić

ZOV MLADOSTI

(sonetni vijenac)

1.

Julkice, moja malena,
je li kako je čudno
u noći, satima dugim
kad oko ostaje budno.

Nemirne dane moje
mračne, puste i duge
kalendar je nizao redom
datume pune tuge.

I slučaj je tako htio
oči da sretnem tvoje
kada sam tužan bio.

Ne znam više ja za sebe,
al' osjećam samo to da
uvijek ću voljeti tebe.

2.

Uvijek ću voljeti tebe
ma što bio u životu,
spomenut će duša moja
ljupkost tvoju i dobrotu.

Sjećam se jednoga dana
pred tvojom sam školom čeko.
Ruku si pružila meni
stidljivo, toplo i meko.

Odjednom, stalo je vrijeme,
sreća je smješkom takla
usnice tvoje nijeme.

Pred školom bili smo sami,
a negdje u krošnji
listak je šaptao grani.

3.

Listak je šaptao grani
u tužne jesenje dane,
da ga se bar jednom sjeti
za zime, sniježne i hladne.

Čistom rosom, hladnom suzom
dugo je plakao grani,
a ona ga otrese grubo
isto kao i onog lani.

Na moje rame je pao
oči tvoje ga tješe,
jer je mladost grani dao.

Tako i ja gledam tebe,
na licu ti osmijeh tražim
kad me srce bolno zebe.

4.

Kad me srce bolno zebe
i kad duša jadno pati,
tražim druga, ljubav tvoju,
hoćeš li mi sreću dati?

Mala moja, najdraže si
biće što sam upoznao.
Svake noći tebe sanjam,
život bi ti, dušu dao.

U samoći srce tuži
i od jada da ne svisne,
ti mu svoju ljubav pruži.

Kad sam pio slatku rosu
sa usana nasmijanih,
imala si dugu kosu.

zkvh.org.rs

5.

Imala si dugu kosu,
dugu kosu, smeđe boje.
Veselo i razdragano
sijale su oči tvoje.

Iz početka, strah me bio
da te pitam: Što me gledaš,
što me mučiš, curo mala,
kad mi svoje usne ne daš?

A bjelina vrata tvoga
sunašcu je prkosila
i dubini srca moga.

Gledao sam kako stoje
na nogama tvojim vitim
cipelice crne boje.

6.

Cipelice crne boje
kao krila gavranova
u život mi donijele su
djevojčicu mojih snova.

Nisu ovo snovi više,
nema noći, zora rudi.
Srce govori, ljubav viče
kao jutro kad se budi.

Je li, lutko moja mala,
često ćeš se sjetit dana
kad si meni usne dala.

Šaptaji te srca zovu:
poklanjam ti sebe, mladost,
isto kao pjesmu ovu.

7.

Isto kao pjesmu ovu
u duši te svojoj nosim.
Kad sam bogat, ne dopusti
da ponovo ljubav prosim.

Možda ipak, jednog dana
zaborav će sve to skriti,
ali tebe ja nikada
neću moć' zaboraviti.

Ne mislimo sad o tome.
Već će vrijeme pokazati
što na srcu leži tvome.

Neću silom tajne tvoje,
nije važno, ali znam da
voljela si oči moje.

8.

Voljela si oči moje
što su često pune tuge,
pune čežnje, molbe nijeme,
uzdisaje krile duge.

Još i sad me možda voliš,
možda želiš ljubav divnu,
ali život u daljinu
grubošću me svojom rinu.

Ni daljina ne smije biti
tako teška da bi mogla
srca naša rastaviti.

Duša pati kad je sama,
bez ljubavi kada plače,
osuši se lisna grana.

zkvh.org.rs

9.

Osuši se lisna grana
i kad sunce u proljeće
preko krošnja se prošeta
i poljima budi cvijeće.

Svakog dana srce ludo
tebe zove, tebe traži
da mu tvoja ljubav topla
tešku ranu, bol ublaži.

Željno čeka, dane broji
kada će se nasititi
vrelih poljubaca tvojih.

I u nežnom zagrljaju
šaptat će ti srce moje
ljubičice dok pjevaju.

10.

Ljubičice dok pjevaju,
meni oko tužno suzi,
jer si sada predaleko,
a ja patim sam u tuzi.

Zašto li je sve to tako,
zašto ne smiješ moja biti?
Zašto ljubav u tajnosti
moramo od ljudi kriti?

Zar ja nisam kao drugi
koji želi ljubljen biti
i da srcem nekog ljubi?

Na srcu mi teška rana,
Julijano, zapjevaj mi
elegije tužnih dana.

11.

Elegije tužnih dana,
pjevajte mi, pjesme moje,
duge sate samovanja
gluhe noći dok mi broje.

Ali zašto, čemu tuga?
Ljubav treba da je jača!
Ljubimo se u mladosti,
jer se nikom ta ne vraća.

Iskrena mi ljubav budi,
ako treba nije teško,
sakrit ćemo se od ljudi.

Na te mislim svakog trena.
Dok me tvoje srce ljubi,
ne plaši me tuge sjena.

12.

Ne plaši me tuge sjena,
nema straha ni od ljudi.
Ako griješim što te volim,
nek mi za to nebo sudi.

Ja već molim oproštenje,
svu pokoru rado primam.
Ipak želim samo tebe
o ljubavi kada snivam.

Nije srcu mome lako,
ali, ljudi, priznajte mi
radili bi isto tako...

Sve na svijetu ja bih dao
da te ljubim svakog dana
od kad sam te upoznao.

zkvh.org.rs

13.

Od kad sam te upoznao,
toplije mi sunce grije,
svaki dan mi vedar sviće,
tuga oči mi ne pije.

Budi srećna što te voli
jedan pjesnik divlje ćudi.
Tvoje ime bit će vječno,
jer za tobom srce ludi.

Ovaj vijenac od soneta
što ga srce moje plete,
cvjetat će do kraja svijeta.

I ova će proć vremena,
ne za dugo, sve će proći,
Julkice, moja malena.

14.

Julkice, moja malena,
Divim se tvojoj ljepoti,
čistim očima sjajnim,
divim se tvojoj milosti.

Sjeti se ponekad mene,
zaljubljenog pjesnika tog,
koji je volio tebe,
a k sebi ga zvao Bog.

Ipak te zaboravit neće,
jer ti si mu bila draga
ko rosom kupano cvijeće.

Duša je umorna, snena,
al' srce te mlado voli,
Julkice, moja malena.

MAGISTRALE

15.

Julkice, moja malena,
Uvijek ću voljeti tebe.
Listak je šaptao grani
Kad me srce bolno zebe.

Imala si dugu kosu,
Cipele crne boje.
Isto kao pjesmu ovu
Voljela si oči moje.

Osuši se lisna grana
Ljubičice kad pjevaju
Elegije tužnih dana.

Ne plaši me tuge sjena
Od kad sam te upoznao,
Julkice, moja malena.

Subotica, 1971.

(Ovaj sonetni vijenac objavljen je prvi put u zbirci Stipana Vojnića "Čekanje ljubavi". Subotica, 1991. 28-35.str.)

zkvh.org.rs

Bela Gabrić

STIPAN VOJNIĆ

Stipan Vojnić je hrvatski pjesnik mlađe generacije. Rođen je 1950. god. na salašu kod Subotice. Osnovnu školu je pohađao u Starom Žedniku, a klasičnu gimnaziju sa velikom maturom završio je u Subotici, u "Paulinumu".

Sada živi u Starom Žedniku, a radi u Subotici.

Pjesme je počeo pisati još kao gimnazijalac i ima velik broj pjesama, ali obzirom na naše izdavačke prilike, malo ih je objavio. Prva pjesma, tj. odlomak iz "Sonetnog vijenca" objavljen je u kalendaru "Subotička Danica" za 1971. god. (88.str.). Zatim je nastavio suradnju u tom kalendaru (1972. 1984. god. i dalje), a poslije toga javlja se u listu "Bačko klasje" sa više pjesama, najčešće pod pseudonimom Vjenceslav. U najnovije vrijeme javlja se u listu "Glas ravnice", najčešće pod pseudonimom "bać Stipan" (1991., br. 11. str. 18., i u ostalim brojevima).

Aktivan je član u "Književnom klubu" u Subotici, gdje su mu objavljene pjesme u biltenu kluba kao i u drugim prigodnim časopisima i listovima. Uz to je član Književnog kluba "Miroljub" pri Institutu "Ivan Antunović" u Subotici. Pod pseudonimom Vjenceslav objavio je šaljivu priču "Zvonar gospodina Blaška Rajića" (Subotička Danica, kalendar 1988. 148.-149.str.).

Također je napisao nekoliko šaljivih pripovjedaka, gdje je glavno lice nestašni Gašo. Objavljene su u kalendaru "Subotička Danica" (1989. 119.-120.str., 1991. 152.str., 1992. 124.-125.str.). Pisao je šaljive crtice.

Pjesme Stipana Vojnića su različite u svojim motivima. Mnoge je posvetio svom zavičaju i s ljubavlju je opisao našu ravnicu i naše salaše koji tužno propadaju. Uz to treba istaći i njegove lirske ljubavne pjesme.

Svoju prvu zbirku pjesama "Čekanje ljubavi" objavio je u Subotici 1991. god. U toj zbirci objavio je svoj sonetni vijenac "Zov mladosti" (28.-35.str.).

Mirko Kujundžić

PANONSKOJ MAJCI

(sonetni vijenac)

1.

Pokisli salaši daljini streme,
veselo ih djevojče pogledom vreba,
k'o vranci u bijegu kroz vrijeme
sretni sežu do kletih visina neba.

Sad su oronuli i beznadno tužni,
samo iz ponekog dim se blijedi vije,
a svatovi su uvijek veseli i družni,
jer srce teške zemlje u njima bije.

Prođoše svatovi, odoše orači,
odavno je već stara pjesma umukla,
odoše risari, odoše kopači,

u tijelo strašne zemlje bol se uvukla.
U nebo zadiru kao da su srdni,
ambari stoje kao divovi grdni.

2.

Ambari stoje kao divovi grdni,
jer puni ambari i prepuna srca
odagnaše svaki tuđ san čeda crni,
prosjaka što u gorkim suzama grca.

Zrela pšenica ljetom tekla u pjesmi,
rukoveti u snop slagali risari
i tada ambari postadoše tijesni
čudni, nespretni, kratkoviđi pisari.

A jeseni su bile zlatne i žute,
grozdovi nabrekli - djevojačke grudi,
i svako je tada znao svoje pute

mlječne ovratine gdje život se budi.
Povijenog vrata poljem plove đerme,
noći si bdjela dok gazi vrijeme.

zkvh.org.rs

3.

Noći si bdjela dok gazi vrijeme,
žižak se muklo uvijao u tami,
ti umiješ olakšati svima breme
kao daleke zvijezde u lakoj magli.

U tvome domu za njih sve ima mjesta,
zlatno jaje, plod Noći, tavno se smiješi
i on bi se ogrijao uz komadić tijesta
dok ujutru dalje na put se ne riješi.

Zatim si dugo ostajala budna
kao stražar što pomno ravnicu čuva
i nisi rekla da je rabota trudna

i da su noći k'o stara stabla suva.
Cudućnost vidiš i u posljednjoj mrvi
očekujuć najljepši san čeda prvi.

4.

Očekujuć najljepši san čeda prvi
ti si tada bila sama u ravnici
i kao sretno dijete što tebi hrli
dolazili strani, zvjezdani putnici.

Vrijeme, vrijeme koje nas ludo nosi
prema drugoj, dalekoj obali vječnoj,
uzalud ga neko stalno i obalom prosi,
zar izgubljeni smo u toj magli mlječnoj?

Cez povratka iz snene preduge noći
ti se ne predaješ dalekoj ti tami,
jer ti si svjesna njene čarobne moći

opojne snage što hladnom vatrom mami.
Kad se zora jutrom oko badnja svila
na poljima ti si beskrajnim radila.

5.

Na poljima ti si beskrajnim radila,
jer ona si koja svemu život daje,
ti si ona što je mnogo patila
i ti si ona koja sve nade žanje.

Nekad neumorno, bezbrižno djevojče,
koje žustro na svaku skupštinu žuri,
ti si postala nedokučivo nevoljče,
koje se nikad malinama ne tuži.

Ne razumijem tebe, ali ti se divim,
davno je mladost tvoje vrijeme gutalo,
ali ti i dalje još voljnija živiš

k'o da je ono išlo pa čudom stalo.
Živi i uvijek se pri obzorju nadaj,
svojom desnicom bolji život stvaraj.

6.

Svojom desnicom bolji život stvaraj,
podigla si decenije, pokoljenja...
i nikad se pijanom vremenu ne pravdaj,
djeca su druga, ljepša strana trpljenja.

Desnica tvoja ne miruje ni kada
sa životom, za život se bori,
ti nećeš postati pjesnikom nikada,
al' život je jači od pjesme što gori.

Desnica tvoja i snježne sfinge gradi,
utroba rađa, a mudrost mora uči,
misao tvoja u beskraj mira brazdi,

a ta ljubav tvoja i mene pouči.
Tamu beznađa životom si plavila,
košulje nadničarske svima pravila.

zkvh.org.rs

7.

Košulje nadničarske svima pravila
koščatim rukama od tih grubih niti
i drevna umjetnost tada se rodila
veća od bilo koje - sve odjenuti.

Tebi nije preteško košulje tkati,
jutrom ponovo na rosna polja poći,
nije ti teško ni po žegi raditi
i večerom opet tako do ponoći.

Za tebe je bolniji odlazak kleti
sinova tvojih u svijet dalek i tuđ',
za tebe su svi oni dani prokleti

kad spoznaše taj svijet od sveg' luđi.
Živi i vječna nebeska polja kopaj,
od srca otkini, u zemlju zakopaj.

8.

Od srca otkini, u zemlju zakopaj,
bezlično trojstvo, Mjesec, Zemlja i Sunce,
Posejdonov trozubac vremenu ne daj,
jer kazniše oni djevičanske vrhunce.

Znala si večerom pomamno slušati
lavež pasa koji se valja poljima,
beznadni sjaj zvijezda si mogla kušati,
crni lahor što povija se dolima.

Omađijana zvijer hara atarima,
tromi je stanovnik u mraku Svemira,
najveća mora vječitim ratarima

i tužna pjesma svih životnih previra.
Clijeda je smrt došla kad je sve prevrlo,
jedno ti dijete u krilu sna umrlo.

9.

Jedno ti dijete u krilu sna umrlo
na tuđoj zemlji, za hudu sreću,
glas ti je slomljeno vrijeme donijelo,
a ti plačeš i dugo plačeš uz svijeću.

Pamtiš njegovo dogorjelo djetinjstvo,
voljela bi ponovo iz mjesta poći
iako golgota put je materinstva,
u tebi je još ostalo puno moći.

Sjećaš se reskih večeri probdjevenih
veselog buđenja u nejasne zore
i vrelih dječjih lica neumivenih,

blistavih i sjajnih k'o nemirno more.
U pjesmi se staroj bol čuje mukla,
mater je rana teško utukla.

10.

Mater je rana teško utukla,
sad i život i smrt za tebe je kazna,
odjednom je čudna pometnja pukla,
jer sinovima se budućnost smiješi lažna.

Osjećaš da više ne možeš vratiti
tvoje gorske sinove tvom toplom domu,
svjesna si da ćeš sada sve platiti
općem kaosu i vremenu u lomu.

U starosti ćeš ostati sasvim sama
dok halapljiva stvarnost guta ti snove,
povući dane od svih onih galama

čežnjivim pogledom prateći sinove.
I sve ti je tužno odjednom postalo,
ali u majci duha je još ostalo.

zkvh.org.rs

11.

Ali u majci duha je još ostalo,
jer vječni mrak nikad ne proguta Sunce,
iako je mnogo čuda nastalo,
strašno trojstvo ne potamni te vrhunce.

Vječni Orfej što ravnici svira,
iako izgubi Liru ne ućuti,
dobra boginja Lirom nebo dariva,
starica majka ni slovca, sve prećuti.

Vjetar jauče pod prozorima tvojim,
vrele pahulje muklo dušu štipaju,
stenju pod tovarima grijeha svojih

Sizif i prokleti mučno se igraju.
Bol se u dušu mučno uvukla,
jedna je struna u tebi umukla.

12.

Jedna je struna u tebi umukla,
bol u tvojoj duši i nebeskoj Liri,
dok se strašno među vjetrovima tukla,
pjesma u nedogled sada žudno piri.

Gledaš lijenu, Panonsku rječicu
što vijuga i polako sve odnosi.
Ti nisi tad znala života prečicu
što, kažu, arendašku radost donosi.

O, stani ti bezbojna Panonska vodo!
Ak' protečeš, gdje će se stada pojiti? O,
stani ti mutna rušilačka vodo,

gdje će se djevojke ljeti ogledati?
Al' nije sad sve isto kao nekada,
cijelo je selo već otišlo za svagda.

13.

ijelo je selo već otišlo za svagda,
a ostavilo tu je svojih grobove,
mlado selo u nov svijet je pošlo sada,
ostavilo tu je i svoje domove.

Rekoh ti tužno, jer izgubila si para,
tebi draga, ali bilo drugoj kojoj.
Pođi, pođi na drag ti počinak stara
ka svojoj, ali i tuđoj kući novoj.

A ti si se osmjehnula riječi ovoj
i tad skrušeno rekla: Kuda iz blata?
Kakav grijeh ludi činiti duši svojoj

strasno tražeći lažne kule od zlata.
Ti si njena, ona je tvoja za svagda
i zemlji ćeš otići, a od nje nikada!

14.

I zemlji ćeš otići, a od nje nikada!
Zar je smrt prepreka da se vejčno voli?
Da se na zgarištu ostane za svagda?
Zar je smrt kraj kada treba da se moli?

Ceskrajni dan što ludi zaborav pamti
predaleko od svake davne žalosti
sa zvjezdanim skutom leži stara mati
u crnoj zemlji svoje davne mladosti.

Ti si bezgranično umjela da voliš,
naučila si voljeti i pokoljenja,
sama možeš i vremenu da odoliš

podnoseći tavna zemaljska trpljenja.
Propinju se zabati kroz vrijeme,
pokisli salaši daljini streme.

zkvh.org.rs

15. MAGISTRALE

Pokisli salaši daljini streme,
Ambari stoje kao divovi grdni.
Noći si bdjela, dok gazi vrijeme,
Očekujuć najljepši san čeda prvi.

Na poljima ti si beskrajem radila.
Svojom desnicom bolji život stvaraj.
Košulje nadničarske svima pravila, -
Od srca otkini, u zemlju zakopaj.

Jedno ti dijete u krilu sna umrlo:
Mater je staru rana teško utukla,
Ali u majci duha je još ostalo.

Jedna je struna u tebi umukla.
ijelo je selo već otišlo za svagda.
I zemlji ćeš otići, a od nje nikada.

STADO

Blago narodu kog' izabrani vode,
Jer taj narod neuvela sreća prati.
Blago stadu kog' pastir dovede do vode,
Jer odvojen, bez vodje svako mora da pati.

Blago pastiru kad ima kog' da vodi,
Jer sam on bi sigurno nesrećan bio.
Ta, on ga vodi, jer mu to godi,
A prezire korist, novac ma kako bio mio.

Blago narodu pastira poniznog,
Jer Bog ohole kažnjava i ruši.
Blago stadu pastira oduševljenog,
Jer bit će vode i u najvećoj suši!

Mirko Kujundžić

Bela Gabrić

MIRKO KUJUNDŽIĆ

Mirko Kujundžić je predstavnik mlađe generacije hrvatskih pjesnika u Bačkoj. Rodio se 31. X 1961. godine u Subotici (na salašu na Bikovu). Osnovno obrazovanje je stekao u Osmogodišnjoj školi "25. maj" u Aleksandrovu u Subotici do kraja šk. 1975/76. godine. Zatim je pohađao 1. i 2. razred zajedničke srednje škole. To je bilo vrijeme usmjerenog srednjoškolskog obrazovanja. Tako je on pohađao usmjereni jezički smjer u srednjoškolskom centru "Svetozar Marković" u Subotici, gdje je maturirao u ljeto 1980. god.

Zatim je uz rad vanredno studirao na Ekonomskom fakultetu u Subotici, a sada radi kao službenik u špediciji u svom rodnom gradu.

M. Kujundžić je počeo pisati pjesme kao srednjoškolac pa je pod utjecajem školske lektire napisao svoj prvi sonetski vijenac, koji nije objavio. I dalje je ostao vjeran pjesničkoj formi soneta pa je prve svoje pjesme objavio u subotičkom književnom časopisu "Rukovet" 1978. br. 3-4. str. 171-172. ("Nevreme nad ravnicom" i "Zapisi").

Tada je objavio svoje najveće i najvažnije pjesničko djelo: sonetni vijenac "Panonskoj majci" ("Rukovet" br. 11-12. 1979. br. 1, 2, 4. 1980.). Stvorio je veličanstveni lik Panonske majke koja se kroz dugu povijest brine u radu i žrtvi za svoju djecu.

Još je objavio nekoliko pjesama u časopisu "Rukovet" (br.2. 1980. "Starac", br. 2. 1981. "Prevareno da raste", br. 4. 1981. "To i ono", br. 4. 1983. "Sonet ženi", br. 5. 1984. "Magistrale" - sa akrostihom "Panonskoj majci").

Tih godina objavio je nekoliko pjesama u Subotičkim novinama.

Iz svega se vidi da je M. Kujundžić veoma malo objavio svojih pjesama. Na početku svoga nastupa u javnost pokazao se kao izraziti pjesnički talenat, ali prestao je pisati i već dugo nije ništa objavljivao. To je velika šteta, ali samo njemu su poznati uzroci koji su utjecali da je prestalo druženje mladog pjesnika i poezije.

zkvh.org.rs

Ante Jakšić

MLADOSTI, ZBOGOM

(sonetni vijenac)

1.

Mladost je ptica na jutarnjoj grani,
na let je zove sunce, zovu puti.
Gle, svud mostovi stoje podignuti
od snova modri, nadom izatkani.

Kad jutro prvi cvijet u vrtu gane
i raskošna se pjesma poljem sklada,
vrijeme je da se i ljubi i nada
i prvi zanos u srce da pane.

I ruka sama nesvjesno se diže
da bere zvijezde iznad toplih njiva,
da nebo bude vedrije i bliže,

da srce lakše nova gnijezda sniva.
Ne, mladost ne zna što je zimi bilo,
lako joj nade dižu k suncu krilo.

2.

Lako joj nade dižu k suncu krilo,
i ruka želi plodove da bere
sa grane, koja blag zaborav stere
na sve, što jednom već je na njoj bilo,

i ja sam nekad sa te iste grane
kušao prve plodove kad mame
zrelinom svojom. Padao je na me
i njezin cvijet jedne zore rane.

I mislio sam da ću svakom moći
na dlanu srce u plamenu dati,
da bol je ptica što svrati u noći,

a dan kad svane, više se ne vrati.
Al da li vrijedi pružat ruku grani,
ako već minu sati obasjani?

3.

Ako već minu sati obasjani,
ne tuži, što si rijetko sretan bio.
Tko jednom nije ljubio ni snio,
taj ne zna što mu nose kasni dani.

Od uspomena čovjek nekad živi
i zaboravlja da pod krilom tame
staze se gube u nepovrat same,
pa opet sanja i opet se divi.

Ja znam da prošlost nije nosit lako
kad iz nje suzne gledaju te oči,
al koji nije slab i skrušen plako,

taj ne zna kako k zvijezdama se kroči.
Ne shvaća, kada polomi se krilo,
da li još vrijedi zvati, što je bilo.

4.

Da li još vrijedi zvati, što je bilo,
tek kasna mogu prosuditi ljeta,
jer grana, kada u proljeće cvjeta,
ne zna što nosi jeseni u krilo.

A koliko se začelo u meni
zanosa, snova, da donesu ploda!
Mnoge je mutna odnijela voda,
mnogi su pali davno, još zeleni.

Od ovih, što je sačuvala pusta
slučajnost, da mi valjda tugu blaži,
često su suha ili gorka usta.

Dok mladost pticu nedohvatnu traži
i na oblaku kule sreće sniva,
od njenog oka zanos stvarnost skriva.

zkvh.org.rs

5.

Od njenog oka zanos stvarnost skriva
da iznad mutnog vira s pjesmom kroči.
Mladosti često slijepe su oči,
ko što je bilo i kao što biva.

I ja sam nekad zatvarao oči
pod oblacima kad se strava budi,
da ne bih znao za podlosti ljudi,
za otrov, koji s ruku im se toči.

Al zalud sreću kušao sam bolju,
prokletstvo leži na ljudskome tragu,
janjci su zato, da ih vuci kolju,

pravda i zločin njišu istu vagu.
I shvatiš, dok se umor sliva na te:
sa visa zvijezde i kaljužu zlate.

6.

Sa visa zvijezde i kaljužu zlate,
iz nje nas doziv sa visina vodi.
Ljepota mnoga iz bola se rodi,
zemlja i nebo stvoreni su za te.

I blago onom, koga ljubav nosi
pa bilo možda i varljivoj sreći,
i teško onom, koji biva veći
kad lažna ljubav nade mu pokosi.

Al koji nije njene moći znao
u ranu proljet il kad stigne žetva,
tom život nije raj il ponor dao

i ne zna što je blagoslov i kletva.
No zalud nada u patnju se sliva,
tragom će njenim poći, koji sniva.

7.

Tragom će njenim poći, koji sniva
vrtove cvjetne, obale i luke,
gdje samilosne čekaju nas ruke
i vedro nebo utjehom cjeliva.

Tko jednom kuša s vječne grane voće,
zaboraviti neće plod ni granu.
Kom život uzme mladost obasjanu,
sačuvat će je spomen za samoće.

Pa kad mu usne umorne zašute
i pognut stane sam u drvoredu,
lišće će slijetat na negdanje pute,

na blijedo lice i na kosu sijedu.
O, sklopi ruke u te svete sate
i moli da se san i ljubav vrate.

8.

I moli da se san i ljubav vrate,
jer kako li ćeš živjeti bez snova,
bez zvijezda iznad noćnih jablanova,
bez ptica, koje nad rijekom se zlate?

Ja znam da zalud pružati je ruke
za suncem kada sa visina slazi,
al' trag za njime još se sja po stazi,
na kojoj sreće slušali smo zvuke.

I kad bi možda samo jedan dio
od svega, što smo čekali i htjeli
u dušu pao i tu stalno bio,

ne bismo možda plakali i kleli.
Al' što nam nakon sna i sunca osta
za zrela ljeta istina je dosta.

zkvh.org.rs

9

Za zrela ljeta istina je dosta
gorčine dala da se oči mute,
pa sad nam često koraci već slute
da teži hod je do zvjezdanog mosta.

I kao ptica iza prošlog jata
s tugom u prošle spuštamo se sate,
da vjetri lišćem stope nam pozlate
kad magle siđu i sumrak se hvata.

I utjeha će ostat samo slijepa
da svako doba ima svoje čari
i bol negdanja da postaje lijepa

i da se iz nje put k visini zari.
Jer bol je dosta, kad se groblja slute,
bacila svjetla na nade i pute.

10.

Bacila svjetla na nade i pute,
na koje noga vratiti se neće,
kao ni lišće na suho drveće
kad jednom padne s grane otkinute.

U sreći svako mislio je na se,
u tuzi rijetko imali smo brata,
kad čovjek tone, za slamku se hvata
da zadnji snovi i nade se spase.

Al' kome već su oduzete ruke
na pola puta, kako li će moći
odagnat ptice crne i zloguke

kad salete ga u kasnoj samoći.
O, da l' će naći toplih riječi dosta
o svemu, što još netaknuto osta?

11.

O svemu, što još netaknuto osta,
ne želi da ti zbori riječi tuđe.
Kad mir u tebe k'o blagoslov uđe,
dočekaj večer kao dragog gosta.

I budi sam sa sobom u te sate
da vidiš izvor i luku svih stvari,
da svjetlo, koje drugi život zari,
ljepotu svoju razastre i na te.

I sve, što zemlja jednom ti je dala,
zemlji ćeš opet vratit jednog dana
bez želja da se vratiš cestom zala

po kojoj idu djeca rasplakana.
O sreći, koja slivat će se u te,
ganute usne bolje neka šute.

12.

Ganute usne bolje neka šute,
jer samo ti ćeš tada opet znati
za novi zanos, što će krila dati
za staze k visu letom netaknute.

Pa premda grana pred zimu ne lista
i sočnim neće otežat se plodom,
ti znat ćeš da će pod tim istim svodom
proljeće tvojoj djeci da zablista.

I usjev, što je s tvoga dlana pao
u brazde drage i rođene grude,
a tebi nije ubrati se dao,

djeci će izvor života da bude.
I plod će ovaj istinu ti reći
o prošloj boli i o kratkoj sreći.

zkvh.org.rs

13.

O prošloj boli i o kratkoj sreći
probudit spomen s proljeća će laste
od kojih mnoge, dok ganuće raste,
vratit se neće ni u gnijezdo leći.

I ti ćeš vidjet da pod ovim svodom
ljepota mnoga još srca se prima,
iako na te već silazi zima
i s pahuljama treperi nad vodom.

I kao težak, što plodove bira
kad žetva prođe, da odmora nađe,
i ti ćeš tako željan biti mira

i čekat da dan ti za goru zađe.
I tad ćeš znati da o pravoj sreći
mnogo se može tek u sumrak reći.

14.

Mnogo se može tek u sumrak reći
što život pruža iz zemljinih grudi
i kakve snove proljeće probudi,
a s kakvim plodom u grob treba leći.

Na kraju puta sve jasnije biva
cijena svega, što si gladan brao,
i blaga, koje s ljubavlju si dao,
a koje često od svijeta se skriva.

I shvaćaš zašto iz bola se rodi
krilo, što nebo zvijezdama pozlati,
i kamo ruka nevidljiva vodi

kad zemlji zemno treba da se vrati.
Starost je plod, što kasni skinu dani,
mladost je ptica na jutarnjoj grani.

MAGISTRALE

15.

Mladost je ptica na jutarnjoj grani,
lako joj nade dižu k suncu krilo.
Ako već minu sati obasjani,
da li još vrijedi zvati, što je bilo?

Od njenog oka zanos stvarnost skriva,
sa visa zvijezde i kaljužu zlate,
tragom će njenim poći, koji sniva
i moli da se san i ljubav vrate.

Za zrela ljeta istina je dosta
bacila svijetla na nade i pute,
o svemu, što još netaknuto osta,

ganute usne bolje neka šute.
O prošloj boli i o kratkoj sreći
mnogo se može tek u sumrak reći.

(Započeto u Subotici, a dovršeno u Zagrebu 22.VIII 1956.)

(Ovaj sonetni vijenac prvi put je objavljen u zbirci Ante Jakšića "Pred ratima tišine", Zagreb, 1963. 7-21.str.)

zkvn.org.rs

Ante Jakšić

PRED TOBOM ŠUTIM, GOSPODINE

(sonetni vijenac)

1.

Pred Tobom šutim pognut u tišini
i ne znam riječi dostojne i prave
da kriknem glasom svakidanje jave:
S leđa mi teret, s duše lance skini!

Od Tebe bježim, jer me slabost tjera,
a bijeg je samo put što Tebe traži.
I umoran sam već od mnogih laži
iz kojih može spasiti još vjera.

Kad mislim da si ponor, koji plaši,
i zastor, koji neizvjesnost diže,
osjetim da si tek tada mi bliže,

da Tvoje piće u mojoj je čaši.
I spoznam, smiren u svijetloj luci,
radost je moja sad u Tvojoj ruci.

2.

Radost je moja sad u Tvojoj ruci
iz koje mnogi darovi slijede.
Što za me ljudske riječi vrijede
kad viču: Ubij! Ili se povuci?

Ja k Tebi oči podižem i molim
glasom što samo Tvoje uho primi,
da budeš blag, milostiv mojoj zimi,
da sunce gledam i starost prebolim.

Jer tako mnogo još ljepote ima,
koju mi samo tišina otkriva,
jer tako rado otkrio si svima

da cvijet cvjeta i da čovjek sniva.
U ovoj kasnoj i sumračnoj luci
evo i s mog života mrenu svuci!

3.

Evo i s mog života mrenu svuci
kao što skidaš tamu slijepog oka,
da vidim staze i polja široka
na koja vode Tvoji slavoluci.

Na Tvojoj strani svako zrno rodi
i kapi kiše blagoslov su pravi.
Iz davnih boli nježan cvijet se javi
i olakšanje k zvijezdama me vodi.

Sve diše ritmom pročišćenog sklada,
i svatko sretnog djetinjstva se sjeti,
i znam u svemu da istina vlada

i kamo ptica ozarena leti.
Sa života mi tamnu mrenu skini
da odazvati mogu se visini.

4.

Da odazvati mogu se visini
i pokidati krhkog tijela spone
pa prepustiti misli neka rone
u svemir Tvome sjaju i tišini.

I kao klas što na Tvom svjetlu živi,
tim svjetlom blago prodahni i mene,
jer lišen svjetla klas polako vene,
a klas je rođen da se Tebi divi.

Sloboda za let razmahuje krila,
i ptica sama u krleci vene,
i duši što je u tamnici bila

sloboda krila za visine prene.
Dok pred njom vidik u beskrajnost puca,
Ti daješ svakom tko iskreno kuca.

zkvh.org.rs

5.

Ti daješ svakom tko iskreno kuca
mir noći, jutra mirisna i svježa,
na grani blista paukova mreža,
na listu kaplja do kaplje svjetluca.

U meni rado radost se rastvara
i u njoj briga sa srca se svlači,
i znam što grozd na mladoj lozi znači,
o čemu mrav se s mravom razgovara.

Svu radost samo Tebi mogu reći,
u Tvoje ruke položiti nadu,
jer Ti me vraćaš izgubljenom skladu,

uza Te i ja postao sam veći.
Pred Tobom zalud svoj bih nemir krio,
o svemu znaš i ponajmanji dio.

6.

O svemu znaš i ponajmanji dio,
u svemu Ti si i sve je u Tebi.
Pred Tvojim okom nitko skrio ne bi
što danju snuje, što je noću snio.

U Tebi mirno počivaju preci,
Ti držiš sve što i sad ovdje žive,
i poznaješ sve pravedne i krive
i koji stižu u vremena rijeci.

U kaplji sunca na obrazu ljeta
Ti zračiš smislom uzleta i pada
na dječjem licu i Tvoj osmijeh cvjeta,

u svemu Ti si gdje uzročnost vlada.
U svoju tajnu sve si skupio i skrio,
bez Tebe i ja izgubljen bih bio.

7.

Bez tebe i ja bih izgubljen bio,
bez prošlosti, bez svrhe svog života.
Zamka bi bila i svaka ljepota,
u očaj bi se svaki polet slio.

Ja znam što život može da uskrati
i mijenjajući da spaljuje i čisti.
U srži ja sam ostajao isti,
a srž ta k Tebi napokon se vrati.

Uza te svijetli trenuci se broje,
Ti daješ što mi nitko neće dati.
Uza te najzad i srce mi shvati

da ništa nemam. Ipak sve je moje.
I dok mi ruka na Tvom pragu kuca,
od sna Tvog dio u meni svjetluca.

8.

Od sna Tvog dio u meni svjetluca,
taj produžetak i kap Tvoga bića
u kojem su sve tajne, otkrića,
pred kojim smrtnik čudi se i muca.

U jednoj kaplji cijeli svemir šuti,
iz jedne kaplje svemir progovara,
u njoj se gasi i u njoj se stvara
sok, koji misli, nada se i sluti.

Bez sna tog ja bih bio slamka suha,
zaboravljen i bačen pokraj zida,
sva zvona bi mi bila zla i gluha,

i slijep bih bio i kod budnog vida.
I kad sam mutan, pun strave i vriska,
moj pogled zemlja tužnom sumnjom stiska.

zkvh.org.rs

9.

Moj pogled zemlja tužnom sumnjom stiska
i vedre misli prelama i mrači,
i dani moji crni su kotači,
a noći pune prigušenog vriska.

Samoćom svojom bolno uokviren,
a stranac sebi, stranac sam i drugom,
ja orem mišlju kao orač plugom,
nad plodom nisam spokojan i smiren.

I jedna sumnja drugu sumnju mori,
i sumnje samo aveti su nove.
Ako Te nema, zašto sunce gori

i tko me često u visine zove,
i zašto potok srebrno žubori?
Što taknem, tužno u samoći zbori.

10.

Što taknem, tužno u samoći zbori
i tuga korijen moga bića njiše.
Po čelu briga nove bore piše,
na kasnom suncu stari jablan gori.

I sve se krije, povlači i strepi,
i ograđuje šutnjom i tišinom,
oblaci plove sumračnom visinom
kao da lete orlovi slijepi.

I u tom času crnog iskušenja
kad mozak pati u dubini mraka,
ja spoznam kako Tvoj me doziv mijenja,

da na me slazi Tvoja svjetlost jaka,
i vidim, dok se očaj s nadom bori,
u Tvojoj ruci za me oganj gori.

11.

U Tvojoj ruci za me oganj gori
i zlatnim plaštem pleća mi ogrne,
i ne znam više za aveti crne,
okrećem lice unutarnjoj zori.

Sve stvari rado moje riječi prime,
mlado lišće trepti na drveću,
i na me sjenke bijelih krila slijeću
ko pahuljice s trepavica zime.

I vrata šutnje razmiču se širom,
Tvoja se ruka milostivo diže
i blagosiva ljubavlju i mirom,

i sve je sjajno, ganuto i bliže.
I nema više maglenoga stiska.
Ti vodiš korak iz tame i vriska.

12.

Ti vodiš korak iz tame i vriska
na osunčanu stazu kada čeka
putnika, koji stiže iz daleka,
da odmor nađe bez straha i stiska.

Koliko ima u Tebi ljepote
i milosrđa, koje nema mjere
za one koji često iznevjere,
a ipak žive od Tvoje dobrote.

I kad si dobar mravu, koji vuče
svoj teret često i od sebe veći,
i kad Ti zvijer može brige reći

i onaj, koga život stalno tuče,
daj mi da budem skroman u tišini
i kad me tuga mori u nizini.

zkvh.org.rs

13.

I kad me tuga mori u nizini
i uspomene oko glave kruže
i stežu kao oko vrata uže,
ja oči dižem k Tebi u visini.

U Tvojoj ruci noći su i dani,
Ti znaš gdje izvor svaku žeđ utaži
i zašto zemne isprazne su draži
i gdje su puti snima obasjani.

Iz Tvoje ruke neka u me kane
kap svjetla da se u cvijet razlista,
da njegov miris ovije mi rane

i duša bude uzdignuta, čista.
Sa uspomena bolnu mrenu skini,
moj nemir smiri u svojoj blizini.

14.

Moj nemir smiri u svojoj blizini
da vidim dječja nasmijana lica,
da čujem lepet krila zlatnih ptica
i gledam zrelo klasje u vedrini.

Iz svakog oka neka radost zrači,
u svakoj riječi nek je ljubav prava,
i svaki putnik neka mirno spava,
i svaki susret nek dobrotu znači.

Jer dan za danom tako brzo teče
i sve je kao zagonetka neka.
Ne okrenem se, preda mnom je veče

i odlazak pred vratima već čeka.
I dok mi sve se kao san tek čini,
pred Tobom šutim pognut u tišini.

MAGISTRALE

15.

Pred Tobom šutim pognut u tišini,
radost je moja sad u Tvojoj ruci.
Evo i s mog živoa mrenu svuci
da odazvati mogu se visini.

Ti daješ svakom tko iskreno kuca,
o svemu znaš i ponajmanji dio.
Bez Tebe i ja bih izgubljen bio,
od sna Tvog dio u meni svjetluca.

Moj pogled zemlja tužnom sumnjom stiska,
što taknem, tužno u samoći zbori.
U Tvojoj ruci za me oganj gori,

Ti vodiš korak iz tame i vriska.
I kad me tuga mori u nizini,
moj nemir smiri u svojoj blizini.

Veljača, 1985.
Mers El Hadjadj 52
Oran/Algerie (Alžir)

(Marulić, časopis za književnost i kulturu, Zagreb, studeni - prosinac 1985. br. 6 str. 697.-704.)

(zbirka pjesama Ante Jakšića: "Prema drugoj obali", Đakovački Selci, 1987., 69.-76. str.)

zkvh.org.rs

10.

List svaki podiže i prostranstva navodnjuje i suši,
stoljeća pomiče i smjenjuje pokoljenja i vrijeme.
Pred njim od ushićenja progovore i usne nijeme
i već uvenuo cvijet ponovo se rascvjeta u duši.

Odabire vjesnike. Odabranima blagoslov daje
i za svakoga ima luč da svijetli drugima u tami,
da se vidi tko njegovim putem ide, tko ga se srami
i da se pokaže onima, koji ga u strahu taje.

Milostiv je. Milosrđe njegovo zalutale vraća
i slabe iz slabosti diže i umornom skida breme,
i opominje da smo po njemu i u njemu svi braća,

u svakome je njegove ljubavi i praštanja sjeme.
On drži svjetove. Zapovijeda životu i smrti
i pod njegovim prstima sve se smiruje i vrti.

2.

Evo večer se naginje i dan se u sjenama gasi,
dovršene su jedne i otvaraju se nove brige.
Dani su moji otrgnuti listovi iz njegove knjige
i što je izbrisano, uspomena još kuša da spasi.

Dao mi je dane da se obistine njegove riječi
da bez njega ni vlas kose ne može da padne,
i da samo On daje pravdu za ponižene i jadne,
i da i ova večer da mu se zahvali, pred njim kleči.

Jedne je odveo iz života i sklopio im oči,
druge je doveo kao nasljednike na svoja polja,
odredio je da pravednik da pravednošću kroči

i da se u svemu izvršuje njegove pravde volja.
I vidim, dok se večer naginje i dan u sjenama gasi,
čemu sam se nadao, jedino On može da spasi.

zkvh.org.rs

3.

Čemu sam se nadao, jedino On može da spasi
i da mi opet vjeru i pouzdanje u život vrati,
jer njegova je noć i njegovi su svi sunčani sati,
i samo On može povratiti svjetlo, koje sam ugasi.

Znam da je On utjeha kad nigdje za me utjehe nije
i da djetinjstvo moje i roditelji u njemu žive,
i da već ovdje nagrađuje dobre i kažnjava krive,
da se sa svakim plodom javlja, na dječjem obrazu smije.

Znam da nikada ne zaboravlja i svoja obećanja
i da i najmanji cvijet u raskošnu ljepotu obuče,
da o njemu i dozrio klas pod vedrim nebom sanja

i da i grlica na grani u njegovu slavu guče.
Za svu njegovu ljubav i za sva neizbrojiva djela
evo zahvaljujem se sklopljenih ruku i pognuta čela.

4.

Evo zahvaljujem se sklopljenih ruku i pognuta čela
za utjehu, koju je rado u teškim noćima dao,
i što je i na moj put smirene sunčane zrake slao,
i što je i u košnicu moju dolijetala pčela.

Molim ga da zaboravi slabost moju, koja se krije
pred ljudima i nezahvalne njegove darove skriva,
i što u iskušenju klonem kasnije ili prije,
i što ga samo u bolima ranjeno srce doziva.

On je dobar i zna koliko se opteretiti mogu
i kada je i gdje potrebno da mi teret s leđa skine,
i kada se ne nadam, na blagoslov spušta ruku strogu,

za kruh moj svagdanji i za postelju odmora se brine.
I zbog sveta što mi je njegova dobrota dala
radost je moja velika i odana je moja hvala.

zkvh.org.rs

5.

Radost je moja velika i odana je moja hvala.
On je radost moja i u njoj za me sve raste i cvjeta.
U njoj su svi darovi jeseni, i proljeća i ljeta,
i sve što vidim i dodirnem njegova je milost dala.

Prijatelje moje pozvao je i prostranstva im je dao
da plugovi brazde za mir i duhovne usjeve oru,
i sada očekuju plodove i otkrivaju zoru,
koju je za odabrane uzvanike i namjernike obasjao.

Na njegovoj strani mnogi moji poznanici žive,
ima ih već više tamo nego što ih ovjde ima,
i svemu, što im je ovdje bila tajna, tamo se dive

i svaki svoj mir i svoje olakšanje ima.
Njegovo se prostranstvo u nedogledne daljine stere,
njegovoj dobroti nema ni granica, a niti mjere.

6.

Njegovoj dobroti nema ni granica, a niti mjere,
ne prepušta me u ruke neprijateljima mojim.
U njegovoj sjeni neustrašivo i spokojan stojim
i kao list na jutarnjem suncu misli mi trepere.

Slušam cvrkutanje ptica i gledam gdje se oblaci njišu,
probuđene vode šume i zreli klasovi se mole.
Ovi kasni dani starosti moje više me ne bole,
iznad vrhova smreka lastavice već krugove pišu.

Sve je dobrota njegova zaodjenula mirnim žarom,
i u svemu je njegova radost i svečana tišina.
Pred večernjim zalaskom sunca stojim kao pred oltarom,

a na zvjezdane staze poziva me njegova visina.
Kad On prolazi, koraci nemaju prepreke ni mjere.
Evo i plašt njegov se preko neba i zemalja stere.

zkvh.org.rs

7.

Evo i plašt njegov se preko neba i zemalja stere
i sve je obuhvatio i nadahnuo svojim bićem.
K njemu se podižu vlati trave kao za rosnim pićem,
i za njim se okreće jablan pun pouzdanja i vjere.

On se i u parku sa staricom na klupi razgovara,
samo se njemu može potužiti i iskreno reći
da su joj sve umorniji dani pored studene peći
i da se još veseli suncu kad sjenkom zidove šara.

On i na kolodvoru čeka da putnika isprati kada
domu svom se najzad vraća s dušom izgubljenog sina.
On s pastirima čuva na proplancima bijela stada,

Žednome kao utjehu daje sa svoga grozda vina.
Njemu pripada svakoga bića i svake stvari hvala.
Malenima je zaštita, koju je njegova dobrota dala.

8.

Malenima je zaštita, koju je njegova dobrota dala,
i tko će svladati bedeme, kojima čvrstinu gradi?
On zameće život usjevima, mlada drveta sadi,
i čuva vinograde, izvore i čovjeka od zala.

Njemu se i pčela svojim krilima i zujanjem moli,
i šume mu se zahvaljuju i rijeke k njemu teku,
a kad On dotakne granu, kamen ili biljku neku,
samo dotaknutome je jasno koliko ga još voli.

Svaki život je uzvišena molitva, zahvala smjerna,
večeri i jutra svjedoci su njegove stalne moći.
Desnica mu je jaka, u svakom obećanju vjerna,

i bez njega ništa ne može ni otići, niti doći.
Samo On zna sačuvati što je stvorio, ili strti.
On je stožer svjetova i vlasnik života i smrti.

zkvl.org.rs

9.

On je stožer svjetova i vlasnik života i smrti,
sijač je i kosac, mlinovi mu melju danju i noću.
On tužne vrbe naginja nad vodom, zrelost daje voću,
pred njim otvaraju srce koji su na riječima škrti.

Riječi bezbožnika su zrna ludosti, koja gnjiju,
mudrost njegova se otkriva u svakom klasu i znaku,
sinovi sumraka lutaju i nestaju u mraku,
pravednici ga uznose i na pravednosti se griju.

Gdje su oni, koji su poricali sva njegova djela
i dizali se s mržnjom kao zatrovanih misli jeka?
Usta su im već puna zemlje i zemlja usta im čeka,

istrunuli su vijenci, koji su im ovijali čela,
jer On je jedino moćan i donosi smirenje duši,
list svaki podiže i prostranstva navodnjuje i suši.

Ante Jakšić

VEČERNJE MOLITVE

(sonetni vijenac)

1.

Velik je Gospodin i neizmjerna su njegova djela,
nigdje mu nema početka i nigdje mu nema svršetka.
U isto vrijeme je za svakoga smrtnika zagonetka
i otkrovenje i izvor svakoga duhovnog vrela.

Kako mu smijem prići ovijen nestalnošću tijela
na kojemu već od početka pečat nestanka počiva,
i kako da mu kažem da bi me njegova voda živa
okrijepila i povratila, povratila mi krila bijela!

Kako da ga smjerno zamolim da bdije nad mojom glavom
kad je aveti mraka muče i sumnjama salijeću,
i da mi raskrije zastor na svodu beskrajnom i plavom

i u duši, kao voštanicu, upali duhovnu svijeću,
i da me bjelinom odjene i za nove uzlete spasi?
Evo večer se naginje i dan se u sjenama gasi.

zkvh.org.rs

11.

I pod njegovim prstima sve se smiruje i vrti
i svemu određuje smjer uzdizanja ili pada.
Ohologa obara. Poniznom pomaže da ne strada
i nikoga ne napušta da pod nepravdom teret prti.

Odbačenoga rado prima i u svoje temelje uzida
i s laži zastore svlači i svaki kamen smutnje mrvi,
i tko je pred moćnicima zadnji, pred njim je prvi,
slijepom na oči ruku stavlja i vraća svjetlo vida.

On zna što je bilo, što je sada i što će skoro biti,
pred njegovim je okom sve kao na ispruženom dlanu.
On znade čemu ću se radovati i što možda sniti

i koji je najbolji lijek za svaku bol ili ranu.
Sretan je koji se u njegove ruke preda i skruši.
Takne li dubinu mraka, otvara svoje tajne duši.

12.

Takne li dubinu mraka, otvara svoje tajne duši
i one joj pokazuju gdje su izvori svakoj sreći,
gdje i najmanji plamen postaje zanosniji i veći,
gdje se dolijeva voda života stablu, koje se suši.

On otkriva dubine svemira i neznatnoga bića,
jer nitko nije svjestan kakve svjetove u sebi krije.
Jelena na izvor zove, i košulju svlači sa zmije,
samo ono što je već dao, za čovjeka su otkrića.

Njegova mudrost u svemu niti svakog opstanka veže,
raspliće ih stalno i ponovo nove svjetove stvara,
i ruka njegova popušta i gdje je potrebno steže.

On se i djelima svojim sa svakim bićem razgovara.
U sve je njegova mudrost tajnu i otkrovenje splela.
Velik je Gospodin i neizmjerna su njegova djela.

zkvm.org.rs

13.

Velik je Gospodin i neizmjerna su njegova djela,
tko može reći gdje je početak, gdje se svršetak skriva?
On je gospodar voda, oblaka i žitorodnih njiva,
njegove se neugasive zrake dotiču svakog čela.

I kako bih se onda usudio izgovoriti riječi
da od njih i najmanji njegov dio u meni potamni,
da se posve ugase čežnje i njegovi dozivi plamni
i da se silazak suncu i u moje gnijezdo spriječi?

Molim ga da me u mojoj slabosti od ludosti brani
i da se kao kazaljka samo k njemu srce okreće,
da plodovi za moje usne budu na njegovoj grani,

da u njegovu slavu svojim vrhom šumi drveće,
da u njegovoj košnici budem makar najmanja pčela.
Evo prigibam koljeno i molim pognutoga čela.

14.

Evo prigibam koljeno i molim pognutoga čela
da moje večeri budu molitve na njegovu slavu,
da otključava i zaključava moje starosti bravu
i da njegovim blagoslovom budu blagoslovljena djela.

Večer je i dobro znam da me još malo svanuća čeka
i da mi kao ptice iz naručja dani odlijeću,
da mi već iz daljine vrijeme tiho gasi svijeću
i da u kasnom satu poziva na putovanja daleka.

Sve što sam imao prolazno je i nevrijedno bilo,
i što sam srcem doticao, povlačilo se sve dalje,
samo je u izgaranju smjerno treperilo krilo

kao da na njega netko zrake vječnost šalje.
I shvatio sam da je duša njega tražila i htjela.
Velik je Gospodin i neizmjerna su njegova djela.

zkvh.org.rs

MAGISTRALE

15.

Velik je Gospodin i neizmjerna su njegova djela.
Evo večer se naginje i dan se u sjenama gasi.
Čemu sam se radovao, jedino On može da spasi.
Evo zahvaljujem se sklopljenih ruku i pognuta čela.

Radost je moja velika i odana je moja hvala,
njegovoj dobroti nema ni granice, a niti mjere,
evo i plašt njegov se preko neba i zemalja stere,
malenima je zaštita, koju je njegova ruka dala.

On je stožer svjetova i vlasnik života i smrti,
list svaki podiže i prostranstva navodnjuje i suši,
i pod njegovim prstima sve se smiruje ili vrti,

takne li dubinu mraka, otvara svoje tajne duši.
Velik je Gospodin i neizjmjerna su njegova djela.
Evo prigibam koljeno i molim pognutoga čela.

Veljača, 1985.
Mers El Hadjadj 52.
Oran/Algerie (Alžir)

Bela Gabrić

ANTE JAKŠIĆ (1912 - 1987.)

(život i djela)

Među pjesnicima starije generacije u hrvatskoj književnosti u Bačkoj časno i istaknuto mjesto dajemo Anti Jakšiću. On je rođen 22. IV 1912.god. u Bačkom Bregu (Beregu). Otac mu je Antun, mlinar, i majka Klara, rođena Pivar. U svom rodnom selu mali Ante je završio šestorazrednu osnovnu školu (1924.) i počeo je učiti bravarski zanat, ali ga je iste godine napustio i pošao u sjemenište, koje je subotički biskup Lajčo Budanović otvorio u Baču. Kao sjemeništarac privatno je položio četiri razreda u realnoj gimnaziji u Subotici. Peti i šesti razred pohađao je u Nadbiskupksoj klasičnoj gimnaziji s pravom javnosti, koju su vodili isusovci u Travniku. Sedmi i osmi razred gimnazije s velikom maturom završio je u Somboru 1932.

Godine 1933. upisao se na Filozofski fakultet u Zagrebu, gdje je diplomirao na studiju književnosti 1937. U istom gradu položio je profesorski državni ispit 28. IV 1942.god.

Prvo radno mjesto bilo mu je u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Travniku kao suplent profesor hrvatskog jezika (1937.-1938.). Poslije vojne službe bio je suplent profesor hrvatskog jezika u franjevačkoj gimnaziji na Badiji kod Korčule (1939.). Tada je postavljen za suplenta profesora na državnoj realnoj gimnaziji u Tuzli (1939.-1944.). Zatim je službovao u državnoj realnoj gimnaziji u Osijeku, gdje je radio i na Radio stanici (1944.-1945.). Nakon toga je radio kao profesor u Belom Manastiru (1945.-1946.). U Slavonskom Brodu (1946.-1952.), u Gospiću (1952.-1953.), u Subotici (1953.-1956.), u Karlovcu (1956.-1962.) i u Zagrebu kao odgojitelj u đačkom domu (1962.- 1970.). U mirovini je bio od 1.XII 1970.god. Dok je živio u Zagrebu, stanovao je u Vlaškoj ulici br. 70 a.

Posljednje godine života, kad ga je počela mučiti bolest, proveo je u Domu za ostarjele osobe "Božidar Adžija", Žajina ulica bb u Zagrebu.

Preminuo je 30. XI 1987.god. a sahranjen je 4.XII 1987.god. na seoskom groblju u njegovom rodnom Bačkom Bregu, ispraćen od prijatelja i seljana.

Ante Jakšić je počeo pisati pjesme veoma rano, još u osnovnoj školi, a nastavio je kao gimnazijalac. Svoje prve pjesničke pokušaje opisao je u članku "Prve pjesme" ("Subotička Danica", kalendar za 1985. 125.-130.str.). Prve objavljene pjesme su mu u đačkom listu "Travničko smilje" u klasičnoj gimnaziji u Travniku, 1929.god.

zkvh.org.rs

U hrvatsku književnu javnost stupio je objavljivanjem svojih stihova pod naslovom "Kišna pjesma" u zagrebačkom časopisu "Mladost" (1930. br. 3. str. 62.) pod uredništvom prof. Antuna Barca. Zatim je surađivao u brojnim časopisima i publikacijama:

Mladost (prva pjesma) 1930. br. 3. str. 62., 1931. 1932./1933. 1933/1934. Omladina 1930/1931. 1931/1932. 1932/1933. 1934. Jugoslavensko bratstvo 1931. Glasnik Saveza trezvene mladeži 1931/1932. 1932/1933. Glasnik Podmlatka crvenog krsta 1931/1932. 1932/1933., 1933/34., Krijes 1932/33., Luž, Zagreb, 1932/33., 1934/1935. 1936/1937. 1937/1938. 1938/1939. Jugoslovenski dnevnik 1932. 1933. Ilustrovani karlovački tjednik 1932. Ilustrovani sarajevski tjednik 1932. Naša iskra 1932. Hrvatski list, Osijek, 1932. Radničko jedinstvo, Beograd, 1932. Ilustrovani varaždinski glasnik 1932. Hrvatska prosvjeta, Zagreb, 1933. 1935. 1936. 1937. Danica, kalendar, Zagreb, 1933. 1934. 1936.-1939. 1941.-1944. 1972.-1975. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1983.-1988. 1992. Mala mladost 1933/1934. 1934/1935. 1936/1937. 1937/1938. 1938/1939. Hrvatska straže, Zagreb, 1933.-1937. Bunjevačko kolo, Subotica, 1933. 1934. Subotička Danica, kalendar, 1933.-1937. 1939.-1941. 1971. 1972. 1984.-1989. 1991. Osvit, Čačak, 1933. Jugoslovenče 1933/1934. Jadranska vila, Omiš, 1934. Narodna obrana, 1934. Obitelj, Zagreb, 1934.-1937. 1939.-1941. 1943. 1944. Danica, Sombor, 1934. Klasje naših ravni, Subotica, 1935. 1936. 1938. Zagreb, 1942. 1943. 1944. Svijet, Sarajevo, 1935/1936. Razvitak 1935. Nedjelja, Zagreb, 1935. 1942. 1943. Subotičke novine 1936. br. 10 1939. 1940. 1941. Glasnik sv. Ante Padovanskog 1936. 1937. 1943.-1945. 1965. 1966. Zadružna svijest 1936. Kalendar Gospine krunice 1937.-1942. Zbornik hrvatske omladine Herceg Bosne 1938. Jadranski dnevnik 1938. Kalendar Srca Isusova i Marijina, Zagreb, 1938.-1941. Kalendar sv.Ante 1938. 1940.-1944. Napredak, kalendar, 1939. Hrvatski glasnik 1939. 1940. Dobro dete, 1939/1940. Hrvatska revija, Zagreb, 1940.-1943. Kultura 1940. Hrvatski narod, 1941. br. 309. Hrvatska mladost 1941/1942. 1942/1943. Kršćanska obitelj 1942. Književni tjednik 1942. Hrvatska zemlja 1943. Gospina krunica 1943. Naša zaštita 1944. Hrvatski sjever 1944. Hrvatski godišnjak 1944. Glas mladih (Slav. Brod), 1952. Telegram, Zagreb, 2.III 1962. Katolički kalendar, Zagreb, 1966. 1967. Katolički godišnjak, Zagreb, kalendar, 1968.-1971. Crkva u svijetu, Split, 1966. 1967. 1976. 1977. Marulić, književni zbornik, Zagreb, 1968. Marulić, hrvat. knjiž. revija, Zagreb, 1968. 1969. 1972.-1981. 1988. 1990. 1992. Susreti, Umag, 1968. Hrvatski književni list, Zagreb, 1968. br. 7. Marija, Split - Sinj, 1969. 1970.-1979. Informativni vjesnik, Željezno, Gradišće, 1970. br. 1-3. Pax, Zagreb, 1971. br. 1. Županjski zbornik, Županja, 1971. Glasnik sv. Nikole Tavelića 1971. br. 2. Hrvatski tjednik, Zagreb, 1971. br.23. Gradišće, kalendar, 1972. 1978. Kana, Zagreb, 1974. br.5. br.7-8. Glas koncila, Zagreb, 1975. br. 19. Zbornik "Odjeci srca i uma" Rijeka, 1977. Bačko klasje, 1982. br. 19-20. 1988. br. 44.

Pjesmama je zastupljen i u zbornicima "Hrvatska duhovna lirika" (Rim, 1968.), "Hrvatska marijanska lirika" (1971.). Bio je član uredništva književne revije "Marulić" od osnivanja 1968.god. Uredio je knjigu tridesetak pjesnika "Za

blagdanskim stolom". Bio je član Hrvatskog književnog društva sv.Ćirila i Metoda u Zagrebu i Društva književnika Hrvatske.

Prevodio je s ruskog i na njemački jezik. U mlađim, godinama pisao je i književne prikaze, npr. "Aleksa Kokić, pjesnik naših ravni", (Subotičke novine, 1940. br.34. str.3-4; br. 35. str. 4-5; br. 36. str.3.).

Ante Jakšić je zastupljen i u obnovljenom kalendaru "Subotička Danica" (1971. 1972. 1984-1989. 1991. god.) i u listu "Bačko klasje" (na pr. 1982. br. 19-20. str. 9-15. i 1988. br. 44. str. 14-23.)

Tokom svih godina ljubav i privrženost prema poeziji i književnosti bila je njegov vodič na dugom životnom putu. Zato, sve dok mu je zdravlje dozvoljavalo, on je pisao pjesme i sređivao svoja prozna djela.

Od velikog mnoštva stihova A. Jakšić je objavio 12 zbirki pjesama dijelom u vlastitoj nakladi, a dijelom kod izdavača: "Biserni đerdan" (Sombor, 1931.), "U dolini zaborava" (Zagreb, 1936.), "Zov proljeća i mladosti" (Travnik, 1938.), "Pod sapetim krilima" (Tuzla, 1941.), "Elegije" (Subotica, 1954.); "Hod pod zvijezdama" (Subotica, 1955.), "Osamljeni mostovi" (Zagreb, 1962.), "Pred vratima tišine" (Zagreb, 1963.), "Pjesme o Sinu Čovječjem" ("Hrv. književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1965.), "Pod pješčanim satom" (Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1975.), "Molitve pod zvijezdama" (Hrv. književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1979.), "Prema drugoj obali" (Đakovački Selci, 1987. Knjižnica "U pravi trenutak" br. 39.).

U "Subotičkim novinama" (od 21. II 1941. br. 8. do 4. IV 1941. br. 14.) objavljena je epska pjesma (povjestica) (pripovijest u stihovima) Ante Jakšića pod naslovom "Marin i Stana". (Zbog početka rata protiv Jugoslavije, "Subotičke novine" su prestale izlaziti i ovo pjesničko djelo nije objavljeno u cijelosti).

Osim navedenih zbirki ima veoma mnogo neobjavljenih pjesama A. Jakšića u rukopisu. Zbog toga možemo zaključiti da je on bio neobično plodan pjesnik, ali sve je to malo poznato ili nepristupačno našoj kulturnoj javnosti i široj čitalačkoj publici. Zato, ako nismo u mogućnosti da objavimo sabrane pjesme A. Jakšića zbog teškog stanja u našem izdavaštvu, trebalo bi objaviti veliku zbirku njegovih izabranih pjesama. On to zaslužuje, jer je obogatio našu kulturnu baštinu, premda nikada nije bio dovoljno cijenjen u svom pjesničkom radu od stručnih kritičara u Hrvatskoj. U tome su izuzetak časopisi "Marulić" u Zagreba i "Crkva u svijetu" u Splitu. Isto tako sa radošću možemo istaći da je zadnjih godina u "Subotičkoj Danici" i u "Bačkom klasju" (na pr. 1982. br.19-20. 1988. br.44.) objavljeno nekoliko korisnih članaka i prikaza o A. Jakšiću kao velikom šokačkom i hrvatskom pjesniku i književniku.

Pjesme A. Jakšića su čitaocu bliske zbog svoje iskrenosti i izražene plemenitosti.

Svojim životom i radom želio je pokazati da u životu treba stoički mirno i dostojanstveno podnositi sve udarce i nepravde pa tako i nepriznavanje od društva. Možemo reći da je A. Jakšić malo primio kao uzvrat za ljepotu i duhovno bogatstvo koje nam je darovao u svojim književnim djelima.

zkvh.org.rs

Tko je umoran od života, ranjen nepravdom, uvrijeđen od ljudi, nedostojno ponižen, nepriznat u radu, ili tužan u svojoj usamljenosti, neka se obrati pjesmama našeg Ante Jakšića pa će u njima naći utjehu i snagu, jer je on sve to doživio i proživio u svom lutalačkom životu, a u svojim pjesmama posvjedočio.

Bački Breg, naš stari Bereg, je maleno selo, ali može biti ponosno, jer je dalo najvećeg šokačkog hrvatskog pjesnika i tako neizbrisivo ušlo u našu kulturnu povijest.

Osim pjesama, A. Jakšić je napisao brojne pripovijetke u navedenim časopisima i kalendarima. U Zagrebu 1937. god. objavljena mu je velika lirska novela "Marija". U "Subotičkim novinama" 1939. god. (br. 22-52.) i 1940. (br. 1-5.) objavljen je u nastavcima njegov roman iz šokačkog života u Beregu "Šana se udaje", a 1943. god. isti roman je objavljen među redovitim izdanjima Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima u Zagrebu i 1980. god. u izdanju zagrebačke Kršćanske sadašnjosti. "Hrvatski list" u Osijeku objavio je 1944. god. u nastavcima Jakšićev roman iz šokačkog života u Bačkoj "Pod teretom ljubavi". Još su mu objavljeni romani: "Maturant", Osijek, 1944. god. (nakladnik Geza Kopunović), "Neugasivi plamen" (Hrv. književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1969.). Nije objavljen njegov roman "Pod bičem saznanja".

Od brojnih pripovjedaka o vlastitim uspomenama objavio je izbor pod naslovom "Povratak u djetinjstvo" (Hrv. književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1968.).

Neobjavljene su mu drame "Sunce sa zapada", "Seminarac" i komedija "Interpunkcija". Objavljen mu je kazališni komad u jednom činu "Dida Tomin jid" (Subotička Danica, kalendar za 1936. 81-87. str.).

O proznim djelima A. Jakšića do sada je vrlo malo pisano, tako da nisu niti djelomično, niti u cjelini prikazana i ocijenjena. To je jedan od zadataka koji stoji pred mladim našim kritičarima.

Subotica, srpanj 1992.

Izvori:

1.) Leksikon pisaca Jugoslavije, sv. II., Matica srpska, Novi Sad, 1979. 521-522.

2.) Marko Landekić: Ante Jakšić (predgovor romanu "Maturant", Osijek, 1944.)

3.) Bibliografija Ante Jakšića u njegovoj zbirci pjesama "Molitve pod zvijezdama", Zagreb, 1979. 107-132. str.

Ivo Prćić, mlađi

OTKRIĆE JEDNE LIRSKE DUŠE

Stvaralaštvo sestre M.Fides Vidaković

Podsjećamo se jednog jubileja. Radnog. Stvaralačkog. Životnog. Jubileja lirskog, pjesničkog.

Govorim o sestri Fides Vidaković.

Vidimo je i srećemo tu, među nama, u crkvi, na sastancima i skupovima u Institutu "Ivan Antunović", srećemo je na tržnici kada sitnim, hitrim koracima žuri, žuri kao da će joj vrijeme pobjeći, da neće ostvariti sve planove, zamisli svoje duše i intelekta.

Znamo je, naša je sugrađanka, ali je ne poznajemo, ostavili smo je, neću da kažem: zaboravili, nekako u zasjenku.

Otkrivajmo je sada ovim jubilejom!

Kada se ne tako davno pojavio novi tečaj "Subotičke Danice" (za 1971.), čitali smo poeziju potpisanu sa FDS, ili s.Fides. Pitali smo se tko je to što piše tako osvježavajuću poeziju.

Zaista, tko je sestra Fides Vidaković?

Naša sugrađanka, Subotičanka, iz široko razgranate, mnogočlane, poznate obitelji Vidaković. Rođena je u neposrednom susjedstvu, u sjeni katedrale - bazilike. Dijete je grada. U rodnom gradu polazi škole do upisa u učiteljsku školu kod časnih sestara u Zagrebu. Tu se mlada učenica, koja se opredjeljuje da bude redovnica, razvija, skuplja znanja, formira. Već u učiteljskoj školi profesori uočavaju njenu "pjesničku žicu". Ali, trebalo je dugo čekati da ona poezijom ispolji svoju dušu punu emocija. "Čovjek snuje, a Bog određuje", stara je poslovica našega naroda. Drukčije su potrebe Družbe sestara "Naše Gospe", drukčiji planovi i sestra Fides kreće drugim putovima.

Poslije diplome radi kao učiteljica nekoliko godina. Odmah nakon toga postaje učiteljica novakinja, magistra. To su teška vremena poraća, teško se živi, mora se snalaziti da bi se opstalo. Izrađuju slike, prigodne, božićne čestitke, to se prodaje kako bi se preživjelo. Nova zaduženja odvode je na nove putove i nove dužnosti.

Sa nekoliko sestara odlazi u Belgiju (1952.). Može se reći da je taj odlazak za sestru Fides bio višestruko uspješan. U Belgiji je usavršila znanje francuskog jezika, upoznala se sa suvremenom francuskom književnošću kršćanskog nadahnuća. Kasnije je znanje francuskog jezika koristila za prijevode i prepjeve sa francuskog na hrvatski jezik.

Poslije sedmogodišnjeg boravka u Belgiji vraća se kući, u Zagreb. U Družbi odmah obnaša istaknute dužnosti, od generalne tajnice, zamjenice poglavarice, poglavarice, sve do predsjednice Unije viših redovničkih poglavarica, do povratka u Suboticu, kući, 1987.god.

zkvh.org.rs

Dužnosti i rad u Družbi bacili su u zasjenak preokupaciju sestre Fides - poeziju. Još nije dozrelo vrijeme za liriku, za stihove. Uvjeren sam da je tako trebalo biti slijedeći jedan opći interes Družbe, vjere, kršćanstva. Mislim da je i sestra Fides dala svoj ne mali obol u vjerskom postkoncilskom kretanju na našim prostorima.

Nije tema ovoga izlaganja da ulazim u djelatnost sestre Fides u Družbi, ali bih ipak spomenuo i taj njen rad. Bilo bi poželjno istražiti tu djelatnost, prezentirati zainteresiranoj javnosti, vjerničkoj, redovničkoj i svjetovnjačkoj.

Citiram nekoliko natuknica iz nastupa, referata, predavanja koje je sestra Fides držala.

"Danas u doba duboke mutacije i sveopće evolucije, dok ulazimo u jedan svijet, apsolutno novi, Crkva želi da se objavljuje čovječanstvu kao službenica, otvorena za sva zbivanja, u pažnji i brizi za sve ljudsko, prisutna u ovom suvremenom svijetu, spremna da mu izruči poruku Spasenja." (Kako u perspektivi postkoncilskog "Aggiornamenta" uspostaviti što autentičniju suradnju - koji su uvjeti - gdje su zapreke - kakva su očekivanja? Zagreb, 25.veljače 1972.)

Citiram dalje.

"Moderna tehnička dostignuća u nekom smislu svode ljudsku osobu na pojedinu funkciju, ona se ne uzima sva u obzir, reducira se, dok se provodi u lančani rad u velikim poduzećima. Sve je manje osoba, koje snose potpunu odgovornost, svaki se trudi da što bolje obavi svoj posao i ne vodi mnogo brige za drugoga." (Redovnička zajednica - klima za razvijanje osobnosti i njena integracija u životu Crkve, Zagreb, 27.rujna 1972.)

Još jedan citat.

"Obnavljajući se na izvorima svoje duhovne baštine, mi ćemo shvatiti dublje i ozbiljnije svoje mjesto u Crkvi, koja je i sama za vrijeme II vatikanskog koncila tražila svoje pravo lice u želji da ga obnovi." (Objavljeno u ZOV-u, god. III, broj 1.)

U svim suvremenim kretanjima u Družbi, Crkvi, vjeri svoje mjesto nalazi i sestra Fides, težeći u okvirima svojih duhovnih i intelektualnih snaga općoj obnovi, renesansi, i Družbe i vjernika.

Malo je znano, vjerujem da je malo znano, da je pokrenut ZOV, glasilo o životu i radu ss. Naše Gospe, u Zagrebu, travnja 1975.god. To je počelo od biltena "Zvona iz daljine" pa "Družbin vjesnik" do "ZOV-a".

Petnaest godina već izlazi ZOV, kad uspješnije, kad manje uspješno. I ovo je jedan jubilej i prilika da se o ZOV-u detaljnije progovori. Možda i to dočekamo!

Navodim samo neke priloge sestre Fides u ZOV-u.

- Iz okružnice vrhovne glavarice sestrama prigodom jubileja
- Duhovni recital prigodom 400. obljetnice rođenja naše Blažene Majke Alix le Clerc, 2.veljače 1976. (ZOV, godina II, broj 1.)

U ZOV-u u prosincu 1985.godine, godište XI, br. 2 objavljeno je predavanje (izvod iz predavanja) sestre Fides "Tko ide za mnom - imat će svjetlost života (Iv. 8, 12)". Ovo je predavanje održano na XIV interkonfesionalnom susretu redovnica u Zagrebu, na Fratrovcu, od 31.kolovoza do 6.rujna 1985.godine.

U istom broju je objavljen osvrt "Jedno lijepo sjećanja (In Memoriam - s.M.Admirati Šemudvarac o 50.godišnjici smrti)". Nažalost, ovaj "in memoriam" nije jedini!

Da. Za sestru Fides još nije dozrelo vrijeme za liriku, za poeziju!

Svoje duhovno-intelektualne snage, svoju aktivnost dala je Družbi, kršćanstvu, dala je Bogu.

Ne mogu da ne pomenem jedan prilog sestre Fides objavljen u ZOV-u 1979.godine u četiri nastavka na oko četrdeset stranica. To je putopis "Sjećanja na najljepša Marijina svetišta". Obuhvaćeno je desetak Marijinih svetišta od Mariazella do Marije Bistrice. Spretnim spojem, rekao bih kao divno ispletenom čipkom, povezuje geografsko-klimatske lokacije i uvjete sa kulturološko-povijesnim, likovno-umjetničkim podacima. Naravno, sve je ovo dato u jednom ozračju vjerničkog nadahnuća i sestre i svih hodočasnika. Kroz sav putopis se provlači jedna kršćanska razigranost hodočasnika, zrcali sveopćom Ljubavlju i Dobrotom.

Putopis ni jednom rečenicom ne klizi u dosadu čitanja. Naprotiv, čita se zainteresirano, osjećajući da i nama postaju bliža opisana svetišta.

U tekstu je uočljiv izgrađen, individualan, prepoznatljiv, samosvojstven, lirsko-meditativan stil sestre Fides.

Čitav objavljeni tekst putopisa popunjen je, obogaćen poezijom. Objavljene su pjesme: "Idila jezera", "Jesenska raskoš", "Klanci Pirineja".

Tri pjesme pisane u duhu haiku poezije, tri pjesme pisane u tri dana, 8., 9. i 11.listopada 1979.godine.

Poslušajmmo barem neke stihove.

Oči gutaju ljepotu
a duša želi
Izvor života
("Idila jezera")

Bljesak ljepote
hvata srce
u prolazu brzom

Velik si, Bože,
kad divna jesen
raskošno za nas sja
("Jesenska raskoš")

zkvh.org.rs

s. Fides Vidaković

KLANCI PIRINEJA

Stijene visoke, tihe
grle sivilo neba.
Stoljeća u njima žive.

Čista planinska vrela
slijeću odozgo.
Tako bih pod njih klekla.

Motrim divljinu ovu
čudesnu, strašnu.
Ćutim majušnost svoju.

Oblaci gusti jezde
ko divovske lađe.
Zaželih zvijezde.

Klisure sablasno zure
u danu što mrije.
Šume zašutjele puste.

Tuneli šapću o strahu
uski, mračni, hladni.
Oče, na tvojem sam dlanu.

Kiša puteve gladi,
ptice skrivene u muku.
Tvoj me pogled prati.

Radosni osmijeh sunca!
Trepere kapi kiše.
Nebom zasjala duga.

Boltagno, 11.10.1979.god.

Sestru Fides privlači priroda, voli putovanja. U svom gradu, Subotici, ne treba se čuditi, uključuje se u prezentiranje putopisa, u osvjetljavanja prirode u djelima naših književnika i pjesnika.

Pominjem tri njena nastupa, tri predavanja.

1. "Ivan Antunović - putopisac (glavni momenti iz njegove knjige "Poučne iskrice"). Predavanje je održano na književnoj večeri u subotičkom sjemeništu

"Paulinum", 14.VIII 1988. Objavljeno je u Zborniku "Ivan Antunović" 1. Subotica, 1990., strana 23 - 32.

2. "Priroda u pjesništvu Alekse Kokića". Predavanje održano u okviru "Kokićevih dana", 15.-17. VIII 1980. Objavljeno u "Bačkom klasju", broj 9-10, 15.10.1980., strana 19-22.

3. "Duhovna ekologija i stil u pjesmama Alekse Kokića". Predavanje je održano na Znanstvenom skupu o Aleksi Kokiću, 9.11.1990. Predavanje će biti objavljeno u Zborniku "Ivan Antunović".

Rekli smo već da je sestra Fides u Belgiji provela sedam godina. Te su godine, prema riječima same sestre, bile godine "obogaćenja duha, širenje horizonata, praćenje literature kršćanskog nadahnuća, usavršavanje znanja francuskog jezika".

No, dok je još svu svoju aktivnost davala i posvećivala poslovima Družbe, nije zapuštala francuski jezik. Ima podosta prepjeva i prijevoda sa francuskog jezika.

Njeno prevodilaštvo nije istraženo, pa ga spominjem samo uzgred, površno, da se zabilježi i, daj Bože, dalje istražuje.

Od prevedenih autora ima dobro poznatih kulturnih djelatnika, pisaca, pjesnika.

Kao ilustraciju prevodilačkog manira sestre Fides citiram odlomak iz lirske proze TRS I LOZE od Hansa Ursa Von Balthasara:

"Ja sam Uskrnuće i Život! Sve, što je život i smrt u svijetu, ujedno je i pružena mogućnost buđenja na pravi život! Svemu na zemlji pružam dušu. Sve, što je određeno za smrt, svršava u mojem životu. Ono što postaje jesen, propada na obali moga proljeća i hrani moje cvijeće! Ja nisam jedan od uskrnulih, ja sam Uskrsnuće!"

"Dok promatrate smrt, osjećate silazak u provaliju, ali to umiranje vodi životu, najpotpunijem životu, ono je duboki i tamni predio mog božanskog života, jer je svaka smrt obilježena pečatom moje. Svršetak je istom početak, a silazak uznesenje! Ne znači li smrt vaš konačni prinos, koji vas baca u naručje Očevo?"

Pominjem jednu knjižicu prijevoda sa francuskog jezika "Blaženi siromašni", izbor od 26 pjesama iz lirike Jeana Galota.

Pjesme je ne samo prevela, već i knjižicu priredila za tisak, odgovara za izdavača sestra Fides.

Knjižica je objavljena 1977.godine u Zagrebu, u izdanju "Unije viših redovničkih poglavarica Jugoslavije".

Dovoljan je jedan uvid u knjižicu da bismo se uvjerili koliko je sestra Fides pedantna, precizna, minuciozna. Sitnim rukopisom bilježi ispravke, poboljšava prijevod, traži bolje izraze, hoće li upotrijebiti u prijevodu jedninu ili množinu, pisati velikim ili malim slovom.

zkvh.org.rs

Ostaje nam da iskreno zaželimo da sestra Fides ne zanemari prijevode i da nam tako približava suvremenu duhovnu liriku Zapada.

Govorimo o jubileju sestre Fides. Životnom jubileju. Sedamdeseta obljetnica rođenja. Rođena je 7.lipnja 1921.god. Možemo govoriti o još jednom jubileju, stvaralačkom, poetskom. Sestra Fides piše poeziju već četrdesetak godina. Zaista, poetski jubilej! Prošlo je mnogo vremena od prvih poetskih impulsa u učiteljskoj školi. Davala je svoj doprinos Družbi i Vjeri, ali poezija joj je ljubav, relaksacija u časovima odmora, u prirodi, na obali mora ili u sjeni drveća. Možda je zbog toga i najbolje pjesme napisala u Živogošću ili u Remetama, kod Zagreba.

Sestra Fides je rano dobila podršku, čak podstrek za pisanje od pojedinih književnika i kulturnih radnika. To su bili Dubravko Ivančan (1931.-1982.), ranopreminuli hrvatski pjesnik, Mirko Validžić, Ante Sekulić, Borka Ljiljana Matković, Mira Preisler, Stanislava Adamić i drugi.

Manji broj od stotinjak i nešto pjesama sestre Fides je objavljen, uglavnom u Subotičkoj Danici i Bačkom klasju.

Prvi krug njenih pjesama, ako tako možemo nazvati, posvećen je obitelji: majci, ocu, braći. Možda je to i shvatljivo. Sestra Fides je rođena u kršćanskoj, katoličkoj, vjerničkoj obitelji; u obitelji u kojima se poštuju, cijene i vole roditelji i braća; u obitelji u kojima se osjeća zajedništvo u kući, radu, molitvi. Neke od prvih njenih pjesama iz 1953.godine su posvećene braći. Nekoliko pjesama je posvećeno obitelji: Moj krsni dan, Gledam te očima srca, Žeđ (mojem ocu), Još uvijek (mrtvim roditeljima), Vinograd - opijen suncem, Ti živiš u nama.

Tanani senzibilitet sestre Fides odražava se u njenom interesiranju za sve pojave socijalnog, društvenog kretanja u svijetu i u nas u ovom poslijeratnom periodu.

Vidjeli smo oscilacije socijalnih buntova, ratova i krvoprolića, ali i napredak civilizacije, televiziju, kompjuterizaciju, svemirske letove, osvajanje Mjeseca. Zajedno se isprepliće Nada i Strepnja, ali i Zlo i Ljubav, Vjera.

U svojim pjesmama se rijetko sjeća i svoga grada, Subotice, ravnice. Ali ga se ipak sjeća! Razumljivo. Veći dio svoga života provela je daleko od svojih rodnih prostora. Nadam se da će novim pjesmama dati svoj prilog našoj ravnici, njenoj ljepoti i veličajnosti. Nekoliko pjesama o ovoj tematici: Progres i glad, Oluja ovog stoljeća, Uzdignuće, Sve me u djetinjstvo zove, Oranice crne, Rodnoj grudi.

Sestra Fides je mnogo putovala. Na početku njenih putovanja stajala je ravnica, plodna crnica, širine nedogleda. Pejsaži se mijenjaju od Zagreba, daleke Belgije, pa do neprohodnih Alpa, Pirineja, do raskošne igre morskih valova, sjenki sunca, mjeseca.

Tako je otkrivala i saznavala prirodu, otkrivala sva njena veličanstva, saznavala Stvoriteljevu slavu i mudrost u jednom trepetu breze, cvrčanju cvrčaka, ili blagom lahoru morskih maestrala.

Sva ova opažanja su morala naći svoje mjesto u njenim pjesmama.

Žalim što nemamo pred sobom objavljenu zbirku njene poezije da bismo mogli prihvatiti cjelovitost njene pjesničke riječi. Ali... doći će i ti dani, vjerujem!

Navodim nekoliko pjesama: Premda je noć, Silazak morskom žalu, Krist - sunce i dan, Nebo u zrcalu Une, Treperi zlato breze, Hvalospjev večeri.

Rekao sam da sestra Fides nema objavljenu zbirku svoje poezije, ali to je samo djelomice točno. Ima jednu knjižicu koja je ciklostilom objavljena 1970.godine u Zagrebu. To je knjižica "Krijesovi dubina". Knjižica ima 64 strnice. Autorica piše: "Posvećujem svojim dragim roditeljima prigodom njihova zlatnog jubileja u znak zahvalnosti i ljubavi." Knjižica ima tri ciklusa, ako tako možemo reći: Kruženje srca, Proplanci duha i S ritmom vremena.

Ne znam da li će se knjižica obnoviti pod istim naslovom, ali sam uvjeren da će te pjesme, barem neke od njih naći svoje mjesto u nekoj drugoj zbirci.

Međuvremeno, u književnom prilogu br.5 u listu "Bačko klasje" br. 66 15.XII 1991.god. objavljen je izbor iz pjesama s.Fides Vidaković pod naslovom "Pjesmom Te slavim, Gospodine", povodom 70 godina života pjesnikinje.

Govorili smo o poeziji sestre Fides, posvećenoj obitelji, majci, ocu, braći. Osvrnuli smo se na njene pjesme u kojima prati suvremena zbivanja i strujanja u svijetu i u nas. Vidjeli smo opis i sjećanje na svoj rodni kraj. Prikazali smo njenu poeziju, inspiriranu neizmjernom ljepotom prirode. No, kroz svu njenu poeziju otkriva se veličanstvo Stvoritelja, otkriva se njegova svemoćna misao u svakoj pojavi, koju zapažamo u prirodi, koja nas okružuje i u životu u kojem živimo. Zbog toga i osjećamo vječnu zahvalnost Bogu na sazdanom svijetu!

Hoću da skrenem pažnju na jednu šansonu sestre Fides, "Krist, naše bogatstvo", koju je uglazbila sestra Imakulata Malinka.

Što da kažemo o poeziji sestre Fides? Moglo bi se mnogo pisati, analizirati. Kažimo samo ukratko. Birala je takve izraze, takav stih i ritam, koji najbolje odgovaraju njenoj emocionalnosti. Ona je svaku pjesmu, svaki stih pisala duboko proživljavajući i u zavisnosti od osjećaja birala i svoj poetski izraz.

Na kraju? Zadovoljan sam da je meni pala u čast da prikažem poeziju i stvaralaštvo sestre Fides, čast mi je da sam je otkrivao njenom rodnom gradu. Bit ću još zadovoljniji ako ovo ne bude prvi i posljednji osvrt na njeno stvaralaštvo. Volio bih da dočekam i knjigu sa naslovom Fides Vidaković: Pjesme.

zkvh.org.rs

Sestra Fides je prevele veličanstvene Litanije Kraljici mira od Gertrude von le Fort (koje su objavljene u Subotičkoj Danici za 1992.godinu, str.72). Na završetku poslušajmo ove zazive mira.

Ti, koju je duh mira pozdravio, isprosi nam mir!
Ti, koja si primila u svoje krilo riječ mira, isprosi nam mir!
Ti, koja si rodila svijetu presveto dijete mira, isprosi nam mir!
Ti, koja si uz onoga po kojem posvuda kraljuje mir, isprosi nam mir!
Ti, koja daješ hvalu onome koji sve prašta,
Ti, koja si se zavjetovala njegovom vječnom milosrđu, isprosi nam mir!

Vjerujem kada bude izlazilo drugo izdanje antologije Poezija bunjevačkih Hrvata, da će u njoj svoje dostojno mjesto naći i pjesme sestre Fides Vidaković.

Subotica, 9.XII 1991.

(Prof. Ivo Prćić pročitao je ovo predavanje na književnoj večeri s.Fides Vidaković u subotičkoj Gradskoj biblioteci, 17.II 1992.god.)

RODNOM GRADU - SUBOTICI

(o 600.obljetnici prvog pisanog spomena)

Kasna listopadska noć.
U toplom sjaju laterna,
iz obližnjeg parka,
zvonici katedrale naše mole
uzdižuć nečujno,
nevidljivim zanosom svojim
vjernička srca gore.

Tišina zvijezda miluje zemlju,
rodni moj grad,
salaše, vinograde, plodne ravni
u koje se naših seljaka
slio mukotrpni rad.
List za listom žuti
i rumeni,
spuštajuć se zemlji.
Tako jeseni ove
minulih stoljeća
ponavlja se ritam prirode,
da u sva proljeća
nade pohrani nove...

Toranj Gradske kuće obasjan
sniva o prošlosti Subotice,
dok sat vjerno otkucava
i sjeća me živo
prolaznosti dana.

Grade, u kojem se rodih
da živim Bogu na slavu
i tebe uvijek volim!
Misli i želje pretačem
noći ove u molitvu
za rast tvoj.

Obavijam te vijencima slave
za napore postojanja svog!
I hvalu uznosim Gospodu
što nam te uzčuva
puninom šest stoljeća!

Subotice, zavičaju dragi!
Za udio Kristova mira
moli sav život moj.

Raspjevah zvijezde i zemlju
u kasnu listopadsku noć.

Subotica, 30.10.1991.
s.Fides Vidaković

zkvh.org.rs

Lazar Ivan Krmpotić

VEČE SUPROTNOSTI

Želim, prije svega, u ime Instituta "Ivan Antunović" u Subotici pozdraviti sve vas, ovdje večeras sabrane na ovoj književnoj večeri posvećenoj 70. obljetnici života i spisateljskog rada naše sunarodnjakinje i sugrađanke s. Fides (Ružice) Vidaković. Osobiti pozdrav svečarici i iskrena čestitka u povodu ovog značajnog životnog jubileja i ne manja čestitka i priznanje na svim obilnim nastojanjima na polju kulture. Večerašnja književna večer posvećena Vašim stihovima i prijevodima ili bolje prepjevima, samo je mali dio Vašeg bogatog kulturnog nastojanja. Kao redovnica, kao prosvjetni radnik, pa izvjesno vrijeme kao radnik u pečalbi, u čemu ste dijelila sudbinu ovog napaćenog naroda, zatim odgojitelj, pa voditeljica svoje redovničke zajednice i kao predsjednica Unije viših redovničkih poglavarica cijele ondašnje države. Konačno se nakon gotovo pola vijeka vraćate u svoj rodni grad da ovdje svojom velikom životnom mudrošću i svježinom doprinesete rastu duhovnoga dobra ovog naroda i Crkve u njemu. Kroz cijeli taj vremenski period makar okupirana tolikim obavezama, nalazila ste vremena za kulturni rad i umjetničko stvaranje. Dapače, uđoste u uži krug crkvenih djelatnika koji su se zauzimali da kultura nađe svoje mjesto u crkvenim prostorima, odakle je bila nasilno istisnuta prije pedesetak godina. Ova naša književna večer samo je mali izraz zahvalnosti našeg Instituta za sva ta Vaša nastojanja, koja široj javnosti, pa ni crkvenoj nisu bila poznata. A Bog, nadahnitelj svake plemenite misli, neka Vas dostojno nagradi za Vaš trud, a sa naše strane najiskrenije priznanje, zahvala i čestitke.

Ovo veče puno je znakovitih kontroverzija. Domaćinima, Gradskoj biblioteci Subotice ide posebna zahvalnost, jer ovo je prvo književno veče poslije više od 50 godina, posvećeno pjesništvu autora, izrazito kršćanske orijentacije. Na koncu konca, riječ je o pjesničkom stvaralaštvu jedne katoličke redovnice. Ta činjenica da jedna katolička redovnica i njezin opus bivaju javno prezentirani, također je velika novost i u samoj Katoličkoj crkvi, jer se o stvaralaštvu jedne redovnice, radi krivo shvaćene skromnosti nije smjelo otvoreno govoriti ni u krugu svoje zajednice, a pogotovu u široj javnosti. Bilo je tu onih natruha koje su uopće prema ženi u društvu, pa i u Crkvi, gledali sa jednom stanovitom dozom nevjerice i prezira. Ako k tome dodamo činjenicu da je ovo prva književna večer posvećena stvaralaštvu - pjesništvu kršćanskog nadahnuća, koje pedeset godina nije imalo ne samo pravo javnosti, nego je bilo zatirano i proglašavano glupošću i zaostalošću čak bez prava na opstanak, zaboravljajući pri tome da se je time potkapao temelj sve naše kulture, jer ona počiva na kršćanskim temeljima. Kada sve te kontroverze uzmemo u obzir, onda uistinu ovu večer možemo nazvati "večer kontroverzi", ali sretnih kontroverzi. Čovjek bi uskliknuo sa sv. Augustinom: "O felix culpa!" "O sretna li grijeha!" - O sretnih li suprotnosti, koje ipak iznose na vidjelo toliko svjetla i istine, da ljudi

vjerničkih i kršćanskih uvjerenja nisu manje plodni u stvaralačkim nastojanjima, da ne zaostaju i ljubavi i služenju svome rodu i da na stol zajedništva donose upravo ono što je njima svojstveno, vjeru u Boga i tolike duhovne vrijednosti, koje nipošto nisu beznačajne za život svakog pojedinca i naroda kao cjeline!

(Uvodna riječ na književnoj večeri s. Fides Vidaković, 17. II 1992. god. u čitaonici Gradske biblioteke u Subotici).

ORANICE CRNE

Divne ste, oranice crne,
rodnog mi kraja
u podnevu ožujskog sunca
dok skrivate obećanja tiha.
Procvale voćke u dolu,
a nad vama jata crnih ptica.
Još malo, kad pripeče,
klasat će pšenica rodna
i cvasti različak plavi,
crveni mak će okitit polja,
raspjevat drage mi ravni.

Oranice crne,
u boji tuge,
tko bi prebrojit znao
žuljeve čovjeka našeg
bezglasne njegove muke!

s. Fides Vidaković

zkvh.org.rs

Lazar Merković

BALINT VUJKOV

(život i rad)

Ovo je veče za nas višeznačno.

Pišemo: 1991. godina...

To je godina u kojoj se navršava ravno šest desetljeća otkako je 1931. god. sokakom naše varoši (Subotice) u svijet krenuo i na svoj dugi stvaralački književnički put se opredijelio Balint Vujkov.

On je dvije godine kasnije, 1933. sa još devetoricom radnika i studenata ondašnjeg Pravnog fakulteta u Subotici vlastitim novcima osnovao naš prvi međuratni književni časopis "Bunjevačko kolo".

Po toj književnoj reviji, prije dvadeset i nekoliko godina i naše je Društvo dobilo svoj naziv, onako kako to u dokumentima stoji:

HRVATSKO KULTURNO - UMJETNIČKO DRUŠTVO "BUNJEVAČKO KOLO", Subotica, 18. januara 1970. god.

U tadašnjim, mirnijim vremenima, Balint Vujkov je došao u vrlo žestoko protivljenje sa svojim prijateljima. Zazirao je od mogućeg zlonamjernog, nespretnog povezivanja naziva Društva s njegovim imenom.

Pobijedila je većina tvrdeći: to je samo intelektualni rast kako jedinke tako i njenog kolektiviteta.

O tom rastu, o toj zrelosti svjedočit će, doduše nešto drukčije, ova večerašnja promocija divne knjige - "Zlatni prag" - zbirke hrvatskih i srpskih narodnih pripovjedaka iz Mađarske (Budapest, 1990).

Te priče je sakupio i obradio Balint Vujkov.

Na trenutak smo tužni: za neki dan bit će četiri godine kako nas je napustio, 23. IV 1987. god.

Ali ostalo je njegovo djelo.

Povoda je, dakle, mnogo i o svakom od njih dalo bi se dosta kazati.

Radi racionalnosti, svoje sam izlaganje podijelio u četiri dijela.

U prvom i drugom bit će suhim kronološkim redom dati najosnovniji podaci iz Balintovog životopisa i književnog luka koji je ispisivao.

Treći dio pokušat će da obuhvati kratko, lapidarno bit razmatranog djela, njegove dimenzije i sažetke nekih mišljenja, kritika, ocjena; drukčije: prosudba opusa Balinta Vujkova i određivanje njegovog mjesta u nas, u književnosti naroda i narodnosti u Jugoslaviji.

Balint Vujkov rođen je 26. maja 1912. godine u Subotici, u siromašnoj obitelji, od oca Franje, krojačkog radnika (1886-1915) (poginuo u prvom svjetskom ratu) i majke Jelene, rođene Poljaković Kovačev, domaćice (1884-1957).

Školovao se u Subotici: osnovnu školu je pohađao od 1919. do 1923, gimnaziju od 1923. do 1931, a Pravni fakultet od 1931. do 1936. godine, kada je diplomirao.

Nakon završetka studija kao pravnik, odnosno odvjetnički pripravnik, zapošljava se i radi u jednoj banci, a zatim u više odvjetničkih kancelarija sve do 1944.

U međuvremenu (1936/37) služi vojni rok u Školi rezervnih oficira u Sarajevu.

Tijekom 1941. godine ženi se tekstilnom radnicom Emilijom Milkom Vukašinović, s kojom ima jednog sina Franju (sada odvjetnika po zanimanju).

Za vrijeme rata aktivni je suradnik narodnooslobodilačkog pokreta u ovom kraju, te ga fašistički okupator zbog toga, kao i njegovih naprednih pogleda šalje na prisilni rad, a otuda u kažnjeničku četu, a kraj rata je dočekao u jednom nacističkom koncentracionom logoru u Austriji.

Već slijedeći dan nakon povratka u domovinu Balint Vujkov postaje urednikom subotičkog dnevnog lista "Slobodna Vojvodina" (latinično izdanje) (koje je izlazilo u Subotici), odnosno poslije "Hrvatske riječi" (isprva također dnevnog lista, a potom tjednika) koji je 1956. promijenio naziv u "Subotičke novine".

Od druge polovine 1948. godine do početka 1949. godine glavni je i odgovorni urednik "Hrvatske riječi".

Od veljače 1949. godine jedan je od vodećih službenika i organizatora Saveza kulturno-prosvjetnih društava Subotice.

U žestokim sučeljavanjima oko uvođenja hrvatskog jezika u škole 1953. sa još nekoliko istaknutih bunjevačkih intelektualaca izvlači deblji kraj - dobija otkaz i uput na Berzu rada.

Od 1954. do 1961. godine ponovo je odvjetnički pripravnik.

Slijedeće, 1962. godine je već odvjetnik, da bi od 1963. do 1966. godine bio osnivač i prvi šef Službe pravne pomoći Skupštine općine Subotica.

Od 1966. do 1973. godine sudac je Okružnog suda kada je prije vremena umirovljen.

Umro je iznenada, 23. travnja 1987. u svojoj 75. godini.

zkvh.org.rs

1932. Subotički književni časopis "Književni Sever" (broj 12) objavljuje prvu bunjevačku narodnu pripovijetku "Luda divojka". U istom broju objavljen je i Balintov napis "Narodne pripovetke i narodni pripovedači kod Bunjevaca".

1933. Osniva književni časopis "Bunjevačko kolo" koje izlazi tri godine. Uredništvo je u njegovoj rodnoj kući (danas Ulica Otona Župančića 26).

1934. Sa Franjom Bašićem i Blaškom H. Vojnićem objavljuje zbirku pjesama "Pupoljci". Sebe je potpisao pseudonimom: Baraba Bećarović.

Tijekom godine štampana mu je i prva originalna pripovijetka "Bogati prosjaci". ("Bunjevačko kolo", 6-8,9 1934.)

1938. U vlastitoj nakladi štampa knjigu bajki "Cviće i kamen".

1939. U "Nevenovom" vanrednom izdanju za mjesec juli 1939. i pod naslovom "Bunjevačke narodne pripovetke" objavljeno je i 6 narodnih pripovjedaka koje je zabilježio i obradio Balint Vujkov.

1947. Kao posebno izdanje izlazi mu novela "Dva borca". Izdavač: "Hrvatska riječ".

1951. Značajna knjiga: "Bunjevačke narodne pripovitke". Knjiga prva. Izdavač: Novinsko izdavačko preduzeće "Hrvatska riječ".

1953. "Hrvatske narodne pripovijetke" (bunjevačke). Izdavačko preduzeće "Bratstvo - jedinstvo", Novi Sad.

Zbog pomenutih konfrontacija oko škola u Subotici djelo mu je pet godina pod embargom.

1957. Zagrebačka "Sloga" izdavač je zbirke "Hrvatske narodne pripovijetke".

1958. Strku oko objavljivanja "Šaljivih hrvatskih narodnih pripovijedaka (bunjevačkih)", u kojoj je bilo dosta žuči, usmenih i pismenih ostavki itd., razriješio je, sasvim slučajno vrlo pozitivan prikaz te knjige u novosadskom "Dnevniku" iz pera budućeg profesora fakulteta P.M.

1960. "Hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine", "Zenit", Subotica.

Iste godine ljubljanska "Mladinska knjiga" Balintu Vujkovu objavljuje "Hrvaške pravljice" - antologiju hrvatskih narodnih pripovijedaka.

1961. "Az aranyhajú királylany", délszlálv népmesék. Európa Könyvkiadó, Budapest 1961. Forditotta: Csuka Zoltán. (Ovaj izbor sadrži i pet pripovjedaka koje je sakupio i obradio Balint Vujkov).

1963. "Do neba drvo", hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine. "Osvit", Subotica.

1964. "Tica žeravica", hrvatske narodne pripovijetke. "Osvit", Subotica.

Tijekom 1964. združeni izdavači zemlje, u seriji "Narodne pripovjetke jugoslovenskih naroda" objavljuje kao malo divot-izdanje hrvatsku (bunjevačku) narodnu pripovjetku "Čoban nadmudrio carevu kćer". Ova krasno opremljena knjižica štampana je u istoj opremi u prijevodu na makedonski, slovenački i mađarski u Skoplju, Ljubljani i Novom Sadu.

Nakon toga skoro sedmogodišnji embargo - opet je "Veliki brat" došao do riječi u redakcijama i književnim publikacijama.

1971. "Iskre", hrvatske narodne pripovjetke (bunjevačke). "Rukovet", Subotica.

"Cvjetovi mećave", hrvatske narodne pripovjetke iz Mađarske, Rumunjske, Austrije i Čehoslovačke. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.

"Prašina po dugama", originalne pripovjetke Balinta Vujkova. "Osvit", Subotica.

1972. U vezi s poznatim događajima početkom sedamdesetih godina sa velikim brojem hrvatskih pisaca i kulturnih djelatnika biva odstranjen iz javnog života. Žestoki embargo (bar u Subotici) traje petnaestak godina. Ostaje bez pasoša, ne može da putuje, da okonča veliku misiju na fiksiranju naših duhovnih oaza u inozemstvu u nestajanju. A kada dobija pasoš već je kasno...

Novi urednici "Rukoveti" šalju zbirke bunjevačkih (hrvatskih) narodnih pripovjedaka (sa djelima ostalih proskribiranih pisaca) na modernu lomaču - u drobilicu ili u podrum Gradske kuće da trunu u kalu podzemnih voda.

1981. Ljubljanska "Mladinska knjiga" novim izdanjem knjige "Hrvaške narodne pripovedke" obilježava 50 godina plodnog stvaratelja i antologičara Balinta Vujkova. Tiraž za naše prilike fantastičan: 12.000 primjeraka. Kada je preko autorskih primjeraka zatražio da kupi kojih desetak primjeraka - dobio je kratak odgovor sa isprikom: "Oprostite, Vaša antologija je rasprodata". Kao i prvi put, sastavljanje antologije hrvatske narodne pripovjedke povjereno je odista renomiranom stručnjaku te vrste posla. Zaobišao se Zagreb. Treba li onda većeg priznanja?

1986. Embargo dug deceniju i pol je probijen knjigom "Jabuka s dukatima". Edicija "Osvit" - NIP "Subotičke novine".

Koji tjedan nakon izlaska ove knjige iz štampe, a nepunih godinu dana prije smrti, Balintu Vujkovu je priređeno prvo samostalno književno veče u njegovom rodnom gradu - Subotici. Bilo je to na "Otvorenoj knjizi" Radničkog unirveziteta.

Posthumno objavljena djela:

1988. "Rukovet", 2/88. Čitav broj posvećen djelu preminulog autora. Osim više još neobjavljenih narodnih pripovjedaka, fragmenata proze, ulomka svojevremeno zabranjenog romana "Hajka po zatvorenom krugu" B. Vujkova, objavljen je i niz prikaza, studija i zapisa o stvaralaštvu ovog velikog pisca.

1980. "Az aranyhajú testvérek", bunyevác népmesék (Dica zlatne kose", bunjevačke narodne pripovitke). Prevodioci: Karolj Ač, Ištvan Balog, Antal Bognar, Karolj Dudaš, Ferenc Feher, Ferenc Kontra, Laslo Kopecki, Atila Molnar Čikoš, Janoš Urban. Izbor, prijevode sravnio sa originalom i predgovor napisao dr Karolj Jung, Hungarološki institut, Novi Sad. Izdanje "Forum", 1988. Novi Sad.

1990. "Zlatni prag" (hrvatske i srpske narodne pripovjetke iz Mađarske), Tankönyvkiadó, Budapest.

Napomena:

zkvh.org.rs

Pripovjetke koje je sakupio i obradio Balint Vujkov ušle su u mnoge antologije, zbornike, hrestomatije, udžbenike, kalendare i druge publikacije, posebno su često tiskane u dnevnim novinama, tjednicima i časopisima. Neke su scenski uobličene za teatar, radio i td.

Ime Balinta Vujkova je odrednica u mnogim leksikonima i enciklopedijama (u domaćim i u inozemnim).

Nagrade:

1962. Oktobarska nagrada grada Subotice.

1971. Vukova nagrada Kulturno-prosvetne zajednice Srbije.

Ova nagrada je Balintu Vujkovu u zgradi Narodne Republike Srbije uručena uz popratne riječi predsednika Žirija Vukove nagrade Mirka Čanadanovića: "Od Vuka Vuku!"

Ova visoka nagrada trebalo je da na simboličan način bude uručena Balintu Vujkovo u Subotici, u prisustvu beogradskih, subotičkih i novosadskih kulturnih radnika, pisaca i javnih djelatnika.

Do toga nije došlo. Odgovor je bio kratak: "Ne može! Uznemirilo bi javnost Subotice!"

O DJELU BALINTA VUJKOVA

Iz prethodnog izlaganja samo po sebi se nameće zaključak da nam je Balint Vujkov podario izuzetno i golemo djelo, ali istodobno i sugerira pitanje: Gdje su mu bili korijeni?

U djetinjstvu, kao i u mnogih velikih pisaca naše i strane književnosti.

Zbilo se to u Keru, u nekadašnjoj Ivanovoj ulici (danas Otona Župančića) gdje je uglavnom živjela gradska sirotinja. Tu je, u rodnoj kući, zahvaljujući svom djedu koji mu je bio prvi kazivač, sreo narodnu priču i otkrio jedan svijet širi i veći od avlije i sokaka.

- "Kada sam naučio čitati, naši večernji susreti zimi počinjali su tako što bi djed Števo Poljaković Kovačev govorio da koju pjesmu pročitam naglas, a zatim bi on uzeo da pripovjeda. Činilo mi se da se tada naša mala i u pravom smislu sirotinjska kuća pretvara iznutra u zlatan dvorac. Večeri provedene u dida Števinim pričama dočaravale su nešto ljepše i bolje, podsticale sanjarenje..." Tako je kazivao Balint korijene svog opredjeljenja...

Strasno ponesen žudnjom da pronikne u putove, skrivene tajne i ljepote usmenog proznog kazivanja ljudi našeg kraja, kao tek svršeni maturant Muške gimnazije u Subotici, otisnuo se Balint Vujkov na dug i dalek pohod ka izvorima bunjevačke (hrvatske) narodne pripovjetke, koju krhko sjećanje čovjeka, ljudske duše još nije potisnulo u zaborav.

Pošao je i ne sluteći kako će to biti duga, mukotrpna, ali zato plodna avantura.

Krenuo je s jasnom namjerom i ciljem pred očima: zabilježiti, obraditi i objaviti, te tako onom tko ih stvorio - svom narodu - vratiti njegovu iskonsku ljepotu u savršenijem, umjetničkom obliku.

S bilježnicom i olovkom u ruci (tek koju godinu i s magnetofonom), luta po selima i salašima, seoskim vašarima i prelima, posijelima, slavama i proslavama, svadbama i ukopima - dakle svugdje ondje gdje se ljudi okupljaju. Započinje svoj put u Subotici i njenoj okolici, zatim nastavlja u Somboru, širom Bačke, Banata, Srijema, Baranje, a kasnije Like i Kosova (Janjevo).

Nakon što je sakupio i obradio više stotina pripovjedaka i objavio blizu 3.000 stranica proznog narodnog blaga (pretežno bunjevačkih), počeo je shvaćati da će granice pokrajine, pa i Jugoslavije biti pretijesne da zaokruži djelo, te se u njemu rodila zamisao da bi tu dragocjenu rudnu žicu trebalo istjerati do kraja, proslijediti je upravo onako kako se ona protezala kroz povijest, ili, kako su je tijekom dugih stoljeća pronosili naši preci.

I tu je zamisao oživotvorio isto onako zaneseno, temeljito, sistematizirano, s puno ljubavi kao i sve druge nakane prije i poslije toga.

Kao pisac, sakupljač i obrađivač narodnih priča, Balint Vujkov je prošao (najčešće pješice) diljem pet zemalja, istražujući obitavališta Južnih Slavena, poglavito podunavskih Hrvata: Bunjevaca, Bošnjaka, Dalmata, Gradišćanskih Hrvata, Iliraca, Karaševskih Hrvata, iznalazeći zajedničko narodno blago poneto iz pradomovine, dograđeno u osobenim uvjetima kroz decenije i stoljeća, često i u neprijateljski nastrojenom okruženju.

Zatvorio je jedan ogroman krug od usko lokalnog do onog velikog, europskog, na prostranstvima gdje se stoljećima kretao, živio, radio i borio naš čovjek, na žalost, gdjekad najmanje za svoj probitak i svoje interese.

Danima, mjesecima, godinama, desetljećima je lutao i tragao po salašima, selima, rjeđe gradovima, pronalazio zaboravljene, ostarjele pripovjedače, presjedio noći i noći na prelima i pripovjedačkim sastancima, često slušao jednu te istu priču i u desetak verzija, da bi potom nepogrešivo, majstorskom rukom književnosti podario visoke umjetničke vrednote.

To je bio podvig koji plijeni pažnju, poštovanje i neskriveno divljenje. To je bio plod ne samo nesvakodnevne marljivosti, rada, neizmjerne ljubavi prema svom narodu, nego i nezamislivih duhovnih (pa i tjelesnih) napora. Svemu tome još moćniju dimenziju daje okolnost da je cio taj golem posao obavljao sam, oslanjajući se gotovo u svim situacijama na vlastite duhovne i materijalne mogućnosti.

Godinama nije prezao ni od izdataka koji su daleko prevazilazili njegove finansijske prilike. Bila je to svjesna žrtva. Imao je vanjski život preskromnog sadržaja, skoro oskudan, ali duhovni - nemjerljiv.

Za pedeset i sedam godina (za neke je to čitav jedan ljudski vijek), a za njega samo neprekinuti tvoriteljski čin - Balint Vujkov nam je - samo na planu narodne književnosti - stavio pred nas više od tisuću i pol hrvatskih narodnih pripovjedaka, među kojima su bunjevačke najbrojnije.

Te priče bi se po onoj uobičajenoj, gruboj podjeli dale razvrstati u dvije grupe: fantastične i realistične, ili još dalje: bajke, šaljive pripovjetke, priče varaljke i lažavke, basne i pripovjetke o životinjama, legende, anegdote, zbiljske priče i druge narodne umotvorine.

---

zkvh.org.rs

Osnov pretežnog dijela ovih pripovjedaka je fascinantno tkivo nenadmašne umjetničke ljepote. Briljantno su komponirane, pregledane su, jasne su i date s punim osjećajem za mjeru. Radnja je spretno vođena, iskazana čudesno lakom naracijom, sažetim opisom, majstorskim dijalogom koji je izvorište vrcavog humora, obrta, doskočica i iskonske mudrosti jednostavnog čovjeka.

Po kazivanju Balinta Vujkova, pripovjetke su većinom prenošene među seoskom i gradskom sirotinjom. Odraz su njenih pogleda, htijenja i snova, svojina siromašnih nadničara, slugu, čobana, svinjara, poljara, gonjenih elementarnim porivima i težnjom za boljim životom. Društveni motivi su osnovne značajke tih priča. Borba za nasušnu koru, otpor gazdinskom izrabljivanju i licemerju. Borba sa vlastitom bijedom i nepravdom rodila je te oštre teme koje iz oporbenjaštva prelaze u smijeh, iz smijeha u pomirenje, u gnjev, da izvrše i završe smirenim primanjem sudbine u neuništivom, prekaljenom optimizmu. Zato sve pripovjetke imaju srećan završetak.

Žarka je to želja za sukladnim životom, uzajamnim poštivanjem da bi se ljudi međusobno pomagali, činili dobra djela, voljeli... i tako stekli smisao svog svjesnog opstojanja.

Jezik ovih priča je jezgrovit, slikovit, a njegova sočnost vuče korijene iz najljepšeg jezičkog blaga hrvatskog naroda, velike rijeke južnoslavenskih naroda što se uliva u široku maticu slavenskih jezika uopće.

To je čas tihe, smirene, otegnute, šuštave, kao dovikivanje preko kukuruza ili usred zrelog žita, melodične rečenice, krcate mnoštvom izvornih riječi, izraslih iz zavičajnog tla, neiscrpne riznice materinskog jezika, gdje svaka riječ otkriva jedan cijeli svijet.

O toj jezičkoj komponenti u pripovjetkama, koje je sakupljao i obradio B. Vujkov, piše mr Josip Buljovčić:

"U objavljenim zbirkama nalazimo pripovjetke iz Jugoslavije, Mađarske, Austrije, Čehoslovačke i Rumunjske. Kako u tim zemljama žive predstavnici sva tri naša narečja (štokavskog, čakavskog i kajkavskog) i sva tri izgovora (ikavskog, ekavskog i ijekavskog) - da i ne govorimo o miješanju dijalekata i narječja - postaje jasno koliko je složen zadatak bio bilježenje ovako jezički heterogenog narodnog blaga koje se stvaralo po mnogim oazama, razasutim od Gradišća u Austriji do Karaševa u Rumunjskoj.

Valja istaći da je Balint Vujkov bio jedan od rijetkih pisaca koji je i u poslijeratnom razdoblju njegovao dijalekatski izraz (ikavicu) u podlistku "Hrvatske riječi" i doprinio njegovom čuvanju i afirmiranju.

Ovaj primjer je u novije vrijeme u moderno-strukturiranom izrazu prvi počeo slijediti pjesnik Ivan Pančić (sjetimo se njegove obimne poeme "Napivavanje" i drugih pjesama). Njemu su se uskoro pridružili Vojislav Sekelj i Milovan Miković, čije se knjige pjesama, pisane bunjevačkom ikavicom nalaze u tisku u opremi mladog slikara Ivice Balaževića (V. Sekelj: "Rič fali" i M. Miković: "Avaške godine").

Uz brojne prikaze, recenzije, eseje i druge tekstove djelo Balinta Vujkova bilo je predmetom maturskih, seminarskih i znanstvenih studija. Do sada sređena literatura o njemu čini već oko 300 jedinica. Oni najautoritativniji i najkompetentniji kazuju bez ograda da je jugoslavenskim književnostima darovao veliko literarno djelo. I kao što je ne tako davno istakla stručna i umjetnička kritika, Balint Vujkov je stao uz bok Grima, Vuka Stefanovića Karadžića.

Na kraju bih dodao lucidnu misao dr Karolja Junga: "I sam Balint Vujkov je znao, a češće i naglašavao da je materijal bunjevačkih narodnih pripovjedaka isto onoliko južnoslavenskog porijekla koliko je i europski; da je južnoslavensko narodno blago apsorbiralo u sebe talijanske, njemačke, mađarske i istočne motive i utjecaje, ali da je istovremeno - što se osobito odnosi na bunjevačke priče - i samo posredovalo motive i obrte u narodnu književnost naroda koji su stoljećima živjeli sa Bunjevcima i Južnim Slavenima ili pak u susjedstvu s njima."

Svom bunjevačko-šokačkom narodu koji je dio integralnog hrvatstva - podigao je neprolazan spomenik koji će čuvati njegovu duhovnu baštinu, dušu, biće...

Subotica, 18. IV 1991.

(Lazar Merković je pročitao ovo predavanje na predstavljanju knjige Balinta Vujkova "Zlatni prag" u svečanoj sali subotičke Gradske biblioteke, 18. IV 1991. god.)

PIVANJE ZA DJERMOM

U ono vrime kad sam bio deran, u crkvu se išlo na Kunbaju, jel u Tavankutu još nije bilo crkve. Prid crkvom je bio bunar s djermom.

Onda se u korizmu postilo i postilo da su se criva stanjila. Valjda bi i vitar produvo kroz nji. A kod dođe Uskrs, onda se za post osvećiva posvetlištom.

Tako se najili šunke, divenice i jaja iz posvetlišta pa kad su na Uskrs došli u crkvu, burag gori ko pako. Stojali na red kod bunara i djerma s kablom samo idje doli gori pa samo škripi i škripi.

Kad je misa već počela, edared zvonar iztrče iz crkve pa sve u članjak keča one na bunaru i tako ji raztira:

-Stanite već edared. Koliko svirate s tom djermom. Nadsvirali ste kantora na koru, pa oni u crkvi ne pivaju svete pisme za vorgulama već za vašom djermom.

(iz zbirke Balinta Vujkova "Zlatni prag", Budapest, 1990. str 222.)

zkvh.org.rs

Bela Gabrić

PJESNIK JAKOV KOPILOVIĆ

I/ ŽIVOTNI PUT

Jakova Kopilovića možemo uvrstiti u stariju generaciju hrvatskih pjesnika.

Rodio se 9. srpnja 1918. godine u Subotici, u Keru, gdje je proveo djetinjstvo i mladost.

Poslije rata otac Stipan bio je nadničar, a zatim na željeznici magazinski radnik i poslije skretničar na južnom dijelu subotičke stanice.

Jašin otac Stipan je rođen 1894. god. u Subotici, u Gatu, a majka Marija Knapec je rođena 1898. god. u Subotici u Keru.

Jakov Kopilović je pohađao osnovnu školu u Subotici, u Keru. Zatim je završio niže razrede gimnazije i malu maturu. Zbog teškog materijalnog stanja, otac ga više nije mogao školovati, nego je trebalo početi tražiti neki posao. Neko vrijeme je radio za dnevnicu, ili je poučavao đake.

U srpnju mjesecu 1937. god. postao je kondukter na subotičkom tramvaju. To je posao koji ubija svojom monotonijom, ali putnici su brzo zavoljeli blijedolikog mladića u uniformi i s brojem 32 na službeničkoj kapi. Pažnju je privlačila tiha melankolija koja je prekrila lice i sjetne oči.

Pored svih materijalnih poteškoća, stalno ga je gonila želja za učenjem i zato se upustio u veliki podvig. Privatno je polagao više razrede gimnazije. Pred rat se upisao kao izvanredni student na Pravnom fakultetu u Subotici. /Imao je indeks br. 4242/.

Propašću Jugoslavije i početkom okupacije 1941. god. nastale su velike promjene u životu mladog Jakova Kopilovića. Neizbrisiv trag je ostavio doživljaj ulaska okupatorske vojske, koja je tom prilikom na Paliću pucala na tramvaj, gdje je on bio u službi konduktera. Uz druge putnike, Jakov je ranjen u glavu, a vozač Braca je poginuo. Poslije maltretiranja od strane vojnika, ranjenici su prebačeni u tako zvanu Jevrejsku bolnicu u Subotici. Poslije izvjesnog vremena Kopilović je pobjegao iz bolnice i odlučio je napustiti svoj grad.

Pošao je na putove neizvjesnosti. Ratna oluja promijenila je pravac životnog puta mnogih mladića i djevojaka tih generacija koje su morale doživjeti sve strahote ljudske nesreće i na svojim leđima nositi sve terete drugog svjetskog rata.

Dolaskom u Zagreb 1941. godine, počeli su dugi dani oskudice, jer teško je bilo mladom čovjeku snaći se u općoj pometnji. Radio je razne poslove samo da preživi ratne dane.

Uza sve poteškoće, nije ga napustila želja da uči. Upisao se na Filozofski fakultet, na grupu pedagogije i filozofije. Poslije godinu dana napustio je tu

grupu i prešao na slavistiku. Ali zbog općih prilika, u kojima je živio, nije mogao polagati ispite.

Odmah poslije oslobođenja, gonjen ljubavlju prema svom rodnom kraju, s grupom subotičkih izbjeglica vratio se pješke u Suboticu.

Poslije kratkog rada u Upravi narodnih dobara pri Sreskom narodnom odboru predavao je na Potpunoj muškoj gimnaziji od 17. rujna 1945 do 31. svibnja 1947. godine. Premda je bio nesvršeni student, tadašnji direktor Dr Matija Evetović pomogao mu je da počne raditi u gimnaziji kao suplent i predavao je književnost i hrvatskosrpski jezik.

Od 1. lipnja 1947. do 20. rujna 1950. predavao je isti predmet u potpunoj ženskoj gimnaziji u Subotici.

U jesen 1950. god. izvršena je reorganizacija školstva. Od stare osnovne škole i nižih razreda gimnazije osnovana je osmogodišnja škola. Jakov Kopilović je postao direktor novoosnovane Osmogodišnje škole br. 3 (danas Osnovna škola "Matko Vuković") u Subotici. Ali, znao je da bez stručne diplome neće moći dugo ostati u prosvjetno - pedagoškoj struci i zbog toga za kratko vrijeme prekida posao i u veljači 1953. god. otišao je u Zagreb da kao redoviti student Filozofskog fakulteta završi započete studije. Diplomirao je u jesen, u listopadu 1954. god.

Vratio se u Suboticu i nastavio je rad kao profesor u pojedinim srednjoškolskim centrima, gdje je vršio razne dužnosti.

U želji da radi u kulturnoj ustanovi, prešao je 17. studenog 1968. god. na položaj upravnika Gradske biblioteke u Subotici. S kolektivom je pravio velike planove o budućem radu, ali to je sve prekinuto. U siječnju 1969. god. je teško obolio.

Apsurd i ironija su mu se narugali.

Jakov Kopilović je uz svoj prosvjetni rad bio dugogodišnji uporni atletičar, trkač na srednje i duge pruge. Pretrčao je tolike kilometre, pretrčao je tolike utrke i najednom je obolio pa je postao skoro nepokretan. On, koji je pretrčao kilometre i kilometre, nije mogao ni hodati.

Prisiljen bolešću, napustio je svoju dužnost u Gradskoj biblioteci i 13. srpnja 1971. godine otišao je u invalidsku mirovinu. Slijede godine dugog liječenja i uporne borbe da se bolest savlada barem toliko da bi se mogao uključiti u svoj svakodnevni život. Svaki dan ima jedini cilj da može nešto korisno učiniti u svom započetom i nedovršenom književnom radu.

Tu započetu borbu stalno vodi i stalno će je nastaviti.

Ova ispirčana priča o životnom putu Jakova Kopilovića je ključ za poznavanje i razumijevanje njegove poezije. Svi ovi udarci života imali su odjeka u njegovoj poeziji. Sve njegove pjesme bit će nam bliže ako znamo njihovu ljudsku pozadinu. Poezija Jakova Kopilovića nije plod racionalnog razmišljanja i zanatske pjesničke rječitosti. Njegove pjesme su doživljaji pretvoreni u stihove. Ta poezija je lirsko doživljavanje svih sretnih i tužnih časova života. Njegove pjesme u svom korijenu postanka imaju lirski doživljaj. Ti lirski doživljaji su dobili svoju pjesničku formu u stihovima.

zkvh.org.rs

Tim stihovima i tim pjesmama želimo se približiti kroz analizu da vidimo glavne oznake poezije Jakova Kopilovića i njezino mjesto u hrvatskoj književnosti.

II. PJESME

1.

Vrlo stara latinska izreka kaže: "Poeta nascitur" (Pjesnik se rađa). Tu istinu potvrđuje pjesnička sveukupnost Jakova Kopilovića. On je od najranije mladosti stalno bio zaokupljen svojim svijetom mašte. Po naravi je bio neobično povučen dječak, sklon sanjarenju. Presudna je bila ta okolnost da je vrlo često išao svom stricu Ivanu koji je bio službenik na željezničkoj stanici Zobnatica, južno od Subotice. Mali dječak je sam satima lutao po nepreglednim livadama i oranicama, doživljavajući u mašti svoj neki poseban svijet. Legao bi u visoku travu i pogledom uprtim u beskraj nebeskog plavetnila putovao je zajedno s dalekim oblacima. Vođen nepoznatim željama, našao bi se u nekom novom prebivalištu. Također je često sjedio pored željezničke pruge i sanjario kako bi volio putovati negdje daleko.

Tako, spontano, bez određenog cilja, već u njegovoj trinaestoj godini nastale su prve pjesme. Mali dječak nije bio svjestan šta je to što on radi. Nije znao da je tako stupio na beskrajne putove poezije, koji vode u nova, neotkrivena carstva mašte.

U gimnazijskim danima, gonjen pjesničkom znatiželjom sve više je širio krugove opažanja i maštanja. U tom sanjarenju nastale su nove pjesme sa svim karakteristikama mladenačke poezije.

Poslije prekinute gimnazije, kad je počeo raditi kao tramvajski kondukter, životna stvarnost nije ubila pjesnika u njemu. Znao je da mora poći u borbu za koru kruha. U nepovrat je nestala dječja igra i sloboda. Stvarnost života je srušila snove:

Za zvon srebrnjaka čekala nas služba,
prodaja djetinjstva za zaradu sramnu.
- - - - -
Brojkama su moje žigosali čelo.
"Trideset i drugi" bilo mi je ime.
U grudima srce tužno neveselo,
slagalo je tajno stihove i rime.

(Mladost u tramvajskim kolima, I.)

U tim novim životnim okolnostima pjesnik nije klonuo. Nastajale su nove pjesme. Možda pjesnik ne bi dugo izdržao jer

Tramvajska su kola mučilište muze.
Sklopila se krila bijeloj ptici misli.
Sni o sreći srca grudi mi pritisli.

(Mladost u tramvajskim kolima, V.)

Na sreću pjesnika i njegove poezije, Jakov Kopilović je bio zapažen i prihvaćen u krug subotičkih hrvatskih pisaca i pjesnika koji su se okupljali oko književnog časopisa "Klasje naših ravni". Mladi pjesnik, radnik samouk privukao je pažnju svojom marljivošću i pjesničkim talentom.

Osobito mu je mnogo pomogao naš poznati kulturni i politički radnik Blaško Rajić. On je bio prijatelj njegove kuće. Davao je podršku mladom pjesniku i stalno ga je poticao da piše. Pored svih drugih, koji su mu davali podršku, treba spomenuti još Ivana Malagurskog i Ivu Prćića, koji su u to predratno vrijeme bili poznati kulturni radnici. Kao radnik i privatni učenik gimnazije Jakov je bio neizrecivo sretan kad je bio stalno pozivan na razne kulturne priredbe u Subotici i tako je ušao u krug pisaca, pjesnika i kulturnih radnika.

Tada je objavio svoju prvu pjesmu "San" (Klasje naših ravni, IV. Subotica, 1938. 5. br. 8. str). Kako i sam naslov kaže, to je mladenačko sanjarenje s mnogo lirike i lijepih opisa. Odmah zatim objavio je u kalendaru "Subotička Danica" (LVI, 1939. 112. str) pjesmu "Kod ovoga križa". To je rodoljubna pjesma i pokazuje kako je pjesnik od početka blisko vezan za svoj narod. U pjesničkoj slikovitosti u ovoj pjesmi daje potresnu sliku sudbine svoga naroda.

Kao dijete vidio je da narod kleči pred križem pored groba. Pitao je oca tko tamo počiva i dobio je odgovor:

"O, moj sine, tamo gdje vrba jesen baca,
tu sam i ja klečeć dugo, dugo plako.
Tu počiva čežnja tvojih Bunjevaca."

(Kod ovoga križa)

Dok je za vrijeme rata boravio u Zagrebu, daleko od zavičaja, stalno je mislio na ono što je napustio.

Od najranijeg djetinjstva zavolio je svoj grad, gdje je na periferiji u uskim i prašnjavim ulicama proveo djetinjstvo, i široke njive, gdje je maštajući lutao. Neizbrisivi i nezaboravni bili su dramatični trenuci bolnog rastanka kad je sve to ostavio i kad se od svojih oprostio i pošao u neizvjesnost.

Sva njegova poezija tih ratnih godina bila je stvorena pod tim snažnim dojmovima. Pod snagom tih udaraca morali su nastati stihovi puni bola i iskrenih osjećanja prema svojim najbližima i prema rodnom kraju. Taj rastanak bio je u isto vrijeme i zakletva da nikada neće zaboraviti bačke ravnice i njene

zkvh.org.rs

ljude. U dalekom gradu misli na svoju majku, koja čeka sina, i na oca skretničara, koji ispraća vlakove i po njima šalje sinu pozdrave.

Tako su nastale pjesme Jakova Kopilovića koje su objavljene u zbirci "Daleko od zavičaja" (Zagreb, 1944.).

U toj zbirci možda ima i boljih pjesama, ali u ovoj prilici želim istaći pjesmu "Tamburica kad zaplače" (20. str.), jer tamburica je bunjevački omiljeni narodni instrument i kad čujemo tamburicu, čini nam se kao da jeca i plače, a tih godina tamburica je mogla samo plakati dok ne popucaju tanke žice, jer

Tamburica kad zaplače usred noći, mirne noći,
bunjevačko srce puca sve od boli i od tuge.

Tamburica kad zaplače u osvit na materice,
bunjevačko srce puca, stara majka sina čeka
i otvara širom vrata. Tužno cvile tanke žice:
"Čekaj, majko, sina svoga, vratit će se izdaleka."

Čekala je majka sina, zaručnica zaručnika,
dok se nisu umorile dvije žene nesretnice.
Sin se nije povratio, curi nije došo dika,
sad zatvara majka vrata, cura svoje pendžerice.

Dok je tako odvojen od svog zavičaja i svojih najbližih, on osjeća da mu je sve to u tim časovima mnogo bliže, nego ikada ranije. Zato iskreno priznaje:

Draga moja zemljo, zavičaju mio,
nikad nisam znao šta si za me bio,
dok te nisam skoro sasvim izgubio.

(Draga moja zemljo)

Zbog općih prilika i aktualnosti pjesama, zbirka "Daleko od zavičaja" imala je vrlo velik odjek među bačkim izbjeglicama, ali i književni kritičari su je prihvatili s odobravanjem. Pojavilo se nekoliko pozitivnih kritika i iz svega vidimo da je već tom zbirkom pjesama Jakov Kopilović počeo osvajati svoje mjesto u hrvatskoj književnosti.

Koliko god je taj njegov boravak u Zagrebu za vrijeme rata bio težak zbog materijalne oskudice, bio je presudan u njegovom pjesničkom razvoju. Upoznao se sa više hrvatskih pisaca i pjesnika, kao što su Salih Alić, Evner Čolaković, Vlado Kovačević, Fran Alfirević, Dragutin Tadijanović, Dobriša Cesarić, Šime Vučetić i drugi.

Jakov Kopilović je upoznao pjesme tih pjesnika, a oni su upoznali njegove pjesme i tako se on uključio u krug hrvatskih pjesnika. Objavljivao je svoje pjesme i na taj način je postao poznat književnoj javnosti. Po svojoj

otvorenoj naravi Kopilović je volio ljude i bio je veoma komunikativan i zato je uvijek, imao vrlo širok krug prijatelja i poznanika. Tako se upoznao s mnogim ljudima koji su mu davali podršku u radu. Od mnogih možemo spomenuti dr Josipa Andrića i Petra Grgeca. Sve je to bilo presudno, jer mu je pomoglo da se uključi u tokove hrvatske književnosti i kulture.

Kad se poslije oslobodjenja vratio u Suboticu, uz prosvjetno pedagoški rad nastavio je baviti se poezijom. Osobito mu je dao podršku njegov direktor u gimnaziji dr Matija Evetović, koji mu je još prije rata mnogo pomogao u prvim pjesničkim pokušajima.

/U periodu između dva rata dr Matija Evetović učinio je vrlo mnogo na području kulturene povijesti Hrvata u Bačkoj./ J. Kopilović je također našao podršku u poznatoj hrvatskoj kulturnoj ustanovi Subotička matica, koja mu je objavila zbirku pjesama "Tisuću i jedna noć" /1946./

Kad je drugi put boravio u Zagrebu da završi studije na fakultetu, proširio je svoj krug poznanika među suvremenim hrvatskim piscima i pjesnicima, a to su Boro Pavlović, Ankica Petričević, Vladimir Rem, Miroslav Slavko Madjer, Bogdan Mesinger, Slavko Mihalić ml. i drugi. Tim poznanstvima sve je više upoznao i uključio se u tokove suvremene hrvatske književbnosti.

Tako obogaćen novim iskustvima opet se vratio u Suboticu 1954. poslije završenih studija i uz rad u školi nastavio je pisati pjesme. Redale su se zbirke pjesama u izdanju subotičkog "Osvita" i drugih izdavača, ali većinom u vlastitoj nakladi. Sa izdavačima izvan Subotice nije imao sreće. Na njegovom primjeru se vidi koliko su u provinciji uvijek bile skromne mogućnosti za izdavanje knjiga, a iz provincije prodrijeti do velikih kulturnih centara bilo je vrlo tešlko. Zbog toga je J. Kopilović kroz sve te godine izdvajao svoja skromna novčana sredstva prosvjetnog radnika i objavio je čitav niz zbirki pjesama kako se može vidjeti u bibliografiji.

Najveći dio svoga života J. Kopilović je proveo i provodi u Subotici. Zato se odmah poslije povratka iz Zagreba uključio u književni i kulturni život svoga grada. Objavljivao je svoje pjesme u novinama "Hrvatska riječ" i "Subotičke novine" i u književnom časopisu "Rukovet".

Nastavio je suradnju s onim književnicima i kulturnim radnicima koje je upoznao u Zagrebu, ali u Subotici taj se krug veoma proširio.

J. Kopilović je nastojao surađivati sa svim generacijama pisaca, pjesnika i kulturnih radnika bez obzira na nacionalnost i sa svima je uvijek živio bez sukoba, jer u njegovom ponašanju uvijek je prevladavalo demokratsko načelo da poštuje tuđe mišljenje kao što to zahtijeva od drugih prema sebi.

Nije moguće navesti sva imena osoba s kojima je manje ili više surađivao, ali potrebno je spomenuti nekoliko primjera. Od starije generacije su Matija Poljaković, Balint Vujkov, Bela Garai, Ante Jakšić, August Djarmati, Stjepan Bartoloić i dr. Od srednje generacije su dr Ante Sekulić, Lazar Merković, Josip Velebit, Julije Šoltić, Juraj Lončarević, Janoš Urban, Ivan Pandžić, Petko

zkvh.org.rs

Vojnić Purčar, Đuro Francišković, Ive Prćić ml., Grgo Bačlija, Bela Gabrić i dr. Od mlađih pjesnika su Marko Vukov i Lazar Francišković.

Na isti način mogli bismo nabrojati njegove suradnike i prijatelje među umjetnicima, kao što su Mihajlo Dejanović, Nesto Orčić, Stipan Šabić, Ivica Balažević, Ištvan Sajko, Josip Skenderović i dr.

J. Kopilović je mogao sa svima surađivati, jer se klonio krajnosti, bilo desno, bilo lijevo.

Želio je uvijek biti prisutan u književnom i kulturnom životu svoga grada i mnogo šire. U tome je doživljavao različite periode. Bilo je perioda priznanja i objavljivanja u novinama i časopisima. Bilo je perioda potpunog potiskivanja iz javnosti. Uza sve to on je veoma mnogo pisao i još piše. Ne mogu ga slomiti nikakve prepreke. On spada među naše najplodnije pjesnike. Ova zbirka pjesama "Moja dužijanca" je sedamnaesta po redu, ako ne računano jednu zbirku prijevoda na mađarsi jezik /Medáliák, Subotica, 1971./

To nisu velike zbirke po obujmu, ali pjesnik je bio stalno prisutan svojim djelima u kulturnoj javnosti i sigurno je mnogo doprinio razvoju hrvatske književnosti u Bačkoj.

U ovim izdavačkim teškim prilikama i J. Kopilović nema nekih izgleda kod izdavača, a posljedica toga su mnogi neobjavljeni ciklusi pjesama. Samo neke da spomenem: "Jesen jezera"; "Vjetrenjače djetinjstva"; "Bašta mašte"; "Čuvarkuće"; "Dom moj"; "Frulice"; "Neznan đerdan"; "Sunčani zabat"; "Pjesnik na cesti", "Zlatna grlica u grlu", "Jakovljeve ljestve", "Potkovica na cesti" i dr.

Sve to čami u ladici pisaćeg stola bez nade da će nekad biti objavljeno i tako doći u ruke onima kojima je i namijenjeno.

2.

U zbirci "Daleko od zavičaja" /Zagreb, 1944./ prevlađuju rodoljubni motivi. Tim motivima J. Kopilović i kasnije se vraćao mnogo puta u svojim zbirkama i još uvijek im se vraća, jer bačka ravnica i Subotica su njegove trajne inspiracije za nove i nove pjesme.

U prvom redu želim istaći njegov ciklus pjesama "Toranj Gradske kuće u Subotici", I-XII. /u zbirci "Soneti, Subotica, 1953. 31-39. str./

Kad je kao izbjeglica odlazio iz svog grada i kad mu se srećan vraćao, pjesnik je u daljini vidio visoki toranj iznad ravnice i činilo mu se kao da ga iz daljine pozdravlja.

I poslije ovog ciklusa pjesama J. Kopilović se više puta vraćao tom motivu, ali ne treba mimoići niz pjesama koje je pjesnik posvetio svom rodnom gradu, npr. "Slike iz Subotice", "Sonet o Subotici" /zbirka "Soneti", 44. i 46. str./ i mnogo godina kasnije pjesma "Subotica" /1982./ s novim tonovima i novim slikama:

Subotica mila
golubica bila

širi krila mira
ponad tihih njiva
pod nebom ko svila.

Nemoguće je nabrojati sve ostale rodoljubne motive i pjesme koje su rasute po zbirkama. Na taj način se pjesnik trajno oduživao svom rodnom kraju i gradu.

3.

Pjesnik J. Kopilović je zaljubljenik ravnice i s njom je srastao svim svojim bićem. Iz te zemlje je izrastao.

Tu svoju neraskidivu povezanost s rodnom grudom pjesnik je najljepše slikovito izrazio u svojoj pjesmi "U brazdi rođen":

U hladu pod krstinama
zemlji me je poklonila nana,
mala brazda zlatna -
mater slatka.
Tako je mater, Marija Mala,
sparnog litnjeg dana
s kukom u ruci,
s rukom na klasu
što daje kruv,
tako je nana
rodila u muki
sinčića svog
Jašu.
U nadnici
na salašu.

Rođen je u brazdi poput klasja. Za njega su klasovi najljepši ukras bačke ravnice. U hrvatskoj književnosti opjevana su i žitna polja Slavonije, "zemlje plemenite". U pjesmi Dragutina Tadijanovića baka blagosilje žito jedne tihe nedjelje. Aleksa Kokić kliče da su klasovi ponos bačkih njiva i u klasovima se novi život skriva.

Za pjesnika J. Kopilovića dužijanca je blagdan zrelog žita. Dok pripeklo sunce žeže, lije se znoj risara i risaruša, a zemlja je žedna toga znoja. Oštre kose svjetlucaju u snažnim rukama momaka, dok

krstine
ko da niču iz zlata
utkane u strnjiku,
u žutu
maramu od svile
koju je skinula Bunjevka

zkvh.org.rs

sa vrata
poput vile
i otkrila raskoš bijelog vrata
u zagrljaju sunca.

(Na njivi,1946.)

To su oduševljene pjesme pjesnika. Takve nježne slike zlatnog žitnog klasja i svečanosti dužijance J. Kopilović nosi iz svoga djetinjstva i mladosti, ali mnogo godina kasnije u novim zbirkama pjesama u njemu se nešto srušilo. Pjesnik vidi kako ni Bačku nije mimoišla bolest moderne industrijalizacije. I bačke oranice sve više ostaju bez momaka koji bi svojom snagom i ljubavlju njegovali duge brazde. Pjesnik kao da se čudi što se to dogodilo u srcu naših mladih, što se to prelomilo u njihovoj duši kad tako lako napuštaju zemlju koju su njihovi očevi i preci stoljećima nesavladivo voljeli i čuvali.

Šorovi salaša nestaju ili se svakim danom proređuju, a pjesnika to boli i njegova pjesma odjekuje kao krik na bačkoj ravnici:

Ruše se salaši
naši bački.
U prašini
zidovi i grede.
Starice i starci
plačni sjede.

(Stari salaši,1983.)

Zaljubljenik ravnice ne može mirno gledati kako se ruše stara ognjišta i kako se život gasi tamo gdje je tako dugo čuvan i branjen.

Pjesnik svoju ljubav i svoju povezanost s brazdama i s klasjem ne želi nikada prekinuti. Želi da to bude vječno. J. Kopilović kaže da je u brazdi roden. Tako želi da mu u brazdi bude grob:

Nikada umrijeti neću.
Smrti me nije strah.
Živjet ću u cvijeću,
postat ću brazda prah.

(Put u vječnost)

Koliko ovi stihovi odjekuju poletno prema rezigniranim stihovima Ivana Gorana Kovačića, koji želi da mu grob bude nepoznat u mrkoj planini i da do njega ne može doprijeti ljudski glas:

Nitko da ne dođe, do prijatelj drag,
I kada se vrati, nek poravna trag.

4.

Svi književni kritičari, koji su pisali o J. Kopiloviću, slažu se u ocjeni da je on pjesnik pejsaža, ali na to moramo odmah reći da on nije pjesnik koji, diveći se, opisuje prirodu i u njoj nalazi nove ljepote, nego pejsaž doživljava kao bezbroj novih i novih slika koje u svojoj slikovitosti simboliziraju događaje iz ljudskog života.

J. Kopilović na jednom mjestu kaže: "Čega se taknem, postaje pjesma" /U hramu stiha/. U času lirskog ushićenja pjesnik se pita:

"Gdje da nađem pjesmu za te,
kad se zvijezde samo zlate?

Grlicu u srcu nosim...
Srebrnastom kosom kosim,
klasje pjeva: Bačka, Bačka...

Ikavica cvjetna slatka,
mila majka bunjevačka.

Gdje da nađem pjesmu klasja
da ravnice lice zasja.

Samo tragam, samo tragam
u srcu se PJESMI nadam".

(Vječni dug)

Sve je oko sebe pretvarao u stih. Sve može biti tema pjesme. Kućice u subotičkoj prašnjavoj periferijskoj ulici, grlica na grani, ili kamen na putu, sve može biti poticaj za lirsko doživljavanje. Sve što nas milo ili nemilo okružuje, može biti pjesnička inspiracija.

Iznenađeni smo kako je pjesnika Antuna Gustava Matoša mala i skromna maćuhica potakla da napiše lijepu pjesmu, a u maloj maćuhici je prepoznao sliku skrivene plemenitosti:

No u hladnoj nevi čudan život diše,
Zagonetan, dubok, čaroban ko san,
A kroz baršun drhti jedne duše tajna.
(Maćuhica)

zkvh.org.rs

Tako isto pjesnik J. Kopilović u pojedinim prirodnim pojavama, pokraj kojih svi prolaze ravnodušno, vidi slikovitost vječnih pitanja ljudskog postojanja i ljudskih patnji na zemlji, a sve je okruženo tajnama svemira.

Takvih primjera ima više među pjesmama J. Kopilovića, npr. osamljen kamen na putu u prahu je simbol odbačenog čovjeka kojeg svi gaze.

U prahu leži
na cesti, ranjen;
ko uzdah teški
ostavljen kamen.

Siv od rođenja,
u srcu leden;
ranjen od želja,
sniva svoj bedem.
(Kamen)

Pjesnik osjeća bol lišća kada pada u jesen:
Svaka grana mi bliska,
dio moga je bića.
- - -
Rane grane, rane moje.
(Bol lišća)

To nije opis jeseni, nego ovo ogoljelo drvo u jesen je simbol čovjeka koji pati, jer osjeća prolaznost ovoga svijeta. Opast će lišće, sve će proći.

Kad je Palićko jezero kod Subotice oko 1970. god. doživljavalo svoju ekološku propast, za J. Kopilovića je to bio povod da napiše zbirku pjesma "Jesen jezera" koja nije objavljena. U toj zbirci zanimljiva su dva ciklusa pjesama "Palićke slike" i "Palićke elegije". Otrovane su vode jezera i Palić je grudobolni bolesnik. On umire kao živo biće, nama vrlo drago i blisko od djetinjstva. Zato mu se pjesnik obraća:

Jezero moje, zdravo!
Kako se osjećaš danas?
Tebi sam mladost dao.
Sve je obično za nas.

I sunčano. Nekad mračno.
Volimo se kao jarani.

Obalo, slomljena igračko,
ostavljena svojoj rani.

Iz navedenog vidimo da pjesnik opisuje kamen na putu i bolesno jezero kao živa stvorenja koja osjećaju poput ljudskih bića. Sva ova zbivanja u prirodi u svojoj slikovitosti predstavljaju ljudska životna zbivanja.

Među mnogim pjesnikovim simbolima, ipak treba navesti još jedan, a to je jablan. To je motiv koji se nalazi u pjesmama mnogih pjesnika i ima različito značenje.

U pjesmama Ante Sekulića jablan je sjećanje na sretne dane prve ljubavi:

Kad su jablani svu noć šumjeli,
kad su zrikavci pjevali:
u noći
srela se naša srca, dvije naše duše.

(Zaboravljena mladost, I. u zbirci "Vijenac uspomena", 53. str.)

Pjesnik Ante Sekulić opisuje jablan i kao uspomenu na svoje djetinjstvo, na strica i salaš.

Oko salaša
sedam jablanova.
Na straži.
- - -
Posjekli su drva.
S njima se izgubilo
sve.

("Oko salaša" u istoj zbirci, 45. str.)

Visoki jablani Tina Ujevića imaju "visoka čela", "vijorne kose i široke grudi". Oni simboliziraju snagu i polet, jer

na njihove grane slijeću orlovi i
povrh njina vrška, gdje se pjesme gnijezde,
samo vile lete, ili bure jezde;
a nad njima sunce: samo zvijezde, zvijezde!

Mi stupamo bijelim dolom u tišini,
oni, sami, gordi, drščću u visini...

(Visoki jablani)

U pjesmama J. Kopilovića jablan je simbol koji ima dva značenja. Jablan je simbol bačke ravnice. On visoko raste iznad niskih kuća i salaša u dolu. U nepreglednoj ravnici diže se kao čuvar i stražar. Također, jablan je simbol usamljenog čovjeka, koji je okružen, ali se izdiže iznad svih i živi sam i usamljen.

zkvh.org.rs

J. Kopilović se više puta vraćao tom motivu i posvetio mu je čitavu zbirku pjesama " U dolu jablan" / Subotica, 1964./

U traženju motiva, koji su privlačni zbog svoje jednostavnosti i zanimljivi zbog prikrivene slikovitosti, išao je istim stremljenjima i poznati hrvatski lirski pjesnik Dobriša Cesarić. Za njega su mogle biti pjesničko nadahnuće breze na ulici, proljetna kiša, večernji vidik, voćka poslije kiše, ulica u predgrađu i mrtvačnica najbjednijih.

Primjerom drugih pjesnika dokazujemo opravdanost postupka i J. Kopilovića, ukazujući na ljepotu i vrijednost takvih njegovih pjesama.

5.

Opravdano se kaže da svaki pjesnik čitav život ispisuje jednu pjesmu, a to je pjesma o doživljavanju života. To se vidi u svim pjesmama Jakova Kopilovića, ali ipak su, ljudski gledano, najiskrenije pjesme koje imaju autobiografsku pozadinu.

Među mnogima te vrste navedimo samo neke naslove pjesama: "Život i moja sjena"; "Tisuću i jedna noć"; "Slika bolesnika"; "Trkač olovnih nogu" i dr.

Ali, posebno je zanimljiv ciklus pjesama "Mladost na tramvajskim kolima", I-V. (u zbirci "Soneti" Subotica, 1953. 9-12. str.)

U tom ciklusu pjesama u potresnim slikama opisana su dva motiva: razočarenje mladog čovjeka pod prvim udarcima života i slika tramvajskih kola, koja su puna ljudske bijede.

Iz sanjarenja mladosti bilo je preoštro buđenje u krutu stvarnost i mladić zdvojno pita:

O zarado moja, o moj crni kruše,
iskupljeni znojem, umorom i stidom,
zar se tako naši krasni snovi ruše
lažima satkani pod sramotnim zidom?!

Mladić osjeća u duši slomljenost, jer su nestale nevine radosti. Rasplinula se družba iz djetinjstva i svaki je pošao tražiti svoju koricu kruha.

Duša mi je bašta pogažena, pusta.
- - - - -
Iz srca su moga istisnuli radost.
- - - - -
Električna struja upila mi mladost
kao rumen zore sunce na zreniku.
- - - - -
Ja sam jedan šaraf električnog stroja.

To su stihovi duboke ljudske doživljenosti, nadahnuti izražajnom snagom i slikovitošću. To je gorka lamentacija nad srušenim idealima mladosti. To je jauk duše pred ruševinama svih nadanja.

Ciklus pjesama "Mladost na tramvajskim kolima" spadą među najljepše pjesme Kopilovića zbog lirske nabijenosti i stilske slikovitosti.

Taj ciklus je prvi put objavljen u zbirci pjesama "Soneti" (Subotica, 1953. 9-12. str.) i napisan je u tradiciji socijalne književnosti toga vremena.

Posebno u tom smislu treba istaći treću pjesmu toga ciklusa, koja nam daje potresnu sliku predratne socijalne stvarnosti.

U tom ciklusu pjesama Jakova Kopilovića mladi kondukter br. 32 doživljava vožnju tramvajskih kola jednog tmurnog jutra kao nešto sumorno:

I sada se sjećam tih tramvajskih kola
dupkom punih ljudi, staraca i žena,
sa izrazom srdžbe, ponosa i bola,
slični bjehu meni, mali bez imena.

To su radnici u slabom odijelu i ne dižu svoj zamišljen pogled, a u džepu nose svoju malu plaću. Među njima se odvija tvrd i krut razgovor, jer osjećaju da čovjek čovjeku nije brat.

Ova tramvajska kola, puna ljudske bijede, simbolično prikazuju socijalnu sliku našeg predratnog vremena, koje je bilo puno društvenih suprotnosti.

Zbog pjesničke slikovitosti i sadržajne nabijenosti, ciklus "Mladost u tramvajskim kolima" možemo uvrstiti među najljepše hrvatske socijalne pjesme u vrijeme kad su se pojavile.

6.

Po svojoj lirskoj izražajnosti uočljive su njegove pjesme o ljubavi prema baki, ocu i majci. Pjesnik se odužio svojim najbližima i najdražima. Posvetio im je posebne cikluse pjesama koje izražavaju sinovsku ljubav i iskrenu toplinu.

Iz djetinjstva je ponio uspomenu na blagost i nježnost bake koja je bila pralja i, mučeći se, svoju djecu podizala. Njena smrt je inspiracija za stvaranje novih pjesničkih slika o ženi patnici:

Znala je za muke
pod bičom gospoje Sudbine,
s crnim zalogajem kruva,
tvrdim i škrtim,
s bilim košuljama
i čistim ruvom kojem se radovala
kad ga je prala
i pod nebo prostirala
na štrangi razapetoj

zkvh.org.rs

od neba do pakla -
cakli se suza i muka.
Sada je sklopila dvi ruke,
dvi bulke
u Bolu.

("Smrt moje bake")

Smrt oca je čas da sin pogleda na prošli život toga čovjeka i tada se pred očima pojavila duga povorka patnji i stradanja:

Sjajne mu zjene bjehu,
lice suho i blijedo,
ko patnik je izgledo
u tuzi i u smijehu.

To srce kucati znade
za tuđe brige i boli.
To srce volit je znalo,
zato je u bolu stalo.

("Srce moga oca")

Smrću majke sin je osjetio nenadoknadiv gubitak i uplašila ga je zastrašujuća osamljenost, pa mu se iz duše oteo vapaj poput tužbalice:

"Nema više moje mame,
ko će da se brine za me."

("Mama")

Još ima lirskih bisera u pjesmama Jakova Kopilovića o toj sinovskoj ljubavi i zahvalnosti.

7.

Na svom dugom stvaralačkom putu pjesnik je stalno tražio nove motive i sadržaje za svoju poeziju, ali također je želio pronaći nove poetske forme.

Kad je 1938. godine počeo objavljivati svoje pjesme, on se po motivima i po formi uključio u subotički krug hrvatskih pjesnika. Tada su njegove pjesme dugog stiha s određenom rimom, a ritam je lagan sa širokom melodijom. Posebno je pazio da ritam stiha bude prilagođen sadržaju pjesme. To sve možemo reći i za prve zbirke pjesama, ali možemo primijetiti da već tada ponekad napušta određenu, vezanu formu pjesme i piše u slobodnom stihu.

Treba istaći da je sonet bio stalno prisutan u njegovoj poeziji, s tom razlikom što je na početku sonet imao strogo određenu formu, a u novije vrijeme sačuvana je forma soneta, ali stihovi su kraći s novim ritmom.

U najvećem broju slučajeva Jakov Kopilović je smatrao da se najbolje može izraziti u kratkoj pjesmi, kratkog stiha. Tu je pjesničku formu najviše njegovao, premda se često vraćao većim pjesmama s dugim stihovima i klasičnom sonetu. Kao primjer za to mogu se poslužiti mnoge pjesme u zbirci "Skretnice" (Subotica, 1971.). Sigurno je pjesnik osjećao da ti motivi zahtijevaju duže pjesme s dužim stihovima i s mirnijim ritmom. Međutim, poslije te zbirke pjesnik se opet vraća kratkoj pjesmi s kratkim stihovima i nevezane forme.

Treba istaći da u svim pjesmama, bez obzira na formu, pjesnik obraća posebnu pažnju melodiji stiha i zvučnosti ritma. Tom doprinose i rime kojih se nikada nije odrekao, premda nisu vezane.

Posebno treba naglasiti da je za pjesme Kopilovića osnova lirski doživljaj, a taj doživljaj je naslikan stihom u slici s malo riječi. Svi opisi su vremenom otpali. Ostala je samo jezgra, ali ta slika budi niz novih asocijacija i ostavlja čitaoce da lirskim razmišljanjem pođu dalje od onog što je pjesnik počeo slikati. Tako su pjesnik i čitaoci u trajnoj povezanosti lirskih doživljaja. Neke pjesme daju dojam nedorečenosti, ali pjesnik želi čitaoca samo potaknuti na lirska razmišljanja i na nove slike.

Premda J. Kopilović ima mnogo pjesama vrlo različite pjesničke forme, treba reći da je posebnu pažnju i ljubav posvetio kratkim pjesmama, kratkog stiha. One su pune unutarnje nabijenosti i pjesničke slikovitosti. Prizori iz ljudskog života i prirodne pojave su snažno doživljene i pjesnički izražene.

Jakov Kopilović je majstor da u kratku pjesmu zgusne ljudske doživljaje koji svojom snagom pobuđuju lirska razmišljanja. Nasuprot Petra Preradovića, Augusta Šenoe i Silvija Strahimira Kranjčevića, čije su misaone pjesme pune racionalnosti i filozofskog razmišljanja u stihovima, J. Kopilović svoja razmišljanja prožima lirskim tonom.

Razmišljanje je popraćeno lirikom i to je osnovna oznaka njegovih pjesama.

J. Kopilović spada u grupu hrvatskih pjesnika koji su u poeziju unijeli novi tip pjesama refleksivnog lirizma. Te pjesme čitaoca potiču na razmišljanje protkano dubokom osjećajnošću.

Poput mnogih svjetskih i naših pjesnika, J. Kopilović njeguje estetiku jednostavne ljepote. Nije lijepo ono što je uzvišeno i rečeno zvučnim riječima. Lijepo je ono što je jednostavno i rečeno što jednostavnijim riječima. Ljepota nije u uzvišenosti. Ljepota je u jednostavnosti.

Takva pjesma svojom jednostavnošću i skladnošću postaje nam bliska i snažno na nas djeluje zbog svoje ljudske iskrenosti.

zkvh.org.rs

8.

Čitajući pjesme svakog pjesnika, nameće se pitanje pjesničkih uzora, premda to pitanje nije važno ako je pjesnik našao svoj stil izražavanja.

To možemo reći i za pjesme J. Kopilovića. Nisu važni pjesnički uzori u razvitku pjesnika, jer je uspio naći i izgraditi svoj stih, svoj stil i svoj način izražavanja.

Za neke pjesnike možemo reći da ih J. Kopilović mnogo cijeni zbog bliskosti u gledanju na poeziju i zbog naglašenog lirizma u pjesmama.

Možemo reći da J. Kopilović mnogo cijeni pjesme Nikole Šopa i Đure Sudete zbog njihove velike produhovljenosti u patnji. Pjesme Vladimira Vidrića su mu bliske zbog svoje konciznosti. Pjesme Antuna Branka Šimića, Dobriše Cesarića i Dragutina Tadijanovića su mu bliske zbog izbora tema i stilskih karakteristika. Također treba istaći da posebno cijeni Antuna Gustava Matoša kao esejistu, a uz to je porijeklom Bunjevac.

To su samo neka imena ih hrvatske književnosti, a mogli bismo navesti niz primjera iz naših drugih književnosti i iz svjetske književnosti. To su pjesnici koji su mu bliski zbog istih pogleda na poeziju i zbog istih zahtjeva od poezije.

Treba reći kakav je odnos J. Kopilovića prema drugim hrvatskim pjesnicima u Bačkoj iz svoje generacije.

Poeziju Alekse Kokića i Ante Jakšića cijeni zbog njihovih pjesničkih vrijednosti, ali to je drukčiji pjesnički svijet. Možemo reći: poezija Alekse Kokića, Ante Jakšića i Jakova Kopilovića međusobno se ne isključuje, nego se dopunjuje.

J. Kopilović posebno cijeni Stipu Bešlina i velika je nesreća što je umro u 20. godini, jer nitko sa toliko godina nije pisao tako lijepe pjesme.

Zaključujući ovaj prikaz o poeziji J. Kopilovića, možemo reći da je njemu poezija smisao života. Bez poezije ne bi mogao živjeti. U životu je mnogo toga pretrpio i izgubio, ali je svoju poeziju čuvao i sačuvao. Poezija je njegov odnos prema ljudima. Kroz poeziju otkriva svoje snove i nadanja. Kroz poeziju izražava svoja razočaranja i stradanja. Poezija mu je sve, jer je pjesnik od rođenja i to će ostati do svoje smrti. On kaže:

Moja lira
želi mira,
moli ljude,
voli ljude.

(Moja lira)

Pružajući u ruke čitalaca svoju knjigu, pjesnik želi da bude tako primljena kako je napisana. On nam poručuje:

Šaljem vam stihove
ove
i snove svoje.
- - -
Ako se suza vam
otme
niz svilu
lica bijela
kao jela
ponosna u gori,
neka vam srce
izgovori
s pogledom u me:
Pjesnik je
i ovaj Jakov!

(Posveta)

Poslije ovog pokušaja da kroz analizu otkrijemo ljepote i tajne pjesništva J. Kopilovića, možemo se uvjeriti o njegovom dostojnom mjestu u hrvatskoj književnosti među pjesnicima njegove generacije.

Subotica, 20. kolovoz 1984.

Napomena:
Ovaj prikaz objavljujem kao prilog proslavi jubileja 75 godina života i 55 godina pjesničkog stvaralaštva moga prijatelja i suradnika Jakova Kopilovića.

Subotica, 15. VI 1992.

zkvh.org.rs

BIBLIOGRAFIJA (objavljene zbirke pjesama) JAKOVA KOPILOVIĆA

1. DALEKO OD ZAVIČAJA, pjesme, naklada Društva bačkih Hrvata, Zagreb, tisak Građanske tiskare, Zagreb, 1944. 59+2 str. 13x18cm.

2. TISUĆU I JEDNA NOĆ, pjesme, redovno izdanje Subotičke matice, Subotica, 1946. tisak "Globus" tiskare i knjigoveznice u Subotici, 75+4 str. 14,4x20,5cm.

3. SONETI, pjesme, Savez kulturno-prosvjetnih društava, Subotica, tisak: Izdavačko-štamparsko preduzeće "Minerva", Subotica, 1953. 57+3 str. 12x17cm.

4. U DOLU JABLAN, pjesme, Osvit, izdavačko odeljenje časopisa Rukovet, Subotica, tisak: Grafički zavod "Panonija", Subotica, 1964. 80+2str. 12x17cm.

5. RADOSTI, pjesme o djeci, vlastita naklada autora, Subotica, štamparija i knjigoveznica "Zvezda", Vrbas, 1966. 59+9 str. 12x17cm.

6. MEDALJONI, pjesme, vlastita naklada autora, Subotica, štamparija i knjigoveznica "Zvezda", Vrbas, 1967. 46+2 str. 12x17cm.

7. SJEVERNA JESEN, pjesme, vlastita naklada autora, Subotica, štamparija i knjigoveznica "Zvezda", Vrbas, 1967. 50+6 str. 12x17cm.

8. MOZAIK, pjesme (autori: Jakov Kopilović, Matija Molcer, Bela Bede, Pavao Bačić) vlastita naklada autora, Subotica, štamparija i knjigoveznica "Zvezda", Vrbas, 1967. 54+2 str. 12x17cm.

9. NJIVA PATNJE, pjesme, vlastita naklada autora, Subotica, štamparija i knjigoveznica "Zvezda", Vrbas, 1968. 82+6 str. 12x17cm.

10. ŽEDAN ĐERAM, pjesme, vlastita naklada autora, Subotica, štamparija i knjigoveznica "Zvezda", Vrbas, 1968. 84+4 str. 12x17cm.

11. ISTOM ULICOM (Ludas László: Ujra veletek, Janko Labuka (Jakov Kopilović) "Glineni golub") pjesme, vlastita naklada autora, Subotica, štamparija i knjigoveznica "Zvezda", Vrbas, 1968. 30+2 str. 12x17cm.

12. PLAVA VAZA DANA, pjesme, vlastita naklada autora, Subotica, štampa Grafički zavod "Panonija", Subotica, 1969. 93+7 str. 12x17cm.

13. GRLICA NA GRANI, pjesme, Osvit, izdaje grafičko odeljenje časopisa Rukovet, Subotica, štampa Grafički zavod "Panonija", Subotica, 1970. 76+4 str. 12x17cm.

14. SKRETNICE, pjesme, objavili "Suboticatrans" i "Elektrovojvodina" povodom 75. godišnjice postojanja preduzeća, Subotica, štampa Grafički zavod "Panonija", Subotica, 1971. 135+16 str. (biografski i bibliografski podaci o pjesniku: Grgo Bačlija), 14x17,5cm.

15. MEDALIAK, pjesme, preveo na mađarski Molcer Matija, objavio Dom kulture, Subotica, štampa Grafički zavod "Panonija", Subotica, 1971. 41+1 str. 10x14cm.

16. ĐERDAN, pisme, Subotica, 1978. Tekstovi pjesama štampani su u originalnom pjesnikovom rukopisu. Knjiga je pripremana u Tavankutu,

Subotici i Novom Vinodolskom. Tehnička priprema i štampa u ateljeu akademskog slikara Ivana Balaževića. Knjiga je bibliofilsko izdanje u 80 oroginalnih primjeraka, potpisanih od autora. 30 str. 17x24cm.

17. CESTA POD SUNCEM, pjesme, Društvo književnika Hrvatske, Sekcija za Slavoniju i Baranju, Vinkovci, tisak "Iskra", Vinkovci, 1983. 90+6 str. (predgovor: Jakov Ivaštinović) 13x19,5cm.

18. U BRAZDI ROĐEN, pjesme, Književni prilog br.3. u listu "Bačko klasje", Subotica, 15. VIII 1988. 47-48. br. 16 str. format A5 (Povodom 70 godina života i 50 godina pjesništva Jakova Kopilovića iz Subotice.)

ČLANCI I STUDIJE O JAKOVU KOPILOVIĆU

1. Vlado Kovačević: Lirika Jakova Kopilovića (Klasje naših ravni, Zagreb, 1944. br. 1-2. str. 144-145.)

2. Ivan Trobentar: Kopilovićeva zbirka pjesama "Daleko od zavičaja" (Klasje naših ravni, Zagreb, 1944. br. 1-2. str. 146.)

3. B. M-Š: O knjizi "Daleko od zavičaja" Jakova Kopilovića (Klasje naših ravni, Zagreb, 1944. br. 1-2. str. 148.)

4. Dr Josip Andrić: O knjizi "Daleko od zavičaja" Jakova Kopilovića (Klasje naših ravni, Zagreb, 1944. br. 1-2. str. 148-149.)

5. Dr Matija Evetović: Bilješka o piscu (u zbirci) "Tisuću i jedna noć", Subotica, 1946. 75. str.

6. Julije Šoltić: Lirika Jakova Kopilovića (u svojoj knjizi "Gore, more i ravnice", Zagreb, 1955. 113-120. str.)

7. Josip Klarski: Zagledan u san i javu (Subotičke novine, 22. IX. 1967. br 36. str. 5.)

8. Lévai Endre: "Eszaki ösz" (7 NAP, Subotica, 5. I. 1968. br. 2. str. 12.)

9. Josip Klarski: Povratak pejsažu, (Subotičke novine, 4. X. 1968. br. 38. str. 7.)

10. Juraj Lončarević: Poezija Jakova Kopilovića, (časopis Rukovet, Subotica, 1968. br. 3-4. str. 274-284.)

11. Juraj Lončarević: Poezija bačkog Bunjevca Jakova Kopilovića, (u svojoj knjizi "Šokački i bunjevački književni potreti", Zagreb, 1969. 107-117. str.)

12 Matija Molcer: Jakov Kopilović "Grlica na grani", (časopis Rukovet, Subotica, 1970. br. 9-10. str. 523-525.)

13. Grgo Bačlija: Jakov Kopilović (9. VII 1918.) (pogovor knjizi "Skretnice", Subotica, 1971. 139. str.)

14. Blaško Vojnić Hajduk: Kopilović, Jakov (Jugoslovenski književni leksikon, izd. Matica srpska, Novi Sad, 1971. str. 239.)

15. Blaško Vojnić Hajduk: Kopilović, Jakov (Leksikon pisaca Jugoslavije, svezak III. izd. Matica srpska, Novi Sad, 1987. 255. str.)

16. Medaliák. 7 NAP. Subotica, 4. VI 1971. br. 24. str. 10.

zkvh.org.rs

17. Bela Gabrić: Životni put i poezija Jakova Kopilovića, (Hrvatska književna revija "Marulić", Zagreb, 1982. br. 5. str. 476-483.)

18. Bela Gabrić: Jakov Kopilović, (Zbornik predavanja Znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII 1986., Subotica, 1987. 150-154. str.)

19. Bela Gabrić: Pjesnik Jakov Kopilović, (časopis "Crkva u svijetu", Split, 1990. br. 2. 169-181. str.)

20. Bela Gabrić: Pjesnik Jakov Kopilović, (Zbornik "Ivan Antunović", Subotica, 1992. br. 2-3. 172-189. str.)

21. Marko Vukov: "Cesta pod suncem ("Hrvatska književna revija "Marulić", Zagreb, 1984. br.1. 108-109.str.)

22. Ante Sekulić: Jakov Kopilović, (Književnost bačkih Hrvata, posebno izdanje Kritike, svezak 5. Zagreb, 1970. 73. str.)

23. Geza Kikić: Jakov Kopilović, (Antologija poezija bunjevačkih Hrvata, izd. Matica hrvatska, Zagreb, 1971. 219. str.)

Osim navedenih članaka, u pojedinim zbirkama Jakova Kopilovića objavljena je duža ili kraća biljaška o pjesniku sa bio-bibliografskim podacima.

sakupio Bela Gabrić

U BRAZDI RODJEN

U hladu pod krstinama
zemlji me je poklonila nana
mala brazda zlatna
mater slatka.

Od onda rosa po meni pada
i inje
i snijeg
prosipa brig mojih briga.

Tako je mater, Marija mala
sparnog litnjeg dana
s kukom u ruki,
s rukom na klasu
što daje kruv -
tako je nana
rodila u muki
sinčića svog
Jašu.

U nadnici
na salašu.

O nadničari sveti!...
Moj oče
i nane mala,
slava vam...
i hvala!

Jakov Kopilović

Bela Gabrić

ANTE SEKULIĆ

pjesnik i znanstvenik

Ante Sekulić je pripadnik starije generacije hrvatskih pjesnika i znanstvenika. Rodio se 16. studenog (novembra) 1920. god. na salašu, na Tavankutu kod Subotice. Rano je ostao siroče bez majke i djetinjstvo je proveo na Žedniku kod djeda sa očeve strane.

Premda je bio okružen brigom i ljubavlju, često se u kasne sate na salašu sjetio svoje pokojne nane:

Premlad bijah
kad joj života
zamrli su puti.

Njenu nježnu ljubav
i oči drage
kadkada u noćnoj tami
tek srce moje nasluti.

("Siroče" u zbirci "Sin nizina" 47. str.)

Gimnaziju je učio u Somboru i Subotici. Studirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je 1946. god. završio studij južnoslavenske književnosti i hrvatskog jezika. Brzo zatim, 1947. god. odbranom svoje doktorske dizertacije pod naslovom "Govor bačkih Bunjevaca" doktorirao je na istom fakultetu.

Radio je kao srednjoškolski profesor u Sinju, Virovitici i Delnicama, a zatim kao profesor na Pedagoškoj akademiji na Rijeci do sredine lipnja (juna) 1972. god. Tada je u Delnicama uhapšen i prebačen u zatvor u Suboticu, gdje je na Okružnom sudu 16. XI 1972. god. osuđen na dvije i pol godine zatvora koji je izdržao u Subotici i Sremskoj Mitrovici. Osuđen je po čl. 119. stav 2 Krivičnog zakona pod optužbom da je "izazivao nacionalnu, rasnu i versku netrpeljivost, mržnju ili razdor" premda nije nikada ništa ni napisao ni učinio protiv bilo kojeg naroda u Jugoslaviji. Jedino je govorio i pisao o problemima hrvatskog naroda u Bačkoj. Iz toga se vidi da se svakom može namontirati što se želi, a to je bilo doba političke euforije koja je imala kobne posljedice za sve.

(Zajedno s A. Sekulićem osuđeni su na 18 mjeseci zatvora Bela Gabrić iz Subotice i Juraj Lončarević iz Zagreba)

zkvh.org.rs

Poslije izdržane kazne A. Sekulić se preselio u Zagreb, ali nije dobio stalno zaposlenje. Ipak našao je u sebi snage i vrlo intenzivno je nastavio svoj znanstveni rad, a kada je stekao uvjete, dobio je mirovinu.

Djelatnost A. Sekulića možemo pratiti kao pjesnika i kao znanstvenika.

1.

Već kao gimnazijalac u Subotici bio je vrlo aktivan u kulturnom i književnom životu svoga grada, osobito među mladima. Uključio se u krug kulturnih radnika koji su se okupljali u Matici subotičkoj, koju je vodio Ivan Kujundžić i u Hrvatskoj kulturnoj zajednici, čiji predsjednik je bio župnik Blaško Rajić, tajnik dr. Mihovil Katanec, odbornici Ive Prćić, dr. Ladislav Vlašić i Ivan Kujundžić (Osnivačka skupština 8. III. 1936. u Subotičkoj matici)

Uz druge aktivnosti mladi A. Sekulić je posebno volio pjesništvo. Prva njegova objavljena pjesma ima naslov "Bezgrešnoj" (Subotičke novine, 9. XII. 1938. br 49. str. 6.) Od tada počinje njegov književni rad u javnosti i niz godina javljao se u našim časopisima. Pošao je na beskrajne putove i daleka prostranstva poezije u traženju Ljepote.

Objavio je pjesme: "Molim Ti se hladne jesenske nići" (Kolo mladeži, Subotica, 1939. br. 1. str. 8.), "Pred polazak" (isti časopis, 1940. br. 2. str. 9.), "Kraj prozora", "Klasje" (Klasje naših ravni, Zagreb, 1942. br. 1. str. 29.), "Želim biti sam", "Kraj tornjeva katedrale" (isti časopis, 1943. br. 2. str 20. i 50.), "Pusti mi ruku", "Za njih" (isiti časopis, 1944. br 1-2. str 67.), "Danas ću poći", "Noćas", "Moj rastanak s njivama" ("Subotička Danica, kalendar za 1941. 87, 111, 117. str.)

S mnogo ljubavi napisao je članak "Aleksa Kokić" (Kolo mladeži, Subotica, 1940. br. 2. str. 28-31.) jer je bio potresen nenadanom smrću dragog pjesnika, učitelja i uzora.

Prvu zbirku pjesama slikovitog naslova "Sin nizina" objavila mu je Matica subotička neposredno prije rata 1941. god.

Drugu njegovu zbirku pjesama "Zvona bjeline" objavila mu je ista ustanova poslije rata, 1946. god.

Čitajući stihove i pjesme u ove dvije zbirke uočavamo motive i pjesničke slike bačke ravnice koja mu je draga kada je obasjana ljetnjim suncem i nakićena zlatnim klasovima, ili kada je obavijena jesenjim maglama.

On je svim svojim bićem sin nizina i zato u zanosu kaže:

danas kličem svima
da sam sretan
jer sam ponosan sin
mojih dragih bačkih nizina.

("Kraj brazde" u zbirci "Sin nizina", 49. str.)

Bijeli bunjevački salaši u svojoj usamljenosti i izgubljenosti na širokim prostranstvima bačke ravnice izazivaju u njemu blagu melankoliju i neku neobjašnjivu čežnju i žalost za minulim danima, jer su ga životni putovi davno odveli daleko od salaša. Zato u im se u želji vraća:

srcem punim svakidašnjeg bola
u potragu za mirom ću poći
i pjevat ću pjesmu njiva i dola.
- - -
Danas ću zato poći natrag u poljane,
pozdravit ću moje drago selo sada.
- - -
Cvast će cvijeće i šumjet će mlado žito...

("Pozdrav" u zbirci "Sin nizina" 43. str.)

A posječeni jablanovi oko salaša kazuju da je sve prošlo i nestalo. Nema salaša, ostale su samo uspomene iz djetinjstva.

Poput Alekse Kokića i Ante Sekulić se divi ljepoti zlatnih klasova, ali nije išao putem oponašanja poznatih pjesničkih motiva, nego je našao svoju izvornost u stihovima koji se odlikuju ljepotom slike u opisima. U njegovim pjesmama se očituje blagost i nježnost stihova, a to je postigao u pažnji izbora riječi i u pažnji da ritam i melodija stiha budu sukladni sadržaju.

2.

Veliki broj pjesama A. Sekulića u prve dvije zbirke ("Sin nizina" i "Zvona bjeline") može biti uvršten u duhovnu liriku. Bogate su religioznim motivima koji su izraženi u lijepim slikama. Zato zaslužuju posebnu pažnju zbog svoje vrijednosti.

Kada se pjesniku čini da će oblaci sjete satrti njegovo srce, tada u sumrak stupa u tišinu crkve i moli. Sretan je, jer mu je duša zavolila Gospodina. Smiren je i kaže:

Život je pjesma
puna ljepote i bola,
a sreća je moja
zov vrlo dalekih
mojih dragih polja
("U sumraku", zbirka "Sin nizina" 16. str.)

U večernjoj tišini, kada na žednička polja pada jesenja magla, mladić nalazi smirenje pred svetohraništem pri sjaju vječnoga svjetla i kaže:

Tužne večeri ja ćutim,
kraj mene, sasma blizu,
svuda je tišina sveta,

zkvh.org.rs

tek negdje, pod plaštem noći
tiho cvili nada daleka.

Večeras molim,
Svesilni Bože,
Ja ljubim život,
jer Tebe silno volim...

("Dok hladna jesen...", zbirka "Sin nizina" 21. str.)

Tišina crkve i molitva pred svetohraništem je izvor mira i smirenja. Ne moli za sebe, nego da Ljubav i Mir vladaju svijetom, pa kaže:

No ipak...
dopusti, Gospode dragi,
da zamolim još jedno
naslonjen na Tvoje grudi.
Daruj mir svoj
krvlju okupanom svijetu
i milosrdan budi.

("Pred kraljem mira", zbirka "Sin nizina", 23. str.)

Svjetlost vječnog svjetla u tami i miru seoske crkve pruža utjehu mladom pjesniku i on se Isusu obraća kao prijatelju, blagim riječima:

Prijatelju dobri!
Dođi, posjeti mene,
jer sam Te dugo
noćas čekao.
Umoran sam...
i oči su moje snene.

("U sjeni vječnog svjetla", zbirka "Sin nizina", 24. str.)

Poput hrvatskog pjesnika Đure Sudete, koji opisuje tugu bjeline bolesničke bolničke sobe, tako i A. Sekulić opisuje pričest u bijeloj sobi bolnice:

Prostrite, sestre, bijele stolove.
Kralj mi je noćas rekao
da će obasjan proljećem
doći...
Kralj me je, sestre. čekao
da mu predam čisti veo
noći...

("Pričest u bolnici", zbirka "Zvona bjeline", 52.str.)

Opijen mirisom procvalog bagrema u proljetnoj noći, mladi pjesnik pjeva Gospi, izražavajući svoju ljubav:

Nikada nisam osjetio radost
kao cvjetne svibanjske večeri ove,
jer srce moje željno sreće
i milosti vječne
našlo je konačno smirenje svoje...

("Tajna jedne večeri", zbirka "Sin nizina", 31. str.)

Lutajući beskrajnim poljima, čini mu se da mora stati zanesen ljepotom Gospina blagdana. Obraća joj se kao punini ljepote i Kraljici čistih visina. Pjeva joj premda mu je glas često pun tuge, a pjesma prožeta bolom. (pjesme "Jutarnji pozdrav", "Pred njenim likom" u zbirci "Sin nizina" 33-34. str. "Pred Madonom" u zbirci "Zvona bjeline", 12. str.)

Ove pjesme A. Sekulića, kad su se pojavile u svoje vrijeme, predstavljale su obogaćenje i osvježenje u hrvatskoj duhovnoj lirici gdje su već bili poznati pjesnici Aleksa Kokić, Ivo Lendić, Jeronim Korner, Nikola Šop, Vinko Kos, Rajmund Kupareo i mnogi iz starije i mlađe generacije.

Pjesme iz duhovne lirike A. Sekulića objavljene su u zbirkama u Subotici veoma davno (1941. i 1946.) i nisu ponovljena izdanja pa su danas sasvim nepoznate u našoj kulturnoj javnosti i širem krugu čitatelja. Tako su ostale neprimjećene kada je Đuro Kokša, sada pomoćni zagrebački biskup, pripremao zbirku "Hrvatska duhovna lirika" (Rim, 1968.).

Od naših pjesnika su zastupljeni Ante Jakšić (298-299. str.),

Aleksa Kokić (310-313. str.), a pjesnici Stipe Bešlin i Ante Sekulić nisu uvršteni u zbirku, jer su im pjesme nepoznate.

3.

Posebno želim spomenuti mladenačke pjesme A. Sekulića o naslućenoj ljubavi, o djevojci Mariji, jer te pjesme su izraz prigušene čežnje i nježnosti. Djevojka Marija postoji u pjesnikovoj čežnji i zato čeka da se pojavi. (Ciklus pjesama "Mala Marija" u zbirci "Zvna bjeline", 21-25. str. i "Zaboravljena mladost" u zbirci "Vijenac uspomena", 53-61. str.).

Poslije rata nije bilo časopisa koji bi prihvatio njegove stihove. Zato je on svoje lirske zapise morao čuvati kao nijeme svjedoke jedne ljudske sudbine.

Potresen i pod udarcima obiteljske nesreće zbog duge bolesti i smrti supruge Rože rođ. Crnković 1966. god. u Delnicama osjetio je neodoljivu potrebu da svoje boli i osamljenosti izrazi u stihovima tuge. Tako su nastali pojedini ciklusi pjesama od kojih su ljudski najpotresnija "Njena pisma".

Sve te cikluse A. Sekulić je uvrstio u svoju treću zbirku "Vijenac uspomena" (Zagreb, 1968.) koju je objavio u vlastitoj nakladi kao prilog

zkvh.org.rs

proslavi 30. godišnjice svoga književnog rada. (Pogovor zbirci je napisao Bela Gabrić).

Ciklus pjesama "Njena pisma" (65-69. str.) je bolno svjedočenje bolesnice koja osjeća da se njena zvijezda gasi, a svoje bolesničke dane broji u izčekivanju posjete svojih dragih:

Dođi, prelomila se
dva sazrela klasa...
Sve je prošlo...
Treba tiho umrijeti
Bez glasa...

(zbirka "Vijenac uspomena", 69. str.)

U zbirci "Vijenac uspomena" uvrštene su neke pjesme iz prve dvije zbirke, ali većina nije ranije objavljena. Ipak posebnu pažnju mora izazvati "Jednostavna priča" (73-78. str.) (Također ju je objavio u Hrvatskom književnom zborniku "Marulić", 1968. 376-378. str. pod pseudonimom Tin Kulić.)

U stihovima A. Sekulića osjeća se neka neodređena, prigušena bol i tužna osamljenost koja ga je pratila, jer uvijek se osjećao među ljudima kao siroče, okruženo nerazumijevanjem i praćeno bolešću. Sve to stvorilo je njegov pogled na svijet, njegov stil pisanja i odnos prema ljudima.

O svemu tome A. Sekulić do krajnjih granica intimne iskrenosti piše u svojoj "Jednostavnoj priči", koju je posvetio svome sinu. Priča mu bajku koja počinje: "Poznavao sam davno jedno plavokoso dijete. Maleni dječak... sam pomalo čudan i nujan. Skitao se tako svijetom, zanesen treptajem zvijezda i željan naći kraljevski dvorac Ljepote..." Na tom svom životnom putu doživljavao je sve strahote i poniženja od ljudi, koji su se osjećali čiste savjesti.

Čitatelj ne može ostati ravnodušan pred tako bolnom ispovješću i teško može naći opravdanost nad tako teškim razočaranjem. Poznato je da je A. Sekulić imao u životu mnogo neugodnosti i da su ga određeni krugovi ljudi pratili stalnim nepovjerenjem i sumnjom, stvarajući mu neugodnosti. To je sve istina, ali od širokog kruga prijatelja imao je stalnu podršku i priznanje u radu. Neka mu to bude utjeha i ohrabrenje da se oslobodi tako crnih misli kako je napisao u svojoj "Jednostavnoj priči".

U novije vrijeme A. Sekulić ne objavljuje pjesme, nego je stvorio posebnu formu, a to je kombinacija lirske proze i stihova. Tako smo dobili manja ili veća ostvarenja, napisana vrlo lijepim pjesničkim stilom, a obogaćena zbog svoje produhovljenosti.

Sve obrađene teme su aktualne zbog svoje trajne vrijednosti, jer obrađuju velika pitanja ljudskog postojanja i života.

Iz tog područja možemo spomenuti četiri Sekulićeve knjižice:

1). U razmatranju "*Željan Boga*" (Zagreb, 1972.) izrazio je svoj osobni pristup fra Anti Antiću, jer je on za njega bio čovjek jednostavan, drag i svet.

Potaknut primjerom i mislima Sluge Božijega, Ante Sekulić iznosi mnoštvo svojih misli o svim duhovnim vrijednostima kojima čovjek mora u životu težiti. U svemu mu je uzor o. Ante Antić, jer je on "privlačan za tužne i neupućene, za zamišljene i brižne, za očajnike i pustolove, za sve obične i male ljude".

2.) O razmatranju "*Pred Gospodinom*" (Zagreb, 1976.) autor kaže: "Ispovjedao sam vjeru... razmatrao sam o zajedničkom Ocu našem, o Crkvi našoj i o subratu našem svećeniku". Obrađena su poglavlja: "Oče, Oče moj, Oče naš", "Kristova jedna, sveta, apostolska Crkva", "Subrat moj svećenik".

3.) Razmatranje "*Središte života*" (Zagreb, 1984.) sadrži ova poglavlja: "Potreba naših dana", "Potrebna je ljubav", "Bog je ljubav", "Franjevaštvo s ljubavi", "Apostolske misli i poticaji", "Sličnost s Kristom", "Antićevsko-franjevačka pouka i poruka".

Sva su poglavlja obrađena u nadahnuću misli i poruka o. Ante Antića, imaju svoju aktualnost u današnje vrijeme kad je nestalo ljubavi među ljudima i među narodima.

4.) "*Moj bližnji*" (Zagreb, 1984.) je "knjižica razmatranja o bližnjemu i sebi, o nepoznatom čovjeku kojemu moram opraštati i razumjeti ga, pomoći i potvrditi u svemu da sam učenik Ljubavi".

Djelo je objavljeno u Zagrebu 1984. god. i autor kao da je predosjećao koje nas godine pune ljudske mržnje očekuju.

U toj knjižici obrađena su poglavlja: "Bližnji moj", "Treba biti, postati i opstati", "Na tlu kršćanskom", "Moj dom", "Mladiću, tebi govorim", "Humanizam Božjega čovjeka".

Čovjek nije samo tijelo. Duh ga uzdiže iznad ostalih stvorenja. Ima stvaralačke sposobnosti, darove uma, plemenitost srca. Zato je o. Antić volio svakog čovjeka.

Ove četiri knjižice razmatranja A. Sekulića su prenošenje pouka i poruka o. Ante Antića. Zato ih je sve objavila Vicepostulatura Sluge Božjega u Zagrebu (Vrbanićeva ul. br. 35) da čitatelji upoznaju veličinu njegova duha i njegove evanđeoske kreposti.

Velika je šteta što je A. Sekulić ove svoje knjižice razmatranja obajvio pod pseudonimom J. Šimunov pa su u Zagrabu prošle nezapaženo, a u Bačkoj i u Subotici su sasvim nepoznate premda sadrže mnogo mnogo poučnih i produhovljenih misli i vječnih istina, a sve je napisano vrlo lijepim pjesničkim stilom.

Opet imamo jedan primjer kako se u pojedinim prilikama ne znamo snaći da iskoristimo vrijednosti koje nam se nude i koje imamo. To nije prvi takav slučaj, a na žalost neće biti ni posljednji.

4.

Pored svog profesorskog rada u školi, Ante Sekulić se od početka vrlo intenzivno bavio znanstvenim radom. Napisao je nekoliko knjiga i brojne

zkvh.org.rs

studije i članke iz područja književnosti, jezika, povijesti i etnologije bačkih Hrvata. Također je napisao niz studija i članaka iz drugih područja.

Svoje članke, studije i znanstvene radove objavljivao je u znanstvenim časopisima i publikacijama Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, u časopisu Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu "Croatica Christiana periodica", u zborniku Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja "Kačić" u Splitu, u kalendaru "Subotička Danica" i u drugim časopisima.

Zbog ograničenog prostora ovog prikaza, navest ću samo dio obimne bibliografije članaka i studija dr Ante Sekulića (kronološkim redom).

- Tri priloga hrvatskoj kulturnoj povijesti (Lovro Bračuljević, Stjepan Vilov, Mirko Pavić) (zbornik "Kačić", Split, 1969. knj. II. 71-100 str.)
- Ulomci iz nepoznate hrvatske kulturne povijesti (Mihajlo Radnić, Grgur Peštalić) (zbornik "Kačić", Split, 1970. br. III. 129-136. str.)
- Najstarija povijest katedralne župe u Subotici (pseudonim Tin Kulić) (zbornik "Kačić", Split, 1971. br. IV. 25-39. str.)
- Umjetnost klasja, impresije o svojevrsnoj umjetnosti bunjevačkih žena umjetnica (Subotička Danica, kalendar za 1971. 209-210. str.)
- Prva riječ poslije šutnje (Subotička Danica, kalendar za 1971. 17. str.)
- Cjelovit lik Lajče Budanovića (Subotička Danica, kalendar za 1971. 41-49. str.)
- Na raskrižju svjetova (u povodu 20. obljetnice smrti Blaška Rajića) (Subotička Danica, kalendar za 1971. 51-53. str.)
- Jedna kasna subotička jesen (o zbivanjima 1918. god.) (Subotička Danica, kalendar za 1971. 55-57. str.)
- Marin Vakoš (1913-1971.) (Subotička Danica, kalendar za 1972. 87-88. str.)
- Justika Skenderović Lešina (1889-1971.) Subotička Danica, kalendar za 1972. 89-91. str.)
- Miroljub Ante Evetović (1862-1921.) hrvatski pjesnik (zbornik "Kačić", Split, 1975. br. VII. 155-175. str.) (pseudonim Dinko Sučić)
- Bibliografija Ante Evetovića Miroljuba (zbornik "Kačić", Split, 1975. br. VII. 172-175. str.)
- Filozofska baština hrvatskih podunavskih pisaca 18. stoljeća (Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Zagreb, 1978. br. 7-8. 225-248. str.)
- Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića (Croatica Christiana periodica, Zagreb, 1978. br. 2. 47-62. str. i Zbornik "Ivan Antunović", Subotica, 1990. br. 1. 57-70. str.)
- Bibliografija o Ivanu Antunoviću (Croatica Christiana periodica, Zagreb, 1978. br. 2. 185-188. str. i Zbornik "Ivan Antunović", Subotica, 1990. br. 1. 199-202. str.)
- Svadbeni običaji bačkih Bunjevaca (Zbornik za naroni život i običaje Južnih Slavena, JAZU, Zagreb, 1980. knj. 48. 141-168. str.)

- Somborski karmel (uz 75. obljetnicu dolaska karmelićana u Sombor) (Croatica Christiana periodica, Zagreb, 1980. br. 5. 177-192. str.)
- Grgur Peštalić i njegova filozofska djela (Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Zagreb, 1980. br. 11-12. 165-178. str.)
- Ulomci iz somborske povijesti do kraja 18. stoljeća (zbornik "Kačić", Split, 1981. br. XIII. 155-188. str.)
- Marija u bačkoj povijesti tijekom 16 stoljeća (Teološki radovi, 12. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981. 276-287. str.)
- Naša podunavska filozofska učilišta, sadržaj njihova rada i značenje (Prilozi za istraživanje filozofske baštine, Zagreb, 1981. br. 13-14. 69-105. str.)
- Lik zaboravljena velikana (o Blašku Rajiću) (Obnovljeni život, dvomjesečnik za religioznu kulturu, Zagreb, 1981. br. 5. 437-453. str.)
- Potpuni primjerak Kačićeva "Razgovora ugodnoga..." u Baču (zbornik "Kačić", Split, 1982. br. XIV. 395-398. str.)
- Povijest trinaest subotičkih toponima (Onomastica jugoslavica, JAZU, Zagreb, 1982. br. 9. 121-126. str.)
- Stariji hrvatski podunavski pisci o svome jeziku i pravopisu (Filologija, JAZU, Zagreb, 1982-1983. br. 11. 99-147.str.)
- Značajke bunjevačkoga narodnoga života u Žedniku do sredine XX. stoljeća (Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, JAZU, Zagreb, 1983. knj. 49. 575-587. str.)
- Bački Šokci i njihova naselja (Radovi Centra za znanstveni rad, JAZU, Vinkovci, 1984. br. 5. 107-148. str.)
- Andrija Kačić Miošić: Razgovor ugodni naroda slovinskoga (prikaz 64. izdanja u Splitu 1983. god.) (Croatica Christiana periodica, Zagreb, 1985. br. 15. 102-106. str.)
- Milenko Beljanski: Svetozar Miletić (selo pored Sombora 1752 - 1984. god.) (prikaz knjige) (Croatica Christiana periodica, Zagreb, 1986. br. 16. 162-164. str.)
- Hrvatski jezikoslovac Stjepan Vilov (Filologija, JAZU, Zagreb, 1986, br, 14. 305-311. str.)
- O bunjevačko - šokačkoj književnosti do 1918. god. (književni časopis "Forum" JAZU, Zagreb, 1986. br. 11-12. 560-585. str. i Zbornik predavanja Znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII 1986. Subotica, 1987. 109-128.str.)
- Bački Bunjevci (zbornik "Kršni zavičaj" Drinovci, 1986. br. 19. 49-68. str.)
- Prilog tristoljetnoj povijesti bačkih Hrvata (Croatica Christiana periodica, Zagreb, 1986. br. 18. 219-228. str.)
- Crkvene prilike u Bačkoj i Srijemu u XV. stoljeću (Croatica Christiana periodica, Zagreb, 1987. br. 19. 66-76. str.)
- Arhivska građa i literatura o pavlinima (Arhivski vijesnik, Zagreb, 1987. br. 31. 77-109. str.)

zkvh.org.rs

- Milenko Beljanski: Najstariji podaci o Hrvatima u Somboru (prikaz knjige) (Croatica Christiana periodica, Zagreb, 1988. br. 21. 183-186. str.)
- O društvenom i stranačkom životu podunavskih Hrvata od 1867. do 1918. god. (Historijski glasnik, Zagreb, 1988. 123-152. str.)
- Tri stoljeća povijesti subotičkih franjevaca (Subotička Danica, kalendar za 1989. god 157-166. str.)
- Ante Jakšić - naš osamljenik s druge obale (Subotička Danica, kalendar za 1989. 175-180. str.)
- Pavlini u Bačkom Monoštoru (Subotička Danica, kalendar za 1990. 128-132. str.)
- Lajčo Budanović kao duhovni pisac (Subotička Danica, kalendar za 1990. 137-152. str.)
- O djelu Ivana Antunovića "Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevacah i Šokcih" (Zbornik "Ivan Antunović", Subotica, 1990. br. 1. 165-174. str. i književni časopis "Forum" JAZU, Zagreb, 1991. br. 11-12. 788-798. str.)
- Prilog istraživanja društvenog života bačkih Hrvata od 1919. do 1928. god. (o Stjepanu Radiću i njegovoj suradnji s Blaškom Rajićem) (Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet, Zagreb 1990. knjiga 23. 189-207. str.)
- Povijest toponima oko Sombora (imena mjesta) Onomastica jugoslavica, JAZU, Zagreb, 1991. knj. 14. 29-43. str.)
- Povijest toponima i antroponima u Baji i susjednim naseljima (isti časopis, 45-76. str.)

Navedeni časopisi vrlo rijetko se mogu naći u Bačkoj i u Subotici i zato su navedeni članci i studije dr. Ante Sekulića malo poznati mešu našim čitateljima. To je velika šteta jer sadrže mnogo korisnih podataka iz raznih područja života bačkih Hrvata. Uložen je velik ljudski trud autora, a rezultati su skromni, jer nisu došli do onih kome je sve namijenjeno. To je nesreća svih naših pregalaca i radnika na kulturnom i duhovnom polju. Ipak treba i dalje ustrajati!

5.

Dr Ante Sekulić je napisao i objavio niz manjih ili većih knjiga, neke u vlastitoj nakladi, a neke kod izdavača.

Navest ću ih kronoloških redom (nepotpun popis):

- Govor bačkih Bunjevaca (odlomak iz doktorske disertacije), Sombor, 1947. 18. str. (vlastita naklada)
- Bilješke iz književnosti, I. i II. dio, Subotica, 1952. 35. i 40 str. (vlastita naklada)
- Voltićev Ričoslovnik, Subotica, 1953. 30 str. (vlastita naklada)
- Hrvatski realizam, Zagreb, 1957. 57. str. (vlastita naklada)

- Za naš književni jezik i pravopis, Zagreb, 1959. 22 str. (vlastita naklada)
- Dva priloga našoj kulturnoj povijesti, Zagreb, 1961. 30 str. (pravopisac Lovro Buljovčić) (vlastita naklada)
- Književnost bačkih Hrvata, posebno izdanje Kritike, sv. 5. Zagreb, 1970. 336. str.
- U karmelskom ozračju (životopis o. Gerarda Tome Stantića, karmelićanina u Somboru), Provincija karmelićana, Zagreb - Remete, 1977. 67 str. (pod pseudonimom J. Šimunov)
- Drevni Bač, Knjižnica zbornika "Kačić", svezak 1. Split, 1978. 115. str.
- Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici, Knjižnica zbornika"Kačić", svezak 3. Split, 1978. 134. str.
- Pozivu vjeran, Sluga Božji Vendelin Vošnjak, franjevac, Biblioteka "Brat Franjo" knj. prva, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1983. 270 str. (pseudonim Jakov Šimić)
- Marijanske pobožnosti podunavskih Hrvata, Provincija hrvatskih karmelićana, Zagreb, 1985. 66 str.
- Remete, Pavlini u Hrvatskoj, svezak drugi, Analecta croatica christiana, svezak XXIII, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986. 138 str.
- Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca, JAZU, Zornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 50. Zagreb, 1986. 472 str i 40 str. fotografija.
- Bački Bunjevci i Šokci, Školska knjiga, Zagreb, 1989. 352. str.
- Bački Hrvati, narodni život i običaji, JAZU, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 52. Zagreb, 1991. 496 str. sa fotografijama

(50. i 52. knjiga Zbornika za narodni život i običaje J. Slavena je isto djelo Ante Sekulića u dva izdanja 1986. i 1991. god.)

Objavljivanje ove knjige bio je lijep prilog proslavi 300. obljetnice koja je bila u kolovozu (augustu) 1986. god. u Subotici s nekoliko priredaba i svečanosti kada smo se sjetili seobe veće grupe bunjevačkih i šokačkih Hrvata u Bačku i obnove crkvenog života među njima.

Ova knjiga dr Ante Sekulića je najopsežnija i najsvestranija knjiga koja je do sada objavljena o ovoj opširnoj temi. Obuhvaćena su sva područja, jer je autor bio dobar poznavalac svih vidova narodnog života bačkih Bunjevaca, a tokom više decenija napisao je brojne članke i studije o književnosti, jeziku, umjetnosti, povijesti i etnografiji svojih sunarodnjaka.

Zato možemo ovu sveobuhvatnu knjigu smatrati sintezom i rezultatom njegovog dugogodišnjeg sistematskog proučavanja narodnog života u njegovoj potpunosti i raznolikosti.

Knjiga ima slijedeća poglavlja: 1. Bačka, 2. Bunjevci, 3. Bački Bunjevci, 4. Povijest bačkih Bunjevaca, 5. Naselja, 6. Govor bačkih Bunjevaca, 7. Svagdanji život, 8. Društveni život, 9. Imena i prezimena bačkih Bunjevaca, 10. Nošnja, 11.

zkvh.org.rs

Bunjevački naorodni običaji, 12. Bunjevačko školstvo, 13. Književnost, 14. Narodna književnost, 15. Umjetnost, 16. Završnica.

U knjizi je obuhvaćen period od najstarijeg vremena do sredine 20. stoljeća (do 1950. god).

Sva poglavlja su popraćena brojnim bilješkama u fusnotama, gdje su navedeni poznati izvori, literatura o pojedinim temama.

U ovom djelu se vidi da je plod veoma studioznog rada i dobrog poznavanja postojeće literature o obrađenim temama.

Ova knjiga dr Ante Sekulića je veoma korisna i bila bi velika sreća da dođe u ruke naših mladih i starijih naraštaja i da bude orjentacija za upoznavanje naše kulture i duhovne baštine.

Autor knjige može biti zadovoljan, jer je učinio veliko djelo svom narodu, a to mu je bila želja.

Knjiga "Bački Bunjevci i Šokci" u izdanju Školske knjige (Zagreb, 1989.) je isto djelo po sadržaju, ali je prilagođeno širem krugu čitatelja pa su izostavljene bilješke ispod teksta i uvršteno je VI. poglavlje "Šokačka naselja" i XI. poglavlje "O Šokcima, njihovim osobnim i obiteljskim imenima".

Navedene knjige u ovom popisu dr Ante Sekulića su velik doprinos razvitku nauke za istraživanje i proučavanje svih područja iz kulturne baštine i života bunjevačko - šokačkih Hrvata u Bačkoj. Zato autor zaslužuje iskreno priznanje za svoj ustrajan znanstveni rad.

Subotica, 15. svibnja 1990.

Ovaj prikaz objavljen je kao prilog proslavi jubileja 70 godina života i 50 godina pjesničkog stvaralaštva Ante Sekulića, mojeg prijatelja i suradnika.

Subotica, 15. VII 1993.

Bela Gabrić

MOLITVA VJEČNOJ DOBROTI

Odbacit ću fraze i cinizam mračnih dana.
Nigdje nema lijeka za ranjena srca.
Krv iz njega kaplje, već i mlazom teče.
Suton mladosti polako se spušta.
Vječna Dobroto!

Ja nikoga nemam da mu kažem
udarci životnog biča kako jako bole.
Osamljen u tišini pred oltarom
tražim smisao života.

Oprosti, što mišljah da je život
više nego kratka sreća.

Ante Sekulić

Ivan Evetović

ŽIVOTOPIS BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

Dan trinaesti mjeseca siečnja 1888.godine žalostne je uspomene pred svakim Bunjevcem i Šokcem. Ovaj dan nam ugasi svjetlost života biskupa Antunovića. Često nam pada na um, često se sjećamo toga petka, kojeg je prestao živiti naš stari Rodoljub! Žalostne li uspomene! tužnog li uzdisanja! a gdje ne bi uzdisali, kada se sjetimo pokojnikovog veleuma, velike dobrote, svetosti, učenosti, darežljivosti, značajnosti, ili - što je trebalo, da smo na prvom mjestu napomenuli - njegovog rodoljublja za Bunjevce i Šokce; pa sve ove izvanredne vrline, krieposti nestadoše onda, kada Antunovića u onu tiesnu raku na kalačkom groblju na vječni sanak ostaviše.

Dragi moj Čitatelju! Pokojni biskup ti je za života svojeg primjerom pokazao, kako treba svoje zvanične, gradjanske, društvene dužnosti svjestno obvršivati, a da nebeske, božanstvene nigda ne zapustiš. On je primjerom predočio, kako treba sve narodnosti bez razlike jezika ljubiti, al' svoj rod, svoj materinski jezik nada sve cieniti. On je primjerom pokazao, kako svatko može i mora biti dobrim Bunjevcem i Šokcem, kojega je majka takvim porodila, a bez da bi mile nam domovine nevjernim sinom postao. Tko je Ivana Antunovića poznavao, taj će mi dopustiti, da ove rieči niesu glasovi pretjerane hvale, nego su još slabe, preslabe, da njega i njegove vrline dostojno označuju, opisuju.

Mi dobro znajuć, na koliko su ga Bunjevci i Šokci ljubili, da ne reknem obožavali, u zviezde kovali, u kratko ćemo opisat njegov život, djelovanje, ljubav bunjevačkog roda, da tako ne samo svojoj težnji odolimo, nego i pravednom izčekivanju Daničinih čitatelja odgovorimo.

Pleme Antunovića medju bačvanskim Bunjevcima jest jedno od otmenijih, uglednijih, zaslužnijih i razvijenijih, gledali mi il' broj članova, il' zasluge i društvene odnošaje njegove. Pleme je to imalo, i danas ima muževa, kojih je ime u Bačkoj uviek dobro poznato bilo, to i današnji dan poznaje; a ugled se ove obitelji na svaki način povećavao prijateljstvom, rodstvom s najodličnijim familijama županije naše, kao što su: Rudići, Guganović-Šiškovići, Latinovići, Vojnići, Sučići i drugi. Ali, kao što se pojedine osobe tečajem vremena mienjaju u svojim raznim okolnostima, isto se to opažava na pojedinim obiteljima. Tako primjera radi uzmimo Antunoviće; od njih je danas takvih, koji se ne mogu hvaliti razširenim pustarama, ogromnim dobrima: al'ipak se može nedvojbeno dokazati, da su oni pravi potomci onih Antunovića, koji su kadgod kolovodje Bačke županije bili; oni du rodjaci glasovitog podžupana bačvanskog Alberta Antunovića, kraljevskog savjetnika; oni su rodjaci glasovitog onog

zkvh.org.rs

Jakova, kojeg fra-Grga Peštalić u pjesmi od 1790. god. "Sanak snila vila u gorici" ovako slavi:

Barjaktar je dičnoga plemena,
Kom brkovi vise do ramena,
Velestrašni Jakov Antunović,
Pravi rodjak Joze Latinović.

Buduć da naša zadaća nije ciele familije iztraživati, zato ćemo ograničiti, da životopis starog Rodoljuba predstavimo.

Ivan pl. Antunović rodio se 1815. godine lipnja 19. u Kunbaji od otca Jose i Mande Petrić, koja je rodom iz Čavolja bila. Pokrsti se u Aljmašu, kuda je onda Kunbaja u duhovnim poslovima pripadala. Kunbaja - danas općina sa 3000 stanovnika - kadgod spahiluk Guganovića, Antunovića, kojima se kasnije pridruže Latinovići poimence braća: Petar, Antun, Jakov, Gjuro i Lovre. Latinovići zadobiju il' prekupe jedan Antunovićima pripadajući dio od Šimuna Antunovića, kojeg je supruga Marija bila sestra gore spomenutih pet Latinovića. Koji prodajuć - vjerojatno - znatan dio imetka svojim šogorima - svacima - te tako brat mu Stjepan, šukundjed našeg starog Rodoljuba, ostane bez imetka.

Ja sam biskupa Antunovića samo jedanput čuo govoriti o ovom gubitku, kada reče, da je taj otca mu u grob strovalio. Ovamo smieraju rieči njegovog povijestničkog djela "Razprava o podunavski Bunjevci i Šokci" na strani 127.: "Ovaj gubitak zakriva i krvna izdajstva, koja neću da radi potomaka odkrivam, buduć su to žlizdne rane, kojih se grozni bol još i praunuka dohvaća". Jedno od najzanimljivijih pitanja u poviesti Bačke sigurno će biti odnošaji kunbajskog spahiluka, zbog kojeg su se borile najodličnije bačvanske plemićke obitelji sve do početka 19. vieka, kao Guganović-Šiškovići, Latinovići, Antunovići s Rudićima, a od ovih glasovitim Matišom, kojeg fra Grga Peštalić u svojem pjesničkom djelu ovako opisuje:

Kada indi ti plemići novi
Izabrani podjoše borovi,
Svaki dičan ko dična divica,
S konjom leti kano lastavica.
Za svog vodju primiše plemića
Primudroga Matišu Rudića,
Konja ima aždaju krilatu,
Svu upravu u srebru i zlatu.

Ja poznajem spise, koji se nalaze u obiteljskom arhivu Šiškovića u Godri, takodjer nešto podataka imam iz nadbiskupskog arhiva: ali sve ovo nije dostatno, da temeljit sud dati možemo u ovoj obiteljskoj razmirici. Trebalo bi zaviriti u arhive: županijski, Latinovića i Rudića.

Gore spomenutog Stjepana (šukundjed biskupov) unuci u Aljmašu se nastane, a medju ovima Ivanov otac Joso, koji tu iza kratka vremena umre. Za njim ostane osamljena udovica s petero siročadi, od kojih je naš pokojnik

rodjajem drugi bio; tri sestre s bratom još i danas žive. S odgajivanjem siročadi bavila se udovica majka. Na Boga joj u potežkoćama doskoči rodjak Albert Antunović, kasniji podžupan Bačke, koji sa svojim bistrim umom za rana upozna u sinovcu Ivanu darovita mladića, te ga dade na škole. Nauke svrši u Kalači, Subotici, Pečuhu i Segedinu, zatim stupi u klerike Kalačke nadbiskupije.

Kako je uviek slaba zdravlja bio, za vremena klerikovanja na toliko oslabi, da su ga duhovni poglavari majci kući poslali, ne bi li se oporavio i pokriepio. Dobri Bog, koji se smilovao nad suzama majke naimskog mladića, usliši vruće molitve razcviljene majke, koja dočeka, da joj se sin Ivan na veliku radost rodbine i ciele aljmaške občine 1838.g. listopada 8. u popove zaredio. Čuo sam stare naše više puta pripoviedati, kako su Aljmašani svečanim dočekom iznenadili novomisnika. Prvu sv.misu prikaže Bogu studena 4. Pokojna mila majka moja, koja je kao enga prisustvovala mladoj misi, pripoviedala mi, kako je novomisnika u svojih dvorih pred svima gostima stric Albert zagrlio ovako govoreći: "Ive moj! napreduj u naucima kao dosad, prigrli svećeničke krieposti, pa će ti zlatan lanac krasiti grudi tvoje." A Aljmašani starci još i danas pripoviedaju, kako je biskupu Ivi konsilijar Albert već o mladoj misi liepu budućnost proricao.

Duhovna oblast našeg novomisnika odredi za kapelana u Čantavir, odkud za kratko vrieme u Kalaču ode na poziv nadbiskupa Petra Klobušicki, gdje je 1840. postao bilježnikom, ujedno arhivarom u nadbiskupskom dvoru.

U Kalači se samo tri godine zadržavao, kada je posljednje godine i službu tajnika obvršivao nuz biskupa Girka, namjestnika nadbiskupskog, a kasnije pečuvskog biskupa. God.1842. na molbu patronata od 14.veljače bude izimenovan župnikom bogate aljmaške plebanije.

Preda mnom stoji molbenica Antunovićeva za aljmašku župu zajedno sa preporukom pokroviteljstva, koja ovako glasi: "Mjesto župnika aljmaške občine izpraznivši se smrću naslovnog kanonika i ovdašnjeg župnika pokojnog gospodina Martina Mihalovića. dole podpisani, kao aljmaške u našoj županiji ležeće občine vlastelini, po našem, zakonima zajamčenom pravu: Častnog gospodina Ivana Antunovića uslied uzroka u molbenici navedenih za župnika predstavljamo i kao takvog za imenovanje preporučujemo. Aljmaš 1842. veljače 14.dana. Josip Rudić, Šišković, udovica Nemetszeghy rodjena Julia Vermeš, Kalor Rudić, Fabijan Vermeš, Antun Kovačić, Franje Kovačić, Antun Rudić, Albert aljmaški Antunović, udovica Koronay rodjena Ludovika Štrobel, Kalor Antunović, udovica Antunović rodjena Marija Sučić, Mate Rudić, Josip Antunović, Moric Rudić, za Daniela Rudić Antun Kovačić."

Ovdje se započima nov djelokrug našeg pokojnika. On se sa svim posveti svojem stadu. Znajuć, da na mladjima stoji sviet, osobito je škole na srcu imao, zato uvede podučavanje odrastlih. Momci i djevojke sve tri narodnosti t.j. Bunjevci, Magjari i Niemci svake nedjelje poslie velike mise, odnosno prije večernje u školu su dužni bili ići, gdje ih on skupa sa kapelanima podučavao u

zkvh.org.rs

vjeronauku i ostalim naucima. Ovakvim postupanjem dostigne, da je Aljmaš mirnom, radenom općinom postao.

Nije tu bilo, neima ni danas narodnostnih prepiraka, ni razmirica. On vam je svaki dan s kapelanima u ispoviedanici sjedio, čekajuć skrušene vjernike. Nije čudo, što se Aljmaš u ćudorednom pogledu preporodio, a pokojni Josip barun Rudić govoreć jedanput o aljmaškom parohu Antunoviću ovako se izrazi: "Uviek sam uvjeren bio, da svećenik župnik najviše može doprinieti sveobćem blagostanju svojih vjernika; znao sam, da jedan bogobojeći pop jest velika vlast, a u ovom mojem osvjedočenju učvrsti me moj Antunović, koji je za kratko vrieme cio Aljmaš priveo na dobro tako, da ja u njemu veliku radost nalazim." Pa zaista, nanese li put koga kroz Aljmaš, svagdje će viditi uspomene Antunovićeve duhovne revnosti. Liepe školske zgrade, občinska bolnica, mnogi kameniti križevi, čista ukusna crkva, kalvarija, kojoj slične u velikoj okolici naći nećeš, na koju je on sam sabirao milodare, to je sve za njegovog župnikovanja priskrbljeno.

Marljivi, revni, oduševljeni duhovnik 1851.g. bude vicearhidjakonom bačaljmaškoga okruga imenovan, te kao arhidjakon svoje djelovanje na toliko razvio, da je tako rekuć prvakom svećenstva postao. Mimogred ćemo jošte naspomenuti, da on premako je svojim duhovničkim dužnostima najsviestnije odgovarao, uvijek je znao naći vremena, da za obći interes Bačke radi i čini. Nije bilo važnih pitanja na dnevnom redu u Somboru, a da Antunović nije u skupštini bio. Mnogo puta se kao vodja isticao, a sudruzi svećenici ponosili su se s njime. Razgledajuć njegove bilješke, nadjosmo više opazaka, koje županijska pitanja razjašnjivaju. Na županijskim sjednicama kada je rieč uzeo, divili su mu se, kako je najzamršenija pitanja riešio. Velik je ugled imao ne samo kod popova, nego i kod svjetovnjaka, te samo zato se moglo sbiti, da su ga 1861.godine - onda već kaločkog kanonika - za privremenitog podžupana izabrali, te kao ovakav bude predsjednikom županijske skupštine i krasnim govorom pozdravi novoimenovanog župana Josipa baruna Rudića. Malo smo ljepših govora čitali od onog Antunovićevog, s kojim slavi svićajuću zoru novog ustavnog života. "Poviest, koja prošlost naroda pred oči sadašnjih potomaka stavlja, - ovako govori on - ja smatram gradjanskom objavom tajna Božje providnosti, iz ove mudraci javnoga života mogu viditi volju onog mogućnog gospodara, koji i svemiru granice stavlja."

God.1859. na preporuku nadbiskupa Kunsta, koji ga je u veliko cienio, osobito ljubio, bude kalačkim kanonikom imenovan, te tako ostavi Aljmaš u najljepšoj muževnoj dobi, gdje je 18 godina plodonosno djelovao. I u svojoj starosti radostno se spominjao onih dana, koje je kao paroh proveo. Ako je koga put iz Aljmaša u Kalaču odneo, taj nije propustio, da se ne pokloni "Gospodinu Ivi", kao što su ga Aljmašani zvali. On sam ovakvim prigodama kao da se pomladio, razpitivanju nije bilo ni kraja ni konca; ta nije ni čudo, on je svoje vjernike u glavu poznavao i izvanredno ljubio, a tomu i sam izraza dade u svojim novinama s ovima riečima: "Aljmaš je ono mjesto, u kom sam najplodnije dane mojeg vieka proveo, nije čudo, dakle, što u starijem dobu tako

se osjećam, kada u njeg stupim kao da mi se misli većma podižu, a srce većma prama rodu zastruji."

Ali prije, nego što bi dalje pratili Antunovićev život, povratit ćemo se godini 1848. kada je grozna buna buknula. Nedavno sam čitao knjigu o južno-ugarskom prevratnom ratu medju Magjarima i Srbima. U ovoj knjizi vješti pisac Thim navadja, kako je Antunović tobož u zatvor bačen bio kao suprotnik Košutha, a pristaša Jelačićev. Možemo odlučno izjaviti, da je ova tvrdnja doslovce neistinita. Tko je poznavao našeg starog Rodoljuba, taj znade, da je on, premako veliki prijatelj slobode i borioc za istu, ipak protivnik svakog prevrata. On se 1848.god. sasvim svojem sv.zvanju posvetio, al pačao se nije. Istina je, da on nikad nije odobravao Košuthova načela, ali ni to neda se zatajati, da se ni u Jelačićeve poslove nije miešao. Ovo za potvrditi, dosta nam je samo onako površke zagledati u djela njegova, no al' imamo jednodobnih svjedoka, dapače njegovih prijatelja, koji su začuđeni pitali: "Ama gdje je ta tavnica, gdje je Antunović robovao?"

Povratimo se sada u Kalaču, kamo se je već kao novoimenovani kanonik preselio, gdje mu s novim oblikovanjima nov djelokrug dopao. Godine 1861. bude izabran dekanom, ravnateljem kaptolskih dobara, te u ovom dostojanstvu proizvede urbarijsku razdiobu na veliku korist podanika. 1863. svibnja 16. zahvali se na ovoj časti. uzroke odstupa navede u obširnoj gazdalučkoj razpravi na biskupa Ivana Nehibu. 1863. postane opatom, 1866. bačkim prepoštom, 1875. velikim prepoštom, a 1876. naslovnim bosonskim biskupom i tako velikašem magjarskim, kao ovaki jedanput je bio na saboru, kada je proti vladinom predlogu glasovao o zloglasnoj kršćansko-izraelskoj ženidbi. U Kalači na družtvenom polju njegova je osoba obće uvažavana, tako oko osnovanja prve kalačke štedionice mnogo se trudio i sve do smrti svoje bude članom ravnajućeg odbora, gospojinskom družtvu osnovanom za podpomaganje ubogih i nemoćnih on je bio sve i sva, a na ovu je svrhu ogromne svote žrtvovao; jedno djelo magjarskim jezikom napiše, a predplatnike pozove, da cienu knjige na blagajnicu družtva pošalju. Kao kanonik bijaše od najobljubljenijih muževa u cieloj nadbiskupiji, zato župnici 1864.god. prigodom njegove teške bolesti svojevoljno odrede za njegovo oporavljenje javne molitve. U ovoj bolesti dvorila ga majka starica, koja je uz njega živila do 1874. kada u 86. godini života umre. Tvrdo, sveto je njegovo uvjerenje bilo, da mu je Bog po molitvi mile majke na posredovanje Blažene Djevice Hajoške Gospe zdravlje povratio. Zato na kip Blažene Djevice u Hajošu stavi svoj lanac i opatski prsten, koji uresi i danas svjedoče njegovu živu vjeru. Hiljade potroši od ovoga vremena na hajošku Crkvu, kalvariju itd. a sve tako potajno, da osim mjestnog župnika nitko nije znao. Pisac ovih redaka je 1877.g. u proljeću mjeseca ožujka nosio u Hajoš po pokojniku nabavljeno ruho za kip blažene Gospe, koje su na 500 forinti procienjivali.

Još ćemo koju da progovorimo, da dokažemo šta je i koliko je pokojnik na književnom polju za svoje Bunjevce i Šokce žrtvovao. Prije svega stavimo pitanje, što je njega ponukalo, da se pred svoju starost knjigi i teškoj zadaći

zkvh.org.rs

uredjivanja, izdavanja novina posveti? Jedino neizključivo ljubav roda bunjevačko-šokačkog i težnje za njegovim blagostanjem. Ne tajimo, neki ozbiljni muževi govore: ništa drugo no prkos, uvrieda, pohlepa za slavom, biskupijom itd. i Bog te pita kakve malenkosti nabrajaju. Ja mislim, svi oni, koji su srećni bili našeg dragog, starog Rodoljuba poznavati, nasmijati će se na ovakove primjetbe. Liepo je odgovorio pokojnik sam jednom subotičkom novinaru, svojem protivniku u 40. broju "Bunjevačkih i šokačih novina" od 1871.g.: "Što se tiče moje osobe, veli Antunović, koji me poznaju, da znadu, ja ne o toj, već o stvari milujem razgovarati. Silu mi je žao, što sam umoran to danas činiti. No, kad je već tako, smijem bez stida očitovati, da su kod mene popovskim kruhom više njemačke i magjarske djece hranjene, nego bunjevačke. To sam kadar gospodinu profesoru posvjedočiti. Što se mojih težnja tiče, to neka g.profesor bude uvjeren, da bi ja, kad bi mi tako vrlo na srcu ležala biskupija, sigurno drugo polje tražio i valjda našao, da ju zadobijem... pravdi za svjedočbu izjavljam, da ja g.profesora ne smatram za Magjara, jer ja ove prijatelje od ranog djetinjstva poznajem, s njima sam i zla i dobra mojeg vieka proveo, al medju Magjarima tako surovog pokrovca i grubijana niesam našao." Neka nam indi sam biskup odgovori zašto je on novine pokrenuo. 1869.god. na Veliku Gospojinu razasla poziv na Bunjevce i Šokce za utemeljenje pučkih novina, u kojem medju ostalim ovako piše: "Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem, dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsih Bunjevaka i Šokica odhranjeni, otaca vaših trudom i krvavim znojem izučeni, žestoku bol ne osjećate, kad gledate, gdje oni vaši rodjaci, na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svjetovni il' crkveni stališ uzdigli: u neznanstvu čame, brojem i imovinom se gube, jer neimaju tko bi jim knjige znanstva sadanjeg svieta otvorio i nauku potrebnu udielio, da se njihova liepa narav razvijava... Braćo mila, svanulo je, neka je dakle kraj neplodnoj tužbi, nastao je dan i pozivljemo se svikoliki, u kojima još bunjevačka, šokačka krv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo, a na onog, koji bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim sladkim mliekom dojila, već nemila Turkinja odgojila." Poziv ovaj po cieloj domovini probudi veliku pozornost. Jedni su se od srca radovali, osobito prosti Bunjevci. Spominjem se dobro, a tomu je danas sutra 20 godina, kako su se naši stari radovali, slušajuć nas čitati "Poziv" od Bene Petrekanić učitelja u školi dobiven, da će i Bunjevci novine imati. A drugi Nebunjevci čudom se čudili, kako da ugledni Antunović kanonik uredjuje list za - Bunjevce i Šokce. Bojali se zar da će jednim pravcem ići s pretjeranim vodjama gdjekojih narodnosti. Tko je pročitao kanonikov poziv bunjevačkim i magjarskim jezikom tiskan, koji su poznavali njegovu miroljubivu narav i poznavali slavnu prošlost, ti su znali, da on ništa drugo ne želi, no prosvjetu razprostirati medju Bunjevcima i Šokcima, a bez da bi mu na kraj pameti bilo ove buniti, ta on je vieran sin svoje ugarske domovine i vladalačkog doma. Našlo se Bunjevaca takodjer, koji su mu predbacivali da on kani Bunjevce posrbiti. Ali pokojni hrabro, odrješito pobije

sve spletkarije ovih u otvorenom pismu na duhovnika Ivana Palić, koji se nije sporazumio s pravcem bunjevačkih novina. Ivan Palić, daroviti svećenik, revan pop, vrli rodoljub - kao što mi Bunjevci kažemo - pošten do kraja, sukobi se sa starim Rodoljubom, ali ako tko proštije Antunovićev list, nije moguće, da mu ime s počitanjem ne spomene. Što reče, ne poreče! List se pojavi 1870.god. na dan sv.Josipa. Zaista uvjerit se moraš o svetosti njegova podhvata, pročitaš li prvi broj: "Buduć da je čista moja nakana ko ono sunce, koje s vedrog neba sjaje, da ograni, oživi, razjasni sve polje, nadam se, da će me okriepit ruka svemoguća i uza mene će stati sva braća, u kojih srdca ljubav naroda gadna sebičnost ugušila nije." I skupilo se liepo jato, mi ovdje spominjemo samo nekoje od glavnijih Bunjevaca suradnika: pop Blaž Modrošić, pop Josip Mandić, s početka gore hvaljeni Ivan Palić, fra Stjepan Vujević, fra Lipovčević, Ambrozije Šarčević, Augustim Mamužić, odvjetnik, Beno Petrekanić i Gavro Mrković-Dželatov, Stjepan Grgić (Krunoslav). Antunović je uredjivao novine 5 godina s velikim troškom, al' još većim trudom, kada oslabljen u tielu preda umnom svećeniku Pečuvske biskupije, Blažu Modrošiću.

Premako se i okanio uredjivanja, al' zato mu pero zahrdjalo nije, jer od ovog vremena tako rekuć jedno za drugim izlaze njegova djela. "Poučne iskrice", put po Italiji izdade za urednikovanja; poslie "Slavjan" i "Odmetnik", "Bog s Čoviekom" ogromno djelo, koje još kao župnik poče sastavljati. Kada je ovo djelo izdao, Uzoriti Nadbiskup Haynald u krasnom listu pohvali njegov rad i nabožna nastojanja. "Čoviek s Bogom" molitvenik. "Naputak" je polemična knjiga proti nazarenizmu. "Razprava o podunavskih Bunjevci i Šokci" povjestničko djelo. Magjarska djela "Fény es Arnyképek" u kojem je svoja načela i nazore o svećeničkom zvanju i djelovanju uložio. "Kalocsa város fényképei". U rukopisu su samo dva djela, al'veoma zanimiva, u jednom opisuje županiju Bačku s mjerodajnim krugovima pod naslovom "Bariša Kitković", bivši župan bački u prvoj polovici 19. vieka, a drugo "Oblik Subotice grada". Ima još više što većih, što manjih razprava o dnevnim pitanjima. Bojim se, da se je poslie smrti više vriednih stvari što zabacilo, što nehotice uništilo s onim spisima, koje je on odredio, da se odmah poslie smrti uništiti imaju.

Evo vam, dragi moji, na brzu ruku sastavljena životopisa našeg najvećeg dobrotvora! Preostaje, da vam koju o osobi našeg oplakanog pokojnika progovorimo.

Ivan pl. Antunović vam je bio svećenik pravi skroz i skroz i zato su ga poglavari u sjemeništu za ugled stavljali mladjem naraštaju. Vidili smo svjetovnih učenjaka, koji niesu bili s njim jednomišljenici u političkim pitanjima, koji su njegov književni rad osudjivali, ali su se suznim očima spominjali njegove darežljive desnice, u zviezde kovali svećeničke mu krieposti. Izprva mislio si, da je odviše strog. Samo kad si srećan bio više put se s njim razgovarati, onda si se osvjedočio, da u suhom, omršavom tielu plemenito srce kuca. Siromahe je od srca ljubio i uviek prigrlio: njegova je kuća uviek otvorena bila, blaga mu desnica mnoge nemoćne utješila; izuči sam on oko 200 ubogih djaka Bunjevaca, kao Magjara i Niemaca. muž velike izobraženosti proputovao

zkvh.org.rs

je cielu srednju Europu; govorio je osim materinskog i magjarskog jezika klasičnog latinski, njemački, francuski, talijanski, a ponešto i slovački. Posljednjih godina - mislim 1881. uputi se u Hrvatsku, Dalmaciju i Bosnu, Hercegovinu i Crnu Goru pohoditi. Ovaj put putuje pod pseudonimom, nigdje al' nigdje se očitovao nije i oni, s kojima je u dodir došao, ni ne slutiše, da s glasovitim Antunovićem govore. Tako u Zagrebu pohodi historike Tkalčića i Franju Rački, sve prvake političkih stranaka; u Bosni potraži biskupa fra Paškala Vujičića i glasovitog pjesnika fra Grgu Martića, zapoviedajućeg generala i civilno-gradjanskog upravitelja Desseffy-a, a nigdje se nije očitovao. U Dalmaciji dodje u veliku nepriliku, jerbo ga tamo spozna na kapitulu franjevaca neki redovnik, ali ga za vremena zamoli, da ga ne oda, a to je sve iz skromnosti i poniznosti bivalo.

Pa kao što je uviek ponizno živio, takim se htio i poslie smrti pokazati. Po vlastitoj želji, položeno mu tielo u jednostavan drveni mrtvački sanduk, te u siromačkoj raki uz svoju ljubljenu majku čeka uskrsnuće mrtvih. Značajno je, da je jošte za života zabranio, da mu se ta raka još ni s drvenim letvama ne smije ograditi. Svet je život živio, svetom smrću Bogu se moleć izdane!

Na koliko je obljubljen bio u Kalači, to se je na pogrebu vidilo. Očevidnici govore, da veličanstvenijeg pogreba pored sve jednostavnosti nije bilo u Kalači. Prosti narod, kojeg je najvećim dobročiniteljem bio, naglas je plakao. Svi uredi i zavodi: gymnasija, preparandija, duvne, osnovnih škola učenici, svi su izpratili do hladna groblja velikog prijatelja mladeži.

Spomenuti je vriedno, da novine, koje su ga za života često napadale, o smrti njegovoj sve su pripoznavale velike vrline i krieposti. U vladinom listu "Nemzet-u" krasno, ganutljivo je pisao o pokojniku Edmund Gajary, zastupnik kalački, a magjarska novina "Bačka", koja u Somboru izlazi, te se zvaničnim glasilom županijske oblasti držati može, zaista veličanstveno se spomenu Antunovića na prvom mjestu, njega "bivšim vodjom", "velikanom" nazove.

Veliki svećeniče! tvojoj uspomeni su posvećeni ovi redci, sa suzama u očima smo pratili tvoj plodonosni život. Moli kod Boga - kuda si polag tvojih izvanrednih krieposti - vjerujemo - već prispio, za tvoj bunjevački i šokački rod, da na duhovnom i tvarnom polju napreduje, da marljiv, napredujući bude, da vjeran ostane uviek sv.božanstvenoj vjeri, Kralju, Domovini, kao što si ti bio! /234.-244. str./

(GRAĐA
za povijest književnosti hrvatske
Na svijet izdaje
JUGOSLAV. AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
knjiga 2. (234.-244.str.)
Skupio i uredio
MILOVOJ ŠREPEL
u ZAGREBU, 1899.)

Bela Gabrić

NAPOMENE UZ DOKUMENTE IVANA ANTUNOVIĆA

Uredništvo Zbornika "Ivan Antunović" je odlučilo da objavimo dokumente, to jest pozive i neke članke Ivana Antunovića, koje je objavio na početku svoje preporodne i prosvjetne djelatnosti među Bunjevcima i Šokcima u Ugarskoj (u Mađarskoj).

Na to su nas podstakla tri razloga : Prvo, svi ti dokumenti Ivana Antunovića sasvim su nepoznati našoj široj javnosti. Drugo, to su svjedočanstva o tom prošlom vremenu. Možemo doznati što je Ivan Antunović mislio o pojedinim političkim i kulturnim pitanjima s kojima se njegov narod susretao u to vrijeme. Treće, na Znanstvenom skupu o Ivanu Antunoviću u Subotici 18-19. XI 1988. god. nisu obrađene njegove političke ideje i tome mogu pomoći dokumenti koje sada objavljujemo.

O svim aktualnim i važnim političkim pitanjima I. Antunović je imao svoje mišljenje i prijedloge za rješavanje. Ali, i on je bio dijete svoga vremena pa je mogao pisati samo u skladu sa mogućnostima pred kojima je stajao i koliko je znao obzirom na rezultate nauke toga doba. Zato treba stalno naglašavati da pojedine ideje i misli I. Antunovića su svjedočanstva toga vremena i ne mogu se razumjeti izvan tih okolnosti.

I. Antunović je zastupao takve političke stavove kakve je u tim političkim prilikama jedino mogao iznostiti i ne možemo ih razumjeti i shvatiti ako ne znamo sve što ih je uvjetovalo, jer o tome su zavisne.

Zbog toga su neke političke ideje i mišljenja I. Antunovića tokom proteklih sto godina izgubile svoju vrijednost i važnost, ali sve ono što je pisao o odnosima među Slavenima i između pojedinih naroda uvijek je aktualno.

O svemu tome današnji čitatelj će lako moći donijeti svoj sud.

To možemo reći o političkim idejama I. Antunovića, ali on je u svojim pozivima i člancima iznosio ideje i mišljenja koja imaju trajnu i neprolaznu važnost i vrijednost sve do naših dana. To su ideje o čuvanju narodnog jezika i narodne samobitnosti da bi narod mogao ostvariti svoju slobodu, a to će postići prosvjetom. To je ćirilometodske misao koju je i Katolička crkva prihvatila kao osnovni stav na Drugom vatikanskom saboru.

Da bismo lakše shvatili i razumjeli pojedine misli i ideje I. Antunovića, moramo upoznati političke prilike u cijeloj Austriji u čijem je sastavu, uz druge pokrajine, tada bila i Ugarska (Mađarska) zajedno sa Hrvatskom.

Austrija je bila stalno razdirana nacionalnim suprotnostima i političkim sukobima. To ima korjene i uzroke u dalekoj prošlosti i u povijenim zbivanjima.

zkvh.org.rs

Ali, zbog ograničenog prostora ovog prikaza ne mogu ići u ta objašnjenja, nego zadržat ću se samo na upoznavanju 19. stoljeća kad je I. Antunović stupio na pozornicu povijesti svoga naroda.

Bečki carski dvor je želio učvrstiti centralističku vlast koja je imala za osnovu i cilj germanizaciju u cijeloj velikoj Austriji što je stvorena na Bečkom kongresu 1815. god. poslije poraza francuskog vojskovođe Napoleona. Austrija je dobila Lombardiju i Veneciju (u Italiji), Dalmaciju i Dubrovnik.

Međutim, ta austrijska politika izazvala je otpor i buđenje nacionalne svijesti kod svih naroda u okviru velike Austrije. Zbog toga su Bečki dvor i vlada doživljavali niz neuspjeha. Pokazalo se da država, koja se oslanja na nasilje, nema čvrste temelje i prvi politički potres pokazat će njenu slabost.

Prvi velik poraz Austrija je doživjela u Italiji. Ušla je u rat s Francuskom i Italijom zbog Lombardije. Austrijska vojska je pobijeđena kod Solferina 24. VI. 1859. god. i tim porazom izgubljena je ta pokrajina.

U opasnosti od daljih političkih potresa, austrijski car Franji Josip je smijenio ministra Alexandra Bacha i ukinuta je apsolutistička vlast (tj. Bachov apsolutizam).

Carski dvor je činio razne pokušaje da riješi pitanje unutarnjeg uređenje države. Osnovao je Carsko vijeće, objavio je "Oktobarsku diplomu" (20. okt. 1960.) i na zahtjev Ugarske ukinuto je Srpsko Vojvodstvo i Tamiški Banat (27. XII. 1860.), izdat je carski "Februarski patent" (26. feb. 1861.). Sve je to imalo za cilj da dođe do novog državnog političkog uređenja, ali sa Ugarskim saborom, gdje je vodeća ličnost bio Ferenc Deak, nije došlo do sporazuma, jer su još uvijek bile jake centralističke snage na bečkom dvoru i vladi. Tako je rješenje tih pitanja opet odloženo.

Poslije nekoliko godina Austrija je doživjela nove dane iskušenja. Našla se u novoj opasnosti, jer je došla u sukob s Pruskom zbog rivaliteta tko će imati veći utjecaj među ujedinjenim njemačkim pokrajinama.

Do ratnog sukoba s Pruskom došlo je 3. VII. 1866. god. kod Kraljičinog Gradca u Češkoj. Austrijska vojska je pretrpjela poraz i osim gubitka Venecije car se morao odreći svakog miješanja u pitanja ujedinjene Njemačke. Vodeću ulogu u tim pitanjima preuzela je Pruska.

Da se politički potresi ne bi dalje širili, bečki dvor i car Franjo Josip opet su poduzeli sve da riješe pitanje političkog uređenja države. Između ideja o federaciji i o dualizmu, u bečkim vladajućim krugovima pobjedila je idaja o dualizmu, tj. podjela države na dva dijela. Ako se mora podijeliti vlast, neka to bude sa Mađarima, a ne i sa ostalim Slavenima u državi.

Car je pozvao na sastanak mađarskog političara Ferenca Deaka i s njim se dogovorio da će biti sazvan Ugarski sabor u Požunu (danas Bratislava). Sabor se sastao 19.XI.1866. god. da raspravi o svim političkim pitanjima državnog uređenja.

Poslije duge rasprave između Deakovih liberata i radikalnije "48-maške stranke" Ugarski sabor je prihvatio nagodbu s Austrijom i svojim članom

XII-1867. razlikuje zemlje krune sv. Stjepana i zemlje carevine Austrije. Stvorena je nova državna zajednica: Austro-Ugarska Monarhija.

Svaka skupina čini samostalnu državu sa zasebnim parlamentom, zasebnom vladom i zasebnim zakonodavstvom i upravom. Zajednički im je vladar (personalna unija). Austrijski car je mađarski kralj. Zajednički su im vanjski poslovi s diplomatskim i trgovinskim zastupanjima u stranim državama. Zajednička im je vojska sa mornaricom, zajedničke su finansije, tj. novčana sredstva za pokriće zajedničkih poslova, koje kontrolira odbor, sastavljen od delegata austrijskog i ugarskog parlamenta.

U okviru Austrije bila je Češka, Galicija i Slovenija, Dalmacija i Dubrovnik. U okviru Ugarske bila je Slovačka, Erdelj, Hrvatska i Slavonija. Ugarska je bila obavezna da sklopi posebnu nagodbu sa Hrvatskom, koja je bila u personalnoj uniji s Ugarskom, ali je imala svoju posebnu autonomiju, svoga bana i Sabor.

Car Franjo Jopis je okrunjen za ugarsko-hrvatskog kralja bez delegata Hrvatskog sabora, jer još nije bilo riješeno pitanje odnosa između Hrvatske i Ugarske. Predsjednik mađarske vlade bio je grof Gyula Andrássy (Julije Andraši).

2.

Tako smo u ovom prikazu povijesnih zbivanja došli do vremena Ivana Antunovića.

Austro-ugarskom nagodbom 1867. god. Mađari su doživjeli ostvarenja svojih stalnih želja, dobili su svoju državu. To je praćeno velikim oduševljenjem i veoma snažnim nacionalnim pokretom. Mađari su dobili svoju državu koju su veoma davno izgubili poslije bitke kod Mohača 29. kolovoza (augusta) 1526. god. kada je mađarska vojska bila pobijeđena od turskih osvajača, a poginuo je mađarski kralj Ljudevit II. (Lajos II.). Veoma dugo trajao je san i želja Mađara o obnovi svoje države. Mnogo je palo žrtava u bunama i borbama za slobodu domovine.

U obnovljenoj mađarskoj državi poslije austro-ugarske nagodbe želila se ostvariti zamisao i ideja da svi bez obzira na svoj jezik i porijeklo budu jedan "politički narod".

To bi značilo negaciju samobitnosti i opstojnosti pojedinih naroda u okviru Ugarske. Ta ideja izazvala je otpor kod tih naroda. Počelo je pojačano buđenje nacionalne svijesti Slovaka, Rumuna, Srba i Hrvata u Ugarskoj.

Tu opasnost su osjetili i rodoljubi među Bunjevcima i Šokcima. Uz druge poznate ličnosti, osobito se svojom probuđenom sviješću o političkoj opasnosti za svoj narod isticao Ivan Antunović.

zkvm.org.rs

3.

On je rođen 19. VI. 1815. god. u Bačaljmašu (sada u Mađarskoj). (Antunovićev život i kulturno-prosvjetni rad kao narodnog preporoditelja prikazan je u Zborniku "Ivan Antunović" br. 1. Subotica, 1990.).

U doba stvaranja austro-ugarske nagodbe 1867. god. I. Antunović je imao 52 godine. U naše vrijeme često se postavlja pitanje: "Šta je posebno utjecalo na I. Antunovića da u svojim poodmaklim godinama počne tako veliku djelatnost u borbi za zaštitu političkih i kulturnih prava svoga naroda u tim burnim i presudnim godinama?"

U odgovoru na to pitanje možemo smatrati kao sigurno da je to bio utjecaj ideja đakovačkog biskupa Josipa Juraja Strossmayera s kojim je bio velik prijatelj.

Uz to je presudan utjecaj imao i hrvatski nacionalni preporod koji je u Antunovićevo vrijeme imao svoj vrhunac na zasjedanjima Hrvatskog sabora u Zagrebu 1861. god i 1866. god. kada se raspravljalo o političkom uređenju države i o odnosu prema Austriji i Ugarskoj.

I. Antunović se dopisivao s biskupom J.J. Strosmayerom i s drugim poznatim ličnostima, pratio je politička zbivanja u Hrvatskoj čitajući pojedine novine. Također je pratio tokove kulturnih aktivnosti. Sve to ga je podstaklo da i on krene tim putem.

4.

J.J. Strosmayer i Narodna stranka bili su nastavljači ideja narodnog preporoda koji je nastao u Hrvatskoj pred stalnom opasnošću sa sjevera, od germanizacije i mađarizacije. Zato je u toj opasnosti ponikla misao da je potrebno okrenuti se jugu da dođe do ujedinjenja, tj. da se ostvari ujedinjenje Južnih Slavena.

Kojoj povijesnoj ličnosti možemo pripisati zamisao tih ideja, ne možemo točno odrediti, jer se te ideje javljaju u dalekoj prošlosati.

Uloga J.J.Strosmayera i NArodne stranke bila je veoma važna u Hrvatskom saboru 1861. i 1866. kada se rješavalo o političkom uređenju države i o odnosu prema Austriji i Ugarskoj.

Hrvatski sabor je nakon svih neizvjesnosti i nepovoljnih okolnosti prihvatio 24.IX.1868.god. hrvatsko-ugarsku nagodbu kojom su određeni odnosi te dvije političke zajednice. J.J.Strosmayer je ostao vjeran ideji južnoslavenskog jedinstva, nastojeći širiti i čuvati baštinu slavenskih učitelja sv. Ćirila i Metoda.

Tada je na hrvatsku političku pozornicu stupio i Ante Starčević i njegova Stranka prava koja je imala velik utjecaj u daljem političkom životu.

U takvim okolnostima možemo slijediti i razumjeti ideje I.Antunovića s tom napomenom da on često prelazi u sveslavenstvo (tj. panslavizam). To

možemo vidjeti u njegovim knjigama, a osobito u brojnim člancima. O tome se može navesti mnoštvo citata, od kojih su ovi posebno zanimljivi:

"Vječna Tebi hvala, dobri Bože, što me je majka slavenska rodila. Ta, da me je druga dobra majka rodila bila, nikada toliko radosti djetinjstva ne bih uživao." (Slavjan", 16. str.).

Kad govori o Slavenima, I.Antunović kaže:

"Usliši, Bože, molbe naše te sve Slavene u ovom uvjerenju okriepi i ujedini, da među njim razdori u vjerskom djelovanju prestanu, ne bi li se prije osnažili, probudili, okriepili i sve svoje sile složili da tako narod svoj, koji silna liepa svojstva posjeduje, k žuđenoj prosvjeti privedu, da već jednom ne službuje, već sam sobom kao vriedan član ljudske obitelji upravlja." ("Slavjan" 112. str.)

"Daj Bože, da se jednom izmire, bratski zagrle i sve svoje sile napnu na odklanjanje svih onih zaprekah, koje razdvajaju jednorođenu braću!" ("Razprava..." 7.str.)

"Oj, siromašni Slaveni! Zar je tvojom sudbinom postalo samo krv svoju da prolivaš, a u miru da se do zemlje grbiš?" ("Razprava..." 75. str.)

"Neka si otaru oči te vođe i razgledaju okolo sebe po ruševinah i paljevinah i lješinah pa neka upoznadu da li se nismo dosta već mrzili?" ("Razprava..." 149. str.)

"Ovakvom stanju Slavena ne može se nitko radovati, nego samo najogorčeniji njegov zlotvor. On nas neće svitovati i opominjati da ovo da nastojimo ovo ukloniti i truditi se povoljnije opraviti." ("Razprava..." 168. str.)

"Svaki Slaven, komu srce nije ozliđeno gorčinom žuči mržnje, taj će poželiti ujedinjenje. Svakom Slavenu mora da probije glavom misao da se blagostanje širi i tvori ujedinjenjem, a razdiljenjem krnji i uništuje." ("Razprava..." 174. str.) (O tim idejama vidi u knjizi dr Matije Evetovića: "Život i rad biskupa Ivana Antunovića", Subotica, 1935. 226-235.str.)

5.

"I.Antunović je u pravom smislu riječi narodni prosvjetitelj i učitelj Bunjevaca i Šokaca. Što je Hrvatima Strosmayer, Slovencima Slomšek i Istranima Dobrila, to je nama Bunjevcima i Šokcima biskup I.Antunović. Nema nijedne grane znanosti u kojoj on nije dao pouke i dobrog savjeta svome zaboravljenom rodu. Tko temeljito pročita njegova izdana i neizdana djela, lako se može uvjeriti da je I.Antunović bio dobro upućen u teologiju, filozofiju, pedagogiju i estetiku, u pravo i narodno gospodarstvo, u nauku o finansijama, narodnu ekonomiju i zadrugarstvo, u prirodne nauke i domaće ljekarstvo, u poznavanje zakonodavstva i pravnih nauka, u politiku i sociologiju, u kiparstvo, slikarstvo i graditeljstvo. Jednom riječju, Antunovićev um je bio prava enciklopedija znanja i umjetnosti. Čovjek svestrano naobražen i sve što je znao napisao je za narod i mogao je, uistinu prosvjetiteljem narodnim." (dr Matija Evetović: isto djelo, 235. str.)

zkvh.org.rs

I.Antunović je prihvatio geslo biskupa J.J.Strosmayera "Prosvjetom slobodi". To znači ako jedan narod želi postići slobodu, on će to postići pomoću prosvjete. Ako narod nije prosvijećen, ne umije se boriti za slobodu i nije sposoban prihvatiti je.

Zato je I.Antunović sav svoj rad, sve svoje knjige i brojne članke posvetio prosvjećivanju svoga naroda koji je u to doba bio u općoj zaostalosti. I njegova književna djela (pripovijest "Odmjetnik" i dr.) imaju za glavni cilj da pouče čitatelja i pomognu buđenju nacionalne svijesti.

Gledajući primjere drugih naroda, želio je slijediti njihov primjer i njihove tekovine prenijeti svome narodu. Pratio je razvitak nauke i želio da njegov narod upozna i prihvati sve njene nove rezultate.

I.Antunović je smatrao da je prosvjeta uvjet svakog napretka naroda. Da bi sve korisne tekovine prosvjete doprle do svih slojeva naroda, smatrao je da su novine najprikladnije sredstvo.

Zato je odlučio da pokrene novine za Bunjevce i Šokce. Tražio je suradnike i pretplatnike. U tu svrhu objavio je svoj "Poziv Bunjevacah, Šokacah i Bošnjakah na utemeljenje jednog pučkog Lista", u Kalači na blagdan Velike Gospe, 15. VIII 1869. god. Obrazložio je ciljeve i potrebu takvih novina koje će narodu pomoći da upozna svoja prava i dužnosti u pogledu državnom i obiteljskom, jer onaj narod mora propasti koji ne napreduje u svojoj prosvijećenosti.

Na kraju izražava nadu da će ovaj poziv naići na odziv, ali među onima, od kojih se odaziv očekivao, nije ga bilo.

Zato ponovo upućuje dva poziva "Otvorenu knjigu" za "sve učene" i za "sve rodoljube" Bunjevce i Šokce, gdje objašnjava njihovu dužnost u čuvanju svoga naroda, upućujući im vrlo oštre zamjerke zbog nebrige za narodne potrebe.

I.Antunović je bio na sastanku u Subotici, ali osim Boze Šarčevića naišao je na malu podršku. U tom općem političkom stanju veoma naglašenog mađarskog nacionalizma i kulta nove mađarske države svi su u Subotici bili veoma obazrivi u strahu da će netko reći kako nisu rodoljubi. To je u to vrijeme bila veoma opasna etiketa kojom se mogao politički uništiti svako kome je data. (Nažalost, znamo da svako vrijeme ima svoje etikete kojima se uništavaju oni koji se žele politički onemogućiti.)

Zato I.Antunović u svojim pozivima i člancima stalno naglašava lojalnost prema državi da ne bi bio onemogućen u poduhvatu koji je planirao.

U tom smislu su zanimljivi prigovori I.Antunoviću iz Subotice i Sombora, koji su ovdje također objavljeni. Vidi se kako su neki naši ljudi išli do krajnosti u dodvoravanju vlasti pa su vidjeli opasnost za državu i tamo gdje nije postojala.

U tim okolnostima zanimljivi su Antunovićevi opširni odgovori, koji su također ovdje objavljeni. Nama se s današnje distance može činiti da je podanička vijernost prenaglašena, ali ističemo da je iskreno rodoljublje bezbroj puta posvjedočeno. Glavna želja I.Antunovića bila je da svome narodu pomogne u novim političkim i kulturnim prilikama.

Zbog stalnog pritiska opće mađarizacije sveukupnog javnog i kulturnog života bilo je veoma teško naći prave putove koji će dovesti do cilja. I.Antunović je te putove vidio u čuvanju narodnog jezika i u širenju prosvjete među narodom.

Zato sve ove dokumente I.Antunovića, koji su ovdje u Zborniku objavljeni, treba prihvatiti i proučiti kao svjedočanstvo jednog vremena i svjedočanstvo o idejama i mišljenju našeg prosvjetitelja i preporoditelja I.Antunovića, ali moramo znati da je i on bio zavisan od vremena u kojem je živio i radio.

6.

U doba nastanka austro-ugarske nagodbe 1867. god. u Ugarskoj su bile najaktivnije dvije političke stranke: 1. "48-maška stranka" (Balpárt - Lijeva stranka) pod vodstvom Košuta (Kossuth) Lajoša, koji je otišao u emigraciju poslije poraza mađarske bune 1849. god. 2. Deakova stranka (Deák párt) pod vodstvom Deak Ferenca, koji je imao odlučujuću ulogu u donošenju nagodbe.

U to vrijeme Bunjevci i Šokci nemaju svoju političku stranku. O tome povjesničar Petar Pekić piše: "Poslije nagodbe između Budima i Beča, sazovu 1868. god. predstavnici i starješine Bunjevaca u Subotici vijeće na kome odluče da će i dalje zadržati svoj nadimak "Bunjevci", jer bi nazivom svoga narodnog imena hrvatskoga bili izloženi progonstvu..." (Petar Pekić: Povijest Hrvata u Vojvodini, Zagreb, 1930. 156. str.).

Doista, mađarska vlast je podržavala lokalne nazive naroda (Dalmati, Bošnjaci, Bunjevci i Šokci) i na taj način je sprečavala njihovo ujedinjenje. S velikim nepovjerenjem gledala je na svako političko povezivanje i suradnju s Hrvatskom, koja je imala svoju posebnu državnost u okviru Ugarske. U takvim političkim prilikama Hrvatski sabor u Zagrebu nije mogao raspravljati o položaju Hrvata izvan Hrvatske, jer po mišljenju mađarske vlade to nije bilo u njegovoj nadležnosti.

Zbog toga Ivan Antunović i njegovi suradnici, a kasnije i mlađi sljedbenici nastojali su uspostaviti kulturnu suradnju sa hrvatskim ustanovama u Zagrebu kao što je "Društvo sv. Jeronima" i "Matica hrvatska", šireći njihove knjige među čitateljima u Bačkoj.

Budući da Bunjevci i Šokci još nemaju svoju političku stranku, njihovi zemljoradnici i zemljoposjednici i malobrojno građanstvo su izvan gčavnih tokova političkog života i političkih zbivanja.

Pojedinci su se uključili u rad nekih mađarskih političkih stranaka. Tako je u Subotici 1868. god. utemeljena podružnica Deakove stranke ("Subotička Deakova stranka" - "Szabadkai Deák párt"). Neke poznatije bunjevačke familije prišle su toj liberalnoj stranci (na pr. Antunovići, Lipožencići, Kujundžići, Matkovići, Stipići, Vojnići i dr.), jer im je poslije austro-ugarske nadogbe obećan mir i ispunjenje njihovih zahtjeva ostvarenjem ideje ravnopravnosti. Tako su oni preko te stranke željeli ostvariti svoje političke ciljeve. Kao

zkvh.org.rs

zanimljivost možemo navesti da je i Ivan Antunović bio deakovac. (Ante Sekulić: O društvenom i stranačkom životu podunavskih Hrvata od 1867. do 1918. Historijski zbornik, Zagreb 1988. 137. str.).

Nekoliko decenija kasnije, kada su na političku scenu stupila braća Ago i Lazo Mamužić, počinje aktivnija politička borba i 1884. god. L.Mamužić je postao subotički gradonačelnik i na tom položaju je bio 18 godina, ali taj peroid spada izvan okvira ovog prikaza političkog stanja u doba nastanka austro-ugarske nagodbe (1867.).

7.

U doba nastanka austro-ugarske nagodbe (kiegyezés - poravnavanje) u Mađaraskoj je samo 46% stanovništva bilo mađarskog maternjeg jezika. Dakle, većina nije imala mađarski kao svoj maternji jezik. U toj državi, osim Mađara, bilo je šest velikih narodnih grupa (Rumuni, Slovaci, Srbi, Hrvati i karpatski Ukrajinci) i nekoliko manjih grupa (Slovenci, Bugari, Poljaci, Česi i dr.).

Zajednički život tolikog broja raznih naroda tražio je rješenje niza pitanja da bi mogao biti uspješan privredni, društveni, kulturni i politički život i razvitak. Zato je u Mađarskoj stalno bilo naglašeno pitanje međunacionalnih odnosa.

Bilo je mudrih i dalekovidih mađarskih političara koji su isticali da je to pitanje veoma važno i sudbonosno za zajednički život u državi. (na pr. József Eötvös). Zato su pomogli svojim idejama i prijedlozima da se to pitanje riješi. Tako niz godina, dok su bile rasprave oko austro-ugarske nagodbe, bilo je mnogo riječi i o međunacionlanim odnosima u državi. Zbog toga, poslije uspješnog završetka sklapanja austro-ugarske nagodbe, koja je prihvaćena u Ugarskom saboru 1867. god. došlo je na red donošenje zakona o narodnostima.

Poslije rasprave, u kojoj su bila različita mišljenja, Donji dom je 29. studenog (novembra), a Gornji dom 4. prosinca (decembra) 1868. god. izlgasao "Zakon o narodnostima" kao zakonski član XLIV-1868.

Ovo je prva zbirka pravnih propisa ne samo u Ugarskoj, nego u cijeloj srednjoj Europi. U zakonskom članu formulirana su narodnosna prava i postala su sastavnim dijelom mađarskog ustava. Također treba istaći da ovaj zakon ima trajnu teorijsku vrijednost. Bio je na snazi sve do propasti Ugarske poslije prvog svjetskog rata (1914-1918.). Kasnije, između dva rata i poslije drugog svjetskog rata, sve do naših dana svi propisi i odluke o pravu narodnosti u Mađarskoj imaju svoju osnovu u ovom zakonu iz 1868. god.

Taj zakonski član XLIV - 1868 o narodnostima u Ugarskoj ima 29 paragrafa od kojih navodim samo najvažnije, koji se odnose na našu temu:

1. *Zbog političkog jedistva nacije, budući da je mađarski jezik državni jezik u Ugarskoj, jezik vijećanja i poslovni jezik Ugarskog sabora neka bude mađarski. Zakone treba donositi na mađarskom jeziku, ali se oni u pouzdanom prijevodu trebaju izdati i na svakom drugom narodnosnom jeziku.*

3. Na županijskim, gradskim i dr. zborovima svatko ima pravo govoriti na mađarskom i na svoma materisnkom jeziku.

6. Činovnici službenih vlasti na svome području u službenom komuniciranju s opštinama, na zborovima, s udrugama, s ustanovama i privatnim osobama po mogućstvu treba da se koriste njihovim jezikom.

8. Žalbu ili molbu sudac rješava na onom jeziku na kojem je ona podnesena. Saslušanja svjedoka, suočenje i druge sudske postupke obavlja na jeziku stranaka koje parniče, odnosno na jeziku osoba koje saslušava.

14. Država je obavezna po mogućstvu brinuti se da u državnim školskim ustanovama građani, koji žive u većim skupinama i pripadaju bilo kojoj narodnosti, imaju mogućnosti školovanja sve do višeg akademskog obrazovanja na materinskom jeziku u blizini mjesta stanovanja.

21. Seoski su službenici u poslovnom komùniciranju s mjesnim žiteljstvom dužni upotrebljavati njihov jezik. (Dr Marin Mandić: "Narodnosni život u mađarskom zaonodavstvu", Hrvatski kalendar za 1993. god. 73. str. izd. Savez Hrvata u Mađarskoj).

Taj zakon regulira upotrebu narodnosnog jezika u službenom životu, a o upotrebi jezika u privatnim ustanovama odlučuje njihov utemeljitelj.

Također je regulirana upotreba jezika u državnim službama, na pr. obavezan jezik u zapisnicima, jezik istupanja na zborovima i jezik službenih dokumenata.

U sudjelovanju na zborovima državnih organa ovaj zakon o narodnostima daje mogućnost da svako selo odluči o tom koji će jezik biti u službenoj upotrebi.

Ističemo kao najvažniju odredbu ovog zakona kojom je zagarantirano pravo na škole na maternjem jeziku.

Kako vidimo, taj zakon je bio potpuno demokratski i prvi te vrste u ovom dijelu Europe s ciljem da regulira međunacionalne odnose u vešenacionalnij državi.

Međutim, to je bila demokratska teorija koja nije ostvarena. Odredbe ovog zakona, uglavnom, ostale su mrtvo slovo na papiru.

Zato je borba svih naših rodoljuba išla za tim da se ostvare zakonska prava u svim područjima života, tj. pravo upotrebe maternjeg jezika u javnom životu i u školi.

U svim svojim pozivima i brojnim člancima u "bunjevačkim i šokačkim novinama" Ivan Antunović se stalno poziva na postojeći zakon o narodnostima (iz 1868. god.), tražeći njegov ostvarenje. Isticao je i naglašavao da je za Mađare najsigurnija budućnost na nađu sporazum i život u slozi sa svim narodima koji su s njima u zajedničkoj državi.

Kad se za 1884. god. pojavio kalendar "Bunjevačko-šokačka Danica" pod uredništvom Paje Kujundžića (od 1892. god. do danas "Subotička Danica") i 1884. god. u Baji časopis "Neven" pod uredništvom učitelja Mije Mandića, a u Subotici novine "Misečna kronika" (1872.) i "Subotički glasnik" (1873-1876.) pod uredništvom Kalora Milodanovića, objavljeni su brojni članci svih naših

zkvh.org.rs

kulturnih radnika o najvažnijim pitanjima u političkom i kulturnom životu Bunjevaca i Šokaca, a to je odbrana i čuvanje maternjeg jezika u javnom životu i u školama. Osobito su bili uporni u borbi za svoje škole. U tome se isticao Pajo Kujundžić.

Pri tome su svi išli linijom legitimnosti, pozivajući se na svoja zakonska prava, izražena u Zakonu o narodnostima (iz 1868. god.). Stalno su isticali svoje zahtjeve da se sve to ostvari što zakon odobrava.

Svi ti brojni članci u navedenim publikacijama danas svjedoče o cjelokupnim tadašnjim prilikama u Mađarskoj.

Tu je ulogu u borbi za naša narodna prava imala i Pučka kasina koju su 1878. god. u Subotici osnovali Boza Šarčević i braća Ago i Lazo Mamužić uz svestranu pomoć subotičkih rodoljuba i podršku Ivana Antunovića.

Ali, sve je imalo male rezultate, jer je uvijek u mađarskim političkim krugovima bilo ljudi koji su sve to mogli spriječiti. Nisu dozvolili da se osvtare zakonska prava pojedinih narodnosti u zajedničkoj državi. Stalno su činili nerazumne greške, koje su imale kobne posljedice.

S jedne strane borili su se protiv bečkog centralizma i germanizacije, a s druge strane željeli su sprovesti opću mađarizaciju cjelokupnog političkog i kulturnog života bez priznavanja drugih naroda u državi. Ono što su pravom tražili za svoj narod, nisu priznavali drugima. Na svoju nesreću nisu htjeli shvatiti da tako tim postupcima potkopavaju temelje svoje države i veliki politički potres poslije prvog svjetskog rata (1914-1918.) sve je razrušio. Pojedini narodi u Mađarskoj, nezadovljni svojim politčkim stanjem i pod utjecajem proklamiranih ideja o samoopredjeljenju svih naroda u Austro - Ugarskoj, izvršili su odcjepljenje i stvorili svoje države ili se ujedinili sa drugim državama (na pr. Erdelj se ujedinio sa Rumunjskom.)

8.

Na kraju ovih načelnih napomena i poslije objašnjenja pojedinih povijesnih zbivanja, smatram da je potrebno pojasniti neke stavove.

Kada govorimo ili pišemo o mađarizaciji u to prošlo vrijeme, to danas izaziva nelagodnost kod mlade generacije Mađara. Za to nema nikakvih razloga, jer mlada generacija ne snosi nikakvu odgovornost za djela starih generacija.

Kao što u svim zakonima djeca ne mogu odgovarati za djela roditelja, tako današnje generacije ne mogu biti terećene djelima generacija u daljoj ili bližoj prošlosti.

Za nas je to veoma važno kada govorimo o odnosima sa Mađarima i o odnosima između Hrvata i Srba u doba prvog svjetskog rata, u međuratnom periodu, a osobito za vrijeme drugog svjetskog rata. Za sva nesretna događanja među bilo kojim od tih naroda ne može biti opterećen krivicom i odgovornošću sav mađarski, srpski ili hrvatski narod, ili cijela današnja generacija tih naroda.

Za svoja djela ili nedjela odgovaraju pojedinci ili grupe ljudi koji su ih počinili i zato sjenka krivice ne može pasti na sav narod.

Da je takav stav prihvaćen u međusobnim odnosima svih naroda, bile bi izbjegnute političke napetosti, sukobi i želje za osvetom.

Mlade i današnje generacije nisu odgovorne za zbivanja u povijesti, ali bila im je dužnost da prihvate pouke iz prošlosti.

Veoma stara latinska poslovica kaže: "Historia magistra vitae est" ("Povijest je učiteljica života".) To znači da na temelju povijesnog iskustva sadašnje generacije moraju graditi svoju sadašnjost i budućnost.

Zato svaki narod, koji nije naučio svoju lekciju iz povijesti, on će je ponoviti u mnogo težim okolnostima i sa mnogo nesretnijim posljedicama. Svi smo danas žalosni svjedoci ove velike istine.

Da su ovu strahovitu istinu na vrijeme shvatili svi južnoslavenski narodi, mnoge nesreće bi ih mimoišle.

Sada smo svjedoci stradanja za koja je svaka ljudska riječ nemoćna da ih izrazi i opiše, a sve zbog toga što odgovorni nisu prihvatili poruke i pouke iz povijesti. Da su proučili prošlost, ona bi svim našim narodima dala smjernice i putokaz za sadašnjost i budućnost.

Zbog toga su u ovom zborniku objavljeni dokumetni i neki članci Ivana Antunovića da nam pomognu u upoznavanju naše burne prošlosti pa da možemo izabrati svoje putove u mirniju sadašnjost i budućnost.

Subotica, 8.VIII 1993.

NAPOMENA REDAKTORA

Prilikom objavljivanja tekstova Ivana Antunovića u ovom Zborniku, sačuvan je stil i jezik autora sa pravopisom toga vremena, kako je napisano u originalu (u izvorniku).

Ispravljene su očite tiskarske greške i ako je zarez pogrešno stavljen.

Ivan Antunović je negaciju (ne) pisao zajedno s glagolom i imena naroda malim slovom. To je također ispravljeno prema sadašnjem našem pravopisu da se ne stvara zabuna kod čitatelja.

I. Antunović je pisao po gramatičkim i pravopisnim pravilima svoga vremena i zato nam ti njegovi tekstovi mogu poslužiti kao povijesno svjedočanstvo o stanju književnog jezika i pravopisa medju Bunjevcima i Šokcima u to vrijeme.

O tome u ovom Zborniku piše prof. mr. Josip Buljovčić (36-44. str.).

Bela Gabrić

zkvh.org.rs

Tona Kujundžić

NAŠEM VELIKANU

Veliki dan je ovo za nas
Što okupi nas ovdje danas,
Jer sada svečano otkrivamo
Reljef lika kog se sjećamo.

Stotinu ljeta, evo, prodje
Od smrti našeg velikog vodje
Biskupa Ivana Antunovića,
Koji nam ostavi dio svog bića.

U moru burne naše prošlosti,
Želeći u narod uliti svijesti,
Pera se laća i knjige piše
Da narod naš svojim duhom diše.

I sva ta njegova duhovna blaga
Nama su baština mila i draga:
"Bog s čovikom" i "Čovik s Bogom"
Molitve i pouke što rode slogom.

Pa "Bunjevačko-šokačka vila"
Koja je novu nadu nam ulila...
I druge lijepe pripovijesti
Dio su života naše povijesti.

"Slavjan" i "Poučne iskrice"
Otkrivaju nam svjetlo lice
Velikog pisca i borca toga,
Preporoditelja narodnoga.

Što da kažemo na ovom skupu
O Antunoviću, ocu biskupu?
Možemo reći: Velika hvala
Što nam Prividnost takvoga dala.

Slijedimo njegove trnove staze,
Ne dajmo da nam se svetinje gaze!
Cijenimo baštinu vjere i morala,
Čuvajmo mladost čistih ideala
Da bi nam svetih obitelji dala!

Mi ćemo čuvati poruku ovu
I brigu za nas Ivanovu
Ne samo kroz godinu stotu,
Već dugo - dugo u životu.

Subotica, 1988.

(prigodom 100. obljetnice smrti biskupa Ivana Antunovića i otkrivanja njegovog reljefa u subotičkoj katedrali, 20. XI 1988. god.)

DOKUMENTI IVANA ANTUNOVIĆA

POZIV

Pričestnova i Visokorodnoga gospodina Ivana Antunovicha kanonika kalačkoga, kojim poziva Bunjevce, Šokce i Bošnjake - na utemeljenje jednih pučkih novinah.

Prije više stogodišta, kada se Magjar s Turčinom krvavo borio, naši stari su iz Horvatske, Dalmatske i Bosne snažnom rukom ovamo u pomoć prišli i s Magjarom pobratjeni viru kerštjansku i S. Stipana kraljevinu branili.

Na ovoj u dilo junačtva primljenoj zemlji, buduć da su je za svoju vlastitu domovinu kervljom svojom zakonito označili, pod različitim imenam Bunjevacah, Šokacah i Bošnjakah se razastrli, dočim virom, jezikom i običajem uvik sjediniti obstali.

Ovde su, gdi je prije 30 - 40 godinah ridko bilo viditi Bunjevca, Šokca ili Bošnjaka brez zemlje, nas svoje sinove odhrahnili i pod zaklonom prisvitle S.Stipana krune ne samo domovinu junaštvom svojim na toliko proslavljenu da je samo jedna Sučićeva familia devet kapetanah brojila, već i viru katoličku neoskvernjenu, jezik nepogažen, dilorednost nepovridjenu ostavili.

I s onom vrućom željom se u nju zakopali, da ju mi takodjer našim potomkam kano najvridniju svojbinu pridamo.

1848. godine su stara vrimena pristala i po svim nova nastala. Sloboda, koja se prije samo plemstva i gradjanstva ticala, onda je zakonito na svaku osobu i zemlju prinešena.

Čovik je postao vlastnikom zemljišta u tal dobivena ili trudom svojim stečena ko što i vrimena božjom milostju doživljena.

Porcia (porez) deržavna i občinska na sve ljude je brez iznimka polag njeva imetka razdiljena, a vojevanje svakom mladiću brez razlike roda naloženo.

Svako zvanje, svakom jeziku i svakoj viri stoji otvoreno. Kad tko zaprosi, ne pita se više kakva je roda, već kakva je nauka.

Ovaj duh godine 1848. sve je puke, ne samo našeg, već i tudjeg vilajeta nadahnio i sve prijašnje u deržavnim ko što i u družtvenim životu izminio.

Novi zakoni su osnovani - uslid kojih se one pučne obitelji, gdi je rasbornost obvladala, na dalje se nisu prideržale, već na omanje razdilile, svagdi se spajije od bivših podanikah oddilili, a na mnogo mista i ovi se medjusobno podilili. Gdi su se prije nepriglédani pašnjaci razpružali, argele,

zkvh.org.rs

govede i ovacah čoporovi napašali, tamo je sad već sve poorano i svakom svoje označeno. Kako su vam se haljine na osobam i pokućstva u sobam prominila, tako su svaka u polju, kod kuće, u obitelji, u općini i domovini drugu priliku dobila.

Nema vlasti koja bi se s ovim duhom mogla hervati, jel ona koja se k njemu neće voljno prikloniti, ta će se slomiti, pogaziti i satrti.

Zato se evo već carevi i kraljevi - premda oružanom vojskom zapovidaju - s njima pogadjaju i namirivaju. Ko što se je i Njegovo Veličanstvo naš blaženo vladajući kralj Franjo Josip 1867. godine s njima razborno izravnao i miseca lipnja krunom apoštolskom okrunio. Svi puci koji se ovim duhu opiru, polahkom smrtju ginu.

Sigurno je svagdi njegovo pridobitje, buduć da on silom i oružjem ne vojuje, već umom i naukom puk osvojava.

Prije 40 - 50 godinah sela i gradove smo brojili gdi su Bunjevci i Šokci ili Bošnjaci imovinom i brojem gospodovali. Nu sada naše narodoljubno srce gorkom žalostju se obliva kad gledamo, da u tih gradovih i selih oni, koji su kasnije doselili, starosidioce su i brojom i imovinom nadkrilili.

Pitaš kuda su se naši rodjaci zastranili? To će ti sadanji duh odgovoriti! Poznajem Bunjevce, Šokce i Bošnjake. To su ljudi bogoljubni, diloredni, kod kuće mirni, a u vojski hrabri, pomnjivi, radinji i milokrvni prijatelji.

Al nisu htili od mene naučiti, da su stara vrimena prošla i nova nastala, po kojima, ako ko ne izpravlja svoje adete i običaje, taj će se pogaziti. Već su neograničenom gizdavošću varoške i seoske trgovce obogatili, a nerazbornom blagodarnoštju i gostoljubstvu sebe osiromašili.

Istina je da uz Bunjevca vojuje izkustvo, da je ridko kakvim grišnim nagonom savijavan dobro svoje sćerdao, već po nerazbornih običajih to gotovo razdilio. Zbog toga broj onih, koji zemlju posiduju veoma se umanjio.

Al premda je zemlja čovičijeg na svitu stanovanja temelj, zato kad Bunjevac, Šokac ili Bošnjak ovu izgubi, običajno se nestaranju prida pak sebe i svoje obitalište zanemari, dicu u škulu ne šalje, na rad, na posao i štedljivost ne naviknjiva. Zbog čega ova tilom i dušom onemoće i prije vrimena poginu pak broj domorodacah umanjavaju.

Kad drugi nevoljom tiskani, olakšanje kod svojega korena traže i u Slavoniu prilaze gdi poklem narav magjarska s ondašnjim zrakom, vodom i vinom ne zna se izravnati. Prije nego što se okućili, bolestju se utamane i tako su ovde broj svojeg roda ukinuli, a tamo ga nisu uzmnožali.

U svim ovim to je žalostno izkustvo što mi ovo očima svojim gledamo i jedan drugom se tužimo kako na očigled propadamo i dobarca naša gubimo. Ništa ne manje one adete i običaje, koji nam imetak nemiloserdno troše i tako obitelj i narod u temelju podkopavaju, nećemo da odpustimo.

Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da virujem dok se ne osvidoćim, da i vi ostali blagog ovog naroda sinovi, koji ste na persih Bunjevakah. Šokicah i Bošnjakinjah odhranjeni, otacah vaših trudom i kervavim znojom izučeni, žestoki bol ne osićate kad gledate gdi oni vaši rodjaci,

na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličen svitovni ili cerkveni stališ uzdigli, u neznanstvu gine, brojom i imovinom se gubi jel ne imadu ko bi im knjige znanstva sadanjeg svita otvorio i nauku potribnu udilio, da se njeva lipa naravna pamet razvija, umitnost ovećava.

Bratjo mila! Svanilo je, neka je kraj neplodnoj tužbi. Nastao je dan i pozivljemo se svikoliki u kojima još bunjevačka, šokaččka ili bošnjačka kerv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo. A na onog, koji bi se iz ova narodna posla izvukao, na sve gerlo vičemo, da ga nije mila Bunjevka, Šokica ili Bošnjakinja svojim sladkim mlikom dojila, već ljuta nemiloserdna Turkinja odgojila

Mislimo da će puk naš odsele pozoran biti i svoje izkrene prijatelje upoznati. Koji ga ne samo onda ljube kad je ugodna kakva prigoda, da se po njegovih ramenih na gospodstvo kakvo uzdignu, već i onda kada je vrime žertvovanja za narodnu prosvitu, da s jedne strane duha svojeg plodom novine i knjige za izobraženje našeg puka osnovane podpomažu, a s druge strane medju svojih rodjacih ove razprostranjuju.

Nipošto ne sumnjamo, da svi učeni ili bogatstvom odličeni Bunjevci, Šokci i Bošnjaci za priveliku svoju čest i poštenje smatraju što su od ova plemenita slavianska roda život dobili radi čega neće propustiti svoju trudbu i žertvu na oltar izobraženja svojeg ljubljenog puka prineti.

Al premda je istina, da kao što se gladan nahraniti, a žedan napojiti ne može, tako ni neučen naučiti. Zato se tebi javljamo bunjevački, šokački i bošnjački puče. Tebe molimo, da se smiluješ sverhu sama sebe, da otvoriš oči i vidiš onu propast, koja te je odasvuda obsilila, da otvoriš uši i poslušaš riči tvojih prijateljah, da razkriliš pamet i primiš njeve nauke, koje ti žele u napridak po knjigah i listovih prinašati, da se narodnim životom hraniš i blagostanjem utvrdiš.

Vidio sam od mojega roda pobožna duhovnika, sposobna upravitelja, pravedna sudiu, višta tergovca, otrešena rukotvorca, neumorna poljodilca i sverhu svega virna krštjana, čversta domorodca. Zašto pak da se ovaj narod gubi? Kad sve vlastitosti posiduje za dug život podobne.

Ljubljena bratjo! Ko bi vam kazao, da nauka nije vami potribna, onoga smatrajte za najveća sveg roda zlotvora, premda od kako je vika, nikad ljudstvo brez pouke nije bilo.

Čovik je po Bogu na rad i trud odsudjen, ipak um se njegov po miloserdju Isusovim vazda otvara, da na rad i truda olakšanje nove stavri nalazi, a pamta mu se čvrsti da stare ne zaboravlja.

Iz perva je čovik slova u kamen urizavao i tako misli svoje priobćio - da silne trudbe! Kad sada s perom lako na papiru piše.

Prije su ljudi s motikom od kamena opravljenom zemlju kopali i s takom sikirom derva cipali.

Um je Bog prosvitlio, iznašlo se gvoždje i čoviku poso u svakoj struki života olakšalo.

---

zkvh.org.rs

Čovik je prije na konju, magaretu i devi malene terete nosio, nu sad kad na kamenitom putu po kolih silne maže prinaša, nije zadovoljan, već misto konja i vola na suvom i vodam paru je upregao pa se s jednog na drugo misto silnom berzinom vozi.

Sve to što je um čovičiji iznašao, da se rad i trud ljudih olakša da se zemlja naplodi, da se život osladi, da se bolesti liče, da se tuga i nevolja odvraća, da se laži i varki put izpričava. To je sve čovičanska pamet u veće ili manje knjige poslagala.

Al poklem čovičiji um nije pristao svoje naloženje izveršivat i stvari sverhu koji je Bog čovika gospodinom postavio izkušavat. Dakle, i unapridak knjige će se pisati i na pouku ljudstva izdavati.

Uslid toga naša je odljučena nakana, ako bude i Božjom voljom odobrena, nediljne Novine za bunjevački, šokački i bošnjački puk osnovati, u kojima bi se sve to našim jezikom razlagalo što je puku u obziru državnom, občinskim i obiteljskim potribno, da se o svojim vilajetskim i domaćim stanju obavisti i opasnost duševna i tilesna od njeg odvrati, a boljak primakne.

U tom Listu bi se tumačili zakoni, da naučimo naša gradjanska prava i ova dostojno uživamo i urazumimo se u naše gradjanske dužnosti i ove svistno obveršujemo.

U tom Listu bi se rasvitljavali svi oni odnošaji s kojima smo po našoj osobi i obitelji, občini, svitovnim, školskim ili crkvenim načinom obvezani.

U tom Listu bi se rasprostranjivala ona nauka, koja je puku glede trgovine, rukotvorja, zanata, poljodilstva i nadničarstva shodna.

U tom Listu bi se naši plemeniti stari običaji i adeti od zla živa čistili i sa sadanjim duhom izravnjavali, naše narodne zabave i krasne pisme od zaboravnosti izbavljale i nove po našeg roda duhu snovane priobćile.

Sva ova i druga, koja bi se po viću učenih za koristna pronašla, uvik bi se obavljala pod zaštitom magjarske svetog Stipana apoštolske krune kao najsigurnijim okrilju za našu milu viru i narodnost.

Magjar je od starinah naš virni komšia bio, a od mnogo stogodišta pobratinom postao, kerv se naša na poljah junaštvom naših praotacah označenih s njegovom slivala, kosti naše se s njegovima u jedne grobove zakopavale, jedini nas jezik različi, al jedna sloboda koju svi jednako uživamo i jedna povistnica o našim i njevim starim pisana sjedinjiva.

Ova sveza starinom vrimenah posvećena ako bi se mah i kakvim načinom razkinula, ili magjarska kruna s posvećene glave našeg prisvitlog kralja skinula, u mah bi nam pruska ili ruska oporan jaram svojeg gospodstva nataknula. U pervim načinu bi se naša narodnost, a u drugom ova i vira na skoro utamanila.

Ljubezna bratjo! Ova nakana vaših učenih sinovah jeste čversta i spremna, nu ipak ostaće neplodna ako se neće vašom narodoljubavom podpomagati.

Složno dakle bratjo! Dočim će vaši učeni sinovi svoja znanstvena dila za nauku svojih rodjakah shodna sastavljati i namijenjenim Listu prinašati, vi

ćete brojnom predplatom, koja na svaki način mora biti malena, ovim Listom temelj polagati.

Nemojte misliti, da valjda nami tribaju vaše krajcare. Mi to od vas samo toliko ištemo, da troškove o snovanju i izdavanju Lista neobhodne odbaviti možemo. Nami tribaju vaša serca, da jih oplemenimo, vaša pamet da je naukom obogatimo i tako naš narod opet uglednim učinimo. Onaj koji želi svoju kerv od umora pričuvati, svoju bratju od pukog siromaštva odbraniti, neka se kod svojeg gospodina ili učitelja kao predplatnik ubiliži. Vaša imena, koja nam će se javiti, hoće mogućnost izdavanja našeg Lista pokazati.

Ljubezna bratjo! Puk onaj umire, koji se ne plodi, imovinu svoju ne spori, um ne prosvitljiva i serce ćudoredno ne plemeni. Takvi sam sebe na smert odsudi. Ne triba se u drugog već posli Boga u sebe uzdati. Ko što onaj, koji je svoje dobro potrošio nema veresie. Tako se podpomoć istom onim puku podiljuje koji životnost pokazuje. Ko se u našim viku za naukom, radom i poslom ne jagmi, onoga će misto naskoro ostati pusto.

Mislim da će se svi oni Bunjevci, Šokci i Bošnjaci, u kojih srcam narodoljubav još nije izvitrila, na ovaj pouzdani Poziv odzovnuti i oko naminjena Lista, da mu bivstvovanje oprave izkupiti, da se pomoćju ovog puku našim vidik života većma razkrili, opasnost narodnosti priteća oddalji, napridak u znanosti i imovini unapridi.

Ako se pak kojom nesrićom puk naš ne odzovne, nećemo se ljutiti. Ta, na to ni volje, ni vlasti neimamo, već ćemo razcvieljenim sercom našu bratju brojom umanjenu i imovinom otanjenu pratiti, od kojih jedni se razilaze u tudje zemlje, a drugi, koji ostaju, tudjim slugam postaju. Tužnim očima ćemo gledati one gradove i sela u kojima su prije godinah naši rodjaci ugledni bili, a naše riči u kućam, sokakam, škulama i cerkvam glasile i krasne narodne pisme odjekivale, dočim je sada sve, što je bilo naše drago i milo zanimilo i drugim puku i jeziku misto pridalo.

Oprezniji i umitniji, koji će se valjda pogubi za nikoje vrime oteti, naskoro neće naći komšiju i roda, ni prijatelja svojeg naroda, da s njime radost i veselje ženidbe i poroda, ili žalost bolesti i smerti podile. Biti će i oni u srid ljudstva kano sužnji na samoću odsudjeni i u svojoj rodjenoj domovini kano iztirani.

U Kalači o Velikoj Gospojini, 1869.
Ivan Antunovich, kanonik

(Bunjevački i šokački kalendar za pristupnu godinu 1870. 17 - 23. str. u Subatici, u štampariji Karla Bittermana)

Napomena:

Prije objavljivanja ovog poziva u Bunjevačkom i šokačkom kalendaru za 1870.god. Ivan Antunović je isti tekst objavio kao letak na tri stranice pod naslovom: "Poziv Bunjevacah, Šokacah i Bošnjakah na utemeljenje jednog pučkog Lista", u Kaloči o Velikoj Gospojini 1869. (15.VIII 1869.). Štamparija Maletin és Holmeyer.

zkvh.org.rs

OTVORENA KNJIGA

Ivana Antunovicha, kalačkog kanonika na sve učene Bunjevce i Šokce naputjena

Moja je vira od svetih otacah zajmljena, da se pokerstit puk ne može utamaniti.

Po otoj, dakle, ne dvojim, da će bunjevački i šokački puk i onda u životu obstati ako se njegovi učeni sinovi za njegov boljak ni malko ne bi postarali.

Ta žive i oni siromašni cernci koji su kod bilputni zasužnjeni - nu tako mogu i naši rodovi životariti i kao nadničari i sluge umnog Nimca kruhom se pohraniti. Al da bi od mojih bratjah svećenikah, redovnikah ili drugi učeni svitovnjakah, koji su od slavianska podritla iznikli, trudom i kervavim znojom bunjevačkih i šokačkih otacah do svetog reda ili kakva gradjanska dostojanstva dostigli, svoj rod u takvim tužnim stanju radostno gledali. To zato ne možem povirovati, jel me je Bunjevka odhranila, koja je rod svoj vazda izkreno ljubila.

A u neznanju svoj narod ostaviti jeste toliko ko istog tugi i nevolji na plin izmetnuti.

Ako ćemo po svitu pogledati, vidit ćemo da oni narodi u broju rastu, u bogatstvu napriduju, koji su nauki palače zidjali, umitnosti spomenike uzdizali, tergovinu obljubili, zanatu tvorinare otvoriti i poljodilstvo na skalin znanosti uzdigli.

Dočim oni narodi, koji u tminam neznanosti čame, bolestima se umanjavaju, nevoljam pritiskivaju i po ljudih bezsvistnih da ji po volji sigurnie upotribovati mogu, rakiom i makovnjakom opojavaju, da jim čuvstva zatupe i jedni stanje svoje zavisti ne osićaju, a drugi zveku sužanstvenog lanca ne čuju.

Po mojim pojmu ni u priašnjim viku nije jednog kerštjaninskog svećenika službovanje s otim već bilo završeno ako je samo svete običaje izručivo i rič Božju po umnijih rukopisu navištjivo. Stari redovnici i missionari su za svoju neobhodnu dužnost smatrali i na one stvari puk, koga su Boga privesti nastojali poučavati, koje su u okrug hrane i odiće spadale.

Ne štijemo u Svetom pismu da je Bog ne samo sebe kao stvoritelja Adamu i Evi očitovao i po zapovidi u perivoju izručenoj što je njima naložio, već po grihu ogoljenim i od lišća smokvenice haljinu opravio.

Istina je da je drugi vik nastao, valjda nije sadanja nužda da mi poučavamo puk kako će dobar kruh izpeći, smočno jilo spraviti ili odiću povoljnu skrojiti premda nikoji vele da kod mnogih naših još ni ovo ne bi suvišno bilo, ipak uz ove gradjanske terete, koji su na ramenima naših redovah natovareni, nastala je dužnost svistnim i rodoljubim svećeniku svoje virne takodjer poučavat kako će više ploda iz svoje zemlje i zanata i tergovine izvadit tako da ona ne postane neplodna. U ovim se bližnji ne varaju, a u onoj se svist

ne uvridjuje i kupovci se ne odbiju. Triba pokazati da vištoća nije samo u mozag Židovah postavljena - već da je to svakog naroda ako nije svoju pamet uparložio. Didovina - koju valja kano kakvi dobar kvas u poljodilstvo, u zanat, u tergovinu zamisliti, da bude svaki naš rad plodniji, sposobnii i koristnii. Pisano je da je paupertas maxima meretrix koja na svu miru uma i serca vrata otvara, da laž, varka, kradnja u družtvu pijanstva, prožderstva i linosti, koje običaju Boga na sva usta pogerdjivati, u nji se useli. Ova dužnost još većma stiska svistna svećenika i redovnika kad razmatra da oni protivnik od kog reče sv. Petar da kano lav režeći obhodi tražeć koga bi prožderao, nije svoje mriže sakupio već, kako je po Isusu prorokovao - donle dok mi spavamo, dovuče se pak na pšenicu po razuzdanoj štampi kukolj posije - koji se tamo i vamo već u nazarenizmu, a obćenito svagdi u nepodložnosti i žalostnoj nevirnosti pokazuje, a u pokretu radinjah, koji se kano voda posvuda razliva sa socialismom i communismom ne samo rožićiće, već baš velike rogove proturiva s kojima može ne samo ubosti već i probosti.

Ovo nisu naše mišljotine, već promatrajućih ljudih žalostno uvižbanie.

Bratjo ljubljeni! Zora je zazorila, ustajmo dok nas ne stane buditi huka i buka razljutjena puka vapijućeg. Neharni sinovi naroda bunjevačkog i šokačkog izdaice svoje kervi, kad ste trudom našim sebi svitlost uma i pleme serca stekli, onda ste nas u mraku neznanja zaostavili, da po neumitnosti našoj postanemo slugama na onim zemljama koje su nam didovi u baštinu ostavili.

Svi narodi pod okriljem sv. Stipana krune živeći u svojih sinovih svećenicih našli su svoje rodoljube koji se umno i fizički trude da svojih rodjenih pamet u svih njezinih svojstavah uzoru, njezino oko po svih poljah znanosti provedu, da zemlju, na kojoj žive, u svih socialnih sastavcih razmotre i tako lakše izaberu ono miesto koje će biti za nji u društvenim redu posebno ili obiteljski sgodno.

Samo Bunjevci i Šokci su oni Helote koje triba umom i sercem u opornosti i u sirovitosti zaostaviti, jel je nada da će se ovi puk pomagjariti.

Ovako umovanje od zdravog mozga nikad nisam čekao. Ipak, nije tajiti da se je nalazilo takvi učeni Bunjevacah koji rekoše: Šta je naumio taj Antunovich i buni puk bunjevački koji se tako lipo s kervljom magjarskom slio. Učenost ovih ja poštivam, al nji tako smatram kano ili natražnjake koji bi radi bili puk u prijašnjoj stagnatii, ili na krilih predsudah leteće zanešenike, koji ne vide šta se radi ovdje na zemlji.

Da nije stvar tako osbiljna ko što je izobraženje jednog puka, mogo bi se čovik smijati, al tako valja žaliti - kad su učeni ljudi predsudom na toliko zaslipljeni da viruju ako će u nikoliko iztisakah pribaviti pučki list u magjarskom jeziku složen i taj medju Bunjevcih podiliti - ovi će se u mah pomagjariti, ili baš iz ovog magjarskog lista u svih njinih potribnih stvarima obavistiti.

Bilo je i biti će da će iz naroda bunjevačkog i šokačkog izlaziti obitelji rojevi, koji će ili po izobraženosti, ili po ženitbi u narodnost magjarsku ulaziti, al puk ko što prije 200 tako i posli 200 godinah će bunjevački i šokački ostati.

zkvh.org.rs

U Bačkoj ako mu ruku pružite, da mu um i serce na vidik sadanjeg duha uzdignete. (...)

A u Bačkoj na vašu veliku radost i svakog umnog Magjara žalost njeve zemlje će obuzet Talijanac, Francuz i komšija Nimac. A koji vam zaostanu kano strašila i plašila vaše opojene svisti, oni će vam govoriti jezik magjarsko-nimačko-bunjevačko-šokački, o kojem će se vaš mozak i želudac pomutiti jel će-te počet s ovim pukom magjarski razgovarat. Neće vas razumiti. Začet ćete bunjevački, ipak ni serce, ni dušu mu nećete potaknuti. Moćete vi onda ovima o Zrinyii, Kraljeviću Marku, Kobiliću, Hunjadu i Szecsenyi govoriti. Tako će vas slušati ko kanda bi od Tamerlana ili Šamila mu besedili.

Ako bi se vaše serce u ovakvim prilikama, iz kojih sedam narodni žalosti cvile izdovoljavalo, pohodite Kupusinu u Bačkoj, pridjite u Peštanskoj varmegji u Kis-Körös, Mišku, Batju, Dušnok, a u Slavonii unidjite u ona kalvinska sela gdi se u Magjara Slavonac umišao, pak ako se nije serce vaše još okamenilo, ovo će se sigurno na žalost ganuti. Kad čuje onaj gadni jezik, koji u svih narodi ko nezakonito siroče svoje matere ne nalazi. Virujte mi gdi je ovako nakazan jezik, tamo ne može zdrav um i duh ostati. Vižbajte pak ćete se žalostno osvidočiti.

Ne samo tilo već i duša se može otrovati da je nikakvi likovi neće izličiti ne samo tilo, nego um i serce se može pogubno raniti.

I ja želim da Bunjevac i Šokac milu slobodu, viru i jezik u bratinskoj slogi, proti silovite navale dvajuh carstva od poguba izbavit i tako svoj narodni život shranit. Što ako se ne bi sgodilo, tomu uzroka ne bi tribalo u Magjaru tkoga loyalnost 1000 godinah dokazuju, već u nemarljivosti učenih ova naroda tražiti.

Al tko misli da će se nikom machiavelitičkom taktikom svi Slovaci, Rumeni, Rutheni, Serblji i Hrvati tako pomagjariti da će ne samo jednog duha i uma, već i jezika postati, taj je po mojim osvidočenju sve 19 stolitje prispavao pak 1869. godine se probudio i pomislio da se i sad piše još 1789. godina.

Od ono doba je mnogo mraka raztirano i više zaškuljicah predsudnih razsvitljeno uz koju sjajnost nećemo da slidimo one munitvenike (politikuše) koji su predsudom zaslipljeni njevim nerazbornim obhadjanjem prije 1848. godine našu krasnu domovinu do ponora doveli. Nećemo da slidimo one naduvane centraliste koji su se tudjim junaštvom na pristolje gospodstva uzpeli pak u osamnajest godina svojeg gospodovanja lipu Austriju ko cervi raztočili.

Nećemo da se povedemo za onih zanešenicih koji svojom munitvom (politikom) priestolju ruskim u carigradu basamake tešu s kojeg će jim kano jednoć Mahomed Gerkam navištjivati da je jedan ruski Bog na nebu, a car na zemlji i onima koji bi još od ustavne slobode sanjali kao vazda vidljiv spomenik - Siberiu - baš ko Poljakom na čelo napisati.

Ovi valjada ne znadu da Nimcu otvaraju vrata Adriatičkog i Cernog mora.

Mi ćemo stajati u stope onih starih Magjarah, Serbljah i Hrvatah koji su medjusobno slubljeni, jezik jedan drugog govorili i knjeginje u svoje obitelji

kerštjanskom ženitbom uvadjali pak medju dva carstva svoje kraljevine i kneževine znali sačuvati. Dok nije došla hvaljena reformatia, u kojoj su se one pouzdane sveze, po kojima se sdružni pod krunom sv. Stipana narodi donle tako skladno sjedinjivali, pokidale i medjusobna vira iznevirila pak Nimca u Magjarskoj, a Turčina u Jugoslaviji ukućila. Jednim i drugim tužne lance skovala i slobodu okovala. (...)

Bistrog uma čovik neće virovati da Kinižia, Erdödie, Draškovići, Bakići, Zrinyie, Frangepani, Hotvathi, Rozgonyie, Szilagyie, Hunyadie i Bathorie i jedan i drugi jezik nisu govorili, onda su još velikaši, koji su kormilom zemaljskim upravljali onog mnenja bili da je njeva dužnost naroda, koga željaše ravnati, jezik naučiti, a nije ko što kasnie po načelu reformatie: cuius regio, illius etiam religio - s vire i na jezik privedenom hotiše puku nalagati da jezik svojeg ravnatelja nauči. Mi smo tako osvidočeni da ko što je lipo kad tko po sadanjoj civilizatii razumi ili baš i govori francuski, talianski, englezki, tako je gadno kad tko hoće da se na skalin učenosti uzpne, al jezik onih gradjanah, s kojima se ima po zvaničnoj svojoj dužnosti svaki dan doticati, tako tare ko Švabica tverdu konaplju na terlici, ili ga baš ne razumi. (...)

Nije dobro muževom, koji u svojih žilah ćute kripost, da svojim narodu prednjače, zaboraviti da su i sad dva carstva, koja bi hotila ko što Magjarsku tako i Jugoslaviu proguniti.

A nama, koji smo providjenjem Božjim od kervi bunjevačke ili šokačke rodjeni, misto vlastelinih odvitnikah, ličnikah, mjernikah, tergovacah, učiteljah, svećenikah, redovnikah ili ma kakvih drugih učenih zauzeli i pozvani jesmo da ovim puku svitlimo, nemojmo mu opaku ogledala stranu pokazivati, već okrećajmo mu svitlu da se njegov um obasja, serce razjedri pak primi nauk i kriepost da se sa životom družtvenim i deržavnim od svake strane upozna i pozna glas svojih virnih sinovah na koje se u vrime pokušanja može pouzdano nasloniti, da ga u slučaju nepogodnim protivnik ne odmami i u propast sve nas ne stermoglavi.

Ja sam u dnu serca narodoljubnog osvidočen da po umno složeni pučki novina svako duševno i materijalno blago triba u naše doba razprostranjati.

Dozvoljite mi da ovo spodobim jednim umno i ugodno složnim koncertu u kojim se komadi najugodniji sabiraju i ljudi na polju umitnosti najglasovitiji izminjivaju. Ovo je sriedstvo najzgodnije da učeni svoje znanosti zrake prinašaju i neznanosti tmine u puku raztiravaju da se pozornost puka uzbudi i ljubav prama knjigah probudi i podhranjiva svaka pitanja svakog časa po volji razlažu i sve struke nauke tako, kako se nužda pokaziva, razvijavaju.

Da je ovo sriedstvo za izobraženje puka najsgodnie, to nije moje mnenje, već uvižbanje načina učenih i narodoljubnih ljudih koji za svaki razred i zvanie života novine sklapaju i izdaju.

Evo uzrok zašto sam ja novine odabrao da budu medju namih ono sriedstvo kojim bi hotili naše Bunjevce i Šokce u polje književnosti uvesti.

Kako sam to u mojim izkrenim od svake strane otvorenim magjarskim i ilirskim Pozivu nagovistio, al na kojeg sam veoma malo oduševljena odziva

---

zkvh.org.rs

rodoljubnog primio i tako usilovan bio oživotvorenje Bunjevački i Šokački Novina za jedno vrime odgoditi. Premda uz veliku nemarljivost, kojom sam se tamo i vamo sustrio, opet se toliko predbrojačah medju pukom nakupilo da bi sam poso umah mogao začeti samo da sam medju bratjam spremnih suradnikah našao. Znamenje da puk želi kruha, al ga neima koji bi mu odlomio. Scinim da ova okolovina ako bi na dalje obstojala, nami učenim i na pervim kraju svećenikam i redovnikam ni hvalu, ni diku ne bi prinela.

Posledice ova nenaravna stanja neću za sad da izlažem, već bratju sve učene, starie i mladje pozivljem da jezik materinski osvojimo, jel onaj kojeg tamo i vamo govorimo, veoma kukavan, tisan, uzak i neotesan ko kanda naravno istom u naših ustih ne bi bio unuk onoga krasnoga, kojeg su naši stari tako uljudno razgovarali.

Nije dosta istom reći: Serblji i Hrvati ne pišu onim jezikom, kojeg su naši predjaši govorili, već valja slovnicu i ričnik priverćati pak sve ono što još ne znamo naučiti, da na mejdan izidjemo i u istinu puka vodjam postanemo. Poklem ako u ovim žalostnim sadanjim stanju obstanemo, jel ćemo do toga dojti da se ni u škuli, ni u cerkvi nećemo znati po volji izraziti, ili do tog da će se u puku nalaziti muževi i žene koji će naše nevoljne izreke popravljati.

Bratjo, još je polje za nas otvoreno. Nemojmo kasniti. Na krilih našeg po nauku umivenog materiskog jezika na to stupiti da se nepozvani kao vodje našem milom, ali možda zaslipljenim zanesenim puku nametnu, njegovo serce ne otruju, pamet bistru ne zamrače i ona naš i škulski i cerkveni nauk ne pohule i potlače.

Bratjo mila! Lipo je jednog puka prosvitnikom postati. Nije li nam drago žarko sunce koje nas obasjava i u zimi razgrijava. Nije li nam mio misec koji u srid noći put pokaziva?

Slidimo našeg Spasitelja koji je i pustinje pohadjo da svitlost Evangjelja raznese. Na ovoga temelju želimo i mi našeg roda pamet razkriljivat, da on ne bude pod krunom sv. Stipana poslidnji, već neka postane dragim i skupim ove kamenom, a magjarske kraljevine čverstim stupom, da voli na njezine ustavne ograde obalah vojujuć poginuti i kano predjaše naši pradidi pod njegovih rovinah se pokopati, nego dušmanina u nidra njezina upuštati.

Ja sam barjak izobražnja našeg milog roda uzdigao. Nije da ga ja godinam obkeršen nosim, već sam ga istom pokazo, da se mladići kano delie pod njim izkupljaju i za starijim kano vojvodam hodajuć, ne sramote se pokazati da su Bunjevci i Šokci rodom, gotovi dokazati svaki čas da su perom kano i sabljom spremni Magjarsku kano dragu svoju domovinu braniti. Virujte mi da ćemo ovim putem, kojeg nam je sadanji duh glede narodnostih označio, više Magjarah napraviti, nego ako ćemo još priko dvadeset godinah magjarske listove medju Bunjevcih i Šokcih razdiljivati.

Neka vlada magjarski jezik na pristolju kraljevskom, na saboru, na ravnateljskom kormilu, na varmegjam i na ovećim škulam biti će magjarska slavna kraljevina. Zašto da nam nenavidite pučke i poljodilske, gradjanske i obetaničke škule i naše općine. Dozvoljite nam porazgovarati se o naših

kućevnih poslovnih jezikom, kojeg smo od naše matere naučili. Obavljajte vi sve one druge poslove, koji se po stupnjih deržavnih gori penju, magjarskom jeziku. Ako mi te razpravljati poželili budemo, naravno je da ćemo magjarski jezik osvojiti i s vama se prepirati.

U Kalači, 1-og sičnja 1870.

Ivan Antunovich,
kalački kanonik

(Napomena urednika:
Ivan Antunović je ovu "Otvorenu knjigu" objavio u obliku letka na tri stranice u dva stupca u Kalači, 1870. god. tiskom Malatina i Holmeyera.)

OTVORENA KNJIGA

Ivana Antunovicha, kalačkog kanonika na sve rodoljubne Bunjevce i Šokce naputjena

Ljubljeni rode!

Stara je godina izmotana i nova nasukana. Odkako se Isus naš miloserdni Spasitelj od Blažene svoje Majke na ovi svit rodio, od ono doba pišemo već jednu hiljadu osam sto i sedamdeset godinah. Tkoji god se od vaše kervi rodio i nije serce bunjevačko ili šokačko prominio, taj svaki želi neka vas ovim novim litom milostivi Bog blagoslovi, da vam se zdrava dica radjaju, ženitbe pod neuvenjenim vincom čistoće sklapaju, mladi starie poštivaju i njevim naredbam svoju volju podlažu, da vam sve živine budu plodne, a žetve i berbe vesele.

Meni pak, neka je od vas dozvoljeno, da sve ove vaših prijateljah želje na moje pero uzmem i vama po selah i gradovih razdiljenim raznesem.

Neka vam je, dakle, lipa od mene pozdrava, koji sam živu podhranjivao želju, da vas o novom litu u vašem domu pohodim i štogod dobra od vaših prijateljah, virnih vaših učenih sinovah za vašu pamet i serce koristna za osobu, obitelj i općinu potribna nakupim pa sve vami svake nedilje u tako zvanim Bunjevačkim i Šokačkim Novinam prinesem.

Buduć sam se unaprid javio da sam vas ovako pohadjat naumio, ipak za sad se takvim licem nisam ukazao. Dotiče se da vam uzrok izostanka opišem, da kako god moju virovnost kod vas ne izgubim.

Pametan čovik na dalji put sam se ne kretje, već gleda kako će sebi kakvo virno društvo sastaviti, da jedan drugog podupiru, čuvaju i brane.

Sve do sada sam ja drugove tražio koji bi sa mnom u jedan red stali i skopčali se da sve ono što su gdigod dobra čuli, vidili, štili, učili jedan u

zkvh.org.rs

Subatici, drugi u Zomboru, treći u Baji, četverti u Novom Sadu, peti u Aljmašu, šesti u Katymaru itd. u svojoj ili drugoj općini glede poljodilstva, zanata, tergovine i velika posla cile naše domovine, to sve u ove Novine prinesu, a ove opet vami sve to isto po selah i gradovah raznesu.

Ovake sam ja drugove tražio. zato sam viko i na sve strane piso, molio, prosio, al ovu željnu bratju do kasna izkupiti nisam mogao.

Jedni su na daleko odputovali, tribaju duljeg vrimena da se rodu svojem povrate. Drugi su u kojekakve spone spleteni. Tribaju duljeg vrimena da se od ovih pomoćju zdrava razuma odriše. Treći su oglunili. Ovi sad ne čuju, jel je vrime mutno. Čekajmo da se izvedri, pak će glas roda čuvstvo njevo valjada probiti. A poslidnji odgovoriše da se ovim putu nisu nadali, zato nisu pripravni, al će se svom silom na taj spravljati i kako budu svoje kod kuće uredili, u oni će se kano virni drugovi javiti.

Vidno je da drugo nisam mogo činiti, već s okolovinam se pomiriti, vrime ugodno izčekati pak izpunenje moje volje i vaše potriboće za malo odgoditi.

Ovo je istom jedan uzrok koji se vas ne dotiče, nu imam i drugi, koji ni malko nije od ovoga manje važan i ovi, ljubljeni rodovi, sasvim na vas spada.

Malim su brojem oni koji se podpisali da bi Novine štiti radi bili, a drugi su moj Poziv nuz uho puštali, da mnogi se s ovim nisu ni u razgovor upuštali ko kanda bi ovo takva stvar bila koja se nji ni malko ne bi doticala.

Pervo, oni koji pišu žele da se njeve pisme štampom u broju uzmnožane prid drugim bratjam proštiju, jel šta mislite tko bi imo volju pripovidati ako bi opazio da njega nitko ne sluša.

Drugo, oni koji pišu, najskole vaši sinovi, ridko su u takvim stanju da mogu kome štogod poklonjati, već ako ne više, toliko ipak žele da bi se njima učinjen trošak barem izvećeg povratio.

Jel jedan čovik mah je kako bogat, nije dokolan mnogima poklone činiti, jel će na friško svoje torbe, smočnice, pivnice i hambarove izprazniti. (...)

Što više, čovik, koji poklone prima, nije za život, jel kako ovi pristanu, u mah će žila njegova života se osušiti. Ovakog tako smatram ko slaba čovika, koji da može stati, mora se na druga dva nasloniti. Kako se jedan ili drugi odmakne„ a on u mah poserne i padne. Koji na svojih nogah hodi, to je čovik.

Ja s moje strane nikad ništa neću pisati, ni tiskati dati s nakanom da to medju bratjih u poklon razdiljujem, već tako želim pisati, da jim za male novce to što je njevim sercu i duši koristno podieljujem. Jel sam u mojoj mladosti za diku naroda bunjevačkog i šokačkog smatrao što se nije kod nas prosjak nalazio. Ove neću u rodu ikakvim načinom da sporim. Neka svaki ono, što mu je duši i tilu potribno, trudom svojim pribavi. Dakle, jel svojom silom pripravi ili kupi.

Koji se narod ne sramoti poklone primati, toga samo jedan koračaj raztavlja od svakojake nevaljanosti, a drugi koračaj od smerti duše i tila. Ovaki narod ne može gospodovati, već će naskoro u službeno stanje propasti.

Zato onima, koji žele štiti, rad sam ne poklonjene, već za novac prodavane Novine sastavljati, al za tako mali novac da jih i najsiromašnii može,

samo ako hoće, pribaviti. Cina će jim biti odredjena na cilu godinu 3 for. na pol godine 1 for. 50 kr a na čertvert godine 75 kr. Ovu svotu, koji nije kadar sam, a on može s drugim u družtvu položit i tako Novine za se narediti.

Nu, s ovima bi se, dakle, koji su radi štiti za male novce izravnili, al šta ćemo s onima činiti koji nikakvim načinom nisu očitovali da bi želili štiti, ili valjada su baš izjavili da oni nikakve volje neimaju knjige ili novine kupovati.

Mi, koji smo radi sve Bunjevce i Šokce književnosti privesti, nemožemo ravnodušno uz ovake proći. Naša je želja i njevu pamet obasjati i njevo serce plamenom znanosti ograniti.

Al poklem naše pismo ne može u kuću njevu da unidje, vi, koji ga proštijete i od mene čujete, na jezik vaš primite i ovo našoj bratji prinesite.

Kad je Isus po svitu hodio, gdi se god koji slipac našao, taj je pohitio, njeg potražio i donle vapio: "Isuse Nazaranine, sine Davida, smiluj se meni" dok se nije Isus ganio i od slipoće izličio. Gluhe i nime su njemu privodili. Onima je čuvenje povratio, a ovima jezik odrišio.

Nu, očima vidimo, ušima čujemo što je blizu postavljeno. Razgovaramo se s onima koji nisu veoma od nas oddaljeni, dočim očima duševnima vidimo, čujemo i jezikom se razgovaramo na 100 i 1000 milja zemlje u isti čas na sve strane. Ove oči, uši, jezik duševni su pismo, knjigotisak. Štogod se na priliku u Beču, Parizu, Londonu, Pešti, Subatici, Novom Sadu, Zomboru govori i čini, to sve ja možem u kratko vrime raznati, jel po berzopisu što god tko govori to se može pobiližiti, pod knjigotisak podneti i u toliko odtisakah umnožati koliko ima ljudih i ovima svima po pošti razslati.

Al ovo sve onaj istom može upoznati koji posiduje duševni jezik, oči i uši, što nije drugo nego znanje čitanja.

Dakle, kako je onaj, koji u slipoći tilesnoj ne vidi svitlost milog sunca, tako je onaj, koji ne zna štiti, ne poznaje svitle zrake učene, mudre i razborne pameti.

Sad imam štogod kazati, ali bi rad bio da to množtvo ljudih čuje. Al ovi nisu u jednoj općini da se mogu bubnjom obznaniti. Nu, ja bi baš želio da moju volju i u drugom selu raznadu, na priliku, da ću sesiu zemlje prodati. Dakle, da se mnogi kupci izkupe, volju moju položim u pismo, ovo pošaljem u knjigotisak i koliko ljudi toliko odtisakah napravim i razšaljem, kojim načinom će se svi oni obznaniti koji hoće i ume štiti.

Ima na priliku tkogod veliko gerlo da ga u svem sokaku čuju, ali neima toliko da ga u svem selu, u svoj varmegji, u svoj domovini razume. Tako gerlo ima istom onaj koji umi pisati i štiti, jel napiše i dade u tisak i izruči svoju volju svim domorodcem.

U nedilju posidate prid vaše kuće, jel da se koji još nalaze koji bi i u poslen dan izasidali. To ne možem virovati premda je sada vrime skupo i bogatom i siromaku. Bogatom jel mora za svaki sat plaćat koje mu se radi. Dakle, mora rad nadgledati. Siromaku je skupo, jel kad radi, onda mu plate, a kad ne radi, onda svoju haljinu dere i svoju hranu troši na svoj rovaš kog zalud narizava jel ga nitko neće izplatiti.

---

zkvh.org.rs

Ele kad u nedilju prid avliu posidamo, u kratko iztačemo što koji zna ili ne zna pak onda priko cilog svetog dana istom jedan od drugog zivati učimo. Dočim, ako bi štiti znali i hotili, mogli bi raznati ne samo ono što jedan čovik zna ili izmisli, već i ono što sto i hiljada ljudih znadu. Mogli bi i to znati ne samo što se u našoj obćini, već i ono što se mah u kojoj obićini sve kraljevine, što više, što se po svem širokom svitu sgadja, jel u novinah se sve to navadja.

No, vi samo o tim se znate razgovarati što se u vašem komšiluku sgadja. Zato se vaša pamet ne razkriljiva, a novine vam razpolažu sve ono što se mah gdi medju kraljevih, velikaših i medju narodi sgodilo, što je na polju poljodilstva, zanata i trgovine pronadjeno, kako stoji glavnina i kamata, rad i zemlja jedno prema drugog. Novine o svačem govore.

Pamet mudra čovika misli, ruka diluje pak umne stvari izmisli i sgodne opravi. A ovaki mudri se nalaze u svim stanju života, medju onih koji polje diluju, koji u tvorinari zanat kakvi obavljaju i s tergovinom se zabavljaju. Njeva uvižbania izkustva upoznati mislimo da je za svaka čovika koristno i probitačno. Poklem i u drugih zemaljah ljudi takodjer imadu svoje živine koje moraju hraniti, imadu svoje vinograde i njive koje moraju raditi, vižbaju, pokušavaju jedne i druge godine šta jim je za rukom pošlo i šta jim je škodno postalo. Ovo je nama dobro upoznati da ono što je hasnovito uporabimo. Nu, sve ovo istom onaj može upoznati tko znade štiti.

Štivenje nije drugo nego razgovor s ljudima po znacih. Kad je tko oddaljen i ne možem ga dovikati, ja ga šeširom domašem. Takvi su znaci slova, pak tko ova pozna, iz daleka se može s izkernjenim sporazumiti.

A knjigotisak je znak s kojime se razgovaramo ne s jednim već s hiljadu i 10 hiljada ljudih ukupno koliko na priliku iztisakah zapovidim, toliko ljudi mogu najedanput sve ono proštiti i razumiti što god sam ja smislio i ćutio ko kanda sam mojim jezikom sve izustio.

Al tko ove zanke ne pozna, to jest štiti ne zna, taj je slip, gluh i nim pokraj očiuh, ušiuh i jezika.

Nećemo da o tim dvojimo, da i u Gari ima ljudih koji umno znadu orati i sijati, u Baji ljudi koji su višti dinje i lubenice saditi, u Subatici koji umitno znadu vinograd rizati i voće kalamiti. Al pametan čovik ni o tom neće dvojiti da u Nimačkoj, Francuskoj, Engleskoj, Gerčkoj, ričom u drugih kraljevinah, kod drugih narodah se također nalazi ljudih koji valjada ako ne bolje, barem tako znadu zemlju dilovati, vinograd i voće saditi i t.d. Dakle, mudar čovik, koji nije sobom naduven, uvik želi i to znati i viditi kako druga bratja s onim stvarima obhadjaju. Što malim troškom mogu upoznati oni koji ume i hoće štiti, jel novine i knjige opisivaju sve stvari što su čoviku na život potribne.

Ričom, tko umi i hoće štiti, onoga su oči otvorene, pak kad hoda po zemlji, ne poserće i ne pada.

Tko štije učene knjige taj razkriljiva svoju pamet, oštri razum, plemeni čuvstva, svoje vrime bezposlen ne gubi i u poslovih obćenih i državnih po drugim kano slipac se ne vodi, u ričam nije oporan, neumiven, smutljiv, već uljudan, pošten i ugladjen.

Ne dvojimo da svaki čovik umi patrice u ruke uzeti i tako po Očenašu i Zdravi Marii s Bogom se porazgovoriti. Ništa ne manje svaki bogobojazan kerštjanin će pripoznati da je to kako triba. (...)

Ne dvojimo ni o tim da se u svakoj općini nalazi sveti ljudih, kojih ako život upoznamo, naćemo što triba sliditi i tako lakše u kraljevstvo nebesko prispiti. Ipak svaki pobožan kerštjanin, koji se nije oholostju nalio, triba da pripozna pervo, da oni sveti, koje sav svit kano po Bogu odličene časti i poštiva. Drugo, da oni, koji su kervljom istinitost kerštjanska virozakona zapečetili, mnogo bolje su znali šta je Bogu drago i ugodno, nego što mi znamo. Nu život svetih i povistnicu mučenikah samo oni poznaju, njevim ričam se razveseljavaju, dilam na dobro podpaljivaju, koji knjige i novine ume i hoće štiti.

Napokon, nitko ne dvoji da i u jednom selu ima ljudi mudri i bogoljubni, ali pametan čovik ni u o tim neće dvojiti, da u više selah, gradovih i kraljevinah ima više bogoljubni i mudri ljudih. Dakle, sve ono što ovi mnogi bogoljubni sveto, lipo i dobro nastave sve ono što ovi mnogi mudri i učeni na svakom polju znanja čovičanskog izmisle, mudruju, pokušavaju. To sve samo oni mogu poznati i raznati koji knjige i novine ume i hoće štiti.

Evo, oni uzroci zašto sve Bunjevce i Šokce prizivamo i pozivamo da se s knjigam i novinam opriatelje i tako put otvore mnogoverstnom znanju u svoju pamet i plemenitim čuvstvu u svoje serce.

Nastalo je vrime u koje se ne mire više ljudi po kriposti tilesnoj, koji na priliku može težje tane digniti, ili dalje baciti, već se ljudi mire po svojoj znanosti. Umitnost vištoća nadvlada veliku tilesnu snagu ko što nikoji višt čovik u hervanju najkripkijeg čovika lupi o zemlju, tako u sadašnjem viku onaj koji je višt, umitan i mudar, prisvaja dobra ovog svita i uzpne se sverhu svojeg bližnjeg. Svakog naroda povistnica pokazuje da na koliko se ovi penje po listvam izobraženosti umne i duševne t.j. znanjem svoju pamet, a serce dilorednostju oplemeni, na toliko se spori brojem osobnim, bogati imanjem, napriduje u poljodilstvu, zanatu i tergovini, a na koliko se spušta u tmine neznanja, na toliko se gubi brojem i ukida svakojakim imanjem. Ovo je vilajetno izkustvo koga nitko učen neće pobijati.

Amo, dakle, svi, koji želimo naše obitelji i naš narod u životu zaderžati, triba da nastojimo iz knjigah i novinah nauke sabirati. Ako se mi pokažemo da smo spremni knjige kupovati i štiti, iznaće se oni muževi, koji će ove u našem jeziku sastavljati.

Do sad se je to pogovaralo da Bunjevci i Šokci neće da štiju. Zato se nije nijedan vaših učenih podhvaćao da vrime i novac svoj troši i vama knjige i novine piše, slaže i iztiskuje, jel i onim učenim svoje vrime je potribno da trud svoj tamo prinaša gdi će mu ovaj takvi plod doneti da se on ovim može hraniti i zaoditi, jel tko je učio, taj je priko mnogo godinah se znojio i mnoge hiljade potrošio dok je nauk sebi steko. Iz ovog, dakle, triba da živi ko vi iz vaše zemlje.

Valja pokazat, da su Bunjevci i Šokci voljni to činiti što drugi narodi s kojim svoj obiteljni i deržavni napridak na sercu leži, da knjige i novine obljube,

zkvh.org.rs

da dicu svoju škulare, pak će se učeni u mah nadmećat koji će umnie i koristinie i rodu svojem milie knjige složiti.

Žalostno je uvižbanje da ko što Bunjevci i Šokci nemarljivost pokazivaju prema knjigah i novinah i na škularenje svojih malenih. Tako su ponajviše sasvim izostali iz većih škulah gdi se pripravljaju nauci oni mladići koji se dilom zapope, zarede, za meštrove i učitelje pripravljaju, a dilom za druga gradjanska dostojanstva uredjivaju.

Ako u ovoj nemarljivosti naš rod obstane, to ćete doživiti da će vam svećenike, redovnike, meštrove, učitelje, sudije, ravnatelje i odvitnike drugi narodi od svojih sinovah davati. Premda takve u našim neće naći, jel se otci od književnosti odkrenuli i svoje sinove od škulah odvukli.

Jedva koji sin od mogućnijih roditeljah do šeste ili osme škule dolazi, pak se onda od djačkog praha otrese i momkom po kolu se umiša. Valjda opet nije tako lako, ko što to nikoji misle, knjigama se terti i perom mahvati, ko što oni sčine koji kosom mahšu buduć da vaši sinovi vole po divanu, nego po škulah ići.

Ništa ne manje, premda je obćena i za knjigotisak sloboda, i ko što poljodilac jedan pšenicu, drugi napolicu, treći raž, četvrti djubravo, a peti snitljivo sije žito, tako i medju učenih ne daje svaki pšenicu, ni čistu vodu, već pod izlikom nauke nikoji nastoje pomutit mozak i otrovat serce puka i zato ona znanja razprostranjuju koja su u perivoju s drveta zla uzeta. Svitujem našu braću da budu oprezni i iz vake bare vodu ne piju, iz svake ruke jilo duševno ne primaju. Koji vam takve bostane obećaje gdi samo cviće bez ternja raste, tako stanje pridstavlja gdi ljudi ne plaču, već se uvik vesele, gdi nigdi ništa ne triba plaćati, već samo gotov dobitak primati, gdi se ne radi, već se razkoši, koji samo iz tudjeg džepa uizmat i vama dieliti hoće, taj je nakazan, toga se čuvajte, takvog knjižice i novine nemojte štiti, jel ćete proći ko Adam i Eva pak će vam misto gvozdene dervenu motiku u ruke pridati da zemlju priverćete.

Nu, poklem sam uviren da ćete novine iz naših rukah dragovoljno primiti i radostno štiti, zato vam na znanje donosim, da ću ove godine o sv. Josipu izdati. Nastojte donle medjusobno mnoge predplatnike nakupiti i njeva imena gospodinu paroku, meštru ili drugim vašim prijatelju novce uručite koji će ovo sigurno meni odpraviti.

U Kalači, 1-og sičnja 1870.

Ivan Antunovich,
kalački kanonik

(Napomena urednika:
Ivan Antunović je ovu "Otvorenu knjigu" objavio u obliku letka na tri stranice u dva stupca u Kalači, 1870. godine tiskom Malatina i Holmeyera).

P O Z I V NA PRETPLATU ZA "BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE NOVINE"

U družbinu narodnosti slavianske izkrenim duhom i ljubavlju nadahnutim sercem ulazim pak sve one muževe, koji se već od davna trude, da Slaviane u jedno učenosti kolo svedu, znanost i izobraženost uma i serca u njem razprostranjuju, bratinski pozdravljam

Da me ovi zaslužni i slavni sinovi našeg naroda u počastnu svoju družbinu prime i u podhvatu pomognu, o pervim koraku izjavljujem tko sam i šta namiravam.

Nije tajati, da sam veoma mali ipak viran sin ovog naroda, bunjevačke grane, koja se u Bačkoj razvila.

Vidivši, da se onaj narod čversti, kojeg snaga duševna i materialna raste - vruću želju nosim puku bunjevačkim i šokačkim ruku pružiti, da se zaista podigne na ono miesto, koje mu je po gradjanskom zakonu obiliženo.

Jel donle dok se puk nije sporazumio s onima stvarima koje su jednoj zakonitoj općini i ciloj domovini neobhodno potribne, niti će on prava njemu odljučena uživati, niti će sloboda obsigurana postati.

Zato je moja nakana sve to u Bunjevačkim i šokačkim novinam razpravljati što je čoviku kano pojedinoj osobi ko što i u svih svojih odnošajih kano članu obitelji, općine i domovine znati i činiti potribno prinašati i razsvitljavati.

Ovde će biti škula i cerkva, ovde svaka prava i uprava obećana, varmegjska i zemaljska.

Ovde znanosti u pučki stališ spadajuće, tergovina, zanat i poljodilstvo.

Zato svakog sela, tergovišta i grada bratju, učene i proste, sve bez razlike stališa muževe, izkrene rodoljubitelje počastno pozivljem i prosim, da mi kripku u pomoć svoju ruku pruže. Novinam medju puku štioce pribavljaju i svojih dopisi ove podranjivaju.

Znajuć, da ljudi ogledalo zato predstavljaju, da mane na svojim tilu prije opaze i te izprid očiju svojih bližnjih odprave izverstna i manjkava inostranih dila. U našim Novinam od svake strane vilajeta ćemo navadjati, da se od nezgodnih očuvati, a s dobrih oprijateljiti možemo.

A poklem je kolo naše još veoma malo i snaga odveć pritanka, nitko ne može ikakve od nas nagrade čekati. Neka mu je ona dika što je jednu granu dosta brojnu svojeg naroda pomago uzdizati mila rodoljubljeg serca i duha hrana.

Ako smo naš rod već uzbudili i brojnu bratju okolo našeg barjaka nakupili i koja krajcara od neobhodna troška zaostane, ona će se medju radinjih Bunjevačkih novina podpuno i podpravo podiliti.

Subotica, 1992. 241

zkvh.org.rs

Donle ljubljeni budite Novinam, koje će vam se bezplatno slati zadovoljni. Istina je da dika nije uvik tilo nagojila, al Rimljani i Francuzi dokazuju, da je kraljevine stekla.

Namiena moja ne može biti politiku naročito obavljati. Ipak, pokle u deržavi ustavnoj ova se ne da sasvim obaći, zato svaki ima pravo prije nego što bi u ono kolo, koje se po mojim Novinama otvara, unišao zapitati kakvim će se načelom ovo upravljati. Moja je, dakle, dužnost ova obznaniti.

1-o Stavićemo se na onaj ustavni temelj, koji za Carevinu Austrij-Magjarsku košto i za Ugarsku i Trojednu Kraljevinu medjusobnim uzakonitim ugovorom postavljen nalazimo.

2-o Ravnopravnost narodnosti po zakonu osnovanu ćemo nastavljati. Ipak uvik pod historično i političnо opravdanim okriljem magjarstva, pod kojim želimo i našu u miru razvijati. Neka se u njoj um učenostju obogati, serce kripostju oplemeni i materialno stanje osnaži i tako Bunjevci i Šokci od opasnosti utamanenja ne samo očuvaju, već i osobnim brojom naspore, da se Magjarska i njevom slavom i dikom nakiti, izkustvo nam dokazuje, da se uvik onaj puk poštuje i zato gospoduje koji brojom, izobraženostju, umietnostju i imetkom druge nadkriljiva.

3-e Na temelju one kerštjanske demokratie, koju starina gerčka i rimska ni u pojmu nije poznavala, za svaku osobu najširju slobodu hoćemo zahtivati, koja se sa drugog čovika pravom graniči. Ipak uvik pod tracih svete krune Stipanove, jel u stroju ustavnom narodne samouprave za najveći dar smatramo okrunjenu glavu, iz koje ne rastu nezasitjene čovičje ambitie vlasti. U ovakoj monarhiji, u kojoj od glave do pete priko svakog stepena ravnateljstva diše duh samouprave, tamo je obćena sloboda sasvim obsigurana. Republike i načelniki, koji su nepravednim gerčkim i rimskim duhom na toliko napunjeni, da očima svojima u žarko sunce kerštjanske demokracie nisu dokolni.

4-o Radi toga opirati ćemo se centralizmu i anarhiji, absolutismu i radikalismu kano granam onog perivojskog stabla na kojim je dozrialo ono gorko voće, koje je sladku i milu po Stvoritelju za čovočanstvo u slobodi odljučenu hranu otrovalo.

5-o Primamo načelo "slobodna Crkva u slobodnoj deržavi". Po novim uztrojenju pod imenom autonomia poznatim, u kojem će se svakom redu svoja prava tako razdiliti da će vlast biskupska po canonih ograničena, u svoj cilovitosti nepokeršena obstati, jel premda smo uvireni da stari ustroj u novim ustavu tako ne može ostati ko što mladić neće u odići svojeg pradide hodati, ipak priznajemo, da su kod nas biskupi pod jednom glavom stožeri, na kojima se sva osnova Sv. Majke cerkve okreće.

6-o Premda pripoznajemo, da radi obćena mira i zakonite jednakosti jeste potribno, da se Cerkva s deržavom podili, ipak znamo, da nikad neće biti ni za Cerkvu, ni za deržavu koristno da se sasvim oddile, poklem su obe pozvane, da jednog čovika blagostanje obavljaju.

Navlastito dvie stvari se pokazuju, u kojima se nije moguće raztaviti buduć da glede ovih obadvie takva svoja prava imadu od kojih se odreći ne

mogu, jel ova u živac njeva života zahvataju. To je jedno škula, a drugo ženidba. U ovima nije se slobodno oddiljivati, već podiljivati i jedna s drugom nagadjati i pogadjati, jel drugčie će se sav život osobni, obiteljski i obćeni čovika tako pomersiti da će se cilo njegovo družtveno stanje zanijati.

Svako načelo, bilo to i najpravije, ako se do kraja iztirava, stignićemo na granicu absurduma, jel čovik je u svakom obziru ograničen.

7-o Ovi pravopis, premda ga po svim ne odobravam, moram ga uporabiti, da se s pukom, komu pišem, sporazumim. Ništa ne manje lagano ćemo se po listvam slovnice penjati, da skalin sadašnje pravopisne izverstitosti dostignemo.

Ova načela će sačinjavati duh naših Novina. Svi rodoljubi bratinski se po meni pozdravljaju, da se oko ova bariaka, s kojim ćemo za slobodu osobe, obitelji i obćine i ustavnu deržavu vojevati, izkupljaju da našu narodnost razvijamo i uzderžajemo i snagu Novina pobiranjem predplate i duševnim radom uzmnožajemo.

Bunjevačke i Šokačke novine će za sada samo na ovećim pol arku iztiskane svake sedmice jedanput izalaziti tako da u nedilju do ruke čitateljah dospiu.

Kad se pak predplatnici na toliko nabrojili budu da se trošak izpraviti i radnjah trud nagraditi bude mogao, onda će se i naše Novine, koje ćemo o sv. Josipu t. g. krenuti, u svojem obsegu razkriljivati.

Cina jim je na cilu godinu: 3 for. Na pol godine: 1 for. i 50 nov. Na četvrt godine: 75 nov.

Pisma mah ikakva platjena i predplatu molim na uredničtvo upravljati, koje će za svoju dužnost smatrati suradnikam poštarinu naknaditi.

Sabirači se zamoljavaju neka izvole naslov i imena predplatnikah razgovitno pobiližiti i svaka ovamo na vrime poslati, da se mogu Novine o sv. Josipu svakom odpraviti.

U Kalači, 20-og siečnja 1870.

Ivan Antunovich,
izdavatelj i odgovorni urednik

Napomena:

I. Antunović je objavio ovaj "Poziv" kao letak na dvije stranice u dva stupca u Kalači, 1870. god. tiskom Malatina i Holmeyera.

ZORA JE ZAZORILA

Bunjevci i Šokci i svi ostali ilirske kervi puci!

Ono serce, koje pod vaših grudih kuca, jeste izkreno. Uviren sam, dakle, da kako me pozvaste roda za gosta, biti će veselje ozbiljno o mojem u vaše dvore ulasku. Neka vam je topla hvala što ste mene, svojeg roda virna ljubitelja, tako

zkvh.org.rs

dragovoljno primili. Ja za osobitu sriću smatram onu, koja me je gostoljubnomu vašem stolu privela. Potanke sile, al odlučnu volju vam prinašam, s malom snagom, al oduševljenim srcem se krećem na veliki poso razvitka duševnih i tvarnih silah našeg plemena. Neima zaprikah koje bi me sneveselile. Velike mogu me nadvladati i svojim silam moje nadkriliti, al volju moju nikad neće slomiti. Budući da je čista moja nakana ko ono sunce koje s vedrog neba sjaje, da ograni, oživi i razjasni sve široko polje. Nadam se da će me ukripit ruka svemoćnoga i uza mene će stati sva braća u kojih sercah ljubav naroda gadna sebičnost nije ugušila. Ti si, rode, zenica u oku mojem. Nemoj se čuditi što se tako brižljivo o tvojemu boljku staram.

Majka da može svojeg jedinka, u zvizde bi ga okovala. Ja da mi je povirena vlast, sva ona plemenita svojstva, s kojima se rese drugi narodi, želio bi pokupit i rod moj nakitit.

Nu, to mi nije dato, al u ovom svečanom času kada se izkreno rukujem s mojim milim rodom, pozvaću počastvo svu onu bratju, malu i veliku, koji su pošteno ime i učeno time ilirski otacah u baštinu primili, da se u radu i poslu složimo i što god kod Englezah, Francesah, Nimacah, Talianah, Španjulah i Amerikanacah za naš rod koristna nadjemo, to sve izkupimo i njemu prinesemo. Mi ćemo biti kano revne pčele pak ćemo ići od cvata do cvata, koji u vertlu uma i serca raznih narodah razte, da izcerpimo sladki med nauka i donesemo u košnicu našeg roda. Odud će postat med ćudorednosti, koji će se sladit, i vosak učenosti, koji će svitlit životu plemena našeg. Mi ćemo nepristano učiti da možemo neprikidno našu bratju podučavat. Ta, vas lipi širok svit nije drugo nego jedna velika škula, u kojoj su neizbrojeni meštrovi namistjeni. Perva je za svaka čovika najugodia škula naručje ljubezne matere, koja na milom svojem krilu čedo svoje ljulja i poučava svemoguća Boga, miloserdna Isusa i ljubljena Otca imena izgovarat. Škula je cerkva gdi se svi učimo kako triba tilo i dušu ovde i na vike spasiti. Škula je ona ornica gdi otac uči svojeg sina plug upravljat, dionica gdi ga uči kosom mahati, škula je dilaonica zanatlie u kojoj se mladiće na razno rukotvorje poučavaju. Škula je bolta i dućan gdi se umitnost, promet tergovina osvojava. Škula je ona dvorana gdi se slike bojam maljaju i iz suhih orudjah mili glasovi izvraćaju. Škula je gdi učitelj po onih mertvih slikah - koje nazvaše abecijom - poučava kako valja misli, riči i čine po drugi popisane poznati. Tamo se uzbudi pamet da misli, da sudi, da sastavlja i razpravlja, serce probudi da ositja ljubav prama stvoritelja i sebi slična izkernjega. Neka je dakle, uz ove silne škule nama dozvoljeno jednu otvoriti u kojoj će svaki viran sin našeg roda postat učiteljem za vrime i čas kad ga volja snadje, da u svih onih škulah revno pobere nauke za naše pleme shodne. Neka se razastre dobri glas našeg roda po svih poljah ilirskog naroda! Usta moja su od mladosti navikla istinu govoriti. Dakle, pero moje nikad meće uz nepravdu pristati. Ako bi kad god s ovog puta svratio, neka me zataja ona bunjevačka kerv, koja se priko više kolinah u izvornoj čistoći u mojih žilah priliva. Mir i sloga je zalog obiteljna i narodna boljka, a nejedinstvo je miraz, koji sve sile za

napridovanje razvijene opali. Kada stupljamo u kolo izobraženja, svima u tom diliujućima bratinski ruku pružamo.

Zato se nijednoj stranki po takom načinu ne obvezivamo, da ju po slipački u svakom pitanju slidimo. Uvižbali smo, da kad su stranke tako, ko kod nas desna i liva izpričene, onda se više puta sgadja, da se i jedna i druga po čovičjih strastih s puta istine svede i silom svoje moći narod na čine, slobodi ustavnoj protivne, navede. Donle dok se uzvišene naše domovine duhovi ne izravnaju i jednu treću stranku, koja će po našem shvatu budućnosti narodnoj jedino koristiti, ne osnuju, mi ćemo našom potankom silom sad uz jednu, sad uz drugu stati kako uvidili budemo da je jedna ili druga ustavne u slobodi odgojene istine izkrenije shvatila i s ovima se sljubila.

Ipak onaj neće biti naš prijatelj koji bi se mašao da skine one diamante, s kojima je svitla sv. Stipana kruna nakitjena. Cilokupnost slavne naše domovine neka se itko ne usudjuje napadati. Bio takvi kakva mu drago roda i stališa, toga ćemo kao naše svete vire i mile narodnosti najvećeg dušmanina odbijati i zajedno svaka prava za našu narodnost u obitelji, općini, cerkvi i škuli na temelju naše virnosti izpravljati i tražiti.

Složno, dakle, bratjo! Zora je zazorila, razasjalo je sunce izobraženosti po svih poljah, gdi drugi puci diluju, otvarajmo oči, da vidimo na koliko smo iza ovi zaostali i udvostručimo duše i tila kripost da ji dostignemo.

Urednik

(Uvodni članak za "Bunjevačke i šokačke novine" u Kalački, 19. ožujka 1870. godište 1. br. 1. 1-2. str.)

PISMO IZ SUBOTCE UREDNIKU IVANU ANTUNOVIĆU

U Subatici 1871. god. sičnja miseca, 18. dana.

Želim da vas ovo nikoliko redi u liepom zdravlju zateče. Ja sam fala milom Bogu zdrav, ali sam nemiran u srcu što najviše u Bunjevačkim i šokačkim novinama Srbljam ugadjate, ali neka znate što god misli Gorčakov, to isto misle naši subatički Srblji i očito na trgovištu govore, da samo što nije već tu Rus i da mogu na zlatni koli doneli bi ga. Još i to je meni rekao jedan u dućanu da se ufa da će se naša crkva zatvoriti, a mi njevu nećemo da zatvorimo, već bratinski s njima živimo.

Ne znam kakvi tu prie pisaše od neumrlog bana Jelačića, a prie tog od Miletić Svetozara, a ovi nijedan nije prijatelj Domovine već nepriatelj i uzbunitelj. Oni ne bi marili ako bi mi tako kao Poljaci u Siberiu, ali se ufamo u Boga mi da nas neće ostaviti.

F. V. L.

zkvh.org.rs

JAVNI ODGOVOR NA PRIKOR SUBATIČKI

Kad sam stupio na ovu stazu, na kojoj više trnja nego ruža raste, onda sam izjavio, da me od onog pravca, kojeg sam jasno označio, nikakva čovčia vlast - bila visoka ili niska - odvratiti neće. Istinu, koja duh moj objasni gori i doli, jednako ću kazati i to rodu mom sve donle dok mu volja bude slušati. Mogo bi ja to činiti što slavni rimski pjesnik reče: da se u svoje misli i čuvstva umotam pa gledam kako se jedna grana za drugom sa stabla bunjevačkog lomi i na lomaču uništenja baca. Al' ja većma milujem moj rod, nego svoj pokoj. Zato, ako meni i nije dato da mojim njegovanjem to stablo ozeleni i procvata i plod ljubavi svoje narodnosti donese, ja ću barem sve dok ne zamuknem, mojem rodu dovikivat, da ne otvara uši onom govoru koji ga u prijašnju nemarnost uspajava, dočim se temelj njegova položaja sve većma i većma podronjava. Već su 300 godina priko naše glave prošli od kako pleme slaviansko na granici Magjarskoj krv svoju proliva da svetog Stipana krune celinu sačuva.

Moj dragi brate F.V.L. prvo je da budemo pravedni. Kad koje pleme 300 godina zato svoju imovinu i život na oltar ove Magjarske domovine polaže, da je od silne navale Turske obrani, koju silu nisu Slaviani ovamo uveli, možemo li onda ako ruku na srce metnemo, po duši kazati, da je to pleme ovoj domovini protivno.

Prvo je da smo pravedni, jel ako neznamo biti pravedni - nikad nećemo biti slobodni, reče jedan proslavljen govornik francuski. Na uzici varke i laži sebični ljudi će nas voditi. Na toj krvavoj granici stajali su Dalmatinci, Hrvati, Srbi i Bunjevci i Šokci pa Rumani i Sekelji.

Tko je ili nije medju ova plemena bacio iskru razdvoja, to ja neću da iztraživam. Da je tako bilo, to nam pokazuje još i ovaj odjek njegdašnja nepouzdanja. Jedna je nas mati rodila - jedan kruh jidemo, jednu vodu pijemo - na onoj zemlji, koja je tako bujno topljena naših djedovah krvljom. Našto, dakle, taj razdvoj? Kad je cil jednaka, da u ovoj domovini našeg jezika i plemena prava, koja se nas po zakonu tiču, iztražimo. Jel ovo je naša domovina ko i onog Magjara, koji od onih prvih vezirah svoje poriklo izdvaja, buduć ga neima koji bi smio kazat, da je njegovo pleme više krvi na ovoj zemlji prolilo.

Brate F.V.L. budimo slobodni, jel koji ne zna da takvi bude, onaj nije vriedan da se jedne ustavne kraljevine, ko što je naša domovina, gradjaninom nazove. Al budimo i u slobodi pravedni - i zato ostavljajmo vieru svakom svoju. Nju nemojmo upletjat u stvari svietovne. Ta će iznać svoja prava - ako ne po pravdi, a ono po iztrajanju. Prija su sustali pogani krštjane mučiti, nego trpiti. Tako će i Rusi sustat Poljake kiniti. Šta Gortchakoff o Magjarskoj misli, to ja ne znam, jel mi nije dato u bubreke ljudi pogledati, al to znam, da ako nije Svemogući odredio propast europeoskog vilajeta, da mora sloboda nadvladati i svaka samosila, dakle, i ruska se poniziti. Ima l' medju Srbljih pojedinih koji bi

Rusu svoja nidra razkriliti, to opet ne znam, al toliko znam, da se oni Srbi, kojih rieč od jednog do drugog kraja njevog plemena odjekiva, perom i riečom za slobodu bore. Kao taki ne mogu biti prijatelji samovolje ruske. Ovakvima ja pružam moju ruku, jel se i ja za slobodu narodnosti mojeg plemena borim. Oni plemeniti dusi sa staze slobode odklonjavaju sve one zaprike koje su slavenska plemena razdvajale i tako okove njevog službovanja utvrdjivali. Onima, dakle, koji jedinost bratje opravljaju, otvaram moje grudi, jel da možem, sve bi Slavene duhom i srcem oplemenio, a imovinom obogatio. Jelačić je bio ban Hrvatske. Šta je taj pokojni ban bio Hrvatom, to je njev poso razpravljati. Naše je poštivat ona imena, koja jedan narod proslavlja. Hrvata stanje ne znamo mi, već oni temeljno prosuditi. Budimo pravedni i podajmo njima to pravo koje se nji tiče, da oni označe svoje prijatelje ili neprijatelje. Nemojmo se uvik dat vodit na uzici laži, koju nam revno i neprikidno pletu naši zlotvori. - Buni l' taj g. Svetozar Miletić ili ne buni l' puk, to nije naša briga iztraživat. Ostavljamo na bratju Srbe da oni sami obiluže svoje gorljive prijatelje, ili dušmane. Nemojmo virovat, da se u narodu tko može uzpet na goru slave ako ga njegova bratja na svojim ramenima ne uzdignu, ili ako nije zaslužnim putom tamo dopro, da bi se i na dulje bez zasluge na toj visini uzdržao. Budimo pravedni i ostavljamo slobodu svakom plemenu birati u sebi ljude za vodje. Oholost je još i kod neprijatelja kaljati ljude, koje je narod počastio. To je strašna politička mana. U tom nemojmo ikomu sliditi. Jel neima veće uvride za jedan narod - no kad ono pogazimo što je prid njim počastno. U razsudjivanju jednog naroda nemojmo se vodit po izrazi, koje po tržištu ili dućanu pokupimo. - Zar nije bilo Magjarah, koji su Ruse u Magjarsku pozvali? Ipak nikad nećemo reći - da bi Magjari nas u ruke Rusa pridati hotili. I što je pravo o Magjaru - to je pravo i o Srbih. Kad je Bog stvaro narode, od jednog blata je i Magjara i Srba i Bunjevca opravio - i jednim duhom nadahnio. Na stranu, dakle, s takim spletkam koje siju sime nejedinstva, da izklija nesporazumljenje od kojeg u čovičanstvu snuju spone za slobodu, već podajmo bratinsku ruku jedan drugom da iztražimo slobodu za viru, za jezik, da nijedno ne bude u sužanstvu, već se grije suncom slobode i razkrili svoje grane da i nama jedanput odane, da i mi možemo ne samo našim jezikom Boga hvaliti, već i naše svietovne poslove kako je to nama zakon opredilio obavljati. Da nas ne napadaju kano bunitelje kad pišemo, da nije pravo kad u Subatici, gdi je 30 hiljada Bunjevacah još ni jedan oglasak, koji se baš puka tiče, tim jezikom se ne obilodanjiva. - No, ako je kojem Bunjevcu baš volja došla da postane Magjarom, mi mu ne navidimo, al ga liepo molimo da nam dozvoli slobodu, da mi možemo pravi Bunjevci ostati i virom i jezikom ko što su naši otci i pradjedovi bili, koji su za ovu liepu zemlju potokom krv svoju prolivali.

Urednik
(Ivan Antunovich)

zkvh.org.rs

JAVNI LIST IZ ZOMBORA NA UREDNIČTVO "BUNJEVAČKIH I ŠOKAČKIH NOVINA"

Bunjevci su uviek vierni prijatelji bili Magjarom. Vaviek vierno sa Magjarom držahu. Ova virnost je značajna posebnost Bunjevacah toli da je gdjekad čuti da je Bunjevac bolji Magjar od rodjenoga Magjara. Bunjevci se uviek ponosno Magjari nazivahu.

Kada je preč. Urednik našega lista ukazao s namjenom da će bunjevačko - šokački list krenuti, nije jedan bio koji je s bojasnom rekao: - Opet hoće da Magjarom s jednim viernim priateljem manje bude, a više s jednim kućnim neprijateljem.

Mi nismo dielili bojazan i ćute ovih. Mi se obradovasmo pokretu. A jamstva nam dovoljna dao program za kojim stojaše tvrdi značaj preč. Urednika.

Ako bi nam tko svoju bojazan očitovao, mi se pouzdano pozivasmo na program.

A isto poduzeće i pokret držasmo ne samo za veoma koristan, već baš za neophodno potreban, a to stranom radi prosvjete puka bunjevačko - šokačkoga po kojoj se današnje doba jedino odvraća prieteća se nevolja, a postiže i osigurava blagostanje, a stranom radi uzroka sledećega.

Vierno prijateljstvo i privrženost našega roda prama Magjaru poznata je. Ali, narodnosti su naravno razne. A ne bi mislio da se je viernost poljubljenoga našega roda ikad s ove strane na pokušaj stavila bila. A ovo je još moguće bilo i po duhu našega vieka ne bi dugo čekalo. Trebala je zato i s ove strane sigurnost, a tu nam pružaše jedino uvjet da viernost Bunjevacah prama Magjarom što većma na punu savjest podigne se. Ovo je bilo tvrdo uvjerenje preč. Urednika. A i mi smo istog uvjerenja. A ovo se je dalo postići najbolje po časopisu, koji se i krenuo.

Mislimo, dakle, da smo dobro razumjeli i namjenu i program preč. Urednika kada velimo, da mu je u poduzeću hvaljenom uznešena misao bila: vierno prijateljstvo i privrženost Bunjevacah prema Magjarom, koja od uspomena Bunjevcem značajna bijaše na punu savjest podići da proti svakoj navali i u svakom pokušaju nepobijena ostane. Uzvišene zaista namjene! - A mislimo da je ova bila namjena uredništva u pokretu svome.

Pa kako odgovaraše žudjenoj sorti tečaj lista? Hoćemo li reći da se prevarismo? Govorimo, da nas duh lista ne zadovolji.

Nalazimo u listu pritirana produbljivanja narodnosti, koje za naš rod nikakve praktične koristi ne ima, dapače baš opasno može biti. Koje nit odgovara po duhu našega puka i koje on dosadom i jadom odvraća od sebe.

"Zašto da nas prave Srbljim? Mi smo Magjari uviek i bili, pa Magjari hoćemo i da ostanemo". S ovim riečmi se ljute zomborski Bunjevci i odbacuju duh u listu vašem vladajući i s njim i list.

Nalazimo u listu duh kojega težnja nije upravljena srcu domovine, već koji teži napolje.

Nalazismo lahkih prietnjah i opasnih alternativah Magjarom predstavljenih.

A nigdje, nigdje ne nadjosmo izraženih ćutah prijateljstva i viernosti prema Magjarom. Nigdje ponuke, oduševljenja za prijateljstvo magjarsko.

A ovi duh niti je bio Bunjevacah, nit će jih u viernosti i prijateljstvu s Magjarom jačiti.

Kada pogledamo na junačke Elsasa i Lotringena zemljice u njevom izgledu, vidimo kakvi treba da budu Bunjevci prama Magjarom. Slavni nam primjer daju napomenute dvie zemljice, koje u toliko težkih okolnostih s tolikom žrtvom Francezkoj vierni ostaju.

Takvi želimo mi da budu naši Bunjevci i Šokci. Samo će tako biti dostojni svojih djedovah - vierni značaju svoje slavne poviesti.

A takvim da bi jih vaš list učinio, tomu ne imamo jamstva u duhu koji u njem mah preuzimlje. Dapače, mi se bojimo, da će baš naprotiv biti.

Mi radošću pozdravljamo svaki napredak naše braće Slavjanah u prosvjeti i obrazovanosti, ali nećemo da postanemo nevierni Magjarskoj, našoj slavnoj domovini, za koju naši djedovi krv livahu i koju i mi hoćemo sa životom i krvju braniti proti svakomu dušmaninu, ukazao se isti ma s koje strane.

Kada se početkom vašeg lista bojazan ubacivala pred nami, mi se pozivasmo na program.

Kada se poče u listu javljati duh nadi našoj protivan, mi se pouzdano pozivasmo na prošlost značaja uredničkog, da bi svakoj sumnji zapriečili.

A kada tečajem vidjeti moramo duh ne samo po nas već i po drugih zaista pritirani, ne imamo se dalje ni na kog pozivati. Ne imamo drugog puta, već da se obratimo preč.uredništvu i molimo ga: ako ostaje uz duh poziva i programa svoga, neka nam razloži odkuda je duh tudji i šta hoće. Neka nas smiri. Ako bi pak ureničtvo prvašnju svoju namjenu i duh programa ostavilo, neka nam i ovu promjenu iskreno javi, da znamo na čemu smo.

A vrhu svega neka nam dozvoljeno bude preč.uredništvu naše osobito štovanje izraziti.

Ive Palich

zkvh.org.rs

ODGOVOR NA JAVNI LIST G. IVE PALIĆA I PO NJEMU POŠTOVANOJ BRATJI ZOMBORSKOJ

Ko mene poznaje, taj znade, da je moj sav život jedna otvorena knjiga, u kojoj svaki ako ga je volja može štiti. Moje misli, moja čuvstva čak od ditinstva jednaka ostaju. Samo se prid onima vide da su se prominila, koji niti svojoj narodnosti niti duhu vriemena ostaše vierni. Nikad mojeg vieka nisam htio od Bunjevca i Šokca da Magjara pravim. Ko to smije tvrdit, neka privrne sve listove mog života i neka nadje jednu rieč da sam ja želio ili nastojao da moj rod izkine svoj jezik materinski iz grla pak uloži miesto tog magjarski. Moja mati je mene Bunjevcem rodila. Taki sam bio, taki ostajem. Niti hoću, niti možem drugo želiti, već da i moj rod taki do vika bude. Da moj rod nauči magjarski, od prvog časa uvik sam nastojao. To pokazivaju svi oni koje sam odhranjivao. Da moj rod ljubi Magjarsku kao svoju domovinu i u njoj na prvom miestu svojeg brata smatra u Magjaru, da sam želio oživotvorit, to moraju posvidočit svi oni s kojima sam u jednom krugu živio. To očituju svi moji članci, koje sam prošastog tečaja pisao. Al' to ne znači toliko ko da bi ja ikad zato dilovao, da Bunjevci i Šokci postanu Magjarom, jel molim vas liepo, poštovani gospodine, mislite se samo jedan čas: - Ako bi ja kad god tako mislio i ćutio, ko što vi hoćete da na me potvorite, da li bi moguće bilo pero u ruke uzeti i pisati na uzbudjivanje mojeg roda? Proštijte moje prvo pismo pa ćete se dovoljno o protivnom osvidočiti, ta Bunjevci i Šokci već su liepo na putu bili da se do poslidnjeg izkorene. Za nji nitko nije pisao ni u varmegji, ni u varoši, ni u selu ni onaj oglasak koji se u pučkom poslu na duvar prilipio. Nije se u njihovom jeziku složio. Njev je jezik jedino samo još u crkvi živio, al kako? - Vi ste, gospodine, jedan pop koga ja poštivam. Metnite ruku na srce i po duši očitujte, da li ste vi zadovoljni onom jezičnom znanonstju, koja se za sad kod naših svećenikah i učiteljah nalazi? Neću da govorim o rodjeni Nimci i Magjari, koji su iz milosrdja prama ovog puka štogod od našeg milog jezika osvojili, da vrhu naši bratjah pastiruju buduć da neima bunjevački li šokački sinovah, koji bi ovo brime teško na svoja ramena postavili, već vašu pozornost svrćem na rodjene Bunjevce i Šokce, popove i učitelje. Ako vi uz malu iznimku, u kojoj mene nećete naći s mirnom svietstju o njim ih smijete tvrditi - onda ja neimam pravo. Dakle, položit ću moje pero, da ga više nikad u ruku ne uzmem, jel to nije istinu pisalo - koja je jedini cil mojeg života. Sad vam neću da navadjam naše župe i škule gdi su take pastire i učitelje namiestjali, koji našu rieč nisu razumili. E, pa tajite ako možete, da je baš u tih župah svoju crnu glavu na našu priveliku žalost podigao nasarenisam.

Ako vas bude volja i želja, stajaću vam na službu s primeri. Vi se u Zomboru pitajte koliko ima škula bunjevački. I ako ji ima, od kojeg su vriemena nastavljene u varoši i salaši? Pa ji izvoljite spodobiti s onima magjarskim i nimačkim.

Prigoda vam se pogodna ponudjava. Prid vratima vam je železnica. Odputujte u Subaticu, ondud u Baju počinite to isto, pak onda ne branim uzmite kamen pak prvi bacite na mene. Prodjite kroz sva sela, primetnite Arhiv zomborski i subatički pak nadjite gdi je izdano kako uredovno pismo, ili baš i privatno u milom našem jeziku, kada je to u vrieme latinskog ko što i posli u magjakom i nimačkom redovno tvoreno. Ako nije tako, a vi uzmite kamen pa bacite na mene.

Toga zanemarenja prva posledica bila je da je puk s popovi i meštrovi zajedno izgubio svoj jezik, pa ono što je mislio i ćutio, ni jedan nije znao izkazat, već je opisivo da slušaoci pogode što misli i ćuti. Pokažite mi popa ili učitelja, koji je sabrao u svoju knjižnicu stare ili nove slavenske pjesnike ili učenjake. Nije li grdoba po nas da mladom svećeniku, koji izalazi na duhovno polje, nismo kadri pridikature uručiti. Oh, to vi dobro znate! Imenujte mi onog da ga proslavim. Imenujte koji je proučavao svoj materinski jezik, da njegovom slastju pridaje Božji i svietovni nauk svojim slušaocima. Pokažite popa ili učitelja, koji je dao u ruke puku slavenske klasične pjesnike, da ponove one stare Kačićeve pjesme s kojima su naše matere i tetke osladjivale bunjevačku i šokačku gostbu. Ej, te su davno zanimile i naše dive kupe po djubrištu koje kakve odrke grdni pjesama koje truju srca i taru rumenilo nevina stida s lica njihovog. Pokažite mi od svietovni izobraženi Bunjevacah i Šokacah, koji bi u svojoj obitelji njegovali svoje ljubljene matere jezik. Dieca njihova govore magjarski, nimački i franceski, al prema koji pripravljaju da medju Bunjevci i Šokci i Srbi žive, slavna jazika kao kitavska ni jednu riečcu ne razume, jel jim otci zebu od imena "Racz", tako da ako tko izdaleka izusti, već jim lice stida rumenilo zastre. Naši stari učeni, koje sam ja još imo sriću poznavat, govorili su takodjer ove jezike, al jim je porodica i mužka i ženska slavnim jezikom svoja čuvstva odkrivala. Ako nije tako, a vi uzmite kamen i bacite na mene. Druga posledica je bila da su Bunjevci i Šokci i sami sebe zanemarili, neobrazovani ostali, neradu i razsapu se pridali, pak jedan za drugim svoje imanje prodavali i tudjim slugam i to nimačkim postajali.

Bunjevačka i šokačka sela od dana do dana gubiše svoj oblik i uzimaše oblik nimački. Poštovani gospodine, uzmite u ruke Schematismus i izvoljite kazat jel istina što govorim. Da su njevo miesto Magjari zauzeli, valjada bi mukom mučao jel ostala bi Magjarska, al sve zauzeše Nimci, koji se poput poplave razastiru i Prusu ćupriu steru. Ako nije tako, a vi uzmite kamen i prvi ga lupite meni o glavu. Moje je srce uviek milovalo Magjarsku i u toj Magjare, Bunjevce i Šokce i sve Slaviane. zato sam dugo mislio i razlagao kako bi se ovom zlu na put moglo stati i najposli sam na tu misao došao da je jedini spas u izobraženju, a za izobraženje najpodobnie obćilo poučne i zabavne novine. To su moje misli i čuvstva. Da li su dobra? To neka sudi Bog. Da je moja nakana

zkvh.org.rs

izkrena i čista kao bilo sunce, to smijem pri ljudem i prid Bogom tvrditi. Ja moram tim putem ići do konca mojeg života vazda ona sriedstva upotribuvajuć koja mi okolnosti dozvolile budu. Možda će se ne samo Zomborci, već i drugi ko i Vi od mene odkrenuti, al ja od mojeg cilja nikad neću odstupiti. Da će moj podhvat sjaset zlotvorah pokrenit, to sam ja unaprid vidio. Štijte samo moj prvi list, al ja jim vedrim nebom u oči gledam, jel znam da samo lažom mogu moje ime obsipljat. Magjaru ću uvik pridikovat da se izmiri sa Slavianom, jel tu mu je spas, a u toj politici što poturice tiraju, koji skut Nimca ljube, jeste pogub Magjarske. Ja drugčie ne znam govorit, jel to moj duh uvidja. Ako bi drugčie govorio, onda bi lago, a laž nikad nije moj jezik pokaljala. Zbog istine su me i mali i veliki korili. Sva preimućtva su propala kad je vira koja je svrhu svega čoviku skupa - svoje preimućtvo morala ustupiti, da se u sve društvene odnošaje uvrsti sloboda. Milovo bi znati čime bi znali pokazati da jezik može svoje preimućtvo zadržati? Ravnopravnost mora se razastrti po svi društveni odnošaji, al na poslidku to su politička mnenja, koja u nikakom savezu ne stoje s mojim ciljom. U politici slobodno je i Magjaru i Nimcu i Slavianu izkazat kako bi mislio dom spasiti. A što se Srbaljah tiče - kakima vele nastojim Bunjevce učiniti - to su umne pletke ogorčani neprijateljah mojeg podhvata. Ta, te lisice dobro znadu, da je prostom Bunjevcu, koji još nije naviko štit, a još manje razmatrat u Subatici i Zomboru dosta kazat: Taj tebe hoće Srbom da učini, da ga od knjige na 10 miljah odbaci. Ta, u ono doba umili su srca tako jidom napunit, da mu se tim još i sad srce u čas zalie. No, drugčie od moje strane ne bi ni vriedno bilo na te pletke odgovarat. Ta, moje svako slovo, svaka rieč diše duhom bunjevačkim i šokačkim. Nadjite mi jednu riečcu, koja nije tim duhom nadahnjena, pa ću je iz moji grudi korenom izkinuti, a najedanput ne možem biti Bunjevcom i Srbljinom. To svaki čovik mora uvidit koga mozak nije strastjom pomutjen. Poštovani gospodine! Vi mene malo poznate, al pitajte starie. I ako nadjete jednog popa ili svitovnjaka koji bi smijo drugo kazat od mene, nego da sam i tamo mirio gdie su drugi kavgu zametjali, onda uzmite batinu pak me iz roda bunjevačkog izvijajte. Dakle, zato sam ja prid vama Srbljin, jel ne pridikujem hajku na Srblje, ne napadam bratju i ne zametjem kolježi paljevinu ko što je bila 1848.godina. Gospodine, sad neću da se u tu poviestnicu upuštam. Bila joj lahka zemljica. Molim, shvatite me dobro. Ne razumim one zakone, već samo onih godinah žalostne uspomene dogadjaje. Poznajem njihovog oholog otca i nerazboritu mater. Njihova mnogo staria razboritost želi da jim tužna uspomena u tminah zaboravnosti zakopana ostane. Pokrov s kojim jim prošlost grdno lice zakrila, neću da okrivam, da se nevina ne sgroze srca. Ja niti sam se dao voditi po laži, niti hoću da lažom koga vodim. Lahka joj bila zemlja toj 1848. i 1849.poviestnici. Nemojmo pokoj buniti. Proklet svaki koji medju bratjom nejedinstvo sije i blažen koji bratju izmiriva. Nisu li Srblji jedne matere sinovi s nama, nije li i nji ona slava rodila, koja je nas odgojila? I nisu li oni taki gradjani magjarski ko i mi. I ne moramo li mi pod jednim suncom sv.Stjepana krune s njima živiti, kod jedne trpeze jedan kruh jisti i jednu vodu piti? Pitam Vas, ljubljeni gospodine, činim li ja zlo kad

nastojim razjarena srca utaložit i bratju izmirit? Nije zlo načelo, koje je sv. Stipan očitovao, da je srićna država koja razne narodnosti u svoji granicah zadržava, al prokleto je ono, koje je dušman izmislio, da je sigurna vlada ako je medju narodnosti mržnju posijala. Srbi gdi koji pišu u naš list i nas poučavaju u stvarih za život potriebnih. Hvala jim. Bog je na nebu, a duša u meni, moram istinu posvidočit, da nikad nijedan nije piso, da se Bunjevci oneprijatelje s Magjarom i da Srbom postanu. Kakim obrazom bi ja znao i smio nji u našem listu kuditi ili napadati? Što su valjda nikoji listovi njihovi protivni u političkom obziru mojem mnenju, to je mislim svakom gradjaninu slobodno, a mi ovde toliko imamo kod kuće uredjivat da se ni na trenut u prepirke neplodne ne možemo upuštat.

Šta se vama čini? Čine li razborito oni Magjari, koji u svoji listovi Slaviane Tatarinom imenuju ko ogłašeni Kakaya. I oni u Reformi, koji kano risi napadnu Slaviane i vele da smo lavi kad trieba govorit, al kad Magjar udari na svoju sablju, onda smo zecovi. Mislim da bi blaženiju uslugu našoj domovini učinili ako ne bi zlobu izazivali. Drugi je sviet nastao, drugi duh diše. Triba mu se poklonit, jel ako mu se oholo protivili budemo, ko što su do sad činili, može bit da će jim koji čas poso za rukom poći, al poklem je pisano, mora se izpuniti, da tko gazi drugog, do praha će se poniziti. Molim Vas, razmatrajte, razmišljavajte i ako me grišnog nadjete, recite na me svi vi popovi: anathema. A ja ću Vam koj jednoć Aristides - testu podneti u mojem listu da me na pogrdu svietu izložite. Srbi i Magjari pa s ovima Bunjevci u Zomboru od mojeg ditinstva su u neslogi. Već 30 ako ne 40 godina kako se inade kaka da bude škola, a kapital na tu skupljen, bezplodan leži. U svakoj promini tu je vikovita tužba, pa se komesari ravnateljski vikom na trošak varoški izminjivaju. Ako je to dobro, a vi uzmite žig pa mene žigujte prid svim Bunjevcem i Šokcem kao čovika glupa i pomutjena razuma, koji je uzo pero da druge uči kada sam ništa ne zna. No, što ja neću da se s tim zomborskim Magjarom i Bunjevcem u pravcu složim, pa da ona srca, koja se neprikidno ogorčavaju, ognjevitim jidom podpaljivam, zato sam ja Srbljin. Poštovani gospodine! Vi ste čovik mlad, dakle, bistrog uma. Izvolite kazat nebi li po varoš Zombor i svakog pojedinog gradjanina koristnije pa i po dušu i tilo spasonosnije bilo da i Srblji i Magjari uzmu istinu i pravdu za miru i da se na toj izjednaju, nego što neprikidno prsta se vuku. To možem očito reći, da u svačem i uvik ni jedna stanka nije na temelju pravice stala, već da je svaka što od istine, al što i od strasti imala. Takim načinom će Zomborci i nadalje do kolinah u blatu gaziti. Duševno i tvarno njevo polje neće se prid svietom osvitlat. Napokon, shvatite me dobro, ja sam taki Magjar da se ne strašim kazat da ni onaj, koji je svoje ime zatajao i svoj jezik materinski pogazio, nije bolji, al ostajem do vika Bunjevac. Već želim da svaki učeni Magjar, koji se kao ravnatelj, sudia, pop i meštar i t.d. dotiče sa Slavianom, naš jezik nauči i našu literaturu pozna. Drugčie nije prijatelj svoje domovine, jel ne miluje one narode koje trieba da ravna ili uči. Isto tako želim od Slaviana učena da magjarski jezik kao jezik krune i zakona nauči. Drugčie nije dostojan imena gradjanina magjarskog. Ko više želi onog, ja smatram za

zkvh.org.rs

ubojicu svojeg ili bližnjeg naroda. Takom nikad neću reći: ave. Dopadalo Vam se na Alzatiju pozvati. O tom bi Vam znao tušta govoriti. Bio sam i vidio sam što je tamo po domovinu dobra, to je urizano u srca naših Bunjevacah i Šokacah. I nije pošten čovik koji smije govorit i neće pokazat, da sam jednom riečom tu liepu kriepost viernosti prama domovine napao takog kao pravog zlotvora mojeg roda smatram. Želim i ono drugo što je tamo dobro u Bunjevci i Šokci uzbudit ljubav prama svojeg jezika. Učeni Elsasi Lothringi govore franceski, al materinski jezik živi u selu, u gradu, u školi, u crkvi, u društvenom i obiteljnom krugu - što nije kod nas. Tamo je Nimac uz francuski jezik osto, a tu Bunjevac umire, jel mu se učeni sinovi izneviruju. Ko veli da je tamo drugčije, ne govori istinu, potvara i vara neznano. Ipak, varate se ako po sadanji žurnalistički visti hoćete da Elsacah položaj upoznate, dobro će biti zabiližiti da tamo nije mogla to proizvesti sva samosilja od 14-og Ljudevita sve do III Napoleona - za čim vi težite. Napokon, veoma se čudim što se niste pozvali na Švajcare i Amerikance, pa bi vas bolje razumili, jel ja želim da Bunjevci budu taki Magjari ko što su Francesi i Taliani - Nimci u Švajcarskoj, a Nimci Englezi u Americi. Ako je kod Vas drugčije, konda je zlo po Bunjevce. To su bila, to jesu i to će biti uviek moja načela o kojih sad poslidnji put govorim. Ko misli i čini tako, onaj će dolivat sa mnom, ako ne,onaj će tvorit proti mene. Ja više o tom pisat neću, jel štampa je kod nas skupa, a mnogo je stvari o kojima bi nauke tribalo našem puku prineti. Oni izrodice, koji lažom hrane siromašne Bunjevce i Šokce pa ji tako u ranu i nezasluženu propast vode, bolje bi činili ako bi članke zabavne ili poučne za puk pisali. Al neka bude njihova volja, ja se više proti laži neću braniti, jel to je stvar mojoj prirodi protivna, ja se milujem zabavljat s istiniti i ozbiljni stvari, koje koriste čovičanstvu, a s mojom osobom nikad se ne zabaljam. Kaljajte je dokle i kako vam je volja, ja se nikad neću mašat da take maćve operem. Svidok mi je Bog, da je istina po mojoj svisti koju govorim. No, nikad mojeg vieka nepogriešljivost pojedina čovieka nisam branio. Dakle, dopuštam da sam i ja mogo faliti, al ni u Vama nepogrešljivost ne smatram, već jedno drugom ostavljamo slobodu misli, rieči i štampe. Al mi se čini, da ste Vi taki Bunjevci ko što bijaše oni popovi, koji su njegda za načelo smatraše: "Pop sam dok sam kod oltara, a dalje svietovnjak". Vi ste Bunjevci jedino u pridikaonici, a u školi, u uredu, u obitelji, u svakovrsnoj družini i životni odnošaji magjarski ili nimački mislite, ćutite, govorite, pišete i tvorite. Eto Vam ga Magjara ili Nimca Bunjevca, a ne Bunjevca Magjara ili Nimca. Ako to nije vaš ozbiljni narodni oblik, onda neka nisam ja Vaš fotograf. Al, žali Bože, što je do sad uz take učene Bunjevce i Šokce siroma Bunjevac i Šokac tvarno i duševno zakukao.

Ja sam jedin i sam u ovom velikom okolišu. Podhvat je terešan. Skoro će se duhovna sila iscrpit, a tilesna prilomit. Slobodno će Vam ostat miesto da ga po Vaših načelih zauzmete, al poklem niste moji prijatelji, prostor Vam je slobodan. Vas je više na broju, izstisnite me, ta ja sam i tako trulo orudje koje će se danas sutra i po sebi satrt. Mene samo trne ona bojazan, da se luč prosviete mojeg roda, koja je počela tinjat, ne ugasi. Ja ne gubim, jel ću se povratit na ono polje gdi sam na korist mojeg roda dilovao. Ja ću vam čestitat

ako ukus i nuždu milog roda boljima nagodite. Jedino je to što Vas molim, da ubojicom roda ne postanete. Na ožitvorenje pružam Vam oslabljenu ruku i obećajem, da ću vas bratinski podupirat, jel moja nije druga želja već da uči i da živi moj plemeniti rod. Živi život obiteljni i društveni, da ne bude siroče, koje se potuca od nemila do nedraga, već da postane pukom prid kim se kapa skida.

Poštovani gospodine! Naša je, kako vidim, sudbina da se na mejdanu kano protivnici nalazimo. U ono doba kad sam ja obiližio da crkveno pero nije u pouzdanih rukuh, kojim vladaše ona dva čovieka u jednom magjarskom listu, Vi niste vierovali. Evo sad su već i njihovi pokrovitelji istinu mojeg osvidočenja uvidili. Mislim da se ne varam ako scinim da danas i vi ne bi za nji sablju pripasali.

Vaša izobraženost i vaša narodna ljubav osiguravaju me da ćete skoro uvidit istinitost moji narodni načelah, jel zarumenila je već zora iztriznenja i u magjarski listovi. Razboritost će nadvladat uzrujane strasti, pak će vidit da je tamo spas gdie su oni nazirali pogub, a pogibelj državni ondud priti gdi su nikoji tlapili o spasu.

Šta je vas u Zomboru i Subatici naročito u našem listu ubolo ne znam, jel niste označili. Dakle, usilovan sam nagadjat. Može bit da su pjesnici, no ja takov sam istom onda bio kad su me u 6-oj škuli prutom za stihovi valjali. Kuda njev duh uzlitja, opipava li Balkan, ili Senjsko more, to je meni svejedno.

Može bit da ste u tom zapeli što smo Bunjevcem kazali da nisu diete koje su na ulicah našli, da su jim bratja na svem istoku i jugu nastanjena. No, to ne mogasmo činit da ji počnemo u knjigu uvadjat s Arpadom ko što je niki bratac u jednoj knjižici pokušao. Naši stari su pivali o Sibinjanin Janku, Miloš Obiliću i Marku Kraljeviću. Granu ne mogasmo od stabla odkidat. Ko to čini - taj život ugašava.

Ili valjda vam postade trnom u oku što jedan pošten priatelj reče, da bi vrieme bilo da i katolički učeni azbuku upoznadu ko što oni latinicu uče, al to bi bio grih, koji bi u nebo vapio. Ta, kod nas ima još i sad taki ljudi - skoro je jedan pokušao - koji bi htili da Bunjevca uz magjarsku i nimačku abeciu svezanog drže pa da s Nimcom piše š - sch, a s Magjrom č - cs, ć,tj - ty. Kod nas još i sad gdi koji misle, da se sa Slavianom ko turski paša valja po tolmaču razgovarat. Ta, naši žurnaliste još i sad o Srblji vadu svoje viesti iz nimački listovah. Dakle, to vama boli što kažemo učenom Magjaru, da se sa Slavianom slavianski, a učenom Slavianu da se s Magjarom magjarski razgovara ko što obadvojica čine kad se s Nimcom sastanu. Nije li budalaština koja se neda opisati da Bunjevci, koji jedan jezik sa Srbi govore, zbog slovah ne poznaju šta učeni Srbi pišu, već od Nimacah pitaju. Nije li to na polju prosviete veća budalaština nego ona kitajanska na političkom kad su širokim zidom od svieta sebe odielili. Nije li reko sveti Pava: Pokušajte svaka i koja su dobra, slidite.

Ona bojazan, koja prolazi nikoji političara grudi, koji su sa 30 godinah od svieta zaostali, to će proizvest sigurno, da će se Magjari donle tudjit od Slavianah i približavat se naručju Prusah dok ji ti grleć ne uguše. A po vašoj prosviti za Bunjevce i Šokce odmirenoj nastaće ono što mi sad godina reče u

zkvh.org.rs

Subatici jedan učen gospodar - kad se o preduzeću prepirasmo - : Šta ćete vi? Da li da Bunjevac živi? Ako je tako, onda se dalje ne možemo razgovarat, jel moja je želja, da se u magjarštini razlie. Nastaće da će Bunjevac i Šokac tako izčeznit da mu se ni traga neće poznat. Al, kako rekoh, neće se broj Magjarah ovećat. Po vašoj filozofii prosvita bunjevačka tako mi se pričinjava ko ona jabuka na grani smežurana, koja se razvit ni sazriat nije mogla. S vašom filozofiom dotiraćemo donle kuda su Sloveni došli, da će naš mili jezik izgubit sav krasan oblik, jel valjada je kod vas liepo kad u B. i D. kažu: neimam dosta takarmanja, kalap ti ne stoji dobro, na pinkošd me pohodi. Da ste već taj put nastupili, lako ćete se osvidočit samo poslušajte suknene u Zomboru i Subatici kako liepo kažu: Danas smo se dobro mulotovali. To je po kapetanu tiltovano.

Po Vašoj filozofii dospili smo do pukog duhovnog siromaštva da ne umimo knjige u ruku puka dati. Ako nije istina, a vi iztarite ime moje iz schematismuša kao jednog gubavca. Ja kruh jidem, al opet vam prorokujem, pa baš upravo Vama, liepi Gospodine, da ćete posli 30 godinah tužne suze roniti što sile Vaše niste obratili da rod svoj od propasti uzdržite, već ste prišli u tabor onih koji su sve i duhovne i tvarne sile ujedinili da trulog starca na toj stazici sataru. Ej, da sam ja prije 30 godinah imao muža, koji bi me u crkvu moje mile narodnosti uveo, koliku bi silu za moj rod uradio. Kad mi je krv još kao u Vesuvu vrila, ne što bi ja štogod vriedno stvoriti umio, već što bi rodu prijateljah u moji vršnjaci steko, a sad su ovi dilom poumirali, a dilom sa mnom zajedno ostarili. Volja ne nalazi čvrsto orudje. To sam ja znao da me u rodu mnogi neće razumiti, već mnogi za dušmana, koji jim pokoj mutim, jel sam štio Jeremiu kako ga je rod u blatu bunara gladnog kinio zato što mu je savitovao da se s Assiriani izmiri i ne pogine. Ipak nadao sam se da će me otvoreni bunjevački dusi shvatiti pa će oni što ja nisam mogo učiniti. No, nada me je privarila, al nije me iznevirilo osvidočenje, da će Vas jednoć sviest goniti što na podizanje roda niste bratinsku ruku pružali. Napokon, nemojte misliti da iz mene moja osoba govori. Ta je mirna, već govori duh bunjevački, koji se grozi kad gleda u dubljinu ponora tvarna i duševna kuda ga slipog sliepi hoće da uvedu. Vidi Bog i vidiće valjada koji još i od zomborski i subatički Bunjevacah da istinu govorim.

Ivan Antunovich, "Bunjevački i šokački novina" urednik

("Bunjevačke i šokačke novine"/I. Kalača, 28.prosinca 1870. br. 42. - Vanredni nadometak -)

PREDGOVOR "RAZPRAVI"

Bio čovik kojega mu drago stanja i zvanja i ma koje vire, nikada se ne može lišiti želje, da prodre u prošlost svojega porikla i pogleda u budućnost osobnu i obiteljsku. To već leži u naravi čovieka, koji kako se odlučuje i odlikuje umom, čuvstvom i voljom, tako isto o viri, nadi i ljubavi - te ma što tko kazao, ostaje istinom da čovik samo toliko izvadja iz sebe silah koliko je ovih mogao crpiti iz prošlosti svojih starijih, naime djeda i pradjeda. I koliko može položiti nade u budućnost osobnu i obiteljsku, da ona čast, kojom mora da obkoli uspomenu svojih predjah, ona ljubav, koja gine za budućnosti svojih rodjenih, uzbudi u njem dilotvornost duševnu, ćudorednu i tvarnu pa ga učini neumornim u razvijanju svih svojih rodjenih, pa da si steče što više znanja, što više vrlinah, što više imanja. Ovo je prirodjeno svakomu čoviku, komu nisu poremećena čuvstva. A što je prirodjeno osobi i obitelji, to mora da bude naravno i cielom narodu.

Evo uzroka zašto svaki narod mora nastojati, da se upozna sa svojom prošlošću, da uzmogne iz nje crpiti kriposti za budućnost. On mora spoznati svojih predah mane i viditi kakove su ih poradi njih postizale muke, da umije tako upraviti svoju budućnost, da se ovim ukloniti uzmognu. On se mora potanko upoznati sa svim njihovim vrlinami, da ugleda onu čast, koja im je poradi ovih u dio pala, da si ovim ojača i osnaži sve svoje duševne i tvarne sile, te postane vridnim i dostojnim članom čovičanstva i steče ugled pred svakim drugim narodom.

Ako hoćete da utamanite koji narod, zabašurite, sakrijte mu prošlost, pa ste kinezke bedeme stavili pred njegovu budućnost. E, pa što je naravno cilomu narodu, to je prirodno obitelji i osobi. Iztrgnite ovu iz obitelji, onu iz naroda, zasjekli ste mu žilu životnu. Jedno vrime će kunjati, pa će na skoro uvehnut i osušiti se. Ne koristi ništa misliti, da će se ukalamiti u drugo stablo. To ne ide, već samo u ono, koje mu je srodno.

Neka zna svaki gospodujući narod, da ako milom ili silom ukalamljuje druge narodnosti u svoj narod, da se njihov u njegov pretvoriti život, neka znade, da će ovim svoj oslabiti, a onoga sasvim ugušiti.

Koji hoće i želi živiti kao osoba, kao obitelj, taj neka znade, da mu je tlo života onaj narod, u kom se je začeo, rodio i odgojio. Ako se je pak iz ovoga izkinuo, neka mu je snaga kao što je bila Samsonova, ta će lagano ginuti i kad tad izginuti. Neka mu je svitlost uma kao što je bila Salamunova, ta će svakim danom zalaziti u tmine dok se na poslidku ne zazadubi u pomrčinu, te će mu se moći na spomenik zapisati: "Obiit inglorius" tj. otišo bez traga.

Ovo me je kao stara i gotovo nemoćna prinukalo, da ponešto razbistrim prošlost Bunjevcah i Šokcah, te tim kakav takav učinim rodu glas i uzbudim ga

zkvh.org.rs

na dični narodni ponos, na iztrajnu radinost, umnu štedljivost i na razboritu brižljivost za svoju, svoje obitelji i svojega naroda budućnost. (...)

Braćo, ako se još koji Bunjevac izlegao bude, koji se nije svoga roda zastidio, neka posluša ostarjela Bunjevca i Šokca, da mu izpripovida što je od svojih starijih na usta primio te neka to pobilježi! Virujte, da je ovo veoma skupoceni biser kojim ako su nakićeni unuci, zaisto će čašću prodičeni biti. Ej, da mi je pameti bilo kao što nije, kad sam već momkom postao, koliko bih od moje bake uviek rado pripovidajuće, znamenitih stvarih čuo bio, koje bih sada kao omiljenu jestvinu rodu svomu iznašao!

Franjevci redovnici su nam hvalevridno sačuvali ono što se virskoga života naših starih ticalo, ali što je zasiecalo u nutarnje odnošaje obiteljskog, gradjanskog i narodnog života, to su djedovi i starke pripovidale, a djevojke i mlade (snaše) pjevale, pa je jedino naša krivnja što svega ovoga uspomenu nismo sačuvali.

Budi svim prijateljem srdačna hvala, koji su mi u ovom po mene veoma trudnom poslu išli na ruku. Vrh svih ipak budi najtoplija učenom franjevcu, otcu Eusebiji Fermendžinu, bajskog manastira predstojniku, koji mi je blagodarno neizbrojenih podatakah na razpolaganje posudio. (...)

A svem našem rodu budi živa želja, da pogleda u plemenito lice svojih djedovah i pradjedovah pa se osokoli neprikidno gledati u vis i u budućnost svoju, da prije vrimena ne ugine pa mu se na spomenik ne napiše: "Obiit inglorius" tj. otišao bez traga.

Ovo je goruća želja svoj rod ljubećega Pisca
(odlomci)

Ivan Antunovich

(Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom. U Beču, 1882. 3-6. str.)

TIHA PISMA

Lipa naša
dok nas ima.

Lipa naša
mila njiva.

Od salaša
do salaša
domovina
Bačka naša.

Širi krila,
krila mira.
Živa bila
mila svima.

Jakov Kopilović

KNJIGA

kojom je prisvitli gospodin

IVAN ANTUNOVICH

naslovni bosonski biskup, veliki prepozit prvostolne crkve kalačke i crkveno-sabornoga ispita pridsidnik

GJENU DULIĆA

pridsidnika subatičke "Pučke kasine" prilikom otvaranja pozdravio

Velecinjeni gospodaru i poštovani rodoljube!

Istom se zora pomoljava na tamnom obzorju moga srdačno ljubljena roda, slavna bunjevačka naroda, ipak je moja neopisljiva radost. Moje oddavna raztuženo srce, ako i za kratko, ipak se razigralo kada sam iz knjige mojeg starog prijatelja gospodina Šarčević Ambrosie izštio, da je subatička "Kasina pučka", iz plemenitog bunjevačkog subatičkog puka podabrana, po visokoj vladi potvrdjena.

Dragi moj Prijatelju! Sad se ja baš isto tako osićam kao što bijaše velikom Magjaru, pokojnom Stipanu Szecsenyiji u prvom ugarskom ministarstvu kada je 1848. godine Ugarska nezavisnu dobila upravu. Ne znam da li mi se valja radovati il plakati, jer od ove Kasine zavisi, po mom dubokom osvidočenju, razvitak ne samo subatički već i svih ostalih ugarskih Bunjevaca. Ako ova "Pučka kasina" dobro udesila bude svoju postelju, ona ne samo da će svih Bunjevaca duševno naobraženje u dobru zemlju biti usijano, već će se stostrukim plodom razvijati na svem bunjevačkom pozorištu pa će se na skoro svi naši dušmani čudom čuditi odkud te sile tom puku koga su svi njegovi učeni sinovi ostavili, zanemarili.

Bunjevac će procvatati u crkvi, u škuli, u varoškoj i seoskoj kući pa će svatko, koji šta htio bude u crkvi, u škuli a i varoškoj te u sudskoj kući začeti, umah uviditi da mora s bunjevačkim pukom računati.

Slava, koju su naši stari u crkvi, u škuli, u pravu i sudu uživali te i nama svojim nevridnim naslidnikom u baštinu ostavili, koja privelike žalosti vrhu naše, al baš naše glave jeste potamnila - ta slava će na novo poroditi se vrhu bunjevačkog naroda, jer će iz njeg kao iz košnice rojevi izilaziti sinovi ugledni, učeni, znanošću zasladjeni i kripošću oplemenjeni muževi, koji će ukinjeno

zkvh.org.rs

pokolenje slave i dike slavianske nadovezat onom naših stari, naših pradidova. pa će dignit svoju glavu učen Bunjevac, bio pop ili fratar, bio častnik vojnički, činovnik državni ili gradjanski, bio trgovac, obrtnik ili zanatlia, on će se dikom nazivat da ga je bunjevačka majka odgojila, da mu je ona čelo ljubila, da mu je ona um otvarala, da mu je ona srce širila, pa su sve plemenite misli, veledušna čuvstva u njemu se začela, porodila, okripila i učvrstila dok se na grudih Slavianke Bunjevke matere razgrijavao.

Vi Bunjevci, koji ste mater ovu plemenitu zatajali, sgrozite se, jer će se na vas izliti srčba Božja i onog andjela, koji bdije vrhu četvrte Božje zapovidi, koja glasi: "Poštuj otca i mater, da si duga života na zemlji".

Stigniće vas ljuta osveta velikog Boga, koji je svaki narod na život pozvao, da se u nidrih njegovih razvija sve što je lipo, dobro i sveto. A vi ste zatajanjem svoje matere, svoje narodnosti, iz koje ste iznikli, iz koje ste ne samo sok fizičkog tilesnog života izsisali, već ste i duh primili, - vrilo svih darova Božjih ugušili, da vaša dica pri svitlosti, koju je Bog u viri i nauku upalio, po tminama neznanosti tumaraju i što prije strmoglave se u bezdno duševna i tvarna siromaštva za kojeg ledji stoji gadna smrt, da nas izbriše iz knjige života i da onu zemlju, za koju su naši stari krv svoju junački prolivali, dušmani oduzmu i posiduju.

Spustite glave vaše, vi učeni Bunjevci, koji ste jezik vaš zaboravili, koji ste slavu i diku vaših pradidova zakopali, da zakopali, al tako da ju niste ni križom obiližili.

Kletva uvridjene matere obiližiće vaše dilo pa će se od vas svaki pošten čovik drugog naroda s priziranjem odkrećat, jer tko bi s poštivanjem ili pouzdanjem takom se pridružio, koji je svoju mater, svoju narodnost zatajio?

Bilo je u nas vazda junaka, bilo je svetih i učenih popova i fratrova, bilo je mudrih sudija, viših gradjanskih i državnih upravitelja. Zašto da se naša svića gasi, zašto da naša slava tamni?!

I ako se naša svića ugasi, ako se naša dika utamani, onda je sigurno i jedino uzrokom što ona nema sinova, nema kćeri koje da ju uzvisuju, da ju od pokolenja do pokolenja prinašaju.

To da ne bude tako, velecinjeni Pridsidniče, poštovani rodoljube, to zavisi od subatičke "Pučke kasine", jer ako ona krene krivim putem, onda će skoro nestat i našeg svitnjaka i zabašuriće se misto vrila naše prosvite duševne i tvarne ko što je zabašureno jednoč Židova kada je sve sveto po Jeremiji proroku u gorah hebrejskih saranjeno posli sužanjstva babilonskog.

Evo zašto rekoh da ne znam da li se imam radovat il plakat, jer onda bi ova "Pučka kasina" bila podobna onoj sjajnosti, koja se pokaziva na prilipom nebu posli kako je zašlo već sunce.

Ali ne, ne, ovom nije slobodno biti! Ovoj Kasini triba postat ognjištem bunjevačko-narodne prosvite. Ovamo triba da svi svi Bunjevci dolaze, uzajmljivaju duševne snage i potpaljivaju oganj tinjajući našeg narodnog bivstvovanja, koje je izgubilo svoj ugled u crkvi, škuli, na gradjanskom i

državnom pragu. Već nitko neće da se na nas osvrće, jer nitko ne vidi u nami snage i sile od koje živi obitelj, općina i domovina.

A to je i pravo, a i Bogu drago. Šta da traži ono što je mrtvo medju živim? U grob s onim koji je mrtvac da se ne truje zrak! Neka se diči, neka se slavi onaj koji je živ, jer s ovim se hrani crkva, škula, općina i država.

Ah, primilostivi Bože, pogledaj na moj mili rod i nadahni ga životom, da se u njemu zgodi i zbije ono što si pokazao Ezekielu proroku kad je životom nadahnio mrtve kosti, pa se iz groblja mrtvih čete uzdigle žive čete, koje su polje sanarsko napunile!

Prosvitli um svih sinova i kćeri bunjevačkih da uvide da nema života virska ni gradjanska ako nije u svojoj narodnosti. Ne zna čovik stvorit misao, ne zna začet plemenito čuvstvo ako se ne nadahnjiva divnim glasom materinskog jezika!

Ah, mili rode, viruj mi, za Boga te molim, viruj mi, da te neće nitko naučit da budeš virnim kršćaninom, da budeš dobrim otcem, dobrom materom, pouzdanim podanikom, umitnim gospodarom t.j. poljodilcem i svim drugim - ako te ne uči tvojim narodnim jezikom. Bog ti je u usta metnio tvoje matere, tvoj narodnosti jezik, da ti ovim mama budi misli u duši i plemenita čuvstva u srcu. Onaj tko se drugim jezikom budi, može milijune na se trošit, može ti biti dobrim prijateljem, ali ne pozna narav ljudsku, pa misto da će se uzbuditi, hoće nauvik uspavati.

Al kao što svašta, što je pod vedrim nebom, mora se ili razvijati na život, ili ići u susrit smrti. Obstat ništa na svitu ne može u jednom stanju, već il mora rasti, il padat pa umirat. Tako i jezik mora se kao drvo razgranjivati, ili polako umirati kao što je već počo naš jezik u nas naravno umirat da već ne znam kazat sabor već orszaggyüles, ne znamo reći poslanik, zastupnik već követ, ne znamo reći danak, porez, daća već adó, ne znamo reći veselje već mulatság i t. d. Ovo je neoborivo znamenje polake smrti.

Prostite mi što se ja usudjujem, dragi prijatelju, s vami ovako razgovarati, al ovo držim za moju najsvetiju dužnost, jer sam uviren da može biti umnijih, razsvitljenijih Bunjevaca nego što sam ja, al da ima koji bi većma ljubio svoj rod, to ne dozvoljavam. Tako može, al ne većma ljubit no što ga ja ljubim.

Dakle, nek je meni dozvoljeno vas subatičke Bunjevce molit da pazite na vašu Kasinu kao na zenicu vašeg oka. E pak ne dozvolite ikad da ona postane drugim čime nego jedino ognjištem prosvite narodne, ognjištem svih sila duševnih i tvarnih, koje valja da se izvijaju u pameti i srcu Bunjevaca i Bunjevaka subatičkih.

Zato neka je daleko na sto milja od vas svaka politika, jer u onaj čas kako se ova pomolila bude kod vas, takim će se vrhu vaše Kasine zatvorit vrata.

Vi možete pojedini imati politička mnenja, al ovakva nije slobodno da ima Kasina. vi možete od svakih stvari se razgovarat, al kao član Kasine samo o prosvitnih stvarih, jer takve vlade neima koja bi to i za jedan sat trpila.

zkvh.org.rs

Drugo, neka je vaša kasina vrtom u kom raste bujno cviće kršćanske nabožnosti, voće obiteljske triznosti, štedljivosti. Dakle, da je od vas ono sve daleko kudan se širi nevirstvo, il virsko nehajstvo. Rečeno je po Isusu, a i sam sam kao sid starac iskusio dovoljno da će se svako ono drvo osušit kojem nije koren u Bogu zasadjen. Svašta što je na svitu plemenito i dobro, to je po Bogu zasadjeno i razliveno. Čuvajte viru kao alem-kamen i budite, ostajte vridni unuci naših pobožnih pradidova. Zato knjige i novine, koje vas na put nećudorednosti i nevirstva navijaju, ne upušćajte u vašu Kasinu, jer tko truje svoj um i srce, taj će poginut. Ponositost vaša neka se budi u tom da iz vaše Kasine izvire bogatstva duševno i tvarno za pojedinca, za obitelj i općinu.

Treće, nemojte biti kao neplodna smokvenica, koju je Isus prokleo, već radjajte sridstva po kojima će se u pojedinih obiteljih i općinama bunjevačkim otvarati vrila, da iz ovih izviralo bude dobro stanje za Bunjevce, da se obustavi ona propast koja je napala po svudan gdi je Bunjevac, pa se na očigled gubi u ćudorednosti i imućnosti.

Strile strašna bola prolaze svakog rodoljuba srce kad pogleda na općine, gdi prija bijahu Bunjevci prvim i najuglednijim žiteljem, a sad su oni sluge obiteljske, općinske. Koji su prve ulice sazidali, sad jedva se još o krajevih sela zaustavili. Koji su bili zemljoposidnici, sada su ukućani, nadničari. Puno je njih bilo u crkvi, u školi, u svakoj upravi i sudu, a sada kud god pogledaš svagdi je po Bunjevca prazno. Eto vam subatičke gymnazije! Jedva si prija 30 godina drugog van Bunjevca tamo našao, a gledaj ga, gdi je sada. Pogledaj župe, motri škule i manastire, gdi su svitlili Bunjevci, sada ih nema!

Evo vrhu čega se triba u Kasnini razgovarat, o čemu se triba brinit, da ozeleni ono što je mrzlom nehajanja opaljeno, što je olujom nevirstva, nećudorednosti ožuljano, ometeno.

Svemogući Bog, koji je i nas kao i druge narode stvorio, neka nam ulije duh života, duh ljubavi naprama sebe, svoje obitelji svojeg naroda, ali duh ljubavi svakog drugog naroda! Mi da poštivamo svakog, da ne krnjimo ničije pravo, ali da i svoje oberučki obgrlimo, da se ponosimo što smo sinovi krasne Ugarske. (...) Mi ćemo biti virni do skončanja našeg života u Ugarskoj, za koju su naši stari krv potokom prolivali, život i imanje polagali. I mi ćemo se sa svakim dušmaninom boriti pa ćemo ponosno kazati da smo u državi uvik Ugri, a u našem zavičaju uvik Bunjevci!

Nemojmo se dati zavarati, bio tko, ko bi nam reko da ova knjiga nije naša već hrvatska! Kažite mu: i ona knjiga koja se piše Hrvatu, jeste bunjevačka. Naš jezik je priznan za književni jezik, pa svaka knjiga jeste naša, jer se svaka piše u jugoslavnom poriklu s našim jezikom u znak da su ovamo došli Hrvati, Srbi, Sloveni, al su nas ovde našli Huni, Avari i Magjari. Mi svo već u prvih vikovih kršćanom bili.

Naša je davna davnina, pa naše će biti i budućnost. Naravno, mi nećemo osvojavati države. Mi nećemo umoravati narode, već hoćemo da rastemo u viri i znanosti, da budemo ugledni kao kršćani i gradjani.

Neka je od nas svakom mir i pokoj, kojim ćemo se sa svim nadticati u virnosti prama slavnoj dinastiji, u ljubavi prama ugarskoj domovini, u slogi, miru i pokoju sa svi narodnosti!

Ovo misli, želi i u grudih nosi vaš stari rodoljub.

U Kalači, 16-og studena g. 1878. *Ivan Antunovich*

(Objavljeno kao knjižica 10 x 15,5 cm, 14 str.)
(U Subatici, iz štamparije Josipa Bittermanna)

MOLITVA NA ČAST SV. ĆIRILLA I METHODIJA

Sveti Ćirille i Methodijo! Vas je Slava mati rodila pa ste se zato spremno odazvali pozivu slavskoga kralja Ratislava, moravskoga vladara, da njegov puk od zla izbavite. Bog vas je nadario duhom znanja i darom jezika pa ste ne samo sveto pismo na slavski jezik priveli i za ovoga izgovor najshodnija slova sastavili, već i slavsku lyturgiju na službu Božju zasnovali.

Vas je Bog za slavske apoštole odabrao pa ste se, svetim redom učvršćeni, na ovo najuzvišenije znanje pripravljali. Vama je naminjena bila dika pronaći tilo svetoga Klimenta pape i ovo iz Kerzoneza sobom u Rim nositi kamo ste se, kao jednom sv. Pavao u Jerusolim, zaputili, da vaš puk s onim sv. Petra sravnite i svezu jedinstva Crkve iztočene sa zapadom učvrstite. (...)

O, dragi sv. Ćirille i Methodijo, blaženi slavski apoštoli, u kojih si je Bog Otac ugodio, u vašu možnu zaštitu privadjamo mladež našu, dicu našu, da se po milosti vašega apoštolstva podpuno nauče u viri katoličkoj i u njoj tako učvrste, da ji ne uzmogne nikakova napast prodrmati obećanjem, mamljenjem ili pritnjom.

Ponizno vas molimo da se stavite pred lice milostiva Boga te govorljivo zaprosite ujedinjenje u jednoj istoj Crkvi, kojoj je vidljivom glavom sv. Petar po svom naslidniku, rimskomu papi svih slavenskih grana da se ovako učenost kršćanska u njih što većma razgrani i svetost ponašanja što boljim utemelji. (...)

O, Isuse, Tvoja je volja bila, a naša radost, Tebe u slavenskom jeziku hvaliti. Pred Tebe, o milosrdni spasitelju, skrušenim srcem stupamo molići da se velikim milosrdjem svojim smiluješ narodu slvavenskomu... (...) (*odlomci*)

(iz molitvenika Ivana Antunovića "Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja", Kaloča, 1884. 577-578. str.)

zkvh.org.rs

SADRŽAJ

Lazar Ivan Krmpotić: PREDGOVOR _____ 5

Bela Gabrić: UVOD _____ 7

Antun Mujić: OSAMDESET GODINA
BAJSKE BUNJEVAČKE ČITAONICE _____ 9

Lazar Ivan Krmpotić: BUNJEVCI DANAS _____ 12

Đuro Vidmarović: NARODNOSNE MANJINE I MATIČNA ZEMLJA __16

Szölösi Laszló: POZDRAV DEMOKRATSKE
ZAJEDNICE VOJVOĐANSKIH MAĐARA _____20

Ante Sekulić: BUNJEVCI DANAS _____21

István Rafai: KATOLIČKA CRKVA
I BUNJEVCI I NJIHOVI OBIČAJI _____23

Tamas Puncman: BUNJEVCI U DRUŠTVENIM PROMJENAMA _____27

Tomislav Vuković: KULTURNI POLOŽAJ
BUNJEVACA U BAČKOJ DANAS _____29

Đuro Francišković: NAŠ NOVI SAVEZ HRVATA U MAĐARSKOJ ___ 34

Josip Buljovčić: PITANJA JEZIKA KOD BAČKIH HRVATA _____ 36

Franjo Matarić: KAKO DANAS ČITATI PISME MIROLJUBA _____ __ 45

Julije Skenderović: O ŠKOLSTVU U SUBOTICI MEĐU BUNJEVCIMA _ 49

Grgo Bačlija: RAD REČNIKA BAČKIH BUNJEVACA _____52

Marko Dekić: TREBA BITI, STATI I OPSTATI _____54

Antun Mujić: DRUGI BAJSKI RAZGOVORI _____ 57

Lazar Ivan Krmpotić: AKTIVNOST INSTITUTA "IVAN ANTUNOVIĆ" _ 63

Janja Horvat: MANJINSKA POLITIKA VLADE R. MAĐARSKE _____68

Bela Tonković: PROGRAM DSHV _____73

Bela Tonković: DSHV - JEDNA GODINA POSTOJANJA _____ 78

Subotica, 1992. 265

zkvh.org.rs

fra Andrija Zirdum: BOSANSKI FRANJEVCI I SEOBE HRVATA U 16. I 17. STOLJEĆU _____ 83

Ivanka Skenderović: BAČKI HRVATI BUNJEVCI U POPISIMA STANOVNIŠTVA _____ 91

Bela Gabrić: SONETNI VIJENAC U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI U BAČKOJ _____ 97

Stipan Vojnić: ZOV MLADOSTI (sonetni vijenac) _____ 100

Bela Gabrić: STIPAN VOJNIĆ _____ 108

Mirko Kujundžić: PANONSKOJ MAJCI (sonetni vijenac) _____ 109

Bela Gabrić: MIRKO KUJUNDŽIĆ _____ 117

Ante Jakšić: MLADOSTI, ZBOGOM (sonetni vijenac) _____ 118

Ante Jakšić: PRED TOBOM ŠUTIM, GOSPODINE (sonetni vijenac) _____ 126

Ante Jakšić: VEČERNJE MOLITVE (sonetni vijenac) _____ 134

Bela Gabrić: ANTE JAKŠIĆ (život i djela) _____ 149

Ivo Prćić, mladji: OTKRIĆE JEDNE LIRSKE DUŠE (pjesme s. Fides) _____ 153

s. Fides Vidaković: RODNOM GRADU - SUBOTICI _____ 160

Lazar Ivan Krmpotić: VEČE SUPROTNOSTI _____ 162

Lazar Merković: BALINT VUJKOV (život i rad) _____ 164

Bela Gabrić: PJESNIK JAKOV KOPILOVIĆ _____ 172

BIBLIOGRAFIJA (zbirka pjesama J. Kopilovića) _____ 190

ČLANCI I STUDIJE O J. KOPILOVIĆU _____ 191

Bela Gabrić: ANTE SEKULIĆ _____ 193

Ivan Evetović: ŽIVOTOPIS IVANA ANTUNOVIĆA _____ 205

Bela Gabrić: NAPOMENE UZ DOKUMENTE IVANA ANTUNOVIĆA _____ 213

Tona Kujundžić: NAŠEM VELIKANU (pjesma) _____ 224

DOKUMENTI (pozivi i članci) IVANA ANTUNOVIĆA _____ 225

PREDSTAVLJAMO NAŠE DAROVATELJE

"GLOBUS" - štamparija brze usluge

Adresa: Otmara Majera 10, Subotica
Telefon/fax: (024) 51-202

Svatko tko prolazi obilaznim putem, pored bolnice, prema Aleksandrovu, lako će uočiti zgradu na kojoj piše "**Štamparija Globus**". Navratite u tu Štampariju ako Vam je potrebno tiskati:

- vizit karte
- pozivnice
- posmrtnice
- plakate
- prospekte
- kataloge
- naljepnice
- obrasce
- knjige
- novine
- kartonsku ambalažu
- papirnu ambalažu (vrećice), te
- ostalu robu po narudžbi u: tipo, ofset ili sito tisku

Zahvaljujući i daru ove štamparije, koja ponovo tiska i Bačko klasje i Subotičku Danicu, mogli objaviti ovaj dvobroj našeg Zbornika. Ova štamparija potpomaže također i mnoga druga izdanja i kulturne priredbe, kao i humanitarne akcije.

Neka Bog obilno blagoslovi svaki rad ove Štamparije, a za svako dobro djelo neka uzvrati uspjehom i napretkom u radu. Neka dobri Bog blagoslovi i obdari svojim mirom i radošću i voditelje i svakog radnika ove ustanove.

zkvh.org.rs

PREDSTAVLJAMO NAŠE DAROVATELJE

Zemljoradnička zadruga "SALAŠ"

Hej salaši na sjeveru Bačke
Sačuvajte pisme...

i druga kulturna naslijeđa Hrvata-Bunjevaca. Zahvaljujući daru Z.Z. "Salaš", koja i inače pomaže mnoge kulturne manifestacije i humanitarne akcije, ugledao je, konačno, svjetlo dana i ovaj dvobroj Zbornika "Ivan Antunović". Predstavljamo kratko svu djelatnost ove Zadruge i donosimo osnovne podatke o njoj.

Zemljoradnička zadruga "**SALAŠ**"
Gornji Verušić 103, SUBOTICA
Telefoni: 26-415, 23-862
Telefax: 26-415

- Zemljoradnička zadruga "**SALAŠ**" organizira i ugovara:
  proizvodnju pšenice,
  kukuruza
  i suncokreta.

- Organizira uslužni tov
- Uzima zemlju u zakup

U svojim dućanima u Šandoru i na Bikovu svojim cijenjenim kooperantima i potrošačima nudi širok izbor repromaterijala za poljoprivredu, kao i robu široke potrošnje za domaćinstvo!

Neka Bog obilno blagoslovi svaki dar ove Zadruge, a za svako dobro koje čini neka je nagradi uspjehom i napretkom u radu, a svakog pojedinog člana neka obdari mirom i radošću.

zkvh.org.rs